

ILEANA VULPESCU

NOTĂ INFORMATIVĂ BĂTUTĂ LA MAȘINĂ

ILEANA VULPESCU

NOTĂ INFORMATIVĂ BĂTUTĂ LA MAȘINĂ

2011

Cât de cărunt și cât de jalnic sunt,
trăiesc aici uitat, de azi pe mâine:
o frunză între ceruri și pământ.

Van Vei (701-761), poet chinez

Poate că viața nu e decât o maladie:
filoxera planetei noastre.

Jules Renard (1864-1910), prozator francez.

Sătulul nu-i crede flămândului. Bogatul nu-i crede săracului. Sănătosul nu-i crede bolnavului. Tânărul nu-i crede bătrânului.

Niște adevăruri elementare, iar constatările lor – exprimate prin truisme, cum sunt toate observațiile asupra rădăcinilor vieții – dacă nu faci pe sofisticatul și nu te pretinzi filosof. Scuturi omul de ceea ce-a acumulat prin educație sau prin efort propriu și la ce ajungi? Tot la scheletul despodobit de zorzoanele sociale, dintre care unele sunt necesare unei conviețuiri civilizate, ajunse reguli fără de care lumea ar fi un și mai mare haos decât cel în care viețuim. Despuiat de lustrul social, omul arată ca o femeie demachiată, cu obrazul boțit, abia trezită din somn.

Dacă nu ești incinerat, spre-a evita cunoștința cu viermii, cu descompunerea, ajungi un morman de oase care și astea se fac pulbere, până la urmă. Cu câtă ușurință rostim cuvântul „urmă" și cât de rar îi înțelegem conținutul cutremurător, îi vedem spectrul, spaimă pentru mai toți, mântuire pentru unii, mântuire pe care-aceștia abia o așteaptă. „Orice om bătrân normal își dorește moartea". Cioran să fi spus asta? Așa o fi, oare? Eu ce să zic la peste optzeci de ani ai mei? De câte ori nu mi-am dorit moartea… De scârba a ceea ce vedeam în jur? Demult mă educasem să mă uit la lume ca la comedie și să nu-mi mai fac sânge rău în fața a ceea ce nu puteam schimba.

N-am fost niciodată o revoluționară, fiindcă n-am crezut și nu cred în capacitatea revoluțiilor de-a schimba altceva decât șleahta profitorilor. Am trăit un război mondial, revoluția zis comunistă, pe cea zis anti-comunistă. În privința revoluțiilor… rezumatul e simplissim: „ce mi-e dracu', ce mi-e tac-su'". Mie, revoluție, mi se pare acea întâmplare, uneori pornită spontan dar mai ales pregătită și bine regisată, în urma căreia unii se cocoață-n cârca celor sortiți să fie-n veci duși cu zăhărelul.

De când am deschis ochii, n-am dat nici două parale pe societate. Silă mi-a produs de când mă știu dar dorința de-a muri – sincer – nu. Dorința asta mi-au produs-o cei doi soți ai mei și mai ales cei doi fii ai mei, frați numai după mamă, adică după mine. Cu nemulțumirea lor față de mine și cu nepăsarea lor, și bărbații și copiii m-au făcut să-mi doresc moartea și chiar când lucrurile decurgeau cât de cât normal și nu mi-o mai doream neapărat, dacă totuși m-ar fi luat, nu mi-ar fi părut rău. Oricât mi-aș perinda prin

minte întâmplările prin care-am trecut – bune-rele – nu regret viața care se duce și nici s-o iau de la-nceput ori să trăiesc alta sau în altă parte nu-mi doresc. *„Si jeunesse savait, și vieillesse pouvait.”*[1]

Dacă mâine mi s-ar da tinerețea, însoțită de știința anilor mei de-acum, m-aș vedea guvernată de voia-ntâmplării ca și-n viața asta care mi se-apropie de sfârșit. Dacă Pământul este o colonie penitenciară a unei alte lumi sau un loc de ispășire, cu toată sila și cu toată dezamăgirea de care mi-a făcut parte, mă declar mulțumită – vorba vine – cu-atâta cât mi s-a dat aici. Nu mai vreau dreptatea care-ar urma dincolo, nu mai vreau – ferească Dumnezeu! – să mă mai întrupez în altceva, în altcineva. O prietenă socotește că ar fi o mare umilință dacă totul s-ar sfârși pe Pământ. „Atunci, la ce bun toate trăirile noastre aici, toată experiența acumulată aici?”. „După câte știm aici, la nimic”, i-am spus eu. Suntem cu toții de acord că din tot ce-am adunat material nu luăm nimic cu noi în groapă. Dacă și spiritul ar avea aceeași soartă, de ce ne-am revolta? „Nu adunați bogății pe pământ”. E un îndemn spre acumularea spirituală, în scopul unei vieți viitoare. Și dacă viața asta e o simplă închipuire a unor oameni însetați de-o dreptate transcendentă și convinși de existența ei? Știm că nu știm nimic. Presupunem și mai ales ne place să presupunem. Fără să mă gândesc la vreo răsplată într-o eventuală viață viitoare, mi-am interzis să fac rău și-atât cât mi-a stat în putință am făcut bine. Creștinismul – fiindcă doar el mi-e cunoscut – te-ndeamnă la cuget curat, de fapt la o liniște interioară care-ți este cel mai de nădejde sprijin în viață. „Să nu păcătuiești nici cu fapta, nici cu vorba, nici cu gândul”. Cu gândul am păcătuit mult. Am blestemat, îndreptățit, niște oameni. Dacă mi-aș fi dorit un cuget ca lacrima ar fi trebuit să-i las în seama Domnului. Am strâns comori pe pământ? Niște modeste obiecte metalice decorative – ca săracul temător în fața lucrului care se sparge – niște bibelouri de piatră, altele de jad. Vaze de flori, din pământ smălțuit, fiindcă nu mi-am permis cristaluri, nici porțelanuri, după care îmi sticleau ochii. Niște tacâmuri de așa-zis argint rusesc, de la o Consignație, un serviciu de masă de șase persoane, decent, din porțelan, de calitatea a doua, trei tăvi, de inox, două sfeșnice de alpaca, douăsprezece pahare chinezești, de semicristal, astea chiar frumoase, de la „Coada calului”, de pe când chinezii nu făceau comerț cu Occidentul și vindeau la noi lucruri de-adevărat rafinament, pe niște prețuri de nimic. O icoană cu sfântul Gheorghe, pictură pe lemn, cumpărată de la un tânăr artist, muritor de foame, iar când m-am ajuns – două peisaje de Petrașcu și un interior de

Tonitza, de la Consignația din Edgar Quinet, unde mai târziu s-a construit o aripă a Arhitecturii.

Le-am luat cu patru sute cincizeci de lei tabloul, când eu aveam o mie pe lună, din salariu și din sporurile acordate tuturor angajaților civili din cadrul Armatei. Astea sunt bogățiile strânse de mine pe Pământ, din banii munciți de mine. Dacă în casa mea părintească ar fi existat măcar un vas de flori, un serviciu de masă și nu farfurii mari ca de tort și grele ca piatra, o tavă de metal, niște nimicuri care să-ți dea o idee despre locuitorii casei, cred că nu mi-aș fi strâns nici măcar bunurile astea pe Pământ. Unii oameni, crescuți într-o ambianță rafinată, înconjurați de obiecte frumoase, din plăcere estetică le sporesc numărul și nu neapărat din setea de acumulare. Alții, ca de-alde mine, vor să aibă și ei ce n-au avut. Fără să fi primit o educație estetică, ochiu-mi era atras totdeauna de lucrul frumos, de valoare.

În timpul liceului citisem o istorie a artelor a lui Salomon Reinach, dar nu fusese de-ajuns pentru a-i stabili o scară de valori unei fete cu bunică băcăneasă și cu mamă contabilă. Această istorie a artelor o-mprumutasem de la un frate al mamei, avocat, a cărui bibliotecă, ocupând un dulap, conținea cărți de drept și ceva romane la modă. La sfârșit de viață, socotesc biblioteca și mai ales conținutul ei – când nu e numai de decor – un indiciu asupra posesorului. Unchiul meu, avocat de renume, însurat cu-o avocată, fiică de magistrat și de mamă moșiereasă, avea-n casă două tablouri: un portret al coanei mari, bunica nevesti-sii, făcut de-un preot care picta biserici – portret reușit de altfel – și o copie fidelă și bine realizată după un clasic, înfățișându-l pe Isus înconjurat de copii. Mobila din casa unchiului era de cel mai banal stil cubist, la modă între cele două războaie mondiale. O masă Biedermeier, de hol, și o oglindă ovală, cu-o ramă aurie, cu trandafiri mărunți, delicat sculptați, contrastau cu ansamblul decorului. Mătușă-mea, nevasta unchiului, avea câteva inele moștenite, modele clasice la vremea lor, fără cine-știe-ce valoare însă. În schimb, avea trei haine de blană de cea mai bună calitate și gulere de vulpi polare, de culori splendide și cu fire de parcă stăteau să zboare. Și unchiul era elegant îmbrăcat.

Fiica și băiatul lor, cam de-o seamă cu mine, aveau haine corecte, potrivite cu vârsta, și-atât, după un bun principiu al părinților care nu dau de-a azvârlita cu banii pe haine pentru copii în creștere. Puținele case în care intram nu depășeau nivelul pomenit mai înainte. O singură dată am fost la un neam îndepărtat al tatei – boieri dintr-ăia care-și petreceau iarna pe Coasta de Azur și vara mergeau la Karlsbad. În casa lor am văzut pentru

prima dată mobile grațioase, cu picioare ca de căprioară, cu intarsii din lemn de culori diferite, alcătuind modele florale, covoare despre care-am aflat că se numeau tapiserii, mari cât un perete, înfățișând scene de vânătoare cu haite de câini, păstori și păstorițe la iarbă verde, cules de vii și zdrobit de struguri, pe care nu mă mai săturam să le privesc. Amfitrioana, o doamnă cu părul alb, cu trăsături subțiri ca trase din peniță, cu un chip îngust, îmbrăcată ca pentru mers în oraș, purtând cercei și-un inel, fiecare cu-o piatră cât o cireașă, vărsând niște ape albe-albăstrui de-ți luau ochii, amfitrioana m-a apucat de mână și m-a plimbat prin fața tapiseriilor, explicându-mi că proveneau din Franța, dintr-o localitate numită Obüson – se scria Aubusson – vestită pentru asemenea țesături, care costau o avere.

Atelierele, unde se lucrau aceste frumuseți, fuseseră înființate de Colbert, un ministru al regelui Franței, Ludovic al XIV-lea, zis și Regele-Soare. Eu eram în clasa întâi de liceu și ajunsesem abia la istoria Antichității. Doamna îmi explica fără grabă, semnificația fiecărei părți din ansamblu, cum se-ntâmplă în muzee, dacă ai parte de-un ghid pasionat de meseria lui. Doamna mi s-a părut cel mai deosebit om din câți întâlnisem până atunci, iar în fața atâtor minunății, cărora nici măcar nu le bănuisem existența, am avut un sentiment de umilință pe care l-am păstrat întreaga viață în fața frumuseții create de Dumnezeu ori de om. Pentru prima oară am simțit atunci deosebirile dintre ceea ce mai târziu aveam să aflu că se cheamă clase sociale. Elevă în clasa întâi de liceu, în anul 1940, pentru mine clasele se reduceau numai la școală. Până la întâlnirea cu-o asemenea persoană și-n asemenea casă, știam doar că oamenii se-mpart în bogați, modești, săraci și cerșetori. În ceea ce ne privea, pe mine și pe mama, n-aveam ce întrebări să-mi pun. Noi trăiam dintr-o leafă și din ce mai câștiga mama, făcând calcule pentru câțiva negustori care se achitau față de ea prin produse: unul cu de-ale băcăniei, între ele – spre bucuria mea – ciocolată de menaj; unul cu ibrice, crătiți, oale, capace – dintre care mai am și eu, după trei sferturi de veac; unul cu materiale de lenjerie și de-mbrăcăminte. Aceste „colaborări” ale mamei au făcut să nu ducem lipsă, în timpul războiului, de nimic din ceea ce dispăruse de prin majoritatea caselor. Chiar și la unchiu-meu, avocatul, atâta se fierbea și se răsfierbea ceaiul rusesc, până ce rămânea apa limpede.

Vizita la doamna cu părul alb, stăpâna unei case cum nu mai văzusem, mi-a dat mult de gândit cu privire la diferențele dintre oameni, chiar dintre oamenii bogați. Unchiu-meu învârtea banii cu lopata – cum spunea mama –

și totuși în casa lui nu aflai lucruri deosebite. Găseai ceea ce cu, cu mintea mea de mai târziu, am socotit obiecte utile și mai ales trainice. Până prin 1970, după cât mi-aduc eu aminte – cu excepții desigur – lumea punea preț pe trăinicia lucrurilor și pe relațiile dintre oameni. Pe vremea mamei, îți făceai la tinerețe un palton și-l purtai pân' la bătrânețe, dacă te mai încăpea. De mobilă nu mai vorbim: puțini cei care-aveau măcar de gând să și-o schimbe câte zile le hărăzise Domnul, vrând mai mult chiar: s-o lase moștenire copiilor și nepoților. Până într-al doilea război mondial, iar apoi în comunism, din alte motive însă, divorțurile erau destul de rare, iar femeia divorțată căuta să se mărite din nou și cât mai repede. Până-n comunism, mai ales fiindcă majoritatea femeilor nu-și câștiga banul propriu și fiindcă societatea era suspicioasă față de femeia singură; în comunism, pentru că ipocrizia se accentuase până-ntr-atât încât un divorț, ori cât de îndreptățit pentru solicitanți era socotit un atentat la morala socialistă, bun motiv ca împricinații să-și piardă chiar slujba. În Partid, cu cât erai mai sus-pus în ierarhie, cu-atât divorțul se dovedea mai hazardat. Aici – e drept – nu-ți pierdeai pâinea, dar erai trecut pe linie moartă, în general trimis ambasador pe undeva. Amantele puteau funcționa „sub acoperire”, dar casa trebuia să fie casă. Aparențele trebuiau respectate. N-am să uit ce-mi povestea doamna doctor Florica Vărbănescu în legătură cu divorțul ei. Bărbatu-său, prefect de județ pe vremea burghezo-moșierimii, în regimul comunist fusese luat la pușcărie. În asemenea situație, riscând să-și piardă slujba și având un copil de crescut – și luat de la azil – doamna doctor s-a hotărât să divorțeze. Pe cine să consulte și ea în asemenea-mprejurare? Pe unchiu-său, doctorul Vărbănescu, unul dintre cei mai vechi socialiști din România. După ce-o ascultă, doctorul îi spune pe un ton ritos: „Florico, să știi că nu mă sperie ăi cinsprezece ani de condamnare ai bărbatului tău. În general, condamnările politice nu se fac până la capăt. Mă-ngrijorează însă faptul că ai să fii prima și – sper – singura femeie divorțată din familia noastră”. „Cât eram de amărâtă, când am ajuns în stradă, m-a apucat un râs cu lacrimi… Iacătă ce grijă-l rodea pe unul dintre cei mai vechi socialiști din România…”. Și de câte ori povestea întâmplarea asta, doamna doctor, care numai fericită nu era, începea să râdă.

Și eu aveam să divorțez, fără să cer sfatul niciunui vechi socialist, și nu de-un bărbat băgat la pușcărie, ci rămas în Occident cu iubita, într-o perioadă când cei care uitau să se mai întoarcă erau declarați dușmani ai regimului comunist, iar cei lăsați în urmă de „rămași”, descusuți pe toate

părțile și anchetați pentru a se vedea dacă erau sau nu în complicitate cu „trădătorii”. Asta pentru că veni vorba – adică mă purtă gândul – spre divorțuri. Altminteri, gândul mă poartă mereu spre copilărie și spre o-ntrebare pe care mi-o pun nu de ieri-de azi, ci acut de pe la cinzeci de ani: oare cum s-o despărți sufletul de trup? O simți omul ceva? Și nu doar el, ci orice ființă? Fiindcă de ce-ar avea suflet numai omul?

Unchiu-meu, avocatul, dădea câteva petreceri pe an, cam cu douăzeci de invitați de-o dată, bun prilej de-a-și menține relațiile și de-a se-achita de niște obligații. Era invitată și mama, cu mine, și cu soțul ei, tatăl meu vitreg. Noi, copiii oaspeților și cei ai gazdelor, mâncam în sufrageria mică, de fiecare zi. Cât au mai durat petrecerile astea, iar noi, copiii, încă eram în clasele primare, nu ni se dădeau nici cuțite, nici furculițe la masă, într-atât era de spăimoasă mătușă-mea Nuța, nevasta unchiului, avocatul, deși toți eram copii potoliți. Auzise dânsa de unii ca noi care-și pierduseră un ochi, jucându-se cu bețe, cu andrele, cu câte și mai câte.

Vizita la doamna boieroaică mă făcuse mai atentă la ce era-n jurul meu. Când aveau musafiri, unchiu-meu se-mbrăca în costum, ca de stradă, mătușă-mea însă, într-un capot lung până-n pământ, foarte elegant, din material fin. O cumnată a ei, dintr-un neam boieresc scăpătat, îi sugerase mătușă-mii să-și primească invitații într-o rochie. „Dragă, îi primesc în casă nu pe stradă, iar capotul e-o rochie de interior”, îi replicase mătușă-mea. „Dacă e-o rochie de interior, atunci scoate-i nasturii și trage-i un tighel în locul lor, ca să-mpaci și capra și varza”. Boieroaica bătrână, cea cu tapiseriile, deși mama și cu mine nu veneam de la Curtea regală, ne primise îmbrăcată ca de stradă, în fustă și-n bluză. Abia peste vreo treizeci de ani de la acele întâmplări m-am lămurit eu ce-nseamnă „să ai clasă”. Puteai aparține unei clase sus-puse, fără să ai însă „clasă”. Și între vecinii noștri, deși oameni modești, erau mari deosebiri. Madam Ionescu, a lu' domnu' Pante, nu stătea niciodată la fereastră, în schimb era cronicăreasa mahalalei: știa și câți dinți avea-n gură fiecare. Madam Firulescu, nevastă de șofer, ca și madam Ionescu, îndată ce avea un moment liber se-așeza la fereastră, răzimându-și mâinile pe-o pernuță cu mijlocul croșetat din macrame și cu marginile din crep satin grena. Răspundea la salut și la vorbă, dar nu făcea nici un comentariu la ceea ce afla sau observa. Tanți și Marcel, copiii familiei Firulescu, erau elevi la liceu când eu eram la primară, ca și cei trei copii Ionescu – Puica, Picu și Nelu, zis „băs”, fiindcă nu-l putea pronunța corect pe ț – și cei doi copii Câmpeanu – Livia și Iancu – părinții celor doi

fiind ardeleni, tatăl, plutonier-major, mama casnică, femeie de la țară, care nu-și dăduse jos basmaua. „Tanti Câmpeanu”, cum ne ceruse dânsa să-i spunem, ne chema iarna în bucătărie și ne dădea să mâncăm floricele calde, făcute atunci în tigaie și stropite cu apă cu sare. „No, luați, mâncați”. Mai mult de-atât n-am auzit-o spunând vreodată. Dealtminteri, nici cu persoanele adulte, cum erau celelalte trei chiriașe din imobilul în care locuia, nu-și făcea de vorbă. La patru după-amiază, Livia și Iancu erau chemați în casă de „tanti Câmpeanu” și se-ntorceau îndată mușcând dintr-o felie mare de pâine de manutanță, neagră, unsă cu untură și frecată cu usturoi.

Cât era vremea frumoasă, jucam șotron, căruia la noi, la Craiova, îi spunea țăncuș. Iar coarda o săream până ce ne ieșea sufletul. Și băteam mingea, băieți și fete, când de trotuar, când de-un zid. Auzisem că era undeva un ștrand, însă nici un copil de la noi de pe stradă nu călcase pe-acolo. Pe-atunci, din categoria noastră înotau doar cei născuți, crescuți sau care-și petreceau vacanța-mare pe margine de baltă, ori de apă curgătoare. Așa cum știam că exista un ștrand, știam și că iarna era transformat în patinoar, dar niciunul dintre noi, copiii de pe Jitianu, strada noastră, nu patina. Patinoarul nostru era ghețușul de pe marginea trotuarului. Fiecare familie avea sanie. La noi pe stradă – sănii de lemn făcute care cum se nimerise. De tălpici de fier nici vorbă. Eu mă duceam cu mama la cinematograf. Ceilalți nici atâta. Când venea circul și-și întindea cortul pe-un loc viran din Belcineanu, peste drum de Liceul Comercial „Gheorghe Chițu”, ne duceam toți și-apoi zile-n șir ne minunam de isprăvile acrobaților, de cățeii dresați, și râdeam de șotiile clovnilor. Pe vremea copilăriei mele nu se auzise nici cuvântul gașcă, nici cuvântul grup, care să-i desemneze pe unii ca noi, care-și petreceau tot timpul liber împreună, jucându-se în fața casei. Se-auzise numai de bande, în legătură cu hoții care lucrau organizat. În rândul fetelor din cursul superior – când am ajuns la liceu – se vorbea de cercuri care se-ntruneau la ceaiuri dansante. Noi, cei de la primară, când ieșeam la joacă spuneam: „ne ducem la copii”. De strada Unirii, la capătul dinspre Romanești, ne despărțea Grădinița, un dreptunghi împrejmuit cu gard scund de fier; în mijlocul Grădiniței se afla Monumentul, adică regele Carol I, turnat în bronz, cu-o mână pe-un tun. În partea de jos a monumentului scria: „Asta-i muzica ce-mi place”. Parada de 10 Mai începea de pe Unirii, din sus, de la Prefectură, și se-ncheia la Parc, numit Bibescu – după moșia Bibeștilor, pe care se afla – dar zis și

Romanescu – după numele primarului Craiovei, cel care amenajase parcul. Deși ne despărțea doar Monumentul, fata căpitanului din Unirii de peste drum de casele noastre, la primară și ea, o vorbă n-a schimbat vreodată cu noi cei din Jitianu. Spre deosebire de noi, care-nvățam toți la școli de Stat, ea mergea la „Urziceanu”, adică la Pensionul domnișoarelor Urziceanu, unde se-nvăța franțuzește din clasa-ntâi primară. Spre deosebire de casele noastre din Jitianu, care se aflau pe buza trotuarului, zidite pe pământ direct, fără fundație, casa căpitanului, de fapt zestre a căpitănesei, avea subsol și parter înalt, și se afla în mijlocul unei grădini care, de primăvara până toamna, era un rai de flori. Domnul căpitan era cel mai ciudat locuitor al cartierului. Îmbrăcat în kaki, purtând bocanci și moletiere, își găsea tot timpul de lucru prin jurul casei. Cât am fost vecini, nu l-am văzut să schimbe o vorbă cu cineva și nici vreun suflet de om care să le deschidă poarta.

Când și când, doamna căpitan ieșea în oraș singură. Înaltă, statuară, cu o figură prelungă, distinsă, fără să fie frumoasă, era o persoană după care se-ntorceau toate capetele. Îmbrăcată totdeauna în taioare impecabil croite, era o apariție în lumea noastră modestă. Madam Ionescu a anunțat pe toată lumea că madam capităneasa-și făcuse o haină de picioare de astrahan, „persan, frate, că sclipește ca mătasea”. La noi în cartier nu putea să treacă neobservat momentul apariției unei haine de blană, mai ales că doamna căpitan se-nnoise primăvara când se trecea de la palton la pardesiu, iar dânsa umbla-n palton de blană. „Umblă, deși cred că scoate limba de cald, umblă ca să vadă lumea ce și-a luat”, trăsese concluzia madam Ionescu.

În afara domnului căpitan, un alt personaj ciudat al cartierului era domnișoara Gingulescu, fostă directoare de liceu, vestită profesoară de matematică. O mână de om, cu părul strâns într-un coculeț cât nuca, îmbrăcată cu lucruri până-n călcâie. Locuind în baie, din toată casa aia frumoasă, care-nsemna o muncă de-o viață. Dimineața, domnișoara dădea târcoale casei cam un ceas, apoi intra înuntru și n-o mai vedea nimeni toată ziua, iar noaptea nu se zărea lumină la nici o fereastră a ei. Nu ieșea din curte și nici nu-i călca cineva pragul. Madam Ionescu aflase că Domnica, lăptăreasa, îi lăsa domnișoarei profesoare după un stâlp al gardului de fier, ouă, smântână și brânză, roșii, castraveți și ardei grași, vara, iar domnișoara-i punea Domnicăi banii într-un loc știut numai de ele două. „Până nu mi-a spus Domnica, mă gândeam întruna: din ce-o trăi ființa asta, că porc n-are, orătănii nici atâta”, ne explica madam Ionescu. Porc și

orătănii doar noi și tanti Câmpeanu creșteam, având unde. În celelalte curți abia de-nvârteai o roabă. Toamna, vecinii-și tăiau lemnele pe trotuar. Pentru asta venea un bătrânel cu un banzig, un fel de roată metalică zimțată, acționată cu gaz de lampă, cred. Toată instalația se afla într-o cotigă, trasă de-un măgăruș. Noi, copiii, ne-ntreceam care mai de care să-l tratăm pe „i-ha”: zahăr cubic, bomboane, smochine, roșcove, toate-i plăceau, iar când îl scărpinai în frunte, întindea gâtul și-și lăsa urechile pe spate. Urma apoi clacă pentru căratul lemnelor și-al rumegușului într-o magazie. Lemnele – stivuite pe grosimi, rumegușul – de aprins focul, pus într-un butoi de metal. Când se tăiau lemnele pentru iarnă, la mine la școala primară, toate clasele erau adunate-n jurul măgărușului. Aici tratația era mai ceva decât în Jitianu. Fetele puneau mână de la mână și-i cumpărau, de pe tablaua domnului Iani, merișoare trase-n zahăr ars, alviță roz și rahat cu nuci. Mai întâi îl întrebam pe bătrânel, stăpânul, dacă Luțu – așa-l chema pe măgăruș – nu-și strica stomacul din ceea ce-i dădeam noi. „Luțu?! Păi ăsta mănâncă și pietre și n-are nici pe dracu'”, ne-ncredința stăpânul. Când, femeie-n toată firea, mă duceam cu băieții mei la mare, cum ajungeam în Dobrogea nu-mi luam ochii de la geamul compartimentului sperând să văd vreun măgăruș, ființa asta care-mi amintește anii cei mai curați ai vieții mele. Având tatăl vitreg pe care l-am avut, de-o fericire a copilăriei nu pot vorbi.

Am fost oare prietenă cu acei cinci copii de pe Jitianu? Dacă la vârsta de-atunci m-ar fi-ntrebat cineva ce este prietenia n-aș fi știut să răspund. Acuma cred că în copilărie omul își demonstrează cel mai elocvent calitatea de animal social; prin nevoia de-a se afla împreună cu alte ființe, de-a vorbi și de-a asculta. La bătrânețe, ce cred eu că este prietenia? Afinitatea dintre două ființe, întemeiată pe credințe, pe păreri, pe gusturi comune, însoțită de nevoia de-a-și dezvălui una alteia sufletul, și capacitatea de-a-și fi alături una alteia în orice-mprejurare, cu alte cuvinte: la bine și mai ales la rău. O relație care uneori se țese cu greu și care se poate destrăma într-o clipă, dintr-o vorbă, care oricât ar părea de aruncată-n vânt, este rezumatul unor păreri și chiar al unor resentimente sedimentate de-a lungul timpului. Și-atunci? Atunci și prietenia ca orice pe lume, poartă stigmatul imperfecțiunii. Supusă fiind piericiunii ca tot ce se află pe lumea asta. Sunt oameni la care țin, dar față de care nu mi-am dezvăluit niciodată sufletul. Poate pentru că viața m-a-nvățat să n-am încredere deplină în nimeni, poate și pudoarea peste care n-am putut trece niciodată, și poate o anumită trufie, opunându-se exercițiului de umilință care-nseamnă spovedania. Am trăit sub egida unui

principiu: teama de oameni și rușinea față de Dumnezeu. Deși gândul la o viață de-apoi mă-nspăimântă, cred că Dumnezeu există și, dacă oamenii ar fi mai atenți, ar putea observa manifestări ale pedepsei Lui și-aici. „După faptă și răsplată”, asemeni remușcărilor, pentru mine, înseamnă dovezi ale existenței Lui, îndemnuri pentru păstrarea unui echilibru în lume, oricât de puțini l-ar lua-n seamă. Și iară vechea mea-ntrebare: cum s-o despărți sufletul de trup?

Ce este copilăria? Acceptarea deplină a celuilalt. Mă gândesc la cei cinci copii, tovarășii mei de joacă din Jitianu. Erau parte a vieții mele. Nu mi-aș fi-nchipuit o zi fără ei. Nici nu mă ducea gândul dacă erau frumoși, deștepți, dacă-nvățau bine. Frageda copilărie și realitățile ei cred că seamănă cel mai mult cu maternitatea. Pentru o mamă, oricum ar fi copilul ei, el este al ei. Că alții sunt mai deștepți, mai capabili, mai frumoși, nu schimbă cu nimic legătura dintre mamă și copil. La optzeci de ani trecuți, deși cei doi fii ai mei nu se prăpădesc după mine și nici nu s-au prăpădit vreodată, rămân tot ai mei, deși… Deși unul a venit trei zile din America, vezi Doamne, ca să mă vadă; o zi a stat cu mine – o bătrână plicticoasă – două zile s-a dus la vânătoare. Celălalt de ani și ani venea de la Craiova la București și nici măcar un telefon nu-mi dădea, ca să afle dacă mai trăiesc; și-a amintit că are mamă de când l-a adus la București un cancer la vezica urinară pe care și-l tratează la Oncologie, la Fundeni. Doamne! Frageda mea copilărie a-nsemnat lipsa de-ntrebări asupra vieții, o vreme în care parcă am plutit între cer și pământ. În timp ce-atâtea chipuri și-atâtea voci ale trecutului se voalează tot mai mult, câteva-ntâmplări de-atunci mi-au rămas vii în memorie ca și când s-ar fi petrecut ieri. Parcă și acum simt pe pulpe usturimile de la bătaia cu urzici pe care mi-au administrat-o-n glumă tovarășii mei de joacă; așa cum îi atârnaseră o tinichea de coadă lui Paul, un motan din vecini.

Mi-aduc aminte cum am dat năvală-n bucătărie la mama, care gătea, și cum printre sughițuri și printre suspine, cu lacrimile șiroaie, negăsind puterea să scot o vorbă, i-am făcut semn cu mâna spre picioarele mele roșii ca focul. „Te-ai opărit?”, m-a-ntrebat mama alarmată. „Nu. Urzici”, am reușit eu să-ngaim. „Dar unde dracu' te-ai urzicat așa? Pe unde-ai umblat?”. „Copiii”, am oftat eu. Mama a-nțeles. Mi-a-nvelit pulpele în cârpe-nmuiate-n apă rece. „Mamă, du-te la tanti Anicuța și la tanti Câmpeanu și spune-le ce mi-au făcut copiii. În viața mea nu mă mai joc cu ei!”. „Până mâine!”, a zis mama și-a adăugat: „Eu în cearta și-n joaca voastră nu m-amestec și nici

nu mă duc să-i pârăsc părinților. Voi, copiii, azi vă certați, mâine vă-mpăcați”. Două zile n-am ieșit din casă. Eram în vacanța-mare. În prima zi, în pat, mi-am oblojit urzicăturile; într-a doua, am socotit că se cuvine să stau în curte făcând pe surda și pe muta față de copii, ca să le-arăt supărarea – deși abia mă țineam să nu ies pe trotuar. Când cugetam eu mai adânc la demnitatea mea, copiii s-au adunat în fața porții noastre și deși mă vedeau cum stăteam sub tei, au început să strige: „Tanti Genuța, spuneți-i Sabinei să vină să ne jucăm și să știe că ne pare rău c-am urzicat-o. Zău!”. Eu n-am așteptat să spună „tanti Genuța” – mama – vreo vorbă și-am și zbughit-o pe poartă. Mi-aduseseră toți câte ceva pentru-mpăcare: băieții – fiecare câte o biluță de sticlă colorată din cele folosite când jucam groapa – fetele – câte o smochină uscată, mare, dulce, de-i trosneau semințele poc-poc între măsele, cumpărată fie de la domnul Cosma, fie de la domnișoara Trana, cei doi băcani de pe Unirii, la câțiva pași de noi. Smochinele și roșcovele stăteau înșirate pe sfoară subțire și ți se dădeau de câți bani voiai. Ca să le intri-n prăvălie, și la domnul Cosma și la domnișoara Trana, urcai patru trepte. La domnul Cosma, de ciment cu bară laterală de metal, pe-o parte și pe alta, la domnișoara Trana, trepte de lemn, cu bare tot de lemn, care se clătinau cum puneai mâna pe ele. Se clătinau, treptele scârțâiau, ceea ce nu-i descuraja pe clienții fideli ai băcănesei. Domnul Cosma era înalt, bine legat, brun și posomorit; nevastă-sa, mărunțică și-ndesată, cu vorbă domoală, cu un zâmbet blând, mai ales față de noi, copiii, pe care ne știa, pe fiecare cum ne cheamă. La Cosma, pe raft, se afla o căsuță de carton, ca de păpuși, căsuță pe care, copil fiind, aveai șansa de-a o primi ca premiu, cumpărând din prăvălie de-o anumită sumă. Ceea ce nu i se-ntâmplase nici unui copil, de vreme ce căsuța nu se clintise din loc, de ani de zile. Domnul Cosma, vara era-mbrăcat cu pantaloni și-n cămașă albă, scrobită. Iarna, peste cămașă își punea un pulover și-o bundiță de oaie. În prăvălie nu se făcea focul. Nevastă-sa, vara purta rochie de stambă, iarna, de barhet și bundiță ca și bărbatu-său. Domnișoara Trana era invariabil îmbrăcată într-un capot alb, de mătase, cu un dragon imprimat pe partea din față, iar pe spate cu o floare uriașă roșie. Întrebând-o, cu timiditate, ce era balaurul ăla de pe capot, mi-a spus cu vocea ei groasă și posacă: „Un dragon și vine din Japonia”. Am întrebat-o pe mama ce era Japonia de care eu, în clasa-ntâi primară, n-auzisem. Cu ocazia aia am aflat că domnișoara Trana avea un frate marinar. Dacă-l trădam pe domnul Cosma, cumpărând zahăr candel de la domnișoara Trana, era numai de dragul dragonului ai cărui colți din gura larg căscată și-

ai cărui țepi de pe spinare-i priveam fascinată. „Mamă, pe-acolo prin Japonia, dragonii ăștia, stau prin păduri ca șerpii noștri?”. „Dragonul, la chinezi, la japonezi, e animal de basm cum e balaurul la noi”, m-a lămurit mama, dar n-am crezut-o, în schimb, mi-a crescut curiozitatea despre China și despre Japonia, încât toată viața mi-am dorit să văd aceste țări, dar ca atâtea alte vise nici ăsta nu mi s-a-mplinit. Iar acuma când se-apropie lăsarea definitivă a cortinei, ce să mai sper decât o moarte ușoară: „dă-mi-o, Doamne, pe puterile mele”.

Dragonul de pe capot era depășit de purtătoarea lui. Cred că domnișoara Trana a fost cel mai posac, cel mai antipatic și printre cei mai urâți oameni pe care i-am cunoscut. Mare, pătrățoasă, cu niște țâțe ca doi dovleci de măcar două kile unul, cu niște încheieturi la mâini cât glezna de bou – picioarele, acoperite de tejghea, nu i le-am văzut niciodată, cu degetele ca niște caltaboși, cu un cap negricios, mare și rotund cât un poponeț de copil gras, cu o gură cu buzele trase înuntru, cu-o privire neagră și dușmănoasă, cu un fel de-a se purta de parcă i-ai fi omorât și mamă și tată, era de mirare că-i călca cineva-n prăvălie. Mai târziu, la vârsta judecății, am ajuns să cred că și urâțenia și antipatia emană un fel de fascinație. Cunosc oameni urâți dar atât de atrăgători, cu atâta lumină în suflet care le străbate în privire, încât în cinci minute li se șterge urâțenia, parcă i-ar învălui o aură. Trana noastră era la distanță uriașă de ei. Oricum, de-atât amar de ani și n-am uitat-o, cu toate că n-a jucat nici un rol în viața mea.

Ce amintiri îi rămân omului?!

De la o vreme ne dispăreau puii de găină. Singurul loc pe unde puteau ieși din îngrăditura lor era dâmbul care ne despărțea de familia Vălimărescu, vecinii din dreapta. Mama i-a acuzat cu glas tare că i-au mâncat puii. Acuzație la care, de peste dâmb, doamna Vălimărescu i-a strigat mamei: „Țoapă mojică și proastă”. Cearta asta mahalagească, pornită de mama, o simt și-acum ca pe-o pată de păcură în suflet. Pentru prima oară o priveam pe mama ca pe-un om străin, și-o priveam dezaprobator. Apăruse în mine simțul critic, agravat și mărit când am aflat că mama purta pijamalele răposatei neveste a soțului ei de-al doilea. Habar n-aveam că nu erau ale mamei, până ce ea nu mi-a spus, liberă și nesilită că, în timp ce eu eram la școală, trecuse pe neașteptate, pe la noi, Anișoara, soră cu prima soție a lui „tăticu”. O podidiseră lacrimile când o văzuse pe mama purtând o pijama a răposatei. Pe vremea aceea, femeile din categoria noastră purtau, peste cămașa de noapte, haina pijamalei; completă, adică și cu pantaloni,

purtau numai bărbații emancipați, adică cei care nu dormeau în cămașă de noapte, lungă până-n pământ. Faptul că mama purta un lucru al unei persoane care murise – și încă al cui! – mi se părea, puțin spus, nepotrivit și mai ales în fața cuiva căruia-i trezea amintiri dureroase. Grav că purta hainele alea, fără strângere de inimă, și mai grav că-mi povestea mientâmplarea cu sora răposatei, în loc să tacă mâlc. În sinea ei, cred că se socotea vinovată și simțea nevoia unei spovedanii, alegându-mă duhovnic pe mine, contând oare pe ușurarea sufletului în fața unuia fără nici un discernământ? Mama era un amestec de generozitate cu zgârcenie, de arțag cu duioșie, de discreție în privința altora și de indiscreție în ceea ce-o privea. Nu umbla cu vorba, și n-ar fi dezvăluit nimănui un secret care i se-ncredințase, în schimb, ceea ce-o privea, i se părea că putea fi spus în târg și la moară. Să-i povestești unui partener experiențele tale erotice cu-o altă persoană mi se pare dezgustător. Auzind-o, fără să vreau, cum îi dădea unele amănunte soțului ei de-al doilea privind viața ei intimă cu tatăl meu, mama mi-a otrăvit sufletul. O vreme o socoteam ca pe ceva impur.

Mulți dintre părinți, mai ales mamele, iubindu-și fără condiții copiii, și-nchipuie că și reciproca e valabilă. Fibrele care leagă sufletele între ele sunt mai subțiri decât pânza de păianjen. Un părinte nu-și închipuie ce juriu sever reprezintă copiii lui. Legătura dintre părinți și copii nu este liber consimțită. Nici părinții nu-și aleg copiii, nici copiii – părinții. Relația dintre ei este un joc al hazardului. Cred că nici o legătură nu este mai greu de păstrat pașnic decât cea de familie, în niciuna poate nu este mai multă nevoie să taci, să-nghiți și să simulezi, decât în familie. Poate că optica mea de copil cu tată vitreg e viciată. Și totuși… Cu mine, mama a fost totdeauna o mamă bună, dar dacă mi-ar fi stat în putere să-mi aleg eu mama – deși nu cunoșteam nici o femeie pe care s-o fi dorit în locul ei – pe ea n-aș fi ales-o. Mă-ntreb, și nu de ieri-de-alaltăieri, câtă libertate există într-o viață? Libertatea, pentru mai toată lumea, se referă la cea politică, mai ales după ce-ai trăit în regimul comunist, în care libertatea ajunsese să-nsemne opusul pușcăriei. Câtă lume simte viața ca pe-un regim penitenciar? Câtă lume face doar ce-ar avea chef? Oricui își câștigă plinea i se potrivește vorba „vrei-nu vrei, bea, Grigore, aghiasmă!”. Câtă pasiune ar pune un om în profesia lui, nu i-ar veni chiar niciodată să-și ia lumea-n cap? N-ar avea niciodată dubii asupra lui însuși, nu i s-ar părea totul inutil? Sufletul e-un alt penitenciar. Aici te afli chiar la regim de izolare. În regim penitenciar obișnuit, prin izolare prelungită riști să uiți să mai vorbești. În propriul regim penitenciar

sufletesc, durând cât judecata, prin urmare un regim perpetuu, riști să-ți devii propria picătură chinezească, propriul opresor.

Or fi oameni care nu se pun niciodată sub lupă, care s-or crede fără de prihană? Mama oricum, nu s-a numărat printre ei. În agonie spunea vorbe înțelese doar de mine. „Doamne, de ce i-am purtat pijamalele?!” și „Doamne, de ce l-am dus doar cu patru cai, că aveam bani de șase!”. Pe când murise soțul ei de-al doilea, ca și trenurile, dricurile aveau trei clase: a-ntâi – cu șase cai, a doua – cu patru, a treia – cu doi. Săracii erau duși la groapa comună cu un fel de cutie trasă de-un singur cal.

Trăind printre oameni, faptele nu-ți pot trece necomentate. Mai ales, într-o lume restrânsă la șapte-opt case, toți locatarii lor cunoscându-se între ei, cum era la noi pe Jitianu. Celui de-al doilea soț al mamei, contabil la Prefectură, și moștenitor a două case de la un frate mai mare, după judecata cartierului, i s-ar fi cuvenit dricul cu șase cai. Mama motivase că i s-ar fi părut un fel de sfidare, ca la condiția noastră socială, să-și ducă bărbatul la locul de veci cu prea mare pompă. Sigur că nimeni nu luase de bună explicația cu „sfidarea”; eu cea dintâi. Fastul, solemnitatea unei înmormântări – moment de adio – reprezintă manifestări sociale, importante pentru cei vii. Nimeni nu este răspunzător de numele pe care-l poartă, nici de botezul și nici de-nmormântarea sa. Mulți își exprimă dorințele în legătură cu ultima zi a trecerii lor prin lume. Cei rămași pe pământ le pot respecta sau nu. La țară, omul își are de la tinerețe pregătită lada cu lucrurile de plecat dincolo, și nu șovăie să abordeze nimic legat de-acel moment. Orășeanul parcă se teme că-și aduce moartea dacă-și manifestă vreo dorință legată „de-atunci când o fi să fie”. Cu cât este mai sus plasat în ierarhie, cu-atât evită subiectul. Și finalul celor sus-puși ține de cât simț al ceremonialului au cei rămași și de câtă importanță li se mai dă răposaților în acel moment. Despărțirea definitivă de oficialități e un spectacol în care fiecare participant caută să se pună cât mai în valoare. La oamenii obișnuiți, uneori asiști la o durere sfâșietoare, de cele mai multe ori – la o indiferență drapată-n sobrietate, alte ori – la simularea unei dureri destinată publicului spectator. Mamei îi fuseseră mai dragi banii decât ultimul omagiu adus unui om de care-o legase doar interesul. Oricum, cei patru cai la dricul tatălui meu vitreg, în loc de șase, au rămas întipăriți în mintea mea cu valtrapurile lor negre. Așa cum nu-i pot uita pe sora tatei, Adelina, și ghemotocul înfășat în alb, așezat lângă ea în sicriu, copilul la nașterea căruia murise. Mătușa Adelina era învățătoare în satul ei de baștină, măritată cu un preot dintr-un

sat vecin. Avea douăzeci și șase de ani și era de-o frumusețe rară. Piele albă ca laptele nefiert, ochi negri, cu-o privire blândă și mătăsoasă, cum rar am mai văzut, cu un păr negru albăstrui, des și ondulat natural, în valuri mari. Înaltă, subțire, dreaptă ca un trandafir. Ultimele două luni de sarcină le petrecuse-n spital.

Pe bietul ei trup mort am văzut prima dată păduchi, mulți, încolonați, părăsind sicriul și lăsându-se pe fața de pânză albă a mesei servind de catafalc, apoi dându-și drumul jos, în căutare de gazde vii. Păduchii ăștia mi s-au părut o nedreptate mai mare chiar decât moartea mătușii Adelina, care-mi fusese ruda cea mai dragă.

O vecină de-a răposatei îi șoptea alteia: „Ale dracu' lighioane n-au plecat de pe ea nici la scăldat. Săraca Adelina, ar muri a doua oară când s-ar vedea plină de lighioane, tocmai ea, de-i sclipea casa de curățenie. Ce i-o fi trebuit ei spital? Of, Doamne, cum își bate joc soarta de om!”. Și pe urmă vecina punea o mână pe sicriu și jelea cu glas scăzut: „Te duseși, Adelino, maică, tu și copilașul tău, dupe fratele-tău, Grigore, și dupe mă-ta, săraca, te duseși maică”. Fratele „Grigore” era taică-meu, care murise pe când eu aveam doi ani.

Tata fusese medic veterinar, salariat la Stat, răspunzând de-o plasă din județul Dolj. Pentru deplasările lui prin comune, de la Craiova i se dăduse, ca mijloc de transport, o șaretă; iar ca „animal de tracțiune” – așa scria în hârtia semnată de tata când fusese „înzestrat” de mai-marii județului – o iapă care șchiopăta ușor de piciorul drept din spate și care mergea numai la pas, oricât ai fi-ndemat-o și oricât i-ai fi șfichiuit din bici. Când îl chema careva din sat, tata se ducea pe jos, fiindcă ajungea mai repede decât cu șareta și cu Nușa – Nușa se chema „animalul de tracțiune”, înceată, cu toate că tânără, blândă și ascultătoare. O dată dac-o strigai, din mijlocul islazului venea la tine, ți se-așeza-n față și te privea așteptând s-audă care-ți era voia. „Nușa, acasă”. Și Nușa scutura o dată din cap – a cugetare, a aprobare? – mai stătea o clipă locului și-apoi o pornea cu mersul ei domol și legănat, unde-i poruncisești, întorcându-se din când în când pe loc, spre a se-ncredința că-i mergi în urmă și că n-a fost păcăleală. Fiindcă la-nceput, când o adusese tata-n sat, văzând-o cum ascultă de poruncă, niște copii îi strigaseră „acasă, Nușa”, iar ea le dăduse ascultare. Mirându-se s-o vadă-n ușa grajdului, fără s-o fi chemat careva de-ai casei, bunicul, tatăl tatălui meu, o dusese înapoi la islaz și cu vorbă domoală – dându-și seama de șotia copiilor – îi convinsese, credea el, să nu-și mai râdă de-un animal. Copiii nu

se potoliseră, numai că Nușa nu mai asculta de porunca lor, ci doar de tata, de bunicul, de mama. Când trimitea pe altcineva să ne-o aducă acasă, acela îi trecea o frânghie de gât, o scărpina între urechi și mergea-n rând cu ea. „Și să mai spună careva că dobitocul n-are minte”, aprecia bunicul „discernământul” Nușei.

Tata a murit la treizeci și trei de ani. Plecase cu șareta într-un sat vecin. Peste câteva ore, în fața porții mari, mama a văzut șareta și s-a mirat că tata se-ntorsese mult mai devreme decât îi spusese ei la plecare. „Griguță, ce s-a-ntâmplat?”, a-ntrebat mama în timp ce deschidea poarta. „Griguță!”. Nușa stătea cu capu-n pământ și nu bătea cu copita-n poartă ca de obicei, ca să-și anunțe sosirea. Cu mâinile-ncleștate pe frâu, lăsat pe spate, cu ochii-nchiși, tata era mort. Mama a scos un asemenea urlet încât mie, care mă aflam lângă ea, de groază mi s-a strâmbat gura. Două zile, mi s-a spus, n-am vorbit, n-am băut, n-am mâncat. Mi s-a-ndreptat gura și mi-am recăpătat graiul când – la-ndemnul medicului care constatase decesul tatei – bunicul m-a dus în biserică, m-a ridicat în brațe ca să-l văd pe tata în sicriu, în timp ce el îmi șoptea: „Vezi, tata doarme”. „Doarme?”, am întrebat eu. „Sigur. E obosit”. „Și Nușa?”. „Nușa e pe islaz, la păscut”.

Fire colerică și imprevizibilă, până s-asculte o explicație a mea, când ceva nu era-n ordine, mama-mi cârpea iute două perechi de palme. Eu le-nghițeam, gândindu-mă de fiecare dată ce o fi fost în bietul ei suflet când și-a văzut bărbatul mort, după ce plecase de-acasă bun, zdravăn, sănătos. Medicul legist n-a descoperit la tata nici un semn de agresiune. Murise de inimă. În drum spre casă, cineva-i furase ceasul de argint, ceas de buzunar, cu lanț cu tot. După ani și ani s-a descoperit hoțul; jandarmul din sat i-a predat mamei ceasul, însă fără lanț. Toată lumea s-a-ntrebat cum de Nușa, nemânată de nimeni, a știut să-l aducă pe tata acasă. Mama, pe lângă spiritul ei gospodăresc și de-o ordine desăvârșită, avea marea calitate – mare cel puțin în ochii mei – de-a iubi animalele. A cumpărat un cal și l-a predat la Prefectură, împreună cu șareta; l-a cumpărat ca s-o poată păstra pe Nușa de care amintirea tatei era de nedespărțit. Când ne-am mutat la Craiova, mama l-a rugat pe părintele Mitică, văduvul Adelinei, între timp recăsătorit și cu doi copii, l-a rugat s-o țină pe Nușa, mama obligându-se să-i cumpere nutreț pentru iarnă. „Fii pe pace, cumnată, că unde-or mânca vitele mele o mânca și Nușa”. Părintele Mitică se uitase cu înțelegere la mama care, cu ochii plini de lacrimi, o săruta pe Nușa și-și lipea obrazul de grumazul ei. Când nu m-a văzut nimeni, pe-ntuneric, m-am strecurat în

șopron, m-am atârnat de gâtul Nușei, am plâns până am căzut istovită și-am adormit peste nutrețul din care ea mesteca domol. Despărțirea de toate animalele care mi-au însoțit viața a-nsemnat o durere pe care-o simt adesea ca un sfredel în inimă, dar de ele m-a despărțit moartea, care intră în ordinea firească a vieții. Despărțirea de Nușa, care nu intra în această ordine, pe lângă o durere copleșitoare mi se părea o nedreptate cum mi se păruseră păduchii de pe trupul nemișcat al mătușii Adelina. Simțeam că-n viață ceva era strâmb.

Când am aflat că mama se recăsătorește – îi făcuse un vecin vorbele cu un domn de la Craiova – am întrebat-o: „Mamă, de ce plecăm noi de la casa noastră în străini? Ce ne lipsește?”. „Vreau să-ți fie ție mai bine, de-asta”. La vârsta mea nu mi se părea nefiresc s-o văd pe mama, fată de oraș, cu liceul, săpând toată ziua-n grădină. Mi se părea că dac-aveai ce mânca; și iarna – haine groase, vara – subțiri, de ce te-ai fi plâns? Eu nu știam cum drămuia mama pensia de pe urma tatei, ca s-avem atât cât aveam. Cât trăise bunicul, tatăl tatei, cu pensia lui de fost diriginte de poștă ne cârpisem mai bine. O dată cu moartea bunicului se subțiase punga. Pământul, patru pogoane, și casa erau averea bunicii de la primul ei soț și nu ale bunicului. Eu n-aveam nimic de moștenit, fiindcă totul revenea unui fecior al bunicii, din prima ei căsătorie, pe care bunicul Gherasim, îl crescuse de la doi ani și nu făcuse nici o deosebire între el și copiii lui, Grigore și Adelina. Pe-acest frate vitreg al tatei l-am văzut de două ori în viață: o dată – la moartea Adelinei, a doua oară – la moartea bunicului. Se pare că venise și la înmormântarea tatei, dar eu n-aveam cum să țin minte. Era chimist, avea un grad universitar, locuia la București. Era-nsurat cu-o doctoriță și avea doi copii. Avusese, cică, o bursă la Paris. La moartea bunicului, îi dăduse mamei de-nțeles că trebuia să ne luăm tălpășița, fiindcă el avea de gând să vândă și casa și pământul, averea tatălui său adevărat. În drum nu rămâneam nici noi, fiindcă bunica Frusina, cea dinspre mamă, băcăneasă în marginea Craiovei, ne primea cu brațele deschise.

Cât am stat împreună cu bunicul Gherasim, n-am avut tovarăși de joacă. Locuiam la o margine a satului, casa noastră fiind cam la trei-patru sute de metri depărtare de șosea. Vecinii cei mai apropiați – apropiați vorba vine – aveau copii mari, însurați, iar mama, care se ținea de cucoană, și străină de sat, nu era să-mi caute mie prieteni.

Înainte de-a se-mplini anul de la moartea bunicului Gherasim, mama s-a recăsătorit și de la țară ne-am mutat direct la domnul Tudorel Teodoru, al

doilea soț al mamei. Deși plecarea din sat, cu toate că trăisem atât de izolată, mi-a amărât sufletul, eram hotărâtă să-i arăt cât mai multă afecțiune soțului mamei și să-i spun „tată”. Așa i-am spus, dar afecțiunea n-am avut parte s-o investesc într-un om căruia urcându-i-mă pe genunchi și-ncercând să-i mângâi printre nasturii cămășii burtica proeminentă – învățată cu pisicile de la țară, care, mângâiate se puneau imediat pe tors – mi-a spus „mie nu-mi plac copiii” și a făcut un gest de respingere. Patru ani cât a trăit căsătorit cu mama, nu cred că am schimbat cu tatăl meu vitreg mai mult de, să zic, o mie de cuvinte. De-altminteri nici pe mama n-o ostenea cu vorba. Avea grijă să ne spună la masă că el și răposata lui nevastă mâncau pâine mai puțină decât noi. Am îndrăznit și eu să zic: „păi, acuma suntem trei”. La această constatare a mea, „tata”, nu m-a-nvrednicit cu-o privire măcar, în timp ce mama se uita la mine mustrător, adică „ce, nu-l știi cum e? De ce-l mai zgândări și tu?”. Deodată, domnul Teodoru, fără nici un motiv, intra într-o muțenie totală. Anișoara, cumnată-sa după prima nevastă, îi spusese mamei că Tudorel nu vorbise doi ani cu biata răposată.

Norocul meu și-al mamei că, fiind contabil la Prefectură, domnul Tudorel Teodoru pleca dimineața, venea la prânz, mânca, dormea un ceas, pleca din nou la slujbă și se-ntorcea după-amiază, pe la cinci. Sătulă să-l vadă cum ne număra fiecare dumicat, mama s-a hotărât să câștige și ea un ban și s-a angajat la arhivă la Primărie.

Eu plângeam și țipam în fiecare seară de mă auzea toată mahalaua, fiindcă mama, în loc să m-adoarmă pe mine, cum eram învățată, juca table sau tabinet cu „tăticu”, pentru a mai îndulci atmosfera în care tot timpul te-așteptai la ploaie cu grindină. Judecând cu mintea de om matur, în locul lui Tudorel Teodoru, aș fi luat-o de moț pe fiica urlătoare a nevesti-mii și-aș fi aruncat-o pe fereastră de la etaj sau, în cel mai blând caz, i-aș fi tras o mamă de bătaie de s-o țină minte o viață. Așa că nu eram nici eu de pus în ușile altarului. O sămânță de ceartă moștenisem și eu de la mama, căreia-i sărea țandăra ca fulgerul. N-am să uit cum m-am certat cu-o cucoană pe-un loc în biserica Ungureni, la denie-n Joia-mare. Mă duceam la biserică, fiindcă așa ne-ndemna părintele Viorel Popescu, profesorul nostru de religie, personaj distins, cu doctorat la Strasbourg, cu-o preoteasă pe care era limpede că o luase pentru avere, altminteri ai fi zis că-i era bucătăreasă.

Mergeam în fiecare duminică la biserică, învățasem slujbele pe dinafară, credeam că Dumnezeu făcuse lumea-n șase zile, iar într-a șaptea Se odihnise. Un lucru nu-l înțelegeam: cum îl făcuse pe om după chipul și

asemănarea Sa, și cum de oamenii nu mai semănau deloc unii cu alții în zilele noastre. Pentru mine, mersul la biserică era o obligație ca și mersul la școală. De Crăciun și de Paște ne ducea părintele Popescu, toată clasa, la spovedanie și la-mpărtășanie. Mama nu era deloc bisericoasă. Aveam și noi icoană în casă ca tot creștinul. Una micuță, de argint, cât o cartă poștală, cu chipul Maicii Domnului, din zestrea mamei; una cusută-n goblen de răposata Gherghina Teodoru, înfățișând-o tot pe Maica Domnului, dar în picioare, într-o ramă frumoasă, ca de tablou obișnuit. Nici la țară, nici la Craiova, în casa noastră nu se afla candelă. N-am auzit-o pe mama că s-ar fi dus vreodată la biserică sau că s-ar fi spovedit sau că s-ar fi împărtășit. Religie învățase și ea că, doar făcuse liceul; iar „tăticu" era și el absolvent de liceu comercial. De Crăciun se tăia porc la noi acasă, de Paște se mânca miel, se roșeau ouă, se făcea cozonac. Dar despre Dumnezeu, despre Isus, despre religie n-am auzit niciodată vreo discuție nicăieri, la nimeni. În afară de bunica Frusina, care-mi spunea mereu: „maică, să nu faci fapte rele că te vede Dumnezeu și Maica Domnului". Ea în fiecare sâmbătă, și nu numai, ieșea la poartă și dădea de pomană ceva de-ale gurii câte unui om nevoiaș. Iar de Sâmbăta Morților, de Moși cum se mai spune, făcea totdeauna colivă, și o slujea la biserică, însoțită de pomelnicul cu toți cei duși din neam. Când am ajuns femeie matură, în timpul comunismului, m-am întrebat câți dintre noi, creștinii ortodocși, or fi citit Vechiul și Noul Testament, Biblia, cartea de căpătâi a iudeo-creștinismului. Catolicii mergeau la catehism toată copilăria, protestanții, ca și sectanții, știau Biblia pe dinafară. Adevărata mea curiozitate față de credința-n Dumnezeu și față de textele sacre mi le-a stârnit comunismul. Am rămas la ceea ce crezusem de totdeauna, de la vârsta judecății: Dumnezeu e unic, manifestările credinței în El sunt diferite; fiecare cu mitologia ei. Din viața mea de copil bisericos, cea mai frumoasă amintire a rămas legată de ziua când puneam chita mea de zambile viorii pe masa pe care se afla crucea cu Isus răstignit, masă pe sub care apoi treceam. Mi se părea că simt înfigându-mi-se-n suflet cuiele răstignirii Lui și-n același timp gândul unei mari datorii împlinite. Un moment de milă cumplită față de Isus și de-mpăcare cu toată lumea. Chiar și la „tăticu" mă gândeam cu blândețe.

La țară, în casa bunicului, ocupam partea compusă dintr-un antreu mare, din care porneau două camere, una la dreapta, alta la stânga, în față bucătăria, din bucătărie, la dreapta cămara, pardosită cu cărămidă, iar la stânga, o-ncăpere spre care coborai trei trepte, vatra cu horn, numit în

Oltenia coș, cu lanț de atârnat ceaunul de mămăligă, cu pirostrii, cu țest, cu fier de trecut prin el și cu dulapuri de colț, zise colțare, în partea opusă vetrei propriu-zise. Am să mor și n-am să mai mănânc niciodată pâine ca pâinea coaptă-n țest, pe foi de lipan, stropită vara cu semințe și cu nițică zeamă de roșii, rață pe varză tot în țest și pui la frigare, fript deasupra jarului, învârtit și uns mereu cu pana de gâscă, înmuiată-n untură, iar când ajungea rumen ca un cozonac, tăvălit prin mujdei și-nsoțit cu mămăligă de te frigea la lingurică.

În camera din stânga aveam un pat metalic, asemenea celor de spital, o masă și două scaune, în antreu – un lavoar, adică un suport înalt de metal, cu gaură la mijloc, pe măsura unui lighean alb, smălțuit, cană mare smălțuită și ea – un suport pentru săpun, altul pentru periile și pentru pasta de dinți. Baie ne făceam în albie de lemn.

În cealaltă cameră era un pat dublu cu tăblii drepte, garderob cu oglindă, biroul tatei, un scaun la birou și altul în dreapta patului. „Tablouri” – mama și tata, miri, într-o poză mare albăstrie, de parcă era făcută la lumina lunii, și un portret-fotografie al tatei în anul când a murit și două picturi, „opera” mamei – cum era moda-n licee pe vremea ei – unul, înfățișând o căprioară la izvor, celălalt, o copilă, păstoriță a trei miei. Și animalele și fetița păreau împăiate. Patul din dormitor era acoperit cu-o velință pe care o țesuse bunica Frusina, în romburi pastelate.

Când ne-am mutat la domnul Tudorel Teodoru, venind noi de la lampă cu gaz la lumină electrică, mi s-a părut că ajunsesem cineva. Și dormitorul noului nostru domiciliu m-a impresionat: două paturi lipite, acoperite cu o cuvertură de olandă, cu broderie englezească – mai mult spărtură decât pânză – cu feston greu pe margini, cu un medalion la mijloc, de rețea, cu doi păuni brodați la fir – așa ceva nu mai văzusem – cuvertură așternută peste o altă cuvertură, de atlaz azuriu, iar la capetele paturilor, o pernă de pluș vișinie, triunghiulară, de lungimea celor două spătare alăturate. Fiecare pat își avea noptiera înaltă, cu trei sertare. Oglindă în trei canaturi, două rabatabile, stând pe-o marmoră de culoarea cireșei dată-n pârg, sprijinită la rândul ei pe trei sertare, de-o parte și de alta, cu loc la mijloc pentru un taburet. Dulapurile, unul – șifonier, celălalt – de haine, jos cu sertar de pantofi, cu un oval mic de oglindă în partea de sus a fiecărei uși. Mobilă de stejar, gălbuie, solidă, ca pentru a sluji neam de neam. Pe lângă ea, dormitorul părinților mei părea să se sfărâme dintr-un brânci. În holul lipsit de lumină, era o masă masivă dintr-un lemn maro, acoperită cu-o etamină

cusută cu modele geometrice, șase scaune tapițate, la un perete – un divan deasupra căruia străjuiau, în medalioane, înrămate auriu, portretele domnului Teodoru și al răposatei lui soții, îmbrăcați, pieptănați, ca înaintea primului război mondial. În cămăruța destinată mie – să fi avut zece metri pătrați – se afla un divan acoperit cu-o cuvertură din stofă de mobilă, o măsuță cu picior, un scaun, iar lustra – căreia pe-atunci îi zicea lampă – se compunea dintr-un abajur de sticlă mată din care atârnau șiruri de mărgele viu colorate, care se reflectau într-un bec. În camera cu-o baie mare de fier emailat și cu cazan de aramă aveam și chiuvetă de porțelan. Privata era însă în curte, strada neavând canalizare. Cine dorea closet în casă trebuia să-și construiască hazna pe care s-o evacueze periodic.

Odată cu orașul, descopeream cinematograful, teatrul, tovărășia copiilor, căreia, cât stătusem la țară, nu-i simțisem lipsa, necunoscând-o, bucuria mea fiind animalele din gospodărie și ziarul adus de bunicul.

Bunicul Voicu Gherasim era un om răbdător, blând și resemnat în fața vieții. Îi mulțumea Domnului c-o scutise pe Floarea, nevastă-sa, de durerea de-a-și îngropa doi copii. Bunicul se ducea zilnic la cimitir, stătea pe-un trunchi de stejar tăiat, nu se mai știa de când și nici de cine, și citea ziarul. Venea acasă și ne spunea, firesc, de parcă s-ar fi-ntors de la rude sau de la vreun prieten: „Fusei pe la ei”. Nici eu nici mama nu-l întrebam de unde venea. Apoi ne povestea ce scria în ziar și cum eu mă arătam curioasă în privința semnelor negre de pe foi, încet-încet bunicul mi le explicase pe toate, așa că pe la șase ani citeam ușor orice era tipărit. Bunicul îmi făcuse rost și de-un abecedar din care învățasem și scrisul de mână. Scrisul caligrafic. N-aș putea spune dacă bunicul era deștept. Dar înțelept și-ngăduitor, ca nimeni altul. O dată nu l-am auzit să vorbească pe cineva de rău. Iar viața o lua așa cum i-o dăduse Dumnezeu. Părinții îi muriseră, otrăviți cu ciuperci, pe când el avea cinci ani. Îl crescuseră bunicii dinspre mamă. Făcuse patru clase de liceu, apoi o școală de telegrafie în timpul stagiului militar, de șapte ani pe vremea lui. Așa ajunsese diriginte de poștă. Umbla îmbrăcat ca la oraș. Venind la Brăteasa, dintr-un sat de peste Jii, și purtând haine nemțești – adică haine orășenești – toată lumea-i spunea „domnu' Gherasim” sau „domnu' diriginte”. La vreo trei luni după moartea tatei, bunicul i-a spus mamei: „Genuțo, taică, știu cât te doare moartea lu' Grigore-al nostru, că doar v-ați luat de drag. Dar viața merge-nainte și de pe urma mea nu vă rămâne chiar nimic, ție și fetei. Dacă s-o afla vreun creștin al lu' Dumnezeu să te vrea de nevastă, ia-l, fată”. Mama a-nceput să plângă.

„Plângi, fata mea, că plânsul scoate răul din trupul omului”. Avea dreptate. Lacrimile dau afară din om preaplinul de amărăciune.

Cum vin amintirile! Fără cronologie. Viteza gândului o avea vreun echivalent fizic? Iar declanșarea lui cum s-o produce? Știu că mie, peste-o năvală de-amintiri, îmi vine deodată, ca un trăsnet din senin, un gând, mereu același: cum s-o despărți sufletul de trup?

Când eram în clasa a patra primară, familiile Firulescu, Ionescu și Câmpeanu au plecat din Craiova. Despărțirea de tovarășii mei de joacă, parte a vieții mele, a fost la fel de dureroasă, de amară, ca și despărțirea de blânda și iubita Nușa, apoi de gospodăria bunicului, fiecare vietate de-acolo având un loc în sufletul meu. O dată cu plecarea celor cinci copii, nelipsiți din peisajul de zi cu zi, se ducea partea aceea a copilăriei, când nu te uiți după firul de păr din mâncare, partea naivității generoase. Puica Ionescu a mai venit în Craiova peste doi ani de la despărțirea noastră. Parcă era o altă ființă. Mi s-a părut vulgară, vorbind prea tare, mult și fără nici un rost, dându-și aere, ca și când faptul de-a locui în București ar fi echivalat cu un titlu de noblețe. Pe-atunci și începusem să categorisesc oamenii. Pe ea am repartizat-o rapid în rândul celor care vorbesc fără să spună nimic-nimicuța. Curg vorbele din ei – iertat să-mi fie! – ca la cufureală.

Pe când aveam, cred, șaptezeci de ani, la un stop, o cucoană elegantă mi se adresează: „Doamnă, sunteți cumva Sabina Gherasim din Craiova?”. M-am uitat la ea, n-am știut de unde s-o iau, fiind sigură însă că o cunoscusem cândva. „Eu sunt. Dar nu știu de unde să vă iau”, și o disecam din privire. „Din Jitianu 70. Sunt Tanti Firulescu”. „Doamne!”. Arăta excepțional pentru o femeie care-avea pe puțin șaptezeci și cinci de ani. Asta ne-a fost toată conversația. N-aveam ce fir să-nnodăm, fiindcă el nu existase niciodată între noi. În cei vreo două sute de metri de la stop până acasă am retrăit cei paisprezece ani petrecuți în Jitianu. Mi-a revenit o amintire căreia parcă și azi îi simt mirosul – da, mirosul.

Casa în care locuiau familiile Firulescu și Ionescu era proprietatea unui fost comisar de poliție, pe nume Florea Vasilescu, tată a doi fii, învățători pe undeva prin Ardeal, și soț al doamnei Ecaterina, căreia vecinii îi spuneau madam Vasilescu, iar chiriașii, coana Titi. Mare și lată, începând cu capul, cu un bazin pe care puteai să-ntinzi masă de patru persoane, și lăsat în vine, cu picioarele ca niște bulumaci și strâmbe că trecea printre ele porcul, cu jujeu cu tot, coana Titi era întruchiparea femeii uzate de muncă și-n același timp a bunătății și-a blândeții. În bucățica ei de grădină, care se afla în

continuarea curții foarte strâmte a casei, familia Vasilescu sădea și semăna tot felul de legume, iar spre gardul care-o despărțea de curtea lui „tăticu” se afla un strat de flori, un caprifoi și doi lilieci, arbuști ale căror crengi cu floarea bătută mov, treceau cam jumătate peste gardul nostru. Caprifoiul înflorit are un miros suav, care-ți pătrunde-n fiecare fibră, până și-n suflet. Eu și coana Titi ne-ntâlneam la gard când era caprifoiu-n floare, amândouă nemaisăturându-se să ne umplem de parfumul lui. „Săru' mâna, doamnă Vasilescu. Ce mai faceți?”, o-ntrebam eu, stând în picioare în curtea noastră în timp ce ea stătea pe-un scaun de cealaltă parte a gardului. „Ce să fac, maică? Miros caprifoiu' ăsta, că altă bucurie-n viață n-am avut. Copiii ca copiii: fac aripi, zboară din cuib. Ai copii, trăiești pentru ei, da' ei își trăiesc viața lor. Eu n-am știut decât muncă și iar muncă. Dumnealui, calcă-i pantalonii, scrobește-i și calcă-i în fiecare zi cămășile, că dumnealui de, comisar, om cu fonție. Și crezi c-am auzit și eu freo vorbă bună de la careva? Aș!… Uite-așa să duce, maică, viața omului!”. Cât de amărâtă și de singură s-o fi simțit biata coană Titi, ca să-și descarce sufletul față de-un copil ca mine. Ca să-i schimb gândurile o rugam să-mi dea o ramură de caprifoi, ca să miroasă frumos și la noi în casă. „Ia maică, ia cât vrei și când înflorește liliacul ia tot așa, da' să vii cu foarfecă de grădină ca să nu-i prăpădești crecile… Bine c-a lăsat Dumnezeu pe lume florile, că mai alină sufletul omului”. N-am fost niciodată-n casă la coana Titi. Dar chiriașele, madam Ionescu și madam Firulescu, spuneau că era la ea farmacie de curățenie și de ordine. În curtea noastră din spate țineam porcul și găinile. Eu mă duceam acolo zilnic să-l scarpin pe Ghiță, porcul nostru, și să le dau boabe găinilor, obligație pe care mi-o luasem cu mare plăcere. Porcii noștri s-au numit cu toții Ghiță, ca într-o dinastie. Toți sensibili la vorbă și la scărpinat. Numai ce m-apropiam de oricare din dinastie și-i spuneam „cică, cică”, și venea la pârleazul îngrăditurii lui, se lăsa de șale și grohăia sotto voce, așteptând deliciul scărpinatului. Găinile și cocoșul mă amuzau cu lăcomia lor. Se repezeau la boabele de porumb de parcă n-ar fi mâncat de când ieșiseră din ou. Și fiecare se străduia să-nghită mai mult decât suratele ei. Când boabele se-mpuținau, cocoșul își desfăcea aripile, în semn că nu mai împărțea cu haremul, ci mânca de unul singur. Ele, proastele, făceau roată-n jurul lui și-l priveau respectuos cum înghițea ultimele grăunțe. Apoi se risipeau care-ncotro, la scurmat după una, după alta. Găinile noastre erau toate pestrițe, cocoșul însă, de-un roșu sânge, cu aripile verzi, strălucitoare, cu creastă și cu barbete mari, o podoabă în haremul cenușiu.

Deși caprifoiul era-n floare, coana Titi nu se mai arăta în grădină. Căzuse la pat. Îi chemase domnul Vasilescu și-un doctor de pe Unirii. Diagnosticul: epuizare. Tratamentul: odihnă și mâncare bună. Prea târziu. După o lună de zăcere, coana Titi intrase-n comă. Trăgea să moară, cum se spune-n popor. I-au aprins lumânările, cum tot în popor se spune, din primul moment când n-a mai știut de ea. Abia peste o săptămână și-a dat sufletul. Îmbălsămare exista și pe vremea aceea, dar puțină lume auzise de ea, și mai puțină încă o folosea, chiar la oraș. Nu era obligatorie pentru slujirea mortului în biserică. Urmând tradiția noastră creștină de-a-ngropa omul a treia zi după moarte, biata coană Titi a ajuns de-a doua zi să miroasă atât de-ngrozitor, fiind și cald afară, încât chiriașii deschideau ușile, dând în curte, numai pentru a ieși din casă. Și la priveghi lumea stătea-n curte, cu batiste cu spirt la nas. Împreună cu mama, eram la urma cortegiului care o petrecea pe coana Titi pe ultimul drum. Degeaba: duhoarea cred că se simțea și la o jumătate de kilometru în urma dricului. Preotul, om și el, a vorbit cu familia, și a rugat-o să nu se supere că avea să slujească moarta în curtea bisericii. Mi-am luat curajul, mi-am înfrânt sila, mi-am ținut respirația și, înainte de-a-ncepe slujba, i-am pus coanei Titi pe piept o creangă de caprifoi. Descompunerea coanei Titi mi s-a părut o nedreptate mai mare și decât suferința ei, ca și păduchii de pe trupul Adelinei. Din nou am simțit că-n viață ceva era strâmb. De câte ori cineva îmi anunță moartea cuiva, după ce spun „Dumnezeu să-l ierte!”, întreb: „L-ați îmbălsămat?”. Mama a murit iarna. Înainte chiar ca medicul să-i constate decesul, am rugat un prieten, medic și el, s-o-mbălsămeze. Ce nedreptate s-ajungi să nu mai poți răspunde, bietul de tine, de trupul tău! Ne mirăm că e-atâta strâmbătate-n oameni. Cum să nu fie când chiar viața e croită strâmb. De ce trebuie să treacă tot ce e viu prin descompunere? Chiar și regnul vegetal. Numai că descompunerea lui nu degajă duhoarea descompunerii animale. Și într-o viață, un singur moment de egalitate: moartea?!

Pentru câte femei pe lume n-o fi dăruit Dumnezeu florile ca să le mai aline sufletul? vorba coanei Titi. Și câte n-or fi o coană Titi, începând cu mine. Băieții ei n-au fost lângă ea nici cât a zăcut, nici cât a tras să moară, nici când și-a dat sufletul. Au venit doar la-nmormântare. Un noroc tot a avut coana Titi: a murit ea înaintea copiilor ei; s-a respectat ordinea firească a plecării din lume. Pentru care m-am rugat lui Dumnezeu totdeauna: să nu plec eu înaintea mamei, să nu plece copiii mei înaintea mea. Dacă o avea milă de mine, îl lasă pe Șerban în viață până plec eu. Știu că o mamă bună

trebuie să fie pregătită pentru orice lovitură a sorții. Când își știe copilul condamnat, datoria ei este să-l vegheze până-n ultima clipă. Viața m-a uzat și sunt prea bătrână spre a mai fi cuiva de ajutor și ce să spun… unora vârsta le-ntărește curajul, altora le mărește lașitatea. Eu abia mă târăsc, dar de bine-de rău sunt pe picioarele mele, și-mi place să cred, în toate mințile. Lașitatea – căci oare ce să fie altceva teama de durerea sufletească? – mă face să mă rog să n-apuc să-mi îngrop fiul. Mă ajut mult cu banii trimiși de Doru, fiu-meu celălalt. Nici la ei, în America, nu mai e ce-a fost, dar acolo sărăcia bogatului e oricum mai bogată decât bogăția săracului. Recesiunea de-acolo a pornit, a fost proiectată, zic eu, de unii care experimentează pe oameni ca pe cobai. Am fost totdeauna un om prea neînsemnat ca să mă simt responsabilă de soarta lumii. Fac parte din acea majoritate covârșitoare a cărei trecere pe pământ este un permanent efort de supraviețuire. M-am bucurat că băieții mei și-au ales meserii – meserii. Valabile de la Polul Nord la Polul Sud: unul, Șerban, specialist în petrol și gaze și-n telecomunicații; celălalt, Doru, economist și informatician. Amândoi au lucrat ani buni în Occident și până-n '89, cu toate că Șerban a avut tatăl fugit, întors în Țară ca cetățean francez. În privința căsătoriei, amândoi mi-au urmat „norocul”. Dar vorba ceea: sănătate să fie! Dar uite că nu e. La șaizeci de ani, cu un cancer de vezică urinară, operat, recidivat, ce speranțe să mai aibă Șerban decât o moarte fără chinuri? De când îi știu diagnosticul, odihnă nu mai am. Cu indiferența lui Șerban față de mine mă-nvățasem. Gândul că n-aveam să-l mai văd pe Doru, date fiind un continent și-un ocean care ne despart, era cea mai mare durere a mea. Iată că sunt altele și mai mari. Încerc să-mi închipui că n-aș fi avut copii, încerc degeaba. Îmi amintesc toate nopțile nedormite când erau ei bolnavi, lunile de sarcină, eforturile mele de-a-i crește în așa fel ca să nu simtă că fiecare fusese părăsit de tată pentru o femeie. Doru și-a suplinit totdeauna lipsa prin banii pe care mi i-a trimis. Un fel de transfer în bani al îndatoririlor față de-o mamă. Le poți cere copiilor să-ți poarte de grijă, să-ți fie recunoscători pentru cât te-ai străduit ca să-i faci oameni? Judecând fără sentimentalism, conform unei logici seci și reci: nu! Fiindcă nu ți-au cerut să-i aduci pe lume. Dar la ce folosește logica în fața sufletului? A unui suflet de mamă – permanentă rană vie. Toate nemulțumirile pe care ți le creează copiii te pun în fața unei întrebări: unde-am greșit? Refuzi s-accepți greșeala fundamentală: cea de-a-i fi făcut. Refuzi apoi să accepți legile firii: despărțirea puiului de mamă, când ajunge să-și câștige existența. Da, dar noi suntem oameni, n-am mai fi fost!

Animalul greșit de natură piere. Omul greșit de natură e ținut în viață, cu mari eforturi, spre nefericirea lui, a celor care l-au conceput și a unora care îi sunt frați, surori. Dincolo de greșelile naturii, în privința oamenilor se-adaugă atâtea greșeli, de educație, carențe începând cu lucruri elementare: nu te-nvață nimeni la școală că un robinet se deschide de la stânga spre dreapta și se-nchide de la dreapta spre stânga; nu te-nvață că omul, nefiind plantigrad, ca ursul, de pildă, nu e bine să poarte încălțăminte plată, ci să-și ridice călcâiul măcar cu doi centimetri față de restul tălpii. Nu se predă nicăieri buna-cuviință, mila. În țările occidentale, măcar se predă, da, ca disciplină obligatorie, înotul. O firească acțiune de apropiere a omului de restul ființelor pământului, care toate știu să-noate, în afara insectelor, care plutesc doar. Copilul mic, sub un an, aruncat în apă, înoată ca peștele. Încetează când apare frica. Educația. Noțiune atât de mult deosebită de la o epocă la alta, chiar de la o generație la alta. Am făcut higiena în școală. Dar pe vremea aceea nu se pomenea de educație sexuală, sexualitatea fiind considerată un lucru prea intim, ca să devină un subiect oarecare. Azi se vorbește, se scrie, se-nvață despre sex mai mult decât despre guturai. O lume văzută, aș zice, exclusiv prin prisma sexului. Mă uit la fetele astea care-și arată buricul și stau cu șalele goale vară-iarnă. Le previne cineva că umblând în sezonul rece, îmbrăcate-n felul ăsta, își arvunesc boli renale și reumatismale? Cred că peste vreo treizeci de ani, urologii, nefrologii și reumatologii cu greu vor face față clientelei feminine, furnizate de zilele noastre. Dacă aș fi tânără mi-aș arăta buricul? Nu cred. Deși „așa se poartă", sunt și multe fete, femei tinere care, fără să umble îmbrăcate ca-n secolul nouăsprezece, nu se exhibează. Umblă-n pantaloni, dar cu tricouri, cu bluze care le vin la jumătatea șoldului. Când mai aveam curajul să merg cu mijloacele de locomoție în comun – a căror primă treaptă este concepută pentru sportivi, probabil, oricum pentru tineret perfect valid – aveam plăcuta surpriză ca un tânăr, și mai ales câte o fată, să-mi ofere locul, dar și cea neplăcută când, la urcare nimeni nu-mi întindea o mână măcar ca să-mi ia bastonul. De la o vreme, de când circulatul cu mijloacele de locomoție în comun intră pentru mine în rândul amintirilor, nu mai am ocazia să mă confrunt nici cu grosolănia – „Ce nu stai, cucoană, acasă? Ți s-a făcut de murit în tramvai?" – nici cu indiferența, nici nu mai am parte de plăcerea de-a-ntâlni și tineri buni la suflet și plini de imaginație; imaginația unei boli incurabile: bătrânețea. Din sferele de conducere, li se inculcă oamenilor activi (celor creduli, evident) ideea că pensionarii le sunt o povară, ca și

când pensionarii ar fi niște cerșetori întrețănuți din mila publică. Vin apoi elitiștii și vorbesc de intelectuali ca și ei, dar neaparținând grupurilor elitiste, numindu-i „generație expirată”. Le va veni rândul și acestor elitiști – actuală Curte de Casație a națiunii – să fie declarați „expirați” de elitiști ai viitorului, tot mai zgubilitici, și chiar să fie „expirați” întru Domnul. În ceea ce mă privește, neaparținând sferelor de conducere și neavând nici o legătură cu elitismul, mă consider, de la șaptezeci de ani câți îi numește Vechiul Testament „anii omului”, mă consider un produs asemenea medicamentelor pe care în anul expirării lor le poți folosi fără să riști altceva decât eficiența lor scăzută. Tot ce depășește cei șaptezeci de ani biblici nu știu cum să-i socotesc pentru mine: un dar sau o pedeapsă de la Dumnezeu? Să zic: nici n-au ajutat, nici n-au stricat? Dacă muream până-n '89, mi-ar fi scăpat trecerea de la socialismul multilateral dezvoltat la capitalismul de junglă. Aș fi plecat cu-o părere mult mai bună despre oameni, aș fi scăpat spectacolele românești care mi-au explicat ascensiunea lui Hitler și nu numai pe-a lui. Diagnostic: isterie colectivă. A murit principesa Diana, Dumnezeu s-o odihnească! O biată copilă care-și vârâse capul într-o pălărie mult prea mare pentru dimensiunile lui. Frumușică, blândă, bună la suflet. Divorțează, fiindcă o-nșela bărbatul, treaba lor. Divorțează de parcă ar fi stat într-un apartament de două camere „nedecomandate”, prin Dămăroaia, de să se calce pe picioare cu Charles la baie, la bucătărie. Biata de ea, n-a fost în stare să priceapă că se măritase cu-o funcție nu cu un bărbat, ca o burgheză oarecare. Crescută de părinți despărțiți. Mi-a inspirat totdeauna un sentiment de duioșie maternă, m-am umplut de revoltă când a divorțat și mi s-a rupt sufletul când a murit. Isteria în jurul morții ei, sărăcuța, mi s-a părut o impietate; să faci din moartea cuiva un prilej de scormonire și de curiozitate și morbidă și dezgustătoare… Ce să mai zic de cazul Clinton versus cinstita domnișoară Levinsky, cu rochița ei pătată cu spermă prezidențială, nespălată de doi ani și scoasă din dulap în momentul când, evident și pentru un idiot, tot tamtamul era un avertisment – al cui, oare? – ca domnul Clinton s-o lase mai moale. Cu ce anume? Față de cine? Oare cine hotărâse să-l strângă de ouțe taman atunci? El știe și, cu siguranță, scenaristul sau scenariștii spectacolului. Mai mare rușinea de-o asemenea exhibiție mondială, de cel mai cras mahalagism și de cea mai crasă lipsă de pudoare! În trecut n-am auzit să mai fi fost asemenea scârboșenie adusă la cunoștința Globului, iar în viitor, pentru fărâma de-ncredere în bunul-simț al omenirii, sper să nu mai fie. Cred că pe 25 iunie

2009, moare Michael Jackson, regele muzicii pop. Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească! L-am văzut în două spectacole televizate. Voce modestă, interpretare – zbânțuială permanentă, însoțită de gesturi obscene – cum să spui de unul care-și duce mereu mâna la puță? Îmbrăcămintea de scenă? Bunică-mea Frusina, băcăneasa, ar fi zis: „Maică, fie la el acolo”. Mare trouvaille: chiloți trași peste niște colanți. Fardat ca o muiere. Dreptul lui. N-am nimic să-i reproșez răposatului Michael Jackson. A vândut marfa care i-a adus succesul. Panorama mondială în jurul morții lui mi s-a părut însă un semn clinic de dezechilibru mintal, premiul întâi – fără ex ćquo – meritat de mass-media, dacă n-ar fi vorba și de-o imensă ipocrizie: „ce bine ne-a căzut moartea asta – ia s-o mai dea dracu' lumea de recesiune; ce recesiune? Vă oferim noi un spectacol de isterie de să vă ia mințile”. Discuții, propuneri, să-l cloneze pe bietul om! A lăsat el vreo hârtie în care să-și manifeste asemenea dorință? Cât a trăit s-a jucat cum l-a tăiat capul. Treaba lui. Dar când nu mai poate spune nimic, cine și cui îi dă dreptul să dispună de trupul său? Uneori, ca să-mi dau seama că nu visez, mă ciupesc. Bizar cum un om te poate impresiona și demoraliza mai mult decât isteria unei planete – isterie care dacă e sinceră e mult mai gravă decât dacă este simulată. Un artist român, talentat și inteligent, făcând parte dintr-o formație de oameni inteligenți, practicând un umor de calitate, l-a declarat pe Michael Jackson geniu!

Punct! Și fără „de la capăt…”.

Din copilărie am simțit că este ceva strâmb chiar în viața-viață, iar în lume și mai strâmb. La bătrânețe, simt că lumea și-a pierdut busola, iar bunul-simț – componentă a comportamentului uman – este pe cale de dispariție și nu este apărat nici măcar într-o rezervație, cum se procedează cu speciile animale amenințate cu pieirea. Atentatorilor agresivi la bunul-simț nu le aplică nimeni nici o sancțiune. Ce bine că sunt bătrână și că am o perspectivă luminoasă în față: mult a fost, puțin a rămas. Chiar și trecutul meu, care nu s-ar spune că a dat pe dinafară de fericire, mi se pare, fără să-l idealizez, dacă nu frumos, dar oricum mai salubru decât balamucul actual, în care nimeni nu se-ngrijește să le-administreze pacienților măcar sedative, dacă nu un tratament psihiatric de nădejde. Se spune că Dumnezeu, când vrea să piardă pe cineva, îi ia mai întâi mințile. Să-Și fi pus în gând să facă și cu noi ce-a făcut cu brontozaurii, cu dinozaurii, care nu cred că au pierit toți într-o zi? Cum o fi, cum n-o fi, mințile oricum ni le-a luat, dacă ne orientăm după ceea ce au consemnat oamenii, după ceea ce numim istorie. Un pomelnic lung și cuprinzător al crimei, al absurdității, al ipocriziei, al isteriei, în diverse proporții. Istoria este o tablă de materii a experienței umane din care nimeni nu-nvață nimic. Altminteri, cum de nici o oroare nu rămâne fără „descendență”? La vârsta mea, îmi permit să mă doară-n gulerul de la palton de istorie și de cine conduce lumea. „În gulerul de la palton”, fiindcă numai cine nu s-a lovit în cot și n-a avut dureri în ultimul orificiu al tubului digestiv nu știe ce spune când își exprimă indiferența prin „mă doare-n cot” sau „mă doare-n cur”. Cât despre personaje cumsecade – oameni cu frica lui Dumnezeu – nu s-a prea auzit să fie-n fruntea bucatelor. Rareori, când răsare câte unul, cei din jur au grijă să-l elimine, fiindcă le strică socotelile. Bătrânețea nu mai are orizont; se rezumă la un petic de cer, văzut pe fereastră. Lumea se-ngustează, se scurtează ca o țesătură care intră la apă. Martorii vieții tale se-mpuținează. Cei rămași sunt rable ca și tine, pentru care telefonul este cea mai mare binecuvântare, principala, adesea unica legătură cu lumea. Lumea. Pentru mine, amintirile sunt partea sa esențială căreia, obsesiv, li se-alătură grija pentru copiii mei și un gând înfipt ca un cui în creier: cum s-o despărți sufletul de trup? De când mă știu, schimbările – puțin spus – m-au speriat: de fapt mi-au creat adevărate stări de panică. Despărțirea sufletului de trup nu mă sperie pentru că înseamnă

finalul vieții. Mă-ngrozește schimbarea majoră pe care-o reprezintă. La toate schimbările din viața mea urma ceva previzibil, chiar știut. Dar la despărțirea asta? Pe care totuși o aștept cât mai repede, ca pe-o izbăvire: semnul mărinimiei Domnului de-a mă lua înaintea fiului meu Șerban. Simt că pe Doru n-am să-l mai văd niciodată. Am născut, am crescut doi copii. Niciunul lângă mine. În general, viața e previzibilă, e ca o carte citită a doua oară. Dar și cât neprevăzut cuprinde! Cine-ar fi crezut că persoana cea mai eficientă, cea mai săritoare și mai devotată – fără nici urmă de vreun interes – la finalul vieții mele avea să fie Irina, fiica din prima căsătorie a celui de-al doilea soț al meu?! O ființă pe care n-am îndatorat-o cu nimic. M-am purtat omenește cu ea și-atâta tot. N-am îndepărtat-o de tată-său și am ținut mult ca ea să se simtă soră cu Doru, fiul meu făcut cu tatăl ei, și chiar cu Șerban, fiul meu din prima mea căsătorie. Deși orășeancă, din generații de intelectuali, Irina îi spune lui Șerban „fratele meu de lingură". Citisem Ce mult te-am iubit, cartea lui Zaharia Stancu, unde întâlneam pentru prima oară sintagma țărănească „soră de lingură". Mi-a tălmăcit-o bunica Frusina: „Maică, eu viu cu un copil făcut cu un bărbat, la alt bărbat, care și el are un copil făcut cu alta, când ne luăm noi. Copiii ăștia nu sunt nici un fel de rude-ntre ei, da-și zic frați de lingură".

Lingură. Deodată mi-am amintit-o pe baba Ioana-italianca – n-am reușit niciodată să aflu de ce i se spunea „italianca" – nemișcată de primăvara până toamna de pe una dintre cele trei bănci – trei? două? – din fața Monumentului, unde vindea semințe de dovleac și de floarea-soarelui, prăjite-n coajă și ambalate în cornete din hârtie de ziar. Dacă voiai mai multe, veneai cu un vas în care să le pui, iar ea îți măsura semințele cu o lingură de lemn. Era-mbrăcată totdeauna în culori închise. Înaltă, slabă, dreaptă, cu trăsături fine, cu părul ușor cărunt, strâns într-un coc pe ceafă, prins cu spelci de os. N-am văzut-o niciodată încălțată-n altceva decât în cipici cu tălpi de sfoară și cu fața croșetată, care mai târziu aveau să se numească espadrile. Noi, copiii, aflaserăm unul de la altul cât costă cornetul de semințe – cele de dovleac fiind cu cinci bani mai scumpe decât cele de floarea-soarelui – întindeam banul și primeam cornetul, pe care baba Ioana – care să fi tot avut cinzeci și ceva de ani – ni-l întindea cu grație de parcă ne-ar fi oferit o floare și ne zâmbea fără nici un cuvânt. Semințele nepuse în cornete le ținea în două pungi, tot din hârtie de ziar, așezate într-un coșuleț de nuiele cu toartă. Fiecare leu pe care mi-l dădea „mamae", pentru un corn sau pentru o alviță, îl „investeam" în marfa babei Ioana, încât seara nu-mi

mai simțeam vârful limbii. Erau mai ușor de spart între dinți semințele de dovleac decât cele de floarea-soarelui, dar mie mi se păreau mult mai gustoase cele de floarea-soarelui. „Tăticu”, pe cât era de zgârcit cu mama și cu mine – în patru ani un cadou de douășcinci de bani nu ne-a făcut – pe-atât se respecta pe sine: îi plăcea să se-mbrace bine, să mănânce bine. Nu lipseau din casă icrele, sardelele, salamul de Sibiu, un vin bun, o mastică, berea neagră, berea blondă, ca-nsoțitoare la alunele americane – azi numite arahide – cu coajă fibroasă, ușor de spart între degete, alune care, pe vremea copilăriei mele, se vindeau prăjite-n coajă și cu un strat de sare pe deasupra. La astea nu-ndrăzneam să mă-nfig, fiindcă „tăticu” le număra cu ochii. Dacă-mi întindea și mie mama câteva, le legumeam ca pe ceva de mare preț. Îmi plac și-acuma, când îmi fac rău la fiere. Îmi cumpăr o sută de grame, sărate, fără coajă și, după ce le număr, le-mpart în șapte. Mi-a trebuit tărie de caracter ca să nu le mănânc pe toate o dată. Baba Ioana avea o fată căreia nu mi-am explicat de ce-i spuneau vecinii „Marieta nebuna”. Cu maică-sa nu semăna decât la-nălțime și la subțirime. Blondă, cu-o figură simpatică, nici urâtă, nici frumoasă, pusă tot timpul pe râs și pe vorbă, nu făcea nimic ieșit din comun, afară de umblatul permanent de colo-colo, cu și fără treabă. Mama se-ntreba față de mine: „Din ce-or trăi femeile astea?”. Stăteau cu chirie într-o casă cât o cutie de chibrituri a unui plutonier-major pensionar, unde ocupau o cămăruță. Madam Udrică, proprietăreasa, era foarte mulțumită de ele și le lăuda pentru cât erau de curate. Madam Udrică era cunoscută-n cartier pentru știința ei de-a te „trage” când îți scrânteai vreo-ncheietură și chiar de-a pune oasele rupte la loc, într-o vreme când lumea – în special dintr-o anumită categorie – n-o prea avea cu doctorii și cu spitalele. Pe-atunci, dispensare și policlinici nu știu să fi existat. Într-o bună zi, baba Ioana și Marieta au dispărut, cu două geamantane din nuiele, în care-și strânseseră tot avutul, cu chiria plătită la zi, lăsând odăița lor văruită, ușa, geamurile și dușumeaua – lună. Habar n-avea nimeni unde plecaseră. Banca unde-și desfășura negoțul baba Ioana a rămas pustie. Erau zile când uitam că baba Ioana plecase-n lume și zburam cu bănuții-n palmă spre Monument. Abia la fața locului mi-aduceam aminte că nu mai era și mă apuca o mare tristețe. Îmi venea să plâng de parcă m-aș fi trezit într-o lume necunoscută și ostilă. Și le-ntrebam în gând pe baba Ioana și pe Marieta căreia eu niciodată, vorbind despre ea, nu i-am spus „nebuna”: „De ce ați plecat? V-am supărat noi cu ceva?”, și-n acel moment chiar începeam să plâng.

Am văzut de curând un film american în care un bărbat afirma că nu există fetiță care la șase ani să nu fie îndrăgostită. Cu toate că nu mi-a lipsit spiritul de observație – am și-nceput să vorbesc despre mine la trecut – nu pretind că aș fi cine știe ce psiholoagă. Nu-ndrăznesc să mă dau cu părerea nici despre bărbați în general, nici chiar în cazuri particulare – deși am fost măritată de două ori și-am crescut doi băieți. Cu mama n-am fost niciodată foarte apropiată, iar sacul nu mi l-am golit în fața nimănui, deși pot spune că am câteva prietene-prietene care mi-au fost de mare ajutor la greu. La primară, într-a doua și-a treia, am fost îndrăgostită de tatăl unei colege. Era frumos, blond, înalt, suplu, cu niște ochi albaștri ca panselele, aproape bleu-marine, cu gesturi învăluitoare. Fiică-sa îi semăna leit. Uneori o priveam minute-n șir de dorul lui taică-său. Eram dezolată când nu venea să-și ia copila de la școală. Avea mașină – lucru rar pe-acea vreme, când, în Craiova, numărai mașinile pe degete. Colegele mele îl înconjurau, iar el lua în mașină totdeauna trei fete care, fie locuiau în aceeași direcție cu familia lui, fie voiau să se plimbe. Unele ar fi trebuit să ia o piatră-n gură, fiindcă urcau pentru prima oară într-asemenea mijloc de locomoție. Cât locuisem la țară, când făcea cumpărături importante, mama mă lua și pe mine la Craiova cu mașina de cursă. Tata fusese prieten cu un băiat din vecini, ajuns ofițer de aviație. Aviatorul avea mașină. Când venea la părinți, ne ducea pe mine și pe mama cu mașina până la Craiova. N-am îndrăznit niciodată să m-apropii de tatăl colegei mele și nici de ea. Stăteam după teiul din curtea școlii și-l sorbeam din ochi pe-acel tată pe care-l vedeam printre cifrele de la matematică, printre rândurile cărții de citire. Gândul spre acest om era bucuria mea ascunsă. Înainte de sfârșitul clasei a treia, colega mea, frumoasă ca și tatăl ei, a plecat din Craiova. Când ne-a anunțat învățătoarea că Antonovici Marcela se mutase cu familia la Brașov, nu știu cum nu mi-a stat inima-n loc. Deși din cauza lui „tăticu" mă-ntorceam acasă ca la-nchisoare, cred că prima oară când mi-am dorit să mor a fost ziua când am știut că n-aveam să-l mai văd niciodată pe-acel domn după care tânjea toată ființa mea. Este vreo deosebire între dragostea unei copile și dragostea unei adulte? Eu spun că nu e. Aceeași dorință de contopire cu ființa iubită, același gând copleșitor adunat numai în jurul său, aceeași excludere a oricui altcuiva din mintea celei care iubește. „Inocență" mi se pare nebuloasa învăluind dorința căreia nu i-ai cunoscut împlinirea. Este vălul care desparte vârstele între ele: o vârstă fragedă, când dorești intens ceva bănuit numai, o vârstă când știi bine ceea ce dorești. La fete cred că sexualitatea se trezește

mult mai devreme decât la băieți. De câte ori am fost îndrăgostită, mă doream trup și suflet cu subiectul iubirii mele. În schimb cea mai delicată atenție din partea unui băiat, a unui bărbat care-mi era indiferent mă aducea într-o stare de spaimă. În clasa a doua de liceu, de Anul Nou, am găsit pe pragul de la intrarea în casă o ilustrată, potrivită cu evenimentul, într-un plic adresat mie: „Domnișoarei Sabina Gherasim”. „Îți urez un An Nou cu multe bucurii! M. G.”. Ăsta era cuprinsul felicitării care pe recto înfățișa un miel culcat în paie. Am bănuit că M. G. Era un băiat, elev la liceul comercial, pe care-l întâlneam în fiecare zi în drumul spre școală. Scrisul era frumos, citeț, de om matur. Tremurând, am recitit în neștire cele câteva cuvinte ale urării, și în neștire m-am uitat la mielușel, tremurând ca la frigurile de baltă, și-ntr-o supremă inspirație, dictată de panică, am rupt bucățele ilustrata și plicul, și le-am aruncat în privată.

Când eram eu într-a doua de liceu, erau câteva cupluri cunoscute în toată Craiova, mă refer la lumea școlară; două fete dintr-a cincea de la noi, de la „Elena Cuza”, cu doi băieți dintr-a șasea de la „Carol”; o fată dintr-a opta cu un violonist, care dădea concerte la București, vecina mea din stânga, de pe Jitianu, cu un sublocotentent de artilerie, care stătea mai mult cu iubita decât la el acasă; o alta, dintr-a șaptea, tot cu un ofițer. Mi se scurgeau ochii când îi vedeam: toți plini de viață și de lumina pe care-o revarsă dragostea asupra oricărei ființe. Natura are grijă ca în perioada-mperecherii să-nfrumusețeze penele păsărilor sălbatice, în special pe-ale masculilor. Omului îi aduce o gingășie în suflet, reflectată pe chip, în gratia mișcărilor, în generozitatea gesturilor. Făceam și eu în fiecare seara un tur pe Unirii, în speranța de-a-ntâlni dragostea. Dar n-a fost să fie. Dintre cuplurile de-ndrăgostiți, pomenite mai înainte, unul singur, ultimul, a rămas unit, prin căsătorie, celelalte s-au destrămat până la terminarea liceului.

În liceu m-am apropiat mult de-o fată, colegă încă din clasa a treia primară. Locuia în drumul meu spre școală, așa că pentru a merge-mpreună mă aștepta în fața casei, cu ghiozdanu-n spinare, în timp ce eu aveam servietă de piele, aceeași din clasa-ntâi primară până-ntr-a opta de liceu. Colega, provenea dintr-un oraș de munte și-mi explica de ce e mult mai sănătos să duci o greutate-n spinare decât într-o mână. Pe ea o preocupau relațiile profesoarelor noastre: care era măritată, care nu, care avea amant sau amanți. N-am aflat niciodată ce ocupație aveau părinții ei, dar era limpede – după câte știa despre cine cu gândul nu gândeai – că se frecventau cu multă lume, din toate sferele sociale. Despre-această prietenă

a mea pot spune că avea o viziune sexuală asupra lumii: se-ntreba mereu dacă cele două profesoare ale noastre nemăritate se culcau cu cineva sau nu, și asta în termenii cei mai neaoși. Și cu glas destul de tare, în plină stradă. Mie-mi venea să intru-n pământ de rușine. O trăgeam mereu de mânecă și-i șopteam: „Te rog din suflet, mai încet”. Și ea-ncepea să râdă: „Cine crezi că ciulește urechea la ce vorbesc două fete cuminți, în uniformă, cu matriculă pe mânecă?”. În clasa a treia de liceu m-am îmbolnăvit: mai întâi o pleurezie la ambii plămâni, urmată de-o formă ușoară de tuberculoză, numită pe acea vreme complex primar, vreme când nu existau antibiotice. Pentru descoperirea penicilinei, sir Alexander Fleming avea să ia Nobelul abia în 1945. Primul tuberculostatic – în speță streptomicina – a pătruns în România, după câte-mi amintesc eu, prin 1947, și numai prin pachete venite din Occident. Când lumea avea în general patru-cinci sute salariu, gramul de streptomicina costa șaptezeci de lei. Sora tatei, Adelina, murise fiindcă plămânii ei măcinați și inima afectată de oftică nu rezistaseră efortului la naștere. Primăvara și toamna se murea de boala asta pe capete. Remediul – extrem de rar – mila Domnului, hrană bună, aer curat. Bibliografie: Muntele vrăjit al lui Thomas Mann. Mama, săraca, mă-ndopa ca pe gâscă și m-a dus cu mari eforturi vara la munte, la o stână pe Mândra, la niște clienți de-ai unchiului meu, avocatul. M-am întors de la stână, de la aerul care-ți tăia respirația, plină de păduchi de corp, dar vindecată de oftică. În anul cât am întrerupt școala, nici o colegă n-a venit să mă vadă și nici altcineva, în afara unchiului meu, avocatul, pe care cred că nevastă-sa-l îmbăia-n spirt când se-ntorcea de la mama și de la mine. Se fereau oamenii de tuberculoși – pe bună-dreptate – cum se feresc în zilele noastre de bolnavii de sida. Orice boală te dă la margine față de omul sănătos, cu atât mai mult una cu pericol de molipsire. Atunci am învățat, mai mult ca oricând, să mă pun în locul altuia și să-l înțeleg. Nu m-am supărat pe nimeni că mă ocolise, dar absența asta m-a făcut reticentă față de oameni, mi-a tăiat mult din bunăvoință și mi-a ascuțit spiritul critic. Până la boală, mai întâi remarcam calitățile oamenilor, după boală, întâi le vedem defectele față de care nu mai aveam indulgența de dinainte. Pierzând un an cu acel complex primar, revenind la liceu, am devenit colega celor cu o clasă în urma mea. Am fost privită ca o intrusă suspectă, știind toată lumea că fusesem ofticoasă și de ce n-aș mai fi fost? Norocul meu că o elevă a clasei, plecând la alt liceu, am rămas numai eu în ultima bancă, din rândul dinspre fereastră. Petrecându-mi recreațiile în clasă, evitam să văd cum m-ar fi ocolit colegele, așa cum mă ocoliseră în

primele zile. Fusese deajuns o măciucă la un car de oale. În noua configurație, nu mi se mai cereau caietele și, fiind singură în bancă, nu mai copia nimeni la teze și la extemporale după mine. Prietena mea, aceea cu viziunea sexuală asupra lumii, se mutase la alt liceu. Nu mai făceam drumul împreună și cum o dată nu venise să mă invite măcar la o plimbare în anul cât lipsisem de la școală, am trecut prietenia noastră la rubrica pierderi și n-am mai căutat-o nici eu. În ultimele două clase de liceu m-am atașat de trei surori, apropiate ca vârstă de mine, eleve la „Regina Elisabeta". Părinții lor își construiseră o casă la vreo trei sute de metri mai sus de noi, pe Jitianu. Erau toate frumușele, vesele, primele două cu un șir de curtezani după ele, cea mai mică fiind o fire mai retrasă și fără nici un suspinător. Subțiri, bine făcute și cu marele talent de-a fi cochet îmbrăcate, deși cu lucruri ieftine. În anul cât fusesem îndopată, de frica morții, ajunsesem de la patruzeci și șapte de kilograme la șaizeci și trei, foarte mult pentru vârstă mea. Dintr-o fată înaltă și subțire, mă vedeam cu o „siluetă" de matroană. Cea mai rea surpriză pe care mi-o adusese noua mea condiție fizică a fost obligația de-a purta sutien, dacă nu voiam să par mamă alăptătoare. Pe urmă, kilogramele astea mă constrângeau, dacă voiam să evit ridicolul, la modele care să le-ascundă, modele pentru femeie matură, nu de adolescentă. Tatăl colegei mele de la primară, frumosul domn blond, la care visasem ani, se estompase în fața profesorului nostru de higiena, un doctor cam de patruzeci de ani, înalt, bine legat, brun, cu părul tuns perie, cu ochi negri, cu un nas de-o finețe, cum n-am mai văzut la un bărbat, și cu degete lungi și subțiri, nervoase, care porneau dintr-o palmă îngustă.

Ochii lui negri aveau o strălucire de antracit. Când te scotea la lecție, la tablă, în fața întregii clase – cum s-a obișnuit multă vreme în România – nu-și lua ochii din ochii tăi. Nu punea, o-ntrebare în clasă, la care eu să nu ridic mâna. Aș fi vrut să mă scoată mereu la tablă, să mă pierd în ochii lui de antracit, în care părea că plouă cu scântei. După o viață, când mi-l aduc aminte, mi se pare cel mai expresiv om pe care l-am întâlnit și cu o minte limpede ca apa de munte. Era-nsurat cu o profesoară de matematică, socotită cea mai bună din Craiova, și aveau împreună două fete gemene, cu cinci ani mai mici decât mine. Mă indispunea grozav frumusețea nevesti-sii, blondă, cu un corp și cu picioare cum n-am văzut mai frumoase, unduioasă ca un vrej – câți bărbați nu l-ar fi vrut încolăcit în jurul lor? – plină de haz și cu-o fire veselă, adorată de elevele ei de la „Ortodoxe" și pe cât se spunea și de bărbatu-său, care-o luase, despărțind-o de cel mai bun prieten al lui.

Se povestea-n oraș că doctorul îi ceruse nevasta de nevastă, ca și când ar fi cerut-o părinților ei. Îmi vine să râd de mine, eleva grăsuță, fără succes la băieți, când mi-aduc aminte cât mă durea frumusețea acelei profesoare, ca și când fără ea doctorul mi-ar fi căzut la picioare. În gând nu-i vedeam decât făcând amor, ceea ce-mi producea un zvâcnet dureros în tot corpul. Imaginație pură de fecioară! În privința dragostei fizice, imaginația celui care n-a cunoscut-o depășește adesea cu mult cea mai inventivă realitate. Dragostea asta fără speranță m-a pus la ambiție să slăbesc, neținând seama că mâncarea mă vindecase de tuberculoză. Drept care, seara mâncam o felie de pâine cu un măr. Slăbind, m-am găsit datoare să adopt, în afara școlii, stilul vampă. Imitam coafura vestitei actrițe Veronica Lake, cu un ochi aproape acoperit de părul lăsat abundent într-o parte, și privind de jos în sus, printre pleoapele apropiate, privire pe care azi o consider gen infracțional sau de muiere pe care n-o dă mintea afar' din casă. Și totuși îmi găsesc și circumstanțe atenuante, pe care le poate pricepe numai o fată fără succes la bărbați, cea la care – cum se zice-n popor – nu rage nici măgarul. Dacă ar fi o dreptate pe lume, ar trebui măcar la tinerețe, când oamenii sunt atât de vulnerabili, să fie toți frumoși. În concurența nemiloasă care-i așteaptă o viață, măcar fizic să aibă câțiva ani de egalitate. Să nu pornească la drum cu un suflet coclit de insucces. Mi se părea fericirea de pe lume să umble un băiat după tine, să-ți arate cineva că-i ești necesară, că-i ocupi imaginația, că freamătă la apropierea ta. Două bucurii mi-a adus orașul, după durerea de-a mă fi despărțit de casa bunicului Gherasim: copiii și cinematograful. Ca să-mi mai potolesc nemulțumirea de-a nu fi fost idolul nimănui, îmi aduceam aminte cum, în clasele primare, de câte ori mergeam singură la cinema „Apolo”, răsărea lângă mine un bărbat cam la patruzeci de ani, cu o față plată, cu ochi pierduți ca ai cuiva adâncit într-o preocupare foarte serioasă, de statură mijlocie, suplu, nici frumos, nici urât, bărbat care, îndată ce se stingea lumina în sală, cu o mână mă pipăia pe picioare, încercând să-mi ridice fusta. În vremea asta se uita fix la ecran. Plecam imediat în alt rând, cu inima bătându-mi ca unui iepure fugărit și cu o senzație de greață de nedescris. Rușinea mă oprea să mă plâng cuiva din personalul cinematografului. La amintirea acelei atingeri nefirești, mi se-ncrețește și astăzi pielea de scârbă. La vârsta de-atunci nu auzisem de pedofili. Acea amintire n-am povestit-o niciodată nimănui, fiindcă dezgroparea ei mi se pare un atentat dezgustător la memoria cui ar auzi-o. Povestesc întâmplări hazlii din viață, întâmplări în care-am jucat chiar rolul

prostului, dar care se situează în liniile normalului. Am oroare de-anomalie. Înțeleg că nu-i o bucurie să fii homosexual, și-nțeleg să te porți firesc și civilizat cu toți cei aparținând minorității homosexuale. Dar paradele și exhibiționismul unei părți a minorității în cauză mi se par o sfidare fără nici un rost la adresa bunului-simț și-a omului obișnuit, heterosexual, și de ce să nu recunosc – mă dezgustă. Mi-l amintesc pe domnul pedofil din copilăria mea. Și pedofilii sunt o minoritate. Hai să ni se umple sufletul de milă și față de ei. Hai să le organizăm o paradă! Când eram studentă, mergând la cinema, pe locuri numerotate, s-a nimerit o dată să mă aflu între doi bărbați. Cum s-a stins lumina, cel din dreapta a-nceput să mă pipăie. I-am dat mâna la o parte și m-am adresat bărbatului din stânga mea: „Domnule, vă rog fiți bun și schimbați locul cu mine”. „Cu plăcere. Nu vedeți bine dintr-al dumneavoastră?”. „Văd foarte bine, dar dacă-l schimb, domnul din dreapta n-o să mai poată pipăi”. Cu voce tare să m-audă o lume. N-a fost nevoie să mai schimb locul, fiindcă domnul din dreapta, cu apucături tactile, a zbughit-o ca din pușcă. Eram măritată și-l aveam deja pe fiu-meu Șerban. În troleibus, în drum spre casă, o femeie tânără, elegantă, cu un bust abundent se-mpingea-n mine, fără ca aglomerația din vehicul să explice asemenea apropiere. Am coborât la prima stație, m-am tras la un colț de trotuar mai ferit, pe o străduță, și-am vărsat și mațele din mine. Ajunsă acasă, am mulțumit lui Dumnezeu că nu era nimeni să mă vadă. În palton și cu cizmele-n picioare m-am trântit pe pat și cred că am zăcut așa, de scârbă, câteva ore. Amintindu-mi de bărbatul de la cinema „Apolo”, mi-a trecut prin minte că pedofilii care-și omoară victimele o fac poate nu doar de teama de-a fi descoperiți, ci și din dorința „umană” de-a nu traumatiza pe viață o ființă, îmbolnăvindu-i memoria. Telefoane la care se debitează obscenități cred că primește destulă lume. Am primit și eu de la bărbați. Unul primit de la o femeie, făcându-mi propuneri de amor, cu detalii, mă-ngrețoșează și-acum. Tot ce n-a planificat firesc natura îmi dă senzația că am nimerit într-o cloacă de viermi. Milă-mi este, dar silă și mai mare. Îmi spun „Doamne, ferește-ne de lucrul pe dos”, cum spunea bunică-mea Frusina, gândindu-se la nereușita lucrului firesc pe care ți-l pui în gând și nicidecum la anomalii, cum mă gândesc eu și cum viața mi-a făcut parte să mă tot gândesc! Natura, arta înfrumusețează viața, înalță sufletul, dar sunt și atâtea fapte ale omului care-o otrăvesc, o murdăresc. Aș fi vrut o viață limpede, populată numai de ființe dragi și de gânduri curate. Dar n-a fost să fie numai așa. Pe tatăl meu vitreg, fără să-i fi vrut un rău anume, l-am urât.

Ura chircește, zbârcește sufletul, care-ajunge ca o piele opărită; chiar când se vindecă îi rămân semne. Ura cred că-ți scurtează viața deși despre a mea nu s-ar putea spune așa ceva. Oricum, este un mare consum de energie: toate gândurile capătă o-ncrâncenare tulbure și gravitează în jurul unui punct fix. Judecând cu mintea de-acum, ura-mi apare ca o monomanie. Tot timpul cât am fost cu mama și cu-o rudă a ei în cupeul din spatele dricului care-l ducea pe „tăticu”, și-n biserică și la cimitir nu m-am oprit din plâns. Se spune că nimeni nu-i plânge pe morți, ci își plânge viitoarea proprie moarte. Eu ce plângeam? După coana Titi, care-mi fusese dragă, nu mi-a picat o lacrimă. Cred că, plângând după „tăticu”, făceam un rezumat a patru ani de lacrimi pe care le vărsasem din cauza firii lui greu de suportat și-a incapacității mele de-a-l înțelege. Poate și ca o prevestire a lacrimilor pentru care viața avea să-mi ofere generoase motive. Cred că mi-am consumat toate rezervele de ură în cei patru ani cu tată vitreg, fiindcă de-atunci n-am mai fost în stare de consumul de energie pe care-l cere această mâncare despre care se spune că se mănâncă rece. Rece, pentru că, atâta cât am băgat eu de seamă, e cel mai durabil sentiment; nu se stinge ca dragostea sau ca prietenia, într-o clipă. Ura nu cere neapărat reciprocitate. În dragoste și-n prietenie, fiind vorba de-un parteneriat, e suficientă o abatere dintr-o parte și edificiul se năruie. Ura nu se clintește nici la un cutremur de gradul nouă pe scara Richter. Am întâlnit oameni pe care-am avut toate motivele de-ai urî. Am aflat puterea să mi-i șterg din suflet fără să mai cheltui pe ei ură. Putere sau incapacitate? Cred că în sufletul care nu urăște este sau o mare putere de-nțelegere și de iertare sau o carență de concentrare și de efort. Cu vârsta am învățat să-mi scot oamenii din suflet cum aș smulge o buruiană dintr-un strat de flori.

Indiferența băieților mei față de mine…

Câți dintre oameni, dacă ar fi sinceri, n-ar recunoaște că din momentul când părinții nu le mai sunt de folos, s-ar simți liniștiți să-i știe morți. Câți nu se gândesc la bătrânețea părinților cu groază că i-ar purta prin spitale și pentru ce: pentru prelungirea unor zile care n-ar fi nimănui de folos: nici acelora care le-ar mai avea de trăit, nici acelora cărora le-ar reveni responsabilitatea unei astfel de poveri. Printre secretele unei vieți echilibrate poate cel mai important este cel de-a muri la timp: adică atunci când te-ar mai plânge careva și nu pe când cei din jur, fără să fie niște monștri, ajung să-ți dorească moartea.

Diferențele intelectuale între părinți și copii pot crea drame pentru copiii care n-au nici inteligența, nici tăria de caracter de-a nu se rușina de condiția inferioară a părinților în comparație cu propria condiție.

Și echilibrul unei căsătorii ține mult de egalitatea de condiție între soți și chiar de cea dintre familiile acestora. Astăzi îmi vine să-mi vâr capu-n țărână de rușinea de-a mă fi rușinat de mama și de bunica Frusina față de soacra mea din prima căsătorie. Mama mi-a crescut amândoi băieții. Când venea doctorul să-i vadă, mama-și făcea de lucru-n bucătărie, fără să i-o fi cerut eu, dar fiindcă simțea că nu mi-ar fi făcut plăcere să se vadă cu doctorul, mai ales că era craiovean, fiu de medic și coleg de liceu cu unchiu-meu, avocatul. Nici nu i-am pomenit doctorului că eram și eu craioveancă, măcar de la șapte ani. Remușcările sunt o puternică otravă a sufletului, o autopedepsire mai rea decât pedepsele pe care ți le distribuie semenii. Remușcările nu pot îndrepta nimic, timpul fiind ireversibil, pentru noi, oamenii, el înseamnă trecut, prezent, viitor. Dacă aș dori ca timpul să fie reversibil, ar fi numai ca să pot suprima stupiditatea de-a mă fi rușinat în trecut cu mama și mai ales cu bunica Frusina. Ajunsă la oraș, prin căsătoria cu un plutonier-major, bunica Frusina păstrase ce-avea mai de preț, pe timpuri, omul de la țară: buna-cuviință, respectul față de cuvântul dat, credința că nici o faptă nu scapă de ochiul lui Dumnezeu. „Sabino maică, eu nu zic că negustoru' nu trebuie să câștige, că almintrelea de ce să să mai ostenească… Da' nici să jupoaie pielea dupe rumân și nici să-i dea marfă proastă. Eu n-aș înșela pe careva la cântar să știu că-mi face monoment de aur. Eu le spui la toți: pe om îl poți păcăli, da' pe Dumnezeu, nu…”. Mam'mare Frusina avea o garderobă de biserică și de mers în centru: pălărie, ciorapi, mănuși, în orice sezon; și o-mbrăcăminte casnică: ceva între sat și oraș, cu basma legată sub coc și-ncălțată tot timpul cu niște târlici. Până mai jos nițel de Parc, ca și până spre celelalte bariere ale orașului, cucoanele între ele își spuneau „madam”, împreună cu numele de familie. La Romanești și la celelalte bariere se termina cu „madam”. Femeile-și spuneau „coană”, împreună cu numele de botez, sau „vecină” dacă le despărțea gardul și chiar câteva case. Bărbaților li se spunea „domnu'”, urmat de numele de botez. Mam'mare Frusina, de când era văduvă, de la treizeci și cinci de ani, își bea și cafeaua de dimineață și pe cea de după-amiază cu două-trei vecine și o „tăinuiau”, adică o-nsoțeau cu tot felul de povești despre multe și de toate. Mam'mare prăjea atâta cafea cât bea o dată, într-un fel de tigaie cu capac pe care-l ridica de trei ori în

timpul prăjitului la jar, stropea boabele cu mastică amestecată cu vermut sau numai cu coniac, apoi le râșnea fierbinți și la fiert adăuga un vârf de cuțit de sare măruntă-măruntă. Cine gustase din cafeaua asta o declarase cea mai bună dintre câte băuse într-o viață. Îi ceream și eu să gust și trebuie să spun că nici eu n-am băut cafea mai bună ca a mamei-mari.

Se spune că multă lume idealizează trecutul. Nu contrazic pe nimeni. Dar, orice s-ar spune, gustul pe care-l aveau alimentele, delicatesele, acum optzeci de ani, astăzi nu-l mai au. Poate părea observația unui om a cărui gândire nu se ridică mai sus de genunchiul broaștei. Dar oricât de intelectual ai fi, cu capul doldora de-nalte preocupări, nu poți spune că-ți este totuna dacă mănânci o mâncare gustoasă ori niște lături. Oamenii care-și arată disprețul pentru o preocupare măruntă cum ar fi mâncarea n-au ajuns la bătrânețe, ca să-și dea seama ce important este la vârsta asta, când te-ai împuținat și lumea ți s-a micșorat, cât de important este să mănânci un lucru care să-ți meargă la suflet. Îți rămân atât de puține plăceri. Necesarul supraviețuirii e una și alta e să fie și gustos. Oamenii nu-și mai scriu scrisori cu mâna lor, își telefonează ori își dau emailuri; nu mai citesc; se informează prin internet; nu mai mănâncă; se hrănesc. Se va mai întoarce vreodată lumea la ce-a fost, adică mai aproape de natură, așa cum a lăsat-o Dumnezeu? Cine știe? S-ar putea produce o catastrofă care să lase pe Pământ ici și colo niște supraviețuitori, obligați să reia viața ca în comuna primitivă. Pe lumea asta, totul se poate; și probabil și-n alte lumi, la care deocamdată n-avem acces. Tare mi-aș fi dorit ca în timpul vieții mele, noi, pământenii, să putem comunica în vreun fel cu alte lumi. Oare toate or fi la fel de strâmb alcătuite ca a noastră?

De unde am plecat cu gândul și unde-am ajuns! Miercurea și vinerea, mam'mare Frusina ținea post. Nu amesteca oalele de post cu alea de dulce. Și gătea numai în vase de pământ nesmălțuite. Casa din Romanești o ridicase ea cu bunicul, plutonierul. Separat de casă, făcuseră și o vatră ca la țară. Vara, mam'mare gătea numai la vatră. Iarna, acolo afuma slănina, ciolanele, șuncile de porc, pieptul de gâscă și peștele. Când mi-aduc aminte anii petrecuți la mam'mare-n casă, mi se pare c-am trăit într-un paradis al mâncării. Tot ce ieșea din mâinile femeii ăsteia era o bunătate. Și mama gătea bine. Îndrăznesc să spun că și eu, când mai aveam putere. Deși mam'mare nu ținea secretă nici o rețetă de mâncare, nu-ți ieșea nimic la fel de gustos ca făcut de mâna ei. Îi spuneam de multe ori: „Mam'mare, dacă deschideai matale un restaurant, un birt ceva, te-mbogățeai”. „Da' la ce,

maică? Ce-mi trebuie mie bătaie de cap? Cu prăvălia de-o am, dacă nu curge pică. Avem ce ne trebuie? Avem… Tu să-nveți carte, maică, să nu te măriți cu floarea-n cur ca mine și ca mă-ta. Eu la cinșpe ani am făcut-o pe mă-ta. Măcar ea te-a făcut la douășunu”. Cerându-i explicații în legătură cu expresia „cu floarea”, o văd că se ridică de pe scaun și merge la un rând de dovlecei din grădina de zarzavat. Rupe de pe-un vrej un dovlecel cât degetul. „Sabino maică, uite-te bine la dovlecel și spune-mi ce vezi”. Am văzut ceea ce văzusem și la alți dovlecei și la castraveciori: la partea opusă vrejului avea o mică excrescență pe care se afla ceva maroniu, un moț de frunzulițe veștede. „Vezi maică, asta e floarea din care-a crescut dovlecelul. Ai s-o găsești numai la ăl mic, de trufanda. Ălor mari le cade floarea”. Am rămas uimită în fața unei atât de atente observații a țăranului asupra naturii și-a imaginației lui în privința apropierii dintre regnuri. În vecii vecilor, nu mi-ar fi dat în gând să fac o apropiere între floarea dovlecelului, a castravetelui, și-o fetișoară necoaptă. La fel de uimită am fost și când am aflat ce se numea-n popor „frate, soră de lingură”. Ce vocabular sărac avem noi, orășenii. Folosim limbajul comunicatelor de presă. Vorbim ca într-o limbă străină căreia i-am întrebuința doar vocabularul de bază, în scopul de-a ne face înțeleși și-atât. Limba și-a pierdut savoarea ca și alimentele.

Persoane publice sunt adesea-ntrebate dacă ar vrea să retrăiască vreo perioadă a vieții lor. Fiind eu o persoană obscură, nu mi se pun asemenea-ntrebări; mi le pun singură. Aș vrea să mă-ntorc în prima-primă copilărie, când nu știam ce-nseamnă grija zilei de mâine, când oamenii mi-erau dragi, împreună cu toate viețuitoarele, ca într-un fel de rai de dinainte ca omul să fi gustat din fructul cunoașterii? Să mă-ntorc la viața mea de până la șapte ani? Apare ura, îți apar defectele de caracter ale oamenilor – s-a sfârșit copilăria. În general, oamenii consideră pur pe cel care n-a cunoscut dragostea trupească, negândindu-se că în sufletul celui curat trupește poate clocoti un infern. Copilăria mea s-a sfârșit la șapte ani. Cine cunoaște ura nu mai e copil. Ferice de cei care n-o cunosc niciodată și chiar de cei care-o cunosc târziu, într-un suflet matur. Invadând un suflet fraged, ura este ca o coacere artificială, rapidă și dură. Mi-i aduc aminte cu duioșie pe bunicul Gherasim și pe bunica Frusina. M-am simțit mult mai apropiată de ei decât de mama. Până la căsătoria cu domnul Tudorel Teodoru nimeni nu-mi fusese mai drag decât ea. Dacă această căsătorie s-ar fi petrecut la altă vârstă a mea, poate altfel aș fi judecat lucrurile. Uneori, fără motive întemeiate, un părinte vitreg îndepărtează copilul de părintele lui adevărat.

Rolul mamei, de paratrăznet între mine și „tăticu”, a tras ca un fel de cortină între mine și ea. Până la șapte ani toată viața mea se petrecea în fața ochilor ei. Mergând la școală, nu-i spuneam nimic din ceea ce se petrecea acolo în fiecare zi. Nimic spectaculos. Important însă că nu mai simțeam nevoia să comentez nimic cu mama. În prima zi de școală, după ce s-a strigat catalogul, m-am ridicat în picioare și m-am adresat învățătoarei: „Doamnă, tatăl meu a murit. Mama s-a măritat din nou. Pe ea acum o cheamă Eugenia Teodoru. Pe mine mă cheamă tot Gherasim Sabina, după tatăl meu bun?”. „Da, fetițo, tot așa: Gherasim G. Sabina”. Și-nvățătoarea a pronunțat gî, inițiala numelui de botez al tatei. Și noi, când am învățat alfabetul, pronunțam a, bî, cî, dî, e, fî, gî, hî… iar la aritmetică optâsprezece. Copil, am fost o „legalistă”, adică voiam să știu bătută la mașină părerea autorității competente. Altfel de ce n-aș fi-ntrebat-o pe mama cum era cu numele meu? Pentru mine, autoritatea supremă era învățătoarea. Nici prin minte nu-mi trecea că școala normală absolvită de „doamna” nu era cu nimic mai presus decât liceul absolvit de mama. La liceu, am văzut că elevele din cursul superior când vorbeau de „Normală” strâmbau din nas, considerând-o școală pentru fete de la țară și pentru săracele de la oraș, dornice să câștige repede o pâine. De când plecaseră din Craiova cei doi copii Câmpeanu și cei trei Ionescu, n-am mai făcut parte din nici un grup de care să fiu nedespărțită. Mă plimbam uneori seara cu surorile Dumitran, când cele două mai mari, Angela și Gabriela, n-aveau întâlnire cu vreun curtezan. Dar plimbările astea în care se vorbea de școală, de profesoare, de eleve aveau o tentă de bârfă, nu neapărat răutăcioasă. Bârfa este pe nedrept atribuită doar femeilor. Adultă, am avut ocazia să aud bărbați vorbind despre femei pe care cândva le iubiseră ca despre niște obiecte scoase din uz. Cu câtă nepăsare și cu cât dispreț îmi povestea un „domn” despre o femeie măritată, mamă de copii, că doi bani nu făcea la pat! Am întâlnit și cazul – să-i zic invers: un om cumsecade și care mi-a făcut mult bine, încurcându-se cu-o fâșneață absolut oarecare, îmi povestea că fata era dintre-acelea care se-nchiriau cu ora, prin telefon, ca în momentul când s-a atașat de ea, manifestându-se prin mari investiții financiare, care cuprindeau și familia împricinatei, să-l văd cum ar fi dat orice ca să ia înapoi, să-nghită confidențele pe care mi le făcuse în legătură cu tânăra căreia, de când îi devenise favorită în văzul lumii, se străduia să-i fabrice un statut de femeie onorabilă. De câte ori îi întâlneam pe cei doi, mă purtam politicos cu fata în cauză, fiindu-mi de altfel simpatică, tratând-o ca pe-o adevărată doamnă și

privindu-l serios pe bărbat, ca și când o bruscă amnezie mi-ar fi șters din minte confidențele care mi-o prezentaseră pe această parteneră a lui de viață ca pe-o curvă mai de salon, că numai categoria asta este solicitată prin intermediul patronului sau al patroanei – „manager” sau „manageră”, în limbaj postdecembrist – beneficiind de-o clientelă selectă. Cât timp un bărbat consideră o femeie drept o aventură, în cazul în care nu e-nsurat, i se pare că nu-i datorează nici un pic de discreție. E drept că există și femei care sunt mândre de trofeele lor masculine, mai mult decât laureatul a nu știu câtor premii internaționale.

Sunt oameni care-ar vrea să-și șteargă trecutul, sunt și destui care-și inventează un trecut, deprimați de paupertatea celui real. Mai ales femeile fabulează, inventând evenimente pe care și le-ar fi dorit. Categoria asta mă face să spun o dată mai mult: „săracii oameni”. Cât vid e în ei și cum ar vrea să-l populeze. Cum ar vrea să-și alunge singurătatea, umplând-o cu fapte, bune măcar de povestit altora. Imaginația acestor oameni cred că seamănă cu a scriitorilor. Oare în sufletul scriitorilor n-o exista un gol ce se cere populat și-n același timp o amărăciune care trebuie alungată de eventuale bucurii și de trăiri puse în seama personajelor?

Eu nu cunosc oameni fericiți. Ființa cea mai echilibrată și mai senină în fața vieții, dintre cele care mi s-au perindat prin propria viață, a fost mam'mare Frusina. Oamenii cu carte fac adesea greșeala să considere că mulțumirea omului simplu se mărginește la-ndestularea nevoilor materiale. Mam'mare Frusina era o ființă modestă și cumpătată căreia însă-i plăcea să trăiască bine: să mănânce lucru bun, să-i fie cald iarna și răcoare vara. Dar n-am întâlnit pe nimeni care să se-ngrijească de sufletul lui mai mult decât ea. Fără să facă nici un fel de paradă în legătură cu adânca ei credință-n Dumnezeu, manifestată prin respectarea tuturor canoanelor bisericești, prin cultul morților și prin milostenie. Nu era post pe care să nu-l țină, sărbătoare importantă la care să nu se spovedească și să nu se-mpărtășească, săptămână în care să nu ia mașina de cursă și să nu se ducă-n satul ei ca să-și tămâie morții. Nu era zi în care să nu dea ceva unui om nevoiaș: ceva de-ale gurii, îmbrăcăminte – lucruri bune, nu gioarse – un bănuț. Când cineva spunea în fața ei ceva de rău de vreun cunoscut, mam'mare ofta și zicea doar atât: „Cine știe ce-o fi și-n sufletul ființei ăsteia a lu' Dumnezeu”. Rămăsese văduvă la treizeci și cinci de ani. Avusese o căsnicie liniștită, cu înțelegere, cu bună-cuviință, deși fusese măritată val-vârtej cu primul bărbat care-o ceruse de nevastă. El – văduv, cu cinsprezece ani mai mare decât ea.

Străbunica, mama bunicii Frusina, văduvă și ea și săracă, își luase o piatră de pe suflet când își văzuse fata măritată, mai ales cu om cu „fonție”, la oraș. Când murise bunicul, plutonierul, mam'mare nu-nceta să-i mulțumească lui Dumnezeu că răposatul avusese parte să-și vadă fata măritată și să-i sărute cununiile. N-am auzit-o o dată să spună: „Doamne, de ce m-ai pedepsit, că n-am făcut rău nimănui?”, cum spunem atâția dintre noi în fața unei nenorociri care cade asupra noastră. Nu mi-am cunoscut bunica dinspre tată și nici bunicul dinspre mamă. Mam'mare Frusina avea mult respect pentru cuscru-său – bunicul Voicu Gherasim – care era „domnul diriginte” și când îi vorbea direct, și în lipsa lui, cu toate că el o poftise-n nenumărate rânduri să-i spună „cuscru” sau „Voicule”. Mam'mare prețuia omul cu carte, dând de-nțeles cât și-ar fi dorit și ea să fi-nvățat nu doar patru clase primare, fiind mereu premiantă, având un scris o frumusețe, știind aritmetică și socotind în minte cu-o repeziciune de care eu, cu tot liceul meu, n-aș fi-n stare nici dacă mi-ar lua careva gâtul. Câte aptitudini, chiar talente pierdute din nepăsarea conducătorilor și-a bogaților. Și se mai vorbește, cu acompaniament de surle și de tobe, despre situația înfloritoare a României între cele două războaie mondiale! Nu știu cum o fi pe la alții, dar la noi, clasa politică a strălucit totdeauna prin nepăsare față de poporul pe spinarea căruia a huzurit. Aveam șapte ani când am plecat din satul tatei, dar n-am uitat cămășile zdrențuite ale țăranilor care se-ntorceau pe-nserate cu sapa-n spinare, sleiți de muncă. Asta da înfrumusețare a trecutului! Că multă lume se duce la enciclopediile timpului în cauză ca să vadă câtă tuberculoză, câtă pelagră, câtă gușă endemică și cât analfabetism ilustrau România în care se pretinde azi, că umbla Dumnezeu cu sfântul Petru de mână și se vede treaba că numai niscaiva târâie-brâu nu-și trăseseră jghiab pe unde să le curgă șuvoiul de lapte cu miere! Se minte cu-asemenea seninătate cu privire la ceea ce simți pe propria piele – piele a prezentului – darămite cu privire la trecut. Așa a fost, este și va fi. Când spun vorbele astea față de-o fostă colegă, mă boscorodește cu „ești o cârcotașă, o pesimistă incurabilă”. „Iubito, asta m-a-nvățat viața”. Pesimistul este omul care, obligat să meargă prin noroi, nu spune că a nimerit-o pe-acolo din greșeală. Incursiunea asta în trecut mi-a fost provocată de gândul că bunicul meu, Voicu Gherasim, și bunica mea, Frusina, ar fi meritat să-nvețe carte, multă, superioară. Dar tot eu, pesimistă și nestrămutată în credința că venim pe Pământ cu viața gata scrisă pe răboj, îmi spun: „așa le-a fost dat”. Bunicului Gherasim, nu doar să n-ajungă ce ar

fi meritat, ci să-și îngroape nevasta în plină tinerețe și pe cei doi copii de-asemenea. Bunicii Frusina, să rămână văduvă la treizeci și cinci de ani și să-și vadă și fata două ori văduvă. A avut măcar parte să-și țină-n brațe nepoții și strănepoții, dar n-a scutit-o soarta de-a-și îngropa feciorul – mândria ei, avocatul. M-a mai văzut și pe mine lăsată de doi bărbați. Bunicul Gherasim a bolit trei-patru zile – a gogit, cum se spunea-n Oltenia – și s-a stins stând pe scaun, frumos îmbrăcat, după ce-și făcuse baie. Cred că-și simțea sfârșitul și-a vrut să se-nfățișeze lui Dumnezeu așa cum știe țăranul din moși-strămoși. La țară, când omul trăgea să moară, era o rânduială: să-l îmbraci în țoale bune, țoale de moarte, și să-i aprinzi lumânarea. Și pe masa din bucătărie și pe cea din camera bunicului se aflau: o lumânare cu mucul tăiat scurt, ca să ardă flacăra drept, și o cutie de chibrituri.

Bunica Frusina s-a stins într-o duminică, în timp ce-și bea cafeaua împreună cu mama și cu trei vecine ale ei, nelipsite la acest ceremonial, de ani și ani. „Mi se pare mie sau pâlpâie candela, ia vezi, Genuțo, mamă”. A-ntors capul către peretele unde atârna candela, a scos un oftat ușor, a lăsat capul pe-un umăr și dusă a fost. Moartea fericitului. Și iară mă-ntreb: cum s-o despărți sufletul de trup?

„Mam'mare, dacă urmează ceva după aici, te rog să-mi ușurezi și mie trecerea”.

După mam'mare n-am plâns, fiindcă plecarea ei fusese atât de frumoasă și senină încât socotind-o adevărat semn de iubire de la Dumnezeu, eram încredințată că plânsul meu i-ar fi tulburat liniștea. O mângâiam numai și-i ceream iertare că mi-aș fi dorit o altă bunică în fața soacrei mele dintâi. Să mă ierte și astăzi Dumnezeu pentru asemenea neghiobie snoabă. Mai ales de-atunci mă bântuie întrebarea privind despărțirea sufletului de trup.

Terminam liceul în 1945. Deși ultimele clase le făcusem în plin război, tineretul dusese, măcar în parte, o viață normală, adică nu se-abandonaseră întrunirile mondene, zisele ceaiuri. Eu, pierzând un an, m-am rupt de colegele de la început, iar în noua clasă m-am simțit tot timpul străină. Așa că nici vorbă să particip la vreo petrecere de tineret. Câtă vreme trăise „tăticu”, nimeni nu ne deschisese ușa. Rămasă văduvă, preocupată și ocupată să strângă bani, ca să avem din ce trăi, mama continuase-același regim de austeritate. Se vedea din când în când cu trei surori, foste colege de liceu ale ei, verișoare depărtate cu tata. Cât am fost la mama acasă nu mi-am sărbătorit niciodată ziua de naștere, nici pom de Crăciun n-am avut niciodată.

În rândul cunoscuților mei nu era pe-atunci moda să-ți sărbătorești ziua de naștere și nici a bradului de Crăciun. Să zicem că mamei, femeie văduvă, înglodată-n griji, numai de-așa ceva nu-i ardea. Însă nici la unchiu-meu, avocatul, om cu casă mare, cu tot felul de relații, nu se sărbătorea ziua de naștere a nimănui din familie și nici brad de Crăciun nu se făcea. După 1944, în familii, i s-a dat importanță Crăciunului poate mai mult decât înainte, mai ales ca un afront adus regimului comunist. Bradul de Crăciun, cinstind nașterea lui Cristos, sfida Pomul de iarnă și pe Moș Gerilă, importuri sovietice de Anul Nou, sărbătoare internațională, opusă tradiționalei noastre sărbători creștine. Pe vremea copilăriei și-a adolescenței mele, am văzut un singur brad împodobit, la fereastra unei vile de pe Unirii, înspre Parc, a unui arhitect italian, tată a două fete mai mari decât mine. Îmi înghețau picioarele-n șoșoni, stând minute-n șir în fața casei cu bradul superb împodobit, cu beteală de toate culorile, cum nu mai văzusem.

În atâta amar de ani câți mi s-au strâns în cârcă, am văzut, slavă Domnului, păduri de brazi de Crăciun, dar niciunul nu mi s-a părut atât de frumos precum al celor două surori italience. În fața niciunuia n-aș fi stat, să mă uite Dumnezeu, nici încălțată-n cisme-mblănite. Moda șoșonilor și-a galoșilor a apus, cred, curând după război fiindcă nu se mai importau.

Ani buni, lumea a umblat iarna cu bocanci și cu un fel de ghete-pâslari, până ce s-a ajuns la ghete și la cisme-mblănite. Mi-aduc aminte că toată iarna lui '53 am umblat cu ziare-n pantofi cu talpă de crep, până să-mi facă un cismar – mai erau prăvălii particulare – niște ghete cazone, cu talpă de toval lucioasă ca sticla. De când am ajuns eu la vârsta judecății și până acuma, cât confort a apărut pe lume, câte progrese ale științei, numai omul nu s-a făcut mai bun. Păcat.

După ce-am slăbit, corpul mi s-a modelat, mi s-a alungit, iar chipul a căpătat oarecare finețe și, din aproape rotund, ajunsese oval. Oglinda cea mai elocventă pentru o femeie se află în ochii bărbaților. O sclipire de-o secundă – ca un licurici – în ochii lor, îți spune despre tine, femeie, mai mult decât cea mai atentă proprie contemplare. Primii ochi în care am deslușit schimbarea mea în bine au fost ai doctorului Doru Manolescu, profesorul nostru de Igienă, cel de care-am fost îndrăgostită până la sfârșitul liceului. Într-o zi ne-am ciocnit unul de altul în ușa unei farmacii. „Iertați-mă, vă rog”, a zis doctorul Manolescu, dând să intre-n farmacie. „Dumneavoastră să mă iertați, domnule doctor”, am spus eu. De unde când

ne ciocniserăm îmi dăduse importanță cât unui obiect oarecare, doctorul a ridicat ochii și-n ei am văzut o sclipire de parcă ar fi primit o lovitură neașteptată. „Sabina Gherasim?!” și s-a frecat la ochi. Am simțit că nu în glumă. „Da, domnule doctor, fosta dumneavoastră elevă”. M-a măsurat sobru, din creștet până-n tălpi, ca omul care evaluează un obiect sau un animal și-ntr-un târziu a susurat, cu un glas în care mi s-a părut că deslușesc un regret: „Te-ai schimbat atât de mult…”. Mi-a luat mâna și abia mi-a atins-o cu buzele. Deși pentru prima oară îmi săruta mâna un bărbat, n-am simțit nici o emoție. Nu-l mai iubeam. Lipsită de combustibil, după ani de adorație mută, iubirea mea se stinsese. Doctorul care, cu mintea lui ageră, nu putuse ignora iubirea stârnită în eleva grăsană și silitoare a-nțeles, dintr-o privire a ochilor mei blând surâzători, că boala-mi trecuse. Când dragostea pentru doctorul Doru Manolescu mi s-a stins, mi-a rămas un gol în suflet mai dureros decât după sfârșitul uneia consumate, cum aveam să aflu mai târziu. Nici o dragoste trăită real nu are frumusețea și profunzimea celei imaginare. Vorbesc despre mine. Viața m-a-nvățat să am modestia de-a nu generaliza.

Unele reacții ale oamenilor sunt identice în împrejurări identice. Altele sunt atipice pentru un număr de indivizi, amintind rubrica „reacții adverse” din prospectele de medicamente. Firesc este ca o dragoste imaginară să se stingă asemenea celei trăite din plin; nefiresc – să te ducă la neurastenie și chiar la sinucidere. Dintre bărbații care-au însemnat ceva în viața mea, unul singur a murit în timp ce-l iubeam. Iubire platonică și-aceea. Ne cunoșteam de-o săptămână. Mă-ndrăgostisem fulgerător. După opt zile, iubirea mea se prăbușise cu avionul. Era pilot de-ncercare. Moartea celorlalți bărbați, iubiți cândva, intra în ordinea firească a lucrurilor și-a întristării. Săptămâna cât am auzit în fiecare zi glasul acelui bărbat la telefon, văzându-ne o singură dată și nerostind niciunul, nici altul, cuvântul „iubire” m-a durut tulburându-mi toată ființa, m-a durut fizic atât de mult, că nu-mi mai simțeam sufletul. Moartea nu-l putea șterge din trupul meu care nu-l cunoscuse. Știam că nu mai există, însă asta nu anihila setea și foamea de ființa lui. Nu izbuteam să nu mă doresc în brațele lui. Dacă aș fi spus cuiva ce se petrecea cu mine m-ar fi crezut nebună și poate că eram la un pas de nebunie. Îl rugam seara să-l visez. L-am visat la șase săptămâni după ce murise. Era ziua, sub un cer fără nori, de-un albastru vioriu cum n-am văzut niciodată în realitate. Un gard scund, de fier, ne despărțea. „Barbule”, am strigat eu, „te rog, ia-mă-n avion cu tine”. Fără să se clintească, învăluindu-

mă cu privirea care-mi tulburase trupul și sufletul, mi-a răspuns: „Nu se poate”. „De ce?”, am întrebat eu, cu disperare în glas. „Nu se poate”. „De ce?”, și-am izbucnit în plâns. „Fiindcă trebuie să zbor singur. Te rog, te rog nu mai plânge, fiindcă lacrimile tale-mi apasă aripile”. M-am trezit hohotind de plâns. A doua oară-n viață când am simțit legătura dintre ce numim aici și dincolo. Pâlpâitul candelei, cu-o clipă înainte ca bunica Frusina să plece, și visul meu cu Barbu mi-au dat mereu de gândit cu privire la această legătură care-mi infirmă speranța ca totul să se sfârșească aici.

Aveam optsprezece ani și nu mă sărutase nimeni, nu mă strânsese nimeni în brațe. Deși mă pregăteam să merg la Facultate la București, unde aveam să mă aflu printre băieți nu doar printre fete, eram descurajată de singurătatea mea printre-atâtea cupluri de tineri, nemaivorbind de cele trei colege ale mele de clasă care erau logodite și care s-au măritat îndată ce-am dat bacalaureatul. Am început să fiu aproape obsedată nu doar de gândul că aveam să rămân domnișoară bătrână ci, mai rău, fată bătrână. Pe vremea copilăriei mele, domnișoarele bătrâne, mai ales bănuite că ar fi fost virgine, erau privite cu suspiciunea care plutește-n jurul omului bănuit de-un viciu ascuns. Numai draga mea mam'mare Frusina spunea de fata bătrână: „maică, n-a avut soartă”. Cât îmi era mie de frică să nu rămân fată bătrână, Doamne… Cu alura mea de vampă, cu un ochi acoperit a la Veronika Lake, m-a agățat – în fine! – un farmacist, venit să-nchirieze o cameră în casa noastră. De-nchiriat n-a-nchiriat nimic, dar între el și mine s-a-nfiripat o idilă, să-i zicem, care ne-a adus în pat, pe mine simulantă, preocupată să scap de-o „infirmitate”, pe el încercarea norocului pe lângă o fufă oarecare, cum voiam eu să par. El avea treizeci și cinci de ani, frumos, simpatic, bun de taur comunal, nici prost, nici deștept, bun la suflet – dar zgârcit, surprins că fufa era fată neîncepută. S-a-ndrăgostit de mine și m-a cerut de nevastă, spre încântarea mamei și-a bunicii Frusina, pe care le cucerise cu felul său comunicativ și fără mofturi, cu părerile lui solide privind căsnicia, fiu de-nvățători cu zece copii. Numai că acest bărbat, pentru care alte femei făcuseră pasiuni, pe mine mă lăsase sloi de gheață. Nu aflase nici o cale de comunicare nici cu sufletul, nici cu trupul meu. Vremurile erau tot mai tulburi și mama tare-și dorea să mă vadă căpătuită. Eram hotărâtă să fac o Facultate și dacă-mi era să mă mărit, voiam s-o fac din dragoste. N-am reușit – e drept că nici nu mi-am propus – să fiu omul convenienețelor. O fată mintoasă mai întâi își asigură un spate material și social și-apoi mai vede ea, că doar măritișul nu e centură de castitate. Farmacistul meu era o

partidă. Cea mijlocie dintre fetele Dumitran, din sus de pe Jitianu, l-ar fi luat cu amândouă mâinile. Numai că el pe mine mă voia. S-a mutat la București când am intrat eu la Facultate, că doar-doar m-o convinge să ne căsătorim. L-am rugat să-și ia gândul de la mine. Cam la un an după ce ne-am despărțit s-a-nsurat și repede a făcut doi copii. Nu mi-am iertat niciodată că i-am dat iluzia de-a-l fi iubit, prin ușurătatea mea de-a mă fi urcat în pat cu el și nu-mi pot nici azi alunga ideea că mi-am început viața greșit. Am început-o cu-o înșelăciune pe care-am plătit-o fiind la rândul meu părăsită de două ori și mai ales întinând frumusețea închipuirii mele despre iubire. Din aventura iubirii simulate ieșeam prădată: pustiul sufletului, indiferență și lipsa oricărei plăceri a trupului. Îmi închipuiam și-mi închipui că așa trebuie să fie viața prostituatelor: lipsă de participare umană, iar „dragostea”, egală cu ștersul pantofilor, cu spălatul vaselor, lăsând la o parte scârba. De farmacist nu-mi fusese scârbă, ci de mine. Ceea ce n-am să uit niciodată a fost figura farmacistului când s-a ridicat din patul în care-mi lăsasem fecioria. Am văzut un chip indispus și-am remarcat graba de-a se duce la baie ca să spele sângele meu care-l pătase, pe mine ignorându-mă. Probabil nu mai avusese de-a face cu virgine. Acela a fost momentul care m-a îndepărtat de el sufletește, dacă până atunci se putea vorbi cât de cât de-apropiere între noi. Ce-mi închipuiam eu despre-acel prim moment când devii femeie! Un extaz, o voluptate aproape de leșin… Atunci, pentru prima oară mi-a fost milă de mine și de toate femeile. Trecusem prin momentul maxim al dezamăgirii pe care-o merita jocul meu necinstit.

La Facultatea de Litere erau mai puțini băieți decât fete. În grupa noastră eram optsprezece fete și doi băieți. Cei doi, cultivați, distinși, fii de profesori universitari, s-au împrietenit de la bun început; în toate pauzele stăteau de vorbă, fumându-și țigara. Erau politicoși cu fetele și-atât. După reforma învățământului am beneficiat de doi ani de limbă rusă – cum beneficia din clasa a cincea de școală generală tot românul care-nvăța carte pe vremea aceea – și de doi ani de marxism ca și de Istoria partidului comunist bolșevic. Învățământul universitar devenise gratuit pentru copiii salariaților de Stat și ai țăranilor săraci; ai chiaburilor, ai foștilor moșieri, ai marilor burghezi, din cauza taxelor exorbitante, erau obligați să se retragă din universități. Mulți dintre ei, pentru a-și putea continua sau începe studiile, se angajau în orice post, numai ca să apară în acte că veneau din câmpul muncii. Au fost destui care-au trebuit înfiați de oameni cu „origine sănătoasă” cât de cât – fetișul vremii – ca să-și piardă urma „nesănătoasă” și

ca să-și poată câștiga o pâine. Apăruse printre noi și o categorie de studenți care-absolviseră liceul în doi ani la fără frecvență, având uneori aproape vârsta de-a ne fi părinți. Deja erai privit chiorâș fiindcă făceai o limbă străină, iar dacă o mai și știai de-acasă, ce să mai vorbim. O convenție nerostită, nescrisă, ne făcea pe toți să nu vorbim despre familiile noastre, ca și când am fi fost generație spontanee. Nici singurei mele prietene din facultate, colegă de grupă și de cameră la cămin, nu i-am vorbit nimic despre neamul meu. La două luni după intrarea mea la facultate, fratele mamei, avocatul, fusese arestat. Fără acuzație, fără proces, a stat doi ani în pușcărie, după care, într-o zi, i s-a spus, „Tudorache Mircea, fă-ți bocceaua și du-te-acasă”. Verișorii mei, fiica și fiul unchiului Mircea, amândoi studenți la Medicină, repede s-au transferat la Cluj. Deși fișa autobiografică nu cuprindea decât paragrafe privind părinții și frații, doi ani cât a fost unchiul-meu în pușcărie – și nu doar atunci – am stat cu inima cât puricele. Nici prietena și colega mea Lavinia Silvaș, nici eu n-aveam iubit; și dacă stau să mă gândesc nici fetele celelalte. Una singură s-a măritat la câteva luni după-nceperea anului întâi, fără să invite pe nimeni la Sfatul popular. Oamenii se fereau unul de altul. Dacă acea colegă nu și-ar fi schimbat în catalog numele, habar n-am fi avut că se măritase, ceea ce, la mirarea noastră, ne-a comunicat ca pe-un fapt divers. Nu i-a trecut nimănui prin minte să se supere că nu fusese invitat la eveniment, dar nici să strângem cu toții câțiva creițari și să-i cumpărăm măcar un buchet de flori. Astea erau timpurile. Parcă ne născuserăm odată cu venirea tancurilor sovietice eliberatoare, într-atât uitaserăm niște manifestări elementare de comportament. Ne-nscriseserăm mai toți în U. N. S. R. (Uniunea Națională a Studenților din România), absorbită de U. T. M. (Uniunea Tineretului Muncitor), înființată, cred în '49. În astea două organizații se intra fără mari probleme. Selecție severă se făcea la admiterea-n Partid unde, la-nceputul regimului, puricatul era minuțios. Eu nu m-am mirat cine-știe-ce de organizațiile de tineret, în noul peisaj, fiindcă din clasa întâi primară și până în 1940, când abdicase Carol al II-lea, „Marele Străjer”, fusesem străjeriță. Carol al II-lea ne-nvățase și cu uniformele de operetă purtate de personajele „Frontului Renașterii Naționale”, partid unic, și cu carele alegorice, într-o atmosferă de mucava de care nouă copiilor puțin ne păsa, multor adulți le era indiferentă, iar multor altora le stârnea râsul, persiflând-o dacă nu public, în familii oricum. Deosebirea între cele două spectacole de operetă era însă esențială din punct de vedere al consecințelor persiflării. Pe Carol

al II-lea îl puteai lua peste picior fără s-ajungi la Aiud, la Sighet sau la Gherla. Simpla bănuială că ai fi putut persifla noua recuzită îți asigura ani buni de pușcărie politică. Românul, obișnuit să ia bonom peste picior tot ce implica și cea mai slabă umbră de ridicol, la-nceputul regimului comunist a continuat să considere că se poate manifesta liber, potrivit umorului său. N-a trecut mult și zâmbetul a-nghețat concomitent cu instaurarea teroarei. La Craiova, ca în toate orașele Țării, se afla o garnizoană sovietică. Ofițerii și cei cu familii – puțini la număr – erau încartiruiți în casele oamenilor. În cămăruța mea, ne-au adus un căpitan, bărbat înalt, spătos, cărunt, cu ochi albaștri ca ai gâștelor, cu-o voce joasă, nițel gâjâită. Vorbea fluent nemțește, așa că ne puteam înțelege cu el. Îl chema Evgheni Nicolaevici Podvighin, era ucrainean, arhitect în viața civilă, cu nevastă și cu fiică arhitecte. Dimineața, înainte de-a pleca la garnizoană, bea un pahar de patru sute de mililitri de spirt amestecat cu apă – spirt mult, apă cu economie. Nu l-am văzut niciodată beat, nici măcar amețit. La vreo trei luni de când stătea la noi, a dus-o pe mama în fața icoanei și a pus-o să jure că n-avea să spună nimănui ceea ce-avea s-audă din gura lui. „Evghenia, plecați cât mai departe în Apus, acuma, cât sunt granițele deschise”. „Unde să plecăm, Evgheni Nicolaevici?”. „Oriunde, până n-o să fie la voi cum e la noi. Ce v-au spus pe-aici despre ce este la noi – fleacuri!”. „Evgheni Nicolaevici, dumneavoastră de ce n-ați rămas în Apus, dacă e așa rău la voi?”. „Fiindcă n-am vrut să-mi ajungă fata și nevasta-n lagăr sau să fie-mpușcate. Plecați, vindeți tot ce-aveți, cumpărați aur, bijuterii, plecați cât mai repede. Eu vă vreau binele”. Mama, punându-mă să jur la icoană că n-aveam să spun nimănui ce-aveam s-aud de la ea, mi-a reprodus conversația avută cu Evgheni Nicolaevici. Evgheni Nicolaevici a fost un personaj pe care nu l-am uitat, fiindcă tot ce-am trăit după ce l-am cunoscut a justificat sfatul pe care ni-l dăduse în 1945. Mi-am lămurit definitiv spusele lui când, peste ani, am citit cartea lui Soljenițân Arhipelagul Gulag, pătrunsă clandestin în România, în versiune franceză. Mama a socotit că, așa cum își călcase jurământul reproducând față de mine ceea ce auzise de la Evgheni Nicolaevici, îl putea călca spunându-i și fratelui ei, avocatul. Unchiu-meu o ascultase atent și fără zâmbet, căzuse pe gânduri și abia într-un târziu i s-a adresat mamei. „Soru-meo, nu mă-ndoiesc defel că rusu' ăsta vă vrea binele și că nu minte când spune ce este la ei. Rusul încartiruit la noi, în primele zile ne-a mâncat pasta de dinți pe pâine. Tot la-nceput, într-o zi a venit din piață cu niște caras viu. Prin semne, Nuța i-a arătat să-l pună-n baie și să

lase apa să curgă peste el. Rusul a pus peștele-n closet, a tras apa și nu-și revenea din uimire că peștele a dispărut. Îți dai seama, săracul, din ce lume vine, asta à propos de civilizație. Cred tot ce ți-a spus rusul vostru în privința regimului de la ei. Vă-ndeamnă să plecați, fiindcă e convins că România va rămâne sub stăpânirea lor, a rușilor. Dar n-o să admită Occidentul așa ceva. O să-i trimită la ei acasă, fii fără grijă”. Mama s-a-ntors fără grijă la noi acasă. Și, în februarie 1989, când a murit, încă-i aștepta pe-americani să ne dezrobească de comunism.

În noiembrie 1946, când au fost alegerile, care demonstrau că soarta României era pecetluită, ieșind din cabinele de vot oamenii vorbeau între ei, fără fereală: „Eu i-am votat pe țărăniști”, „Eu pe liberali”. Nimeni nu prevenise poporul român cum trebuia să se poarte în cazul victoriei Aliaților, pentru români ei rezumându-se la ruși. După anul 2000, un istoric, vecin cu mine, mi-a spus că a văzut cu ochii lui documentul prin care Mareșalul Antonescu le cerea oamenilor politici din România să formeze un partid puternic de stânga, pentru ca în cazul victoriei Aliaților să aibă rușii cu cine sta de vorbă și nu cu agenții Komiternului veniți de la Moscova. Nu i-am spus istoricului că acest document îmi trecuse prin mână înainte chiar de 1970, când, în ce scop n-am aflat niciodată, mi se dăduse la tradus în engleză și-n franceză. Omul de rând auzise și el că-n Rusia copiii creșteau la azil, că nevestele erau folosite de-a valma, crezuse, nu crezuse, cam la asemenea fleacuri se rezuma informația românului despre regimul sovietic. Bazagonov și Minciunin, personaje de la postul de radio „Vocea Americii” – ne țineau inima pe linia persiflării comuniștilor locali și-a rușilor, făcându-te să crezi că rușii erau într-o simplă excursie prin România și-atâta tot, iar comuniștii niște ăia pe care-i măturai cu târnul, în doi timpi și trei mișcări. Până-n război, omului de rând nu-i păsa cine-știe-ce de politică, fiind învățat cu „pleac-ai noștri, vin ai noștri”, dar politicienii români tot nivelul ăsta-l aveau? Să fi rămas în România, după ocupația rusească, pentru a deveni martiri sau din miopie politică? Aveau să treacă zeci de ani până să afle românul ce se hotărâse la Ialta și până să afle părerea lui Churchill în legătură cu ocuparea Basarabiei de ruși în '40: „E normal ca Rusia să-și asigure un cordon sanitar spre Apus”; și părerea lui Roosevelt în legătură cu toată Europa în fața Rusiei, încă înainte ca războiul să-nceapă: „Puțin îmi pasă dacă rușii comunizează Europa”. Comportamentul Aliaților față de Cehoslovacia, atacată de nemți, și față de sfârtecarea Poloniei să nu le fi spus nimic oamenilor noștri politici? Repet: să fi ales martiriul în

deplină cunoștință de cauză ori din miopie politică? Imaginația omului să nu meargă oare dincolo de ce-a trăit? Să nu știe niște oameni politici că-n politică nu există prietenie, nici loialitate? Că în politică azi scuipi, mâine lingi, azi lingi, mâine scuipi? Așa gândesc eu la optzeci de ani trecuți. Gândurile și amintirile nu cunosc ordinea și nici cronologia. Vin de-a valma. Nouă, studenților, grija ne era să tăcem mâlc, să nu facem valuri. Cu puține excepții, înțeleseserăm că nu oprești un rapid din mers cu un ciomag decât dacă vrei să fii făcut bucăți cu ciomag cu tot. Înfiptă și băgăreață n-am fost de felul meu. Anii cât a stat fratele mamei în pușcărie m-au făcut să mă țin și mai în umbră decât în mod obișnuit. În amintirile mele îi spun acestei rude „unchiul meu, avocatul”, după modelul mam'marei Frusina și-al mamei care, când vorbeau despre el față de alte persoane, una spunea „fiu-meu, avocatul”, cealaltă, „frate-meu, avocatul”, pline de mândrie că din neamul lor cineva avea asemenea titlu. De-abia când am ajuns adolescentă, adaosul la gradul de rudenie mi s-a părut caragealesc. Din acel moment când vorbeam de unchiul meu, avocatul, spuneam simplu „fratele mamei”. În amintiri, îl pomenesc întocmai cum l-am moștenit de la bunica și de la mama, ca și când ele ar fi de față și-n felul ăsta le-aș flata orgoliul.

Învățam bine fiindcă-mi și plăcea să aflu, să-mi îmbogățesc cunoștințele ca pe-o avere, și fiindcă socoteam că un copil pentru care o bunică și-o mamă se străduiau să-l țină la carte era obligat să mănânce, nu alta, cartea. O mâhnisem destul pe mama fiindcă nu mă căsătorisem cu farmacistul – „partidă ca băiatu' ăsta nu mai găsești tu” – încât trebuia să compensez măcar cu-nvățătura pata asta din biografia mea intimă. Experiența proprie, care s-ar fi vrut „amoroasă”, îmi lăsase o tristețe și-o amărăciune pe chip și-o prudență față de oameni, încât păream într-un doliu sufletesc sau după o mare iubire sau după o mare dezamăgire. La cursurile generale pe an stăteam totdeauna în prima bancă între Lavinia și-o altă colegă, iar în pauză rămâneam în amfiteatru; la sfârșitul orelor, îmi luam caietul de notițe și repede plecam, neuitându-mă decât la vârful pantofilor mei.

Lavinia, deși avea o talie de s-o cuprinzi în mâini, era clădită pe oase zdravene, ca o casă cu temelie gospodărește înfiptă-n pământ; așa cum îi era trupul îi era și mintea: sănătoasă, de om matur, cu linii drepte, firesc de urmat: să fie profesoară, să se mărite, să aibă copii. Era îndrăgostită de-un student de la Istorie. Față de colegele ei de cameră nu făcea nici o taină din acea iubire. Doar ce-l zărea pe băiat și se roșea ca focul și-i rostea numele: „Ilie, Ilie”. Am terminat facultatea, ne-am împrăștiat care-ncotro, iar acel

Ilie n-avea să știe niciodată cât fusese de iubit. Pe vremea tinereții mele, fetele n-ar fi abordat ele primele un bărbat, nici picate cu ceară. Vorbesc de fetele din mediul nostru nu de profesionistele amorului. Era rău? Câte legături frumoase și trainice nu s-or fi ratat din pricina acestei pudori…

Fratele mai mare al Laviniei, asistent la Matematică, în timpul studenției se-mprietenise cu un balerin foarte apreciat, distribuit la Operă în roluri importante și socotit și un intelectual, într-o generație care dăduse niște nume promițătoare în știință și-n artă. Petru Silvaș, ne invitase pe soră-sa și pe mine la un spectacol în care dansa prietenul său Stere Caragiani, pe care ni l-a lăudat tot drumul: fusese un elev eminent iar școala de balet, grea și obositoare, nu-l împiedicase să urmeze și Filosofia, unde voiseră să-l oprească preparator. După spectacol, Petru ne-a luat de mână pe Lavinia și pe mine și ne-am dus la cabină să-l felicităm pe interpret, care merita din plin. „Băiete, ai fost admirabil”, i-a spus Petru și l-a strâns în brațe. „Bravo, Stere”, a adăugat Lavinia. „Domnișoara nu zice nimic?”, mi s-a adresat balerinul pe-un ton glumeț, uitându-se țintă în ochii mei cu niște ochi negri ca smoala, codați, umbriți de gene lungi și dese. „Eu ce-aș mai putea să spun?”, am răspuns timid. Apoi, revenindu-mi din timiditate – prima oară în viață mă aflam în cabina unui artist – l-am întrebat, fiindcă eram chiar curioasă să-i aflu părerea: „Spuneți-mi, vă rog, domnule, dacă nu considerați o indiscreție, care dintre cele două lebede vă place mai mult, ca parteneră, vreau să spun”. „Dar dumitale?” m-a-ntrebat el, învăluindu-mă din nou cu privirea lui neagră și sfredelitoare. „Mie? Lebăda neagră”. S-a apropiat de mine și, pe-un ton de taină, simulat, mi-a șoptit: „Și mie, dar să nu mă spui”. Ne-a invitat la un restaurant. „Vă comandați fiecare ce vreți. Eu o friptură la grătar și-o apă minerală”. Împreună cu Petru, ne-a condus pe noi, fetele, până la cămin. De la acea dată, n-a fost spectacol de balet sau de operă la care Lavinia și cu mine să n-avem invitație. Între timp, Petru, fratele Laviniei, și-a dat doctoratul, deci era foarte ocupat, și se și-nsurase cu-o colegă, așa că nu mai avea timp să meargă la Operă cu noi. Pentru ieșit în lume, Lavinia și cu mine aveam o uniformă „de mort”, cum se spunea pe-atunci hainelor zise bune, adică cele purtate la „ocazii”, după război lucruri puține și modeste; în categoria noastră socială. Eu aveam o pereche de pantofi negri de piele, frumoși, comozi, făcuți la comandă, pe calea Victoriei, la vestitul cismar Nelu Mihăilescu, iar ca toaletă – o fustă neagră, cloche, de triplu voal, o bluză de soie écrue, și ca supremă eleganță o pereche de ciorapi de nylon „cristal”, adică fir de păianjen, spre deosebire

de unii ceva mai puțin fini, numiți trotteur, ciorapi la care mă uitam ca la ochii din cap: îi puneam și-i scoteam cu mâinile ude, ca nu cumva să le-agăț vreun fir.

Lavinia avea escarpini de lac, un deux-pièces de tafta culoarea prunei, care făcea ape de toate culorile, foarte frumos și care-i venea turnat, un șirag de perle false, o bună imitație, și ciorapi „cristal” ca și mine. Drept poșete de seară, ea – un plic de satin de la maică-sa, eu – un burduf minuscul de catifea neagră pe care-l purtase mama la baluri cât trăia tata. Aveam înțelegere cu Stere ca la spectacolele lui să-l așteptăm în hol până ieșea toată lumea. Atunci apărea și el, ne invita la restaurant, el mâncând totdeauna o fleică la grătar și bând apă minerală, noi urmându-i exemplul, bând însă bere, la insistențele lui. Zilele când ne invita le asemănăm cu vacile grase din visul faraonului. În patru ani de facultate n-am mâncat niciodată grătar la cantină. Ziceam bogdaproste că aveam acoperiș deasupra capului și rație de subzistență pe dai pomana. Lavinia, care-l cunoștea demult, vorbea cu Stere foarte liber, așa că-și permisese să-l întrebe cum de venea cu noi după spectacol și nu se ducea împreună cu ceilalți balerini. „Fiindcă mulți dintre ei nu-nțeleg că baletul cere austeritate, dacă vrei să fii cât mai multă vreme în formă. Vă dați seama ce-nseamnă o profesie în care te pensionezi la treizeci și șapte de ani. Mulți colegi pleacă de la spectacol, se duc la Athénée Palace și dansează până se-nchide restaurantul. Îi înțeleg: se descătușează de rigorile baletului clasic, își dau toată măsura trupului și-a fanteziei, dar în felul ăsta ard lumânarea de la ambele capete, cum spun francezii”. Noi ce să zicem: am dat din cap și-am tăcut. După o vreme el a continuat. „Atâția balerini fac artrită, artroze, boli de coloană. E o meserie meteorică; dacă ajungi vedetă, strălucești intens, muncind enorm și stingându-te repede. Cum baletul îl începi de mic copil, de multe ori te oprești din creștere de la-nceputul adolescenței. De asta sunt foarte puțini balerini înalți, mai ales băieții”. La această constatare i-am deslușit o nuanță de tristețe-n glas. El avea un metru șaptezeci, ceea ce-nseamnă o înălțime oarecare pentru un bărbat, chiar pe vremea noastră, când bărbații de peste un metru optzeci erau destul de puțini, iar fetele de-un metru șaptezeci – rare și ele. Majoritatea bărbaților români bătea spre un metru șapteșcinci-șapteșapte. Neavând înălțimea pe care și-ar fi dorit-o, Stere avea însă un corp sculptural și-o grație care te făceau să uiți că nu era idealul fizic pentru un balerin. De-altminteri, puțini colegi ai lui de breaslă, din Bucureștii acelui timp, îl depășeau ca înălțime, și nu spectaculos. Printre ei se remarca

o tânără de curând lansată, Ileana Iovănescu. Era o splendoare: depășea bine un metru șaptezeci, dintre care peste jumătate erau picioarele perfecte, cărora nici în poante nu li se contractau mușchii, așa cum li se-ntâmplă balerinilor, mușchi semănând cu niște otgoane răsucite. Un picior frumos cuprinde nu numai gamba. Începe cu laba, continuă cu glezna, cu genunchiul, cu femurul, sfârșind în bazin. Încheieturile Ilenei Iovănescu nu aveau protuberanțe. Picioarele ei fuseseră sculptate cu-o daltă fină care le eliminase, încât păreau fluide și nicidecum alcătuite din oase care se-articulau. Bustul și mâinile erau o bucurie pentru ochi. Un plop aristocrat, încununat de-un chip enigmatic, cu trăsături asiatice, de Extrem Orient. Era partenera preferată a lui Stere, care contribuise mult la succesul acestui exemplar de rasă și de-un talent pe măsura splendorii dăruite de natură. Stere se transfigura de plăcere când dansau împreună și ne mărturisea, Laviniei și mie, cu sinceritatea care cred că se naște numai în prietenia dintre-un bărbat și o femeie: „Când dansez cu ea uit că e mai înaltă decât mine. Uit tot. Simt că zbor. Când ne-nclinăm la public, mă trag un pas în urma ei ca să nu se vadă că nu ne potrivim ca-nălțime”. Pasul ăsta cred că-l durea atât de mult încât simțea nevoia unei mărturisiri față de două ființe din afara profesiei lui și din afara artei: două studente la „Litere”. Eram convinsă că Stere era-ndrăgostit de Ileana Iovănescu, măritată cu un reputat chirurg. Poate se și iubeau. De prin reviste străine, pe care ni le-mprumuta o colegă, fiică de compozitor, aflam și noi ce se-ntâmpla prin lumea Hollywood-ului, unde mulți actori se despărțeau de neveste fiindcă se-ndrăgosteau de partenerele din filme. Firește că te-ndrăgostești de cineva alături de care-ai trăit o iubire imaginară însoțită însă de toate ingredientele realității. Era ușor să transferi viața de pe celuloid în viața reală. Mă miram chiar că nu se-ntâmpla așa cu fiecare cuplu de iubiți de pe ecran. Dar tot eu îmi ziceam: „Sabina Gherasim, tu n-ai fost actriță un an? Nu te-ai culcat cu un bărbat, prefăcându-te că-ți făcea plăcere, când de fapt erai sloi de gheață tot timpul? Și n-ai mai urmat nici o școală de artă scenică ori de cinematografie! Între unii parteneri de pe scenă sau de pe ecran se creează afinități sufletești și atracție fizică, între alții e profesie și-atâta tot. De ce-ar fi Stere îndrăgostit de Ileana Iovănescu? De ce neapărat s-ar iubi cu ea? Și chiar dacă așa ar fi, ce legătură are asta cu dragostea ta pentru Stere, pe care-o ascunzi cât poți?”. Mă-ndrăgostisem de el din primul moment, când își înfipsese privirea de sfredel negru în ochii mei. Știam că nici eu nici Lavinia nu-l interesam ca femei, ci-nsemnam o evadare din lumea lui, două

fete la locul lor, partenere de discuții privind bibliografia obligatorie de la Litere, în care Stere se mișca la nivelul profesorilor universitari, alte ori ținându-ne prelegeri de filosofie, începând cu Antichitatea greacă și terminând cu filosofii contemporani, cărora, la noi în Universitate, nu li se mai rostea numele după 1947. Pentru mine, Stere îndeplinea cele trei condiții ale iubirii, emise nu știu de cine, pe care le-aprobam fără nici o rezervă: respect, admirație, atracție fizică. Autorul acestor păreri se gândise oare numai la dragostea împărtășită? Cred că Stere o prețuia pe Lavinia pentru mintea ei sănătoasă și pentru firea ei tranșantă, pe mine – speram – pentru admirația față de el, pe care nu se putea să n-o fi simțit, în ciuda lungilor mele tăceri și-a firii mele neexpansive, de-ascultător atent, care din când în când plasa câte o-ntrebare logică la care lui i se lumina fața ca și când ar fi făcut o descoperire. Îmi închipuiam că în acele momente-și spunea: „Fata asta nu e proastă”, ceea ce-mi umplea sufletul de bucurie: mi-l simțeam ca pe-un balon care se umflă. Norocul Laviniei că era-ndrăgostită de-acel Ilie, pe care nu l-am identificat niciodată. Iubirea asta o imuniza față de orice alt bărbat. Începeam să uit scârba de mine însămi, amintire din legătura cu farmacistul, bărbat frumos și cumsecade, care-avusese doar vina că nu-l iubisem; nu-ndeplinise decât una dintre cele trei cerințe ale iubirii: îl respectasem și-atât, deși zgârcenia lui umbrise și-acest element. De la doctorul Doru Manolescu, profesorul meu de Igienă din liceu, de care fusesem îndrăgostită moartă, pe când nu cunoscusem mână de bărbat, Stere era singurul care mă făcea să doresc să-i ating trupul sculptural, să mă topesc în ființa lui. Stere ștergea din mine amintirea cu farmacistul și-mi aprindea imaginația de femeie. Colega mea de grupă, Alina Dragotescu, fiică de compozitor, care se simțea în lumea operei ca peștele-n apă, cunoscând toată suflarea de-acolo, îmi spusese că Lavinia și cu mine eram numite în acea societate „Orfelinele lui Stere”, căruia nu i se cunoștea nici o legătură amoroasă. Am simțit că fata ar fi vrut să-mi spună ceva, dar ezitase. Eu pentru a nu-mi trăda curiozitatea în privința lui – deși aș fi vrut să știu și ce lapte supsese – nu i-am pus nici o-ntrebare colegei mele, silindu-mă chiar să zâmbesc. Impresia de cuvinte-nghițite mi-a creat o stare de indispoziție și de neliniște, asemenea celei pe care medici fără tact o-nfig ca pe-un cui în inima ta de bolnav, când cheamă un membru din familie pentru a-l informa care ți-e diagnosticul, în loc să ți-l spună ție verde-n față. Asemenea procedeu te face pe tine, bolnav, să te consideri condamnat la moarte. Există menajamente mai rele decât o măciucă-n moalele capului.

De ce-mi adusese Alina la cunoștință acel cancan, când nu era și Lavinia de față? Ni-l picurase fiecăreia-n parte? Dându-mi seama că Lavinia nu știa nimic despre porecla noastră dintr-o lume străină nouă, mi s-a părut că, necomunicându-i acel cancan, ar fi fost lipsă de loialitate din partea mea. Lavinia m-a ascultat, cu aerul ei sobru, a dat din cap, a făcut un gest de lehamite cu mâna în timp ce cu glasul ei jos, de altistă, mi-a spus: „Gura lumii doar pământul o astupă”. Și comentariul plin de-nțelepciune mi s-a părut expeditiv și că ar mai fi avut o continuare pe care și Lavinia o-nghițise. Intrasem eu în zodia suspiciunii sau chiar mi se-ascundea ceva? Băgase de seamă toată lumea că eram îndrăgostită de Stere, deși eu evitam toate semnele pe care le dă o femeie-n asemenea stare? Adică face ce face și-aduce vorba de bărbatul iubit, citându-i părerile, rămâne minute-n șir cu ochii-n gol, cu mintea copleșită de-o singură imagine. Eu nu pomeneam numele lui Stere și nu-i citam părerile, iar când mă gândeam intens la el, mă făceam că sunt absorbită de-o lectură și, spre derutarea oricărei priviri din afară, întorceam foile, înainte și înapoi, simulând că vreau să revin la vreo dată, la vreun detaliu. Dacă fusesem în stare ca un an de zile să fac un bărbat în toată firea să creadă că-l iubeam, să nu fiu în stare s-ascund dragostea pentru altul? Judecându-mă, fără menajamente, mă socoteam o ipocrită, neîncetând să mă acuz de legătura mea cu farmacistul. În vacanța de iarnă a anului întâi – că nu se mai numea „de Crăciun” – bibliotecara de la biblioteca noastră, a catedrei de Franceză, intrase în concediu prenatal. Până să-i afle înlocuitor, m-am oferit eu să rămân în București în acea perioadă și să am grijă de cărți, punându-le în ordine. Mama făcea parte dintr-o comisie de inspectori financiari, care tot atunci colindau toată Țara pentru diverse verificări. Cum în microbusul care-i transporta era un loc liber, mama a luat-o cu ea și pe mam'mare Frusina, care nu văzuse-n viață decât satul ei, satele dimprejur și Craiova. Încât șederea mea la București nu supăra pe nimeni. Locuiam în cămin, masa însă trebuia să mi-o asigur. Decanul Facultății a găsit o posibilitate de-a-mi da și bani pentru cele două săptămâni cât aveam să fiu custodele bibliotecii de Franceză. Mâncam dimineața iaurt cu pâine, iar la prânz o ciorbă la un birt economic pe lângă biserica Sfânta Vineri și o mămăliguță cu brânză la un lacto-bar. Auzind Stere de regimul meu alimentar de salariată temporară mi-a spus: „Da' știu că te porți: umbli din restaurant în restaurant. Drept care-mi permit să te invit seara să mâncăm împreună, mâncare făcută de tanti Roza, bucătăreasa părinților mei”. Am crezut că-mi sare inima din piept de bucurie. Ne-am

întâlnit la intrarea de la Istorie, eu ținând cât mai ascuns un trandafir portocaliu spre roșu. „Aduci flori bărbaților?”, și Stere m-a privit cu un zâmbet pișicher. „Mama zice că măcar prima oară când intri într-o casă de om, să nu intri cu mâna goală”, i-am răspuns eu cât am putut mai serios, vrând să nu-mi trădez emoția. M-a bătut pe braţ ca să-mi arate că glumise. Locuia pe Brezoianu, într-o garsonieră dublă, cu arcadă la mijloc, luminată de două candelabre delicate, cu niște brațe ca un gât de lebădă. „Sunt olandeze”, m-a informat Stere, urmărindu-mi privirea. Mi-am scos ghetele fiindcă el mi-a oferit o pereche de papuci pufoși, călduroși, o mângâiere pentru picioarele mele-înghețate. Mi-a luat trandafirul din mână și l-a pus într-un vas lung, subțire, vas pentru o singură floare, opac, din straturi de sticlă suprapuse – aveam să aflu – care sugerau vrejuri de plante cufundate într-o apă de-un verde-gălbui. Ceva de-o mare frumusețe și de-o eleganță de femeie frumoasă și rafinată. „E un Gallé”. Gallé era un ebenist și-un mare inovator în sticlărie, reprezentant de seamă al curentului Art nouveau, curent de pe la sfârșitul secolului nouăsprezece și-nceputul secolului douăzeci”, a continuat Stere școlirea mea, pe tonul degajat al unui profesor care-și ține lecția în fața unor elevi dornici să se instruiască. Deasupra patului, un peisaj de Lucian Grigorescu – un câmp deschis în care se-mbinau culorile și lumina ca într-un asfințit de vară. Pe-o masă – care-ar fi cuprins patru persoane – acoperită cu-o față de-un alb imaculat, se lăfăiau trei platouri cu tot felul de bunătăți, două tacâmuri de argint pe suporturi în formă de ogari, două farfurii întinse, două mici, față-n față, pentru două persoane, și două sfeșnice în care se aflau lumânări pe care Stere le-a aprins după ce mi-a ținut mie scaunul, gest de curtoazie pe care-l făcea și la restaurant față de Lavinia și de mine. Când a aprins lumânările, am prins și eu glas și-am exclamat: *„Dîner aux chandelles!*[2]. Am citit asta într-un roman, fiindcă de văzut până acum n-am văzut”, și m-am uitat în ochii lui Stere, în care mi s-a părut că văd un licăr de duioșie și de indulgență al adultului surprins de vorbele unui copil. „Cel mai mult la tine îmi place sinceritatea și-mi mai place aviditatea de-a afla, de-a-nvăța”. Totul spus pe-un ton de om bătrân adresându-se unui copilandru, iar în priviri duioșie, dar nici un licăr care să trădeze dorința unui bărbat față de-o femeie. Nu știu ce-a văzut el în ochii mei că mai întâi a-nghițit în sec și apoi a continuat cu-o voce un pic alterată: „Sabina, te rog să nu te-ndrăgostești de mine, te rog”. Era o adevărată implorare-n tonul lui. Am simțit că mi se ducea sângele din vine. Tăceam ca sub o vrajă care mi-ar fi luat darul vorbirii. Două lucruri nu

se pot ascunde – spun chinezii – tusea și dragostea. Și eu care mă crezusem mare maestră a disimulării! „Stere, crezi că te-ndrăgostești sau încetezi să mai iubești la comandă?”, am prins și eu glas într-un târziu, străduindu-mă să nu izbucnesc în lacrimi. „Din păcate, nu”, a spus el cu-amărăciune de parc-ar fi fost vorba de-o boală incurabilă. „Te rog pentru binele tău, ca să nu ai o decepție prea mare cândva”. Și-ntr-un târziu: „Sabina, crezi că o femeie și-un bărbat pot fi prieteni?”. Mi-am făcut în minte tot felul de socoteli: „Dacă-i refuz prietenia îl pierd definitiv. Dacă ne vedem, eu îl iubesc, el mă consideră o camaradă”. I-am răspuns peste câteva minute: „Da, cred că se poate. Așa cum se poate ca dragostea să se transforme în prietenie și chiar în indiferență”, și mi-am amintit cât de-ndrăgostită fusesem de doctorul Doru Manolescu și cum îmi trecuse. „E-o mare tristețe când încetezi să iubești pe cineva și când din dragoste nu ți-a mai rămas nimic”. „Sabina, vorbim ca doi prieteni: ești fecioară?”. „Nu”. „Și din dragostea dintâi nu ți-a rămas nimic?”. „Mai întâi n-a fost chiar deloc dragoste, dacă te referi la pierderea fecioriei”. „A fost interes?”. „Nici măcar. A fost frica unei fete care nu plăcuse nimănui cât fusese ofticoasă și grasă, frica de-a nu rămâne fată bătrână, frica unei fete de provincie crescută-ntr-un mediu modest, frica omului fără orizont”. „Și-atunci cum știi ce-nseamnă tristețea după o dragoste stinsă, din care nu-ți rămâne nimic?”. „Am fost îndrăgostită în clasa-ntâi primară de tatăl unei colege. S-au mutat din oraș. Am oftat, am suspinat, am uitat. Nu l-am mai văzut niciodată. Am fost îndrăgostită-n liceu de profesorul de Igienă. L-am revăzut când slăbisem și arătam ca acum. Am citit în ochii lui o surprindere plăcută, însoțită de dorință. Numai că mie-mi trecuse. M-a durut să văd că din dragostea mea pasionată nu mai rămăsese nimic”. Pentru prima și ultima oară-n viață mă spovedeam unui laic. „Numai că atât cât durează, dragostea te pârjolește și parcă-ți taie punțile cu lumea”. „Stere, vrei ca noi doi să fim prieteni?”. „Da”. „De ce cu mine?”. „Fiindcă ești inteligentă, știi s-asculți și simt în tine un om înțelegător, care nu azvârle cu piatra-n păcătos”. Ultimul cuvânt mi-a sunat rău în suflet. „Cel fără de păcat s-azvârle primul cu piatra”, parcă așa a zis Isus când se pregăteau iudeii s-o pedepsească pe femeia păcătoasă. Dacă am ști tot adevărul unii despre alții, cred că în majoritatea oamenilor s-ar putea azvârli cu pietre”. „Sabina, să nu-ți închipui că ești lipsită de farmec feminin fiindcă între noi nu este nimic fizic, să nu-ți închipui așa ceva. Atâția bărbați ar vrea să te strângă-n brațe, să simtă căldura și grația trupului tău, să mângâie un chip atât de

armonios”. Îmi vorbea de pe poziția bărbatului care se știe iubit de-o femeie pe care n-o iubește. Iar eu socotisem de prisos să neg iubirea mea pentru el. Ne simțeam ca după încheierea unui acord în care și partea nemulțumită simula mulțumirea. Am mâncat împărătește, am băut șampanie franțuzească, am ascultat concertul de vioară al lui Ceaicovski și pe cel al lui Max Bruch. Deși înșelată în așteptările mele, seara aceea mi-a rămas una dintre cele mai frumoase amintiri. „Dacă vrei, poți să dormi la mine. Eu – pe canapea, tu – în pat”. „În nici un caz. Administratoarea căminului m-ar trece pe lista neagră”. În fața căminului, Stere mi-a sărutat mâna și m-a strâns frățește-n brațe. Eu l-am privit lung în ochi și l-am sărutat pe frunte. Ar mai fi trebuit să ne facem fiecare o crestătură pe braț ca să devenim frați de cruce. În cele două săptămâni, cât am fost locțiitoare de bibliotecar, m-am văzut seară de seară cu Stere. Acuma rămăsese cu-o singură „orfelină”. Într-o sâmbătă, Stere a invitat la el acasă șase persoane – între care Ileana Iovănescu împreună cu soțul ei, un cuplu de balerini și-un fost coleg de la Filosofie cu nevasta, doctoriță. După ce am aranjat totul pentru primirea musafirilor, eu am vrut să mă retrag. „Cum să pleci?!”, a exclamat Stere. „Nu văd în ce calitate să rămân”. „În calitate de prietenă a mea”. „Voi vă cunoașteți, aveți ce vorbi, iar eu aș fi ca musca-n lapte”. „Sabina, lasă timiditățile astea de provincială. Învață-te să trăiești în orice mediu. Ești deșteaptă, citită, aspectuoasă. De ce te temi?”. Logic, îmi spuneam și eu că n-aveam de ce să mă tem. Doar nu eram omul cavernelor și dacă făceam față inteligenței și culturii lui Stere, cunoscându-mi lungul nasului și nebăgându-mă unde nu mă pricepeam, n-aveam de ce mă teme de musafirii lui, nemaivorbind ce plăcere-mi făcea s-o cunosc pe Ileana Iovănescu. Și totuși ceva-mi tulbura toată argumentația logică; simțeam în suflet echivalentul unei pietre-n pantof. Mi-am pus ținuta de gală: pantofii făcuți de Nelu Mihăilescu, fusta neagră, bluza de soie ácrue, ciorapii nylon cristal. Stere și-a primit oaspeții-n ușă, sărutându-se cu toți. Eu stăteam cuminte pe un fotoliu, în partea dinspre Cișmigiu a garsonierei. Mă ridicam în picioare când se făceau prezentările: „Domnul, doamna… domnișoara Sabina Gherasim, studentă la Litere”. Am căutat să mă estompez cât mai mult. Deși toți erau îmbrăcați cu lucruri de la pachet – de calitate, dar nu excentrice – se purtau firesc, nu-și dădeau aere și discutau normal, despre filme, spectacole, cărți, cunoștințe comune. Mi-a plăcut în special Ileana Iovănescu, simplă, firească, fără cel mai mărunt aer de vedetă. Soțul ei m-a-ntrebat dacă făceam vreo materie cu un fost coleg al lui de liceu, care era

lector la catedra de Literatură Universală. „De multe ori ne ține cursuri în locul șefului catedrei. E foarte bun profesional și foarte iubit de studenți”. „În liceu era eminent și, cred, cel mai cu haz personaj de care l-am cunoscut vreodată”. „Studenții îi spun și-n față „don Lazario”. Deși e-atât de-apropiat de noi, la nimeni nu se-nvață mai mult și mai cu drag decât la el”. „Am fost și eu doi ani studentă la Litere” – a intervenit soția colegului de la Filosofie al lui Stere – „și am fost colegă de an cu el. Eu făceam Franceza. Avea reputația de student eminent și de mare don Juan”. „Să știți că și-a păstrat reputația, dar niciodată n-are vreo aventură-n facultate. Într-o discuție amicală ne-a spus că are un principiu „Nu la locul de muncă”. „Asta le spun eu colegilor mei: „Nu vă-ncurcați cu asistentele că-și iau nasul la purtare”. Văzând mirare pe chipul meu, doamna a continuat. „După doi ani la Litere, am plecat la Medicină. De doi ani mi-am dat examenul de specialist și-acum sunt orelistă”. „Doamnă doctor – am spus eu – Mama, care e contabilă, m-a sfătuit să fac Medicina. Bunica dinspre mama, femeie cu patru clase primare, socotește că pentru o femeie cea mai potrivită meserie este cea de profesoară. „Asta aș fi vrut eu să fiu dacă mă dădeau și pe mine la carte”, spune bunica”. „La Medicină m-am dus fiindcă am văzut ce timpuri trăim. Că totuși doctorii n-ajung muncitori pe șantiere ca avocații scoși din barou, de exemplu”. „Aveți perfectă dreptate; mai ales de când văd ce se-nvață-n liceu, care sunt „marii poeți” ai literaturii române nu-ți mai vine să fii profesor”. Doctorița a făcut un gest de lehamite cu mâna. Era o femeie frumoasă, fără să fie frapantă ca Ileana Iovănescu. Totul era frumos și calm în făptura ei. În ochii ei căprui mi s-a părut că se citește o indiferență resemnată. Am aflat că avea doi copii. Bărbatu-său era asistent la Filosofie, la catedra de Logică. N-am surprins între ei nici un gest, nici o vorbă, nici o privire ca între oameni care se socotesc unul jumătatea celuilalt. Cei doi balerini, soț și soție, făcuseră studii un an cu cei mai mari maeștri de balet de la Leningrad, maeștri pentru care-aveau o mare admirație ca și pentru balerinii ruși în general. „Și eu am fost propusă pentru bursă la Leningrad, însă nu m-au lăsat părinții”, mi s-a adresat Ileana Iovănescu. Ceilalți știau acest lucru. „Și fără Leningrad sunteți minunată”, i-am șoptit eu, iar ea m-a strâns de mână. În acel moment mi-am îndreptat privirea întâmplător spre Stere și spre colegul lui de la Filosofie, bărbatul doctoriței. Pasiunea din ochii lor, care pornea de la unul spre celălalt, n-o văzusem decât în filme, între un bărbat și-o femeie. Mi s-a oprit respirația și mi-am lăsat moale mâna în mâna Ilenei Iovănescu. „Nu te simți bine?”, m-

a-ntrebat ea alarmată. „Cred că am o cădere de tensiune”, i-am răspuns eu într-un târziu, încercând să fiu cât mai convingătoare în timp ce ea-mi urmărea privirea.

Mi-a-ntors fața spre ea cu-amândouă mâinile, s-a uitat lung în ochii mei cu ochii ei enigmatici de Extrem Orient și mi-a șoptit: *„C'est à prendre ou à laisser.”*[3]. Atunci, fără echivoc, am înțeles, că relația castă dintre mine și Stere nu era din cauza lipsei mele de farmec feminin și nici din cauza altei femei. Mi-am simțit sufletul făcut zdrențe. Eram o casă căreia o furtună-i smulsese acoperișul, ușile, ferestrele. În sufletul meu, un curent aprig împrăștia totul, învălmășea lucrurile, într-un peisaj apocaliptic. La despărțire, bărbații mi-au sărutat mâna, femeile m-au sărutat. Ileana Iovănescu m-a strâns în brațe și mi-a șoptit „Îți doresc noroc și liniște. Și să știi că-mi ești dragă”. Doctorița m-a privit intens și mi-a spus: „Îți doresc, draga mea, o viață cu decepții cât mai puține”, ceea ce m-a făcut să cred că știa. Știuse dinainte, aflase după ce făcuse copiii? Și eu dacă aflasem și mă durea și măduva oaselor, încetam să-l mai iubesc pe Stere? Am strâns toate vasele și m-am apucat să le spăl în minibucătăria garsonierei. Eu le spălam și Stere le ștergea în timp ce comentam musafirii. „Nu m-am așteptat să fie niște oameni atât de firești, de comunicativi”. „Și voiai să pleci. N-ar fi fost păcat?”. Puneam ultimul pahar în dulap. M-am întors spre el și privindu-l fix i-am spus: „Și totuși ar fi fost mai bine”. Stere s-a albit la față. A priceput că pricepusem. Primul impuls a fost să-mi iau lodenul și să plec. Dar dragostea mea rănită, amestecată cu milă, m-a făcut să rămân. M-am așezat pe fotoliul dinspre Cișmigiu, am respirat adânc și-mi spuneam „Ajută-mi, Doamne, să nu plâng și să dau cărțile pe față!”. „Stere, nu-ți reproșez nimic. Mi-ai spus din primul moment când ți-am trecut pragul să nu mă-ndrăgostesc de tine. Nu e vina ta că te iubesc. N-ai făcut nici un gest care să-mi încurajez dragostea”. Și-am tăcut. Cât – nu știu. Oricât am încercat să-mi păstrez firea, m-a podit plânsul. Un plâns lin, fără suspine. Stere stătea-n picioare și mă privea cu-o durere pe care n-am mai văzut-o-n ochii nimănui. Stere a-ngenunchiat lângă mine, mi-a luat mâinile în mâinile lui care tremurau. „Sabina, ești suflet din sufletul meu. Poți să-nțelegi că am nevoie de suflet de femeie lângă mine? M-am apropiat de tine fiindcă am simțit că ai să-nțelegi. Chiar dacă mă condamni, nu mă părăsi”. Și-mi săruta mâinile cu fervoare. Cu lacrimile îmi udase și fusta și combinezonul. I-am tras capul pe genunchii mei și-am început să-l mângâi. Pentru prima oară am simțit că se trezește-n mine iubirea maternă. Iubirea unei mame pentru

copilul ei cu-o deviere față de majoritatea oamenilor, dar copilul ei. În noaptea aceea am dormit, vorba vine, eu în pat într-o pijama a lui, căreia toată noaptea i-am sărutat mânecile, Stere – pe canapea. Speram într-o minune care nu s-a petrecut niciodată între noi. Când s-a-ntors Lavinia din vacanță, am continuat regimul nostru monden, adică am continuat să fim cele două „orfeline" ale lui Stere. Lavinia mergea duminica în Cotroceni la sora doamnei Silvaș. Eu îmi petreceam duminicile cu Stere, când n-avea spectacole și la matineu. Nu avea niciodată musafiri fără ca Lavinia și cu mine să nu facem pe gazdele. Lavinia refuza să meargă la petrecerile prietenilor lui, eu însă eram nelipsită. Îmi făcea plăcere să mă aflu într-o lume de oameni interesanți și neașteptat de la locul lor, în ciuda reputației de care se „bucurau" artiștii, în majoritatea mediilor sociale, care nici ele nu duceau lipsă de bețivi, de curvari, de destrăbălați. Stere frecventa oameni cumpătați, cu un remarcabil respect pentru profesia lor, dintre cei care-și fac din disciplină un principiu de viață. Aceste „petreceri" erau de fapt întâlniri intelectuale, în care se discuta, se argumenta. Fără dans, fără zbânțuială. Stere, m-a prezentat părinților lui, ambii macedoneni, ambii neurologi de renume, care m-au primit cu-o bucurie căreia i-am ghicit dedesubturile. Pentru a-i fi fost de folos lui Stere, m-ar fi luat ei de nevastă. Din întâmplare, am surprins, de după o coloană a somptuosului apartament al doctorilor Caragiani, o conversație între tată și fiu. „Stere, de ce nu te-nsori cu fata asta? Ea știe?". „Da, tată, știe". „I-ai propus să te-nsori cu ea? Poate că acceptă și poate că te și vindecă". „Nu vreau să-i încurc viața și nici să-i încarc biografia. Știi bine că vreau să plec. Asta i-ar trebui ei la dosar?". Fără gândul de-a pleca, oare Stere s-ar fi-nsurat cu mine? Eu, știind ce știam, aș fi acceptat un menaj ca al „filosofului" cu doctorița? Făceam niște copii, acceptam ca bărbatul meu să aibă un amant, eventual îmi luam și eu unul? Grecia și Roma antică abundau în exemple de bărbați celebri iubindu-se și cu bărbați și cu femei. Poetesa greacă din vechime, Sapho, adusese celebritate insulei Lesbos, unde se născuse și unde iubirea între femei nu era o raritate. Oare nu preamărea și Baudelaire acea insulă ca pe-un paradis al iubirii? *„Mère des jeux latins et des voluptés grecques /Lesbos, île des plaisirs?"*[4]

Îi eram recunoscătoare lui Stere că nu-mi punea dragostea la-ncercare cerându-mă de nevastă. Îl iubeam atât de mult încât m-aș fi măritat cu el numai ca să respirăm împreună aerul din aceeași încăpere și, de ce să nu fi recunoscut, în speranța că într-o zi avea să mă iubească total, măcar de

dragul de-a avea copii, îi sunt și astăzi recunoscătoare că m-a scutit de-o alternativă care m-ar fi pus la grea-ncercare. Până în momentul când a reușit să plece într-un turneu din care nu s-a mai întors, noi doi am fost cei mai apropiați prieteni. Vacanțele petrecute cu el la mare, la Vama Veche, au fost cele mai frumoase din viața mea. Ne jucam cu mingea pe plajă, înotam dincolo de geamandură; o dată ne-au înconjurat doisprezece delfini care-aveau chef de joacă. Venea fiecare și ne-mpingea ușor cu botul, în timp ce frații lui săreau în aer, iar când ajungeau din nou în mare, apa dislocată ne azvârlea pe noi, cei doi oameni, în sus. Obosiți de-atâta hârjoneală, Stere și cu mine am înotat pe sub apă și abia când ne-am depărtat suficient de grupul jucăuș am făcut pluta pentru a ne odihni. Comportamentul nostru era de buni camarazi. Stere nu se sfia să mă ia pe după umeri când ne duceam la masă la coana Zera, o turcoaică frumoasă, de vreo cinzeci de ani, la care și locuiam, în două camere; la plajă stăteam fiecare pe cearceaful lui și ne ungeam pe spinare, unul pe altul, cu „Bronzol". Afară de cafeaua mam'marei nicăieri n-am băut alta mai bună decât la coana Zera: cafea fiartă la nisip. Din anul întâi de studenție, Stere era clientul turcoaicei, de când se emancipase, și locuia singur și mergea singur în vacanțe. În cele patru vacanțe petrecute cu mine, se trezea dis-de-dimineață, făcea gimnastică, apoi mai dormea vreo două ceasuri. Când ieșea din cameră mă găsea în curte, pe șezlongul de sub castan, cu-o carte-n mână. La nouă eram pe plajă. La Vama Veche am cunoscut lumea artistică a epocii: pictori, actori, scriitori, compozitori, cântăreți, balerini. Seara se-adunau pe plajă, cât mai aproape de mare, și de obicei acolo își petreceau noaptea, în interminabile discuții despre artă, cu surdina ideologică de rigoare, într-o vreme în care Gherla, Sighetul, Aiudul bântuiau mintea românului. Prudent era să nu uiți nici o clipă o componentă esențială a epocii, exprimată printr-o glumă care circula din ureche-n ureche: *„Les amis de mes amis sont M. A. I."*[5] N-am să uit până la sfârșitul vieții ultima noastră vacanță la Vama Veche. Stere și cu mine stăteam seara cel mult două ceasuri, la marginea grupului, cu doi pictori deștepți și amuzanți, unul cu sticla de vin alături, celălalt cu una micuță de palincă. Ăsta din urmă avea o voce superbă de bariton și cum dădea drumul la cântece maramureșene și la țâpurituri tăcea toată lumea. Când își termina și palinca și repertoriul serii, se ridica, făcea cu mâna semn de rămas-bun și pleca singur și-ngândurat spre casa care-l găzduia. Nu-i plăcea să-l însoțească nimeni. Într-o seara, de față cu celălalt pictor și cu Stere, mi s-a adresat pe tonul cel mai firesc, foarte serios, fiind

perfect treaz, fiindcă palinca n-avea nici un efect asupra lui: „Ascultă, fată, ce-ar fi să te iubești cu mine, decât să stai singură, 'ai?”. Am înțepenit și pictorul celălalt și eu și Stere. Eu mi-am revenit prima și m-am gândit s-o dau pe glumă: „Am să mă mai gândesc…”. „Gândește-te repede că mie-mi trece vremea: am patruștrei de ani”. Și-a cules sticluța din nisip, s-a ridicat și-a plecat, salutându-ne cu mâna și rostind cu glasul abia șoptit: „No, sară bună”. Pavel Cernica, celălalt pictor, s-a hotărât să rupă tăcerea penibilă în care căzuserăm toți trei, ca azvârliți într-o prăpastie. „Sabina, mie nu mi-ar fi venit în minte o mie de ani replica ta. Cred că-n sinea ta ești jignită. Nu pentru a-l apăra și nici pentru că i-aș aproba modul frust în care ți-a vorbit, îți spun că Simion Pătru e-ndrăgostit de tine. El nu cântă și nu țâpure decât în stări excepționale. Acuma tu ești starea lui excepțională”.

Deși aș fi preferat ca Simion Pătru să-mi fi făcut fără martori propunerea de-a ne iubi, femeia din mine se simțea măgulită. Pentru că oricât ar invoca o femeie spiritualitatea-n iubire, nimic nu-i flatează mai mult orgoliul decât să se știe dorită fizic. Mă durea sufletul pentru Stere. Nu era de crezut că un bărbat, oricât de bădăran, i-ar fi făcut asemenea propunere unei femei, de față cu iubitul ei, dacă n-ar fi știut ce știam eu despre Stere. În ochii tuturor, deși fără mângâieri și fără giugiuleli, noi trebuia să trecem drept un cuplu, cu-atât mai mult cu cât eram singurii locatari ai coanei Zera, iar casa ei la mare distanță de vecini.

La spusele lui Pavel Cernica am făcut un gest de parcă m-aș fi apărat de muște. „Ce-ar fi să mergem la birt să mâncăm o frigăruie sau doi mici?” și m-am ridicat în picioare. Pe drum am comentat niște concerte, niște spectacole de teatru. După ce ne-am despărțit de pictor, l-am luat cu brațul de mijloc pe Stere și mi-am culcat obrazul pe umărul lui. „Sabina, cum îți încurc eu ție viața… În ce situație te pun…”. M-am desprins brusc de el și i-am trecut în față. „Stere, eu am ales. Dacă m-aș despărți de tine, m-aș simți ca o mamă care și-a părăsit copilul. Eu am ales, înțelegi?”, l-am apucat de umeri și l-am scuturat de parcă așteptam să cadă poame din el. M-a strâns la piept și mi-a susurat la ureche cu smerenie de parcă s-ar fi adresat divinității: „Minunea mea, îngerul meu”. Apoi și-a-ncleștat degetele în umărul meu și pășind agale, privea undeva departe. Mă uitam la fața lui prelungă, la nasul lui fin, la buzele pline și roșii, la bărbia care părea aruncată-n vânt. Ce frumusețe! Ce păcat! Cât l-am iubit. Nimeni n-avea să-mi mai spună vreodată „minunea mea, îngerul meu”. Judecându-mi viața, acel moment a fost apogeul ființei mele, clipa mea de înălțare, de biruință a

femeii din mine de dragul omului. Refuzam dragostea sănătoasă a unui bărbat care-mi plăcea – fiindcă Simion Pătru îmi plăcea – pentru un bărbat căruia nu-i trebuiau femeile. Aveam să mă mărit cu doi bărbați, din dragoste, aveam să am și amant, niciodată nimic din interes, dar exaltarea și-n același timp liniștea, seninătatea pe care le-am trăit lângă Stere n-aveam să le mai întâlnesc lângă nimeni. Când a plecat în turneul care a-nsemnat despărțirea noastră mi-a spus să iau absolut totul din garsoniera lui „ușurel, pe șest”. Când ai să primești un semnal de la părinții mei. „Dar ei n-au să se supere?”. „Nu”.

Între timp, mama vânduse cele două case moștenite de la „tăticu” și cumpărase pe bulevardul Dacia un apartament cu două dormitoare, cu un hol și cu o cămăruță de serviciu. Aveam unde să duc lucrurile lui Stere, lucruri de-un rafinament cum neam de neamul meu nu pomenise. M-am despărțit de Stere în pragul garsonierei. M-a strâns lung în brațe, apoi m-a depărtat de el, m-a privit cu-o durere care mi-a străbătut sufletul și trupul: „Sabina, îmi ești ființa cea mai dragă de pe lume”. În vremea asta mi-a pus în mână cheile garsonierei, a-nchis ușa imediat și a plecat fără să se uite-n urmă. Chiar în acel moment mi-am adus aminte o vorbă a bunicii Frusina: „Maică, să nu te desparți de cineva-n prag, că cică te desparți pentru totdeauna”. Vorba asta s-a adeverit. Peste un an, „filosoful” era împreună cu Stere la Amsterdam, lăsând-o pe nevastă-sa, doctorița, cu doi copii. Ea a divorțat imediat. El, peste șase ani, timp în care se afla la New York, a reușit contra cost să-și aducă lângă el și lângă Stere copiii. Doctorița s-a căsătorit cu un evreu, plecând ambii la New York, unde ea și-a recuperat copiii, păstrând relații cordiale cu fostul ei soț și cu Stere. Pe cei doi iubiți doar moartea i-a despărțit. După ce șapte ani a strălucit pe mari scene ale lumii, Stere și-a înființat la New York o școală de balet foarte căutată. A murit în 1983, la șaizeci de ani, suplu și sănătos ca la treizeci, de un stop cardiac. Părinții lui, iubiți de Dumnezeu, au murit înaintea lui. Cât i-au trăit părinții, îmi scria prin intermediul lor, apoi printr-al unei rude a lui. Toate scrisorile lui începeau cu „Îngerul meu” și sfârșeau cu „Fidelul tău Stere”. Nimic să jignească regimul comunist, nimic să-l flateze pe cel capitalist, ci adevărate cronici culturale. Prin oameni care s-au dovedit de bună-credință mi-a trimis bijuterii și bani. Le dădea valută, iar ei mi-o socoteau în lei, la prețul la negru din România. La cinci luni după plecarea lui Stere, m-am măritat cu un prieten al lui, căruia nu i-am ascuns proveniența bijuteriilor și nici a banilor pe care-i primeam din depărtare. Bărbatul meu a avut delicatețea de-

a nu mă-ntreba niciodată care fusese natura legăturii dintre mine și Stere. Pe patul de moarte, mama lui Stere m-a chemat și mi-a pus în mână o brățară de platină bătută-n briliante și-n smaralde. „I-am trimis lui Stere bijuteriile – bani albi pentru zile negre. Brățara asta mi-a fost cea mai dragă din tot ce-am avut – și-am avut! Am hotărât s-o dau femeii care-avea să-l iubească cel mai mult pe Stere. Primește-o, pentru patru ani din viața ta, cât i-ai fost înger păzitor, manta de protecție… Cât aș fi vrut să-mi fii noră, să am și eu nepoți…”.

Cum s-o despărți sufletul de trup?

Brățara am să i-o dau Irinei. Restul l-am împărțit între primele mele două nurori. Brățara de la doamna Caragiani am să i-o dau chiar mâine Irinei, singura ființă dezinteresată pe care-am cunoscut-o într-o viață, suflet de samariteancă milostivă. Să aibă cineva grijă de-o fostă nevastă a lui taică-său! Cum se zice-n popor: nici măcar nu i-a fătat pisica pe gardul meu.

Oare dacă în ultima clipă se află cineva drag lângă tine, îți ușurează trecerea? Aș fi vrut să fiu lângă Stere, să-l țin de mână în momentul plecării. S-a dus în mijlocul elevilor lui, fără „filosof” lângă el, fără mine. Mă mângâia doar gândul că n-avusese timp să-și dea seama ce se petrecea cu el.

Și iar mă-ntreb: cum s-o despărți sufletul de trup? Și-L rog pe Dumnezeu să mă strângă de aici, unde nicăieri și niciodată nu m-am simțit la locul meu, să mă strângă înaintea copiilor mei, dacă se poate într-un spital, unde nu se impresionează nimeni că moare o babă. Copiii mei s-au îndepărtat de mine, împlinind îndemnul-constatare sau constatarea-îndemn – altfel nu știu cum să mă exprim – din slujba de cununie ortodoxă: „Și va lăsa bărbatul pe tatăl său și pe mama sa și se va duce după femeia sa”.

La prima naștere, am stat într-o rezervă cu-o chimistă care-și dorise un băiat și era dezamăgită că avea fată. Doctorița de la nou-născuți, trecută de vârsta pensionării, i-a spus chimistei: „Doamnă, te iartă Dumnezeu că nu știi ce spui. Cine face fată, își face copil pentru el, cine – băiat, face copil pentru alții. Ascultă-mă pe mine că am doi băieți”, și doctorița a făcut un semn cu mâna a pagubă. Valeriu Veniamin, primul meu soț, făcea parte din grupul pe care-l frecventa Stere. În cei patru ani cât a durat legătura mea cu Stere, Valeriu trăia marital cu-o doamnă cu zece ani mai în vârstă decât el – diferență care nu se vedea – o femeie cu un corp superb, cu un chip provocator, departe de-a fi de-o frumusețe clasică, deșteaptă, plină de umor, cu-o voce joasă, provocatoare ca și chipul. În toți acei ani, Valeriu Veniamin părea pierdut de amor pentru această doamnă. Înalt, suplu, distins, cu un

mers elegant, învoit, de parcă plutea, cu-o figură prelungă, de marmoră albă, ușor patinată, cu trăsături bărbătești, cu-o pieptănătură eminesciană, cu un aer mereu îngândurat: o apariție stranie într-o lume parcă trasă la șapirograf, după un model unic: modelul loden, la propriu și la figurat. Ochii de-un albastru-verzui, cu privire visătoare, te duceau cu gândul la mii de ani distanță de epoca noastră. N-am aflat niciodată când se despărțise de-acea seducătoare doamnă, specialistă în arabă, angajată la Agerpres. El era regisor de film. Debutase cu filme documentare, premiate la diverse festivaluri, pentru ca apoi, ecranizând opere de scriitori români clasici să dovedească o dată mai mult un talent excepțional, însoțit de cultură și de finețe psihologică. Fusese coleg cu Stere la Filosofie. Stere plecase pe când eu îmi pregăteam lucrarea de licență. Într-o zi m-am trezit invitată în scris la Ministerul de Interne, la un colonel. Norocul meu că-mi terminasem lucrarea, fiindcă cele trei zile dintre primirea invitației și întâlnirea cu tovarășul colonel, le-oi spune și la morți. Am căutat să-mi țin firea și să mă port normal în fața colonelului care purta numele – adevărat sau nu – al unui mare poet ungur clasic. Am bătut în ușă, mi s-a răspuns „intrați”. „Bună ziua. Sunt studenta Gherasim Sabina”. Colonelul, o frumusețe de bărbat, sub patruzeci de ani, s-a ridicat în picioare și cu un gest, mi-a arătat scaunul de pe cealaltă parte a biroului. „Sper că nu v-a speriat invitația noastră”, a zis el zâmbind. Întâi am înghițit în sec, apoi m-am trezit spunându-i: „Nu m-am speriat, fiindcă pe cei care-ar trebui să se sperie îi ridicați, nu-i invitați”. „Sunteți sigură?”. „Așa zice lumea”. A scos dintr-un sertar un pachet de țigări și mi l-a-ntins. „Mulțumesc, nu fumez”. „Vă supără dacă eu fumez?”. „Deloc”. „Ce-aveți de gând să faceți după ce terminați facultatea?”. „E de presupus că am să fiu profesoară”. „Noi v-am chemat să vă propunem să fiți traducătoare la noi și, la nevoie, translatoare, și chiar să le predați unor cadre ale noastre”. N-aveam cui să-i cer sfatul. Asistentă universitară nu mă vedeam, fiindcă aveam două colege cu spate bine sprijinit la U.T.M.și prin alte relații, față de care nu conta că eu eram prima în grupă. Când avea să se afle că Stere nu se mai întorcea, era de presupus, dacă nu chiar sigur, că aveam să fiu luată la-ntrebări în privința lui. Lucrând la ei, poate s-ar fi găsit careva să mă apere, mai ales că Stere, nu din lipsă de-ncredere, ci pentru ca să mă ferească de neplăceri, nu-mi spusese că avea de gând să rămână în Occident, adică nu-mi spusese în cuvinte. „La noi veți face exact munca pentru care v-ați pregătit”. „Tovarășe colonel, am să mă angajez la dumneavoastră”. Și așa am ajuns eu salariată a

Securității. Am fost avertizată din primul moment – parcă mai era nevoie?! – să nu suflu nimănui nici un cuvânt cu privire la munca mea în Instituție. Și n-am spus și nici nu voi spune cuiva ce-am tradus pe hârtie, ce-am tradus prin viu grai și cine mi-au fost elevii. Am participat la întâlniri de înalt nivel, fără să apar în nici o poză din ziare, am tradus texte care mi se trimiteau în plic sigilat, pe care le restituiam în plic sigilat. N-am știut niciodată cine mi le trimitea, cine le primea. Lecții de gramatică și de literatură franceză și engleză le-am predat unor băieți tineri, frumoși, deștepți-brici, al căror nume adevărat nu l-am știut niciodată; am fost sigură că erau agenți care urma să fie implantați în Occident. Unuia i-am recunoscut vocea la „Europa Liberă”, altuia la „BBC”, altuia la „Vocea Americii”. După '89, pe cel de la „Vocea Americii” îl văd la un post privat de televiziune, unde are o emisiune săptămânală. Deștept, cultivat, manierat, cum îl știam, doar că s-a mai împănat, odată cu vârsta, nu mai e trestia de-odinioară. El este singurul care, într-o zi, după o introducere în care își cerea iertare de-ndrăzneală, m-a-ntrebat – „rămâne între noi bine-nțeles” – ce relație a existat între mine și Stere Caragiani. Pe-acea vreme, Stere mai trăia. „Relația între o femeie și-un bărbat care se iubesc”, i-am răspuns fără nici o ezitare. „Și el n-a făcut nici un efort să v-aducă lângă el?”. „La ce bun, când eu n-aș fi plecat niciodată de lângă mama și de lângă bunica mea? Afară de faptul că nu mi-ar plăcea să trăiesc printre străini”. Nici măcar nu mințeam. După ce-l păscusem patru ani pe Stere, cu dragoste dar și cu ochi de cercetător care urmărește un fenomen, puteam folosi drept detector de homosexualitate. Băiatul meu de la „Vocea Americii” era sigur homosexual – ceea ce-mi suflase și omoloaga mea de rusă, în ciuda secretomaniei din Instituție. Securitatea urma astfel exemplul Intelligence Service-ului, despre care se spunea că-și alege agenții cu precădere din băieți pidosnici, pornind de la ideea că doi bărbați trăncănesc mai puțin între ei decât un bărbat și-o femeie, iar posibilitatea combinării în cupluri este mult mai redusă în cadrul aceluiași sex. La noi, racolarea agenților din rândul homosexualilor era bine calculată ca mijloc de constrângere a unei minorități, pândite altfel de pușcărie.

Nu m-am îndoit o clipă că despre mine se știa la „Secu” și laptele de l-am supt dară-mi-te legătura mea cu Stere. Cadrele active și familiile lor nu mergeau nicăieri în străinătate, în afara celor care lucrau, sub acoperire, pe la ambasade, pe la agenții comerciale și pe la organisme internaționale. Angajaților civili, ca mine, în jurul anilor '50, formal nu li se interzicea să

meargă-n străinătate, în excursii colective, prin țările socialiste ori însoțind delegații oriunde-n lume. Eu n-am ieșit niciodată din Țară, și n-am cerut niciodată pașaport, ceea ce a contat mult pentru păstrarea mea în post, cu două divorțuri la activ – unul de bărbat rămas în străinătate – și a contat, sigur, la cariera băieților mei.

Cât a trăit Stere, cererea mea de pașaport ar fi trecut drept încercare de-a rămâne cu el sau măcar de a-l întâlni. Cred că-n legătură cu-acest subiect mi s-au întins în timp câteva nade, constând în propunerea de-a-nsoți diverse delegații în Occident. De fiecare dată am refuzat, cu motive bine întemeiate: n-aveam în grija cui să-mi las mamă, bunică, bărbat, copil, mai târziu – copii.

Pe când Stere evolua oficial, pe diverse scene, împreună cu trupa de balet a Operei din București, Ileana Iovănescu m-a invitat la un spectacol de balet modern al unei trupe franceze. S-a nimerit să stau lângă Valeriu Veniamin, invitat și el tot de Ileana. Am comentat succesul balerinilor noștri în străinătate și două spectacole de teatru de la București. I-am spus lui Valeriu Veniamin – pe care-l tratam cu „domnule” și cu „dumneavoastră” – cât de mult îmi plăcuseră filmele lui, făcând o succintă analiză a fiecăruia. „Ce critic de cinema ai fi dumneata”, mi-a spus el cu toată seriozitatea. „Vreți să-mi faceți o plăcere?”, am zis eu. S-a uitat întrebător la mine. „Spuneți-mi „Sabina”. „Sabina, ca plăcerea să fie reciprocă, spune-mi și tu „Valeriu”. „Valeriu, dacă patru ani de când sunt prietenă cu Stere, n-aș fi văzut câte sfori se trag pentru o cronică, în orice domeniu de artă, cât oportunism funcționează și câtă mâncătorie, poate m-ar fi tras inima spre asemenea meserie unde, fie vorba între noi, știi bine că există un monopol. Nu eram eu una care să-l spargă. M-am angajat traducătoare la Ministerul de Interne, la propunerea lor. Studentă bună am fost, origine destul de sănătoasă am”. După o tăcere care mi s-a părut un veac, Valeriu m-a privit adânc în ochi, fără aerul lui visător obișnuit și mi-a spus: „Ai grijă să n-ajungi în spionaj”. „Îți promit că n-am s-ajung”. După spectacol, ne-am întâlnit cu Ileana Iovănescu și cu soțul ei, care ne-au invitat la restaurant. Le-am spus și lor unde mă angajasem. Soțul Ilenei, un chirurg reputat, care-avea relații cu tot felul de mărimi, în calitatea lor de pacienți, m-a bătut pe mână și mi-a spus în felul lui de-a n-o lua pe ocolite: „Fată dragă, apreciez faptul că ne-ai spus unde lucrezi, ca s-avem grijă ce vorbim față de tine, ca nu cumva să fii obligată să repeți ce-ai auzit. Altminteri, bine-ai făcut că te-ai angajat la ei. Acolo, măcar colegii nu ți-i suspectezi fiindcă știi cu cine ai de-a face.

Afară, suspectezi pe toată lumea". Doctorul s-a oferit să ne ia cu mașina, și să ne ducă pe mine și pe Valeriu acasă. Am mulțumit amândoi, dar voiam să facem o plimbare pe jos, pe-o vreme de toamnă, blândă, caldă.

„Am rămas iară doi. Ecuația se schimbă", a deschis vorba Valeriu după ce mergeam de ceva timp în tăcere. „Ai dreptate. Când te desparți de-un grup și rămâi în doi te simți stânjenit". „Mai ales când cei doi nu sunt de-același sex. Să-ncep eu prin a-ți spune câte ceva legat de profesia mea. Am început cu documentare despre natură, fiind o cale neutră, fără atâtea opreliști ideologice. Apoi, în filmul artistic am trecut la clasicii literaturii tot pentru a fenta cenzura, care ucide arta. Ce film serios cu subiect contemporan să faci și să nu minți măcar prin omisiune? Comedie? Astăzi Caragiale ar fi de mult la Gherla sau la Aiud. Dramă? În democrația populară există numai „drame" de muncă: frământări sufletești în legătură cu planul cincinal! În 1945, când a murit tata, la cinzeci de ani, am trăit tragedia vieții mele. Ceea ce-a urmat m-a făcut să consider moartea lui o binefacere de la Dumnezeu. Procuror militar, fiu de general de Stat-major, nu cred c-ar fi scăpat de pușcărie. Filmele mele au luat premii la diverse festivaluri. Absența mea acolo a fost motivată elegant: „Regisorul nu este disponibil, lucrează la un film". Loco scrie însă: „Nu prezintă garanții moral-politice". „Politice" mai treacă meargă, dată fiindu-ți biografia – mă refer la tatăl și la bunicul tău – dar morale?!". „Nu se concepe o legătură sentimentală în afara căsătoriei". Mi-a stat pe limbă să-l întreb cum de-l lăsaseră pe Stere să plece, că nici el nu era-nsurat și era greu să crezi că la instituția unde mă angajasem eu le scăpase orientarea lui erotică. „Pe Stere l-au lăsat să plece pentru că n-aveau cum să-l înlocuiască. Într-un balet e greu să-nlocuiești un rol principal; nu se face peste noapte un prim-balerin. Și Stere mai are și norocul de-a avea părinții pe care-i are. De medici – și încă de talia lor – au și „tovarășii" nevoie". Valeriu îmi ghicise gândul. „Cred că nu se mai întoarce", a spus Valeriu. „Și ce să facă acolo?", am întrebat eu, exprimând cu glas tare ceea ce mă sâcâia de multă vreme, fiindcă nu-l vedeam pe Stere trăind în afara baletului. „Ce să facă? Balet, ca și aici. Pentru el n-o să fie prea greu să pătrundă oriunde în lumea baletului". N-am întrebat de ce, fiindcă știam la ce se gândise. „Dacă ai putea să pleci, ai pleca, Sabina?". „Poate n-ai să mă crezi, dar n-aș pleca definitiv niciodată. Să știi că nu-ți vorbește angajata Securității. Mi-ar plăcea să călătoresc și chiar să lucrez o vreme într-o mare bibliotecă în străinătate, însă nu definitiv. Din neamul meu eu sunt abia a doua generație

încălțată. Am oroare de schimbări. N-am să uit ce-a-nsemnat pentru mine să ne mutăm de la țară la Craiova, când aveam șapte ani. Acum ne-am mutat la București, mama și cu mine. Toată Facultatea visam să ajung profesoară la Craiova. Bucureștii, Securitatea – o nouă traumă. Dacă ai ști ce frică mi-e de viață, de tot ce m-așteaptă”. Mi l-am amintit pe Evgheni Nicolaevici Podvighin și îndemnurile lui. „Trebuie să trăim, Sabina, și de ne place și de nu ne place. Să-ncercăm să ne facem o pavăză interioară, un univers personal în care să ne refugiem. Și să ducem o luptă aprigă pentru a nu ne contamina. Fiecare film al meu e-o bătălie. Câte umilințe trebui' să-ndur din partea unor neghiobi care se tem și de umbra lor. Când îi aud pe toți cu textul stereotip: „Să nu se interpreteze, tovarășe”, fac alergie la propriu: mi se spuzește pielea”. „Dar până la urmă faci artă. Bucuri atâția oameni cu filmele tale. Noi, oamenii obișnuiți, crezi că scăpăm de umilințe? Mi-au fost de-ajuns câteva ședințe U.T.M. ca să văd cum niște colegi inteligenți și cu bun-simț au fost excluși de niște proști cărora li s-au alăturat și niște jigodii deștepte. Nici nu știi de cine să-ți fie mai frică: de proști sau de ipocriții deștepți”. „Sunt la fel de dăunători și unii și alții. Să-i evităm pe cât putem”. „Cred că și-n gaură de șarpe dăm de ei… Am fost la comisia de repartiții ca să-i anunț că nu mă prezint la post. Fusesem repartizată la Baia-Mare. Ca să justific refuzul, a trebuit să spun că m-am angajat și unde. Secretara Facultății numai că n-a căzut de pe scaun când m-a auzit. Nu-mi pot închipui cine m-a recomandat acestei instituții”. „Cineva cu grade, cineva din Facultate. La „serviciul bătăi” sunt unii, la „serviciul cap” – alții. Cine vrei să-i învețe pe agenții noștri limbi străine și chiar română, istorie, geografie, comportament? Vreun muncitor „detașat” la Instituție? Află că pentru agenți se recurge, în privința manierelor, la boieri-boieri, la actori. Serviciile astea nu sunt formate numai din idioți nici chiar în regimul sovietizant. Din îngeri nu sunt pe nicăieri”. În fața unei asemenea evidențe vesele am tăcut amândoi. După un timp, Valeriu m-a apucat de-o mână și s-a oprit în loc. „Nu mai fi atât de tristă. Mai întâi trebuie să supraviețuim și să-ncercăm să și trăim, adică să ne bucurăm de viață cât de cât: să ne bucurăm că suntem sănătoși, că ne plimbăm pe-o vreme atât de frumoasă, că putem asculta muzică, privi un tablou, citi o carte, că putem sta de vorbă deschis cu cineva, ca noi doi acum”. „Ce-ar zice Stere despre locul meu de muncă?”. „Dacă e sincer – și este – va recunoaște că legătura cu el te-a-mpins să lucrezi la Instituție. Erai o persoană șantajabilă și vei fi și mai mult după ce rămâne el în străinătate ca azilant politic. Fiindcă indiferent motivul

pentru care cineva rămâne în străinătate, el aici e considerat dușman al regimului, agent al imperialismului și-așa mai departe". Valeriu apăsase pe cuvintele „indiferent motivul". „Are de ce să-ți fie recunoscător". Eu ce să fi zis? În tot ceea ce spusese el nu era nici un echivoc. Îmi venea să plâng. Ajunsesem în fața blocului meu. „Mulțumesc pentru că m-ai condus până acasă și mai ales pentru că ai vorbit deschis cu mine". Mi-a zâmbit îngăduitor. „Sabina, vrei să te mai vezi cu mine?". „Da". Prima condiție a iubirii o-ndeplinea cu brio: îl admiram, și-aveam de ce. Am simțit că răspunsul meu, fără ezitare, îi plăcuse. „Și-acum o iei la sănătoasă pân-acasă". „Când mă gândesc cât am de mers… două blocuri mai încolo" și mi-a arătat cu mâna blocul în care locuia. El într-o garsonieră, maică-sa-n alta, cu un etaj mai jos. „Vreau să văd că ai intrat în bloc". „Ți-e teamă să nu mă răpească cineva?". „Mai știi…". La blocul în care locuiam, ușa de la intrare stătea tot timpul încuiată. Între locatari era și-un ministru-adjunct nu știu pe unde. Am vârât cheia-n broască, m-am răsucit pe călcâie și i-am făcut semn cu mâna lui Valeriu. Toată noaptea m-am gândit la doamna aceea frumoasă și deșteaptă alături de care trăise câțiva ani, doamnă la picioarele căreia stătuseră bărbați unul și unul, înaintea lui Valeriu Veniamin, iar după el – aveau să i se prosterneze alții tot de înalt nivel. Mă simțeam atât de ștearsă, de provincială și de demodată, comparându-mă cu ea. Actrițele din filmele lui Valeriu nu-i semănau deloc acelei doamne. Criteriul alegerii lor era, fără-ndoială, talentul, potrivirea în rol și nu fizicul. Dar eu ce-nsemnam pentru el? Târziu aveam să aflu ce îndrăgostit fusese de mine un coleg de an de la Italiană. Nu se manifestase în nici un fel, deși ne cunoșteam. Crezuse de cuviință „să nu se bage peste balerin", cum avea să-mi spună hăt, peste zeci de ani. „Erai atât de frumoasă", mi-a declarat fostul meu coleg, ajuns între timp academician. Eu nu m-am considerat niciodată frumoasă. Am avut până spre șaptezeci de ani un mers elegant; chiar și la tinerețe, fără fițe, fără mișcat din șolduri ori cosind din picioare ca manechinele. Damfurile de femeie fatală, cu un ochi acoperit de lațe, a la Veronika Lake, de pe vremea când mă plimbam pe Unirii, la Craiova, că doar-doar m-o remarca vreunul, damfurile astea-mi trecuseră odată cu studenția. Cred că Ileana Iovănescu m-a definit cel mai bine: „Sabina, sunt femei frumoase, la care totul e frumos, dar de-o frumusețe comună; sunt femei care au câte un element chiar vulgar și totuși le consideri frumoase; și sunt femei despre care nu poți spune că sunt neapărat frumoase, dar care n-au nimic de rând, comun: ca tine, de pildă. Tu ai alură de cucoană".

Amintirea cuvintelor astea m-a mai liniștit. Prin comparația între mine și fosta iubită a lui Valeriu nu mai eram situată la cota de avarie.

De câte ori avea timp Valeriu, ne vedeam, ne plimbam, schimbam impresii despre cărți citite între o-ntâlnire și alta, îmi povestea ce proiecte avea, ce bețe-n roate i se mai puneau. M-a-ntrebat dacă atmosfera în care lucram era suportabilă. I-am spus că era suportabilă și-atât. Aveam un birou minuscul, dotat cu mașină de scris, șapirograf, magnetofon, telefon, dicționare și enciclopedii, la cele din urmă având acces și unii colegi care-mi deschideau rareori ușa. Traduceam de obicei tot timpul programului, alteori aveam și câte un elev căruia-i corijam greșelile și la scris și în vorbire, în franceză și-n engleză, îi dădeam teme pentru-acasă, îi recomandam lecturi și nu mă sfiam să-i corectez și româneasca. Pe banda de magnetofon erau înregistrate emisiuni în franceză și-n engleză de la toate posturile importante de radio și de televiziune din Occident. Le ascultam și traduceam din ele orice se spunea despre România. Asta era obligatoriu. Cu de la mine putere, traduceam și ceea ce mi se părea important în sine din ceea ce ascultam. Într-o zi am fost chemată de colonelul Endre, cel care mă angajase. Îmi simțeam bătăile inimii și-n cerul gurii, și-n pantofi. „Doamne, ce-o fi vrând de la mine?”. Am bătut la ușă, mi s-a spus „intrați”. Curtenitor, colonelul s-a ridicat în picioare, arătându-mi cu mâna scaunul de vizavi de-al lui. „Sabina, știu că nu fumezi, dar cafea știu că bei”. Atunci abia am remarcat pe marginea ferestrei două cești din care ieșeau aburi și-am simțit miros de cafea. Îmi mai revenisem din sperietură când în loc de „tovarășa Gherasim” devenisem, simplu „Sabina”. „Vreau să știi că suntem foarte mulțumiți de munca ta și de inițiativa de-a ne atrage atenția și asupra unor lucruri importante, cu caracter general. Ești mulțumită de munca de-aici?”. „Sunt mulțumită, mai ales că-nvăț mereu câte ceva, iar „elevii” mă fac să mă simt profesoară”. „De „elevi” ești mulțumită?”. „Sunt și deștepți și sârguincioși. E chiar o plăcere să lucrez cu ei”. „Dacă ai nevoie de ceva, îți stăm la dispoziție. Iar dacă ai vreo nemulțumire sau o sugestie, să nu ne ocolești”. Când am terminat amândoi cafeaua, s-a ridicat de la birou, m-am ridicat și eu, m-a condus până la ușă, mi-a-ntins mâna, i-am întins și eu mâna pe care mi-a sărutat-o ceremonios. Derulându-mi în minte întrevederea cu tovarășul colonel, am remarcat două lucruri: știa că beau cafea – eram convinsă că-mi știa și numărul de la pantofi – și în afară de „știu că bei cafea”, nu mai vorbea la persoana întâi singular, ci la a-ntâi plural „îți stăm la dispoziție”, „să nu ne ocolești” etc. Acest plural al

majestății era echivalentul Instituției. Eu puteam deveni „Sabina”, dar el, colonelul Endre, care era ungur cum eram eu nevasta Papei, nu putea deveni „eu”. Știa omul că sunt microfoane peste tot.

Îl iubisem și-l dorisem pe Stere și sperasem să mă simt femeie în brațele și-n patul lui, până-n ziua când surprinsesem privirea dintre el și „filosof”. Atunci mi-au împietrit sufletul și trupul; un moment mi-am dorit să nu-l mai văd în viața mea. Apoi, gândindu-mă la relația noastră pur umană, la faptul că aveam ce ne spune unul altuia și mai ales la faptul că-i eram un scut de apărare, mi-am asumat rolul de soră de caritate pe lângă el. Pentru a fi sinceră cu mine însămi, adevărul era că nu iubeam pe nimeni și că nimeni nu-mi declara dragoste. Dintre durerile mele din dragoste, cea mai mare mi-a pricinuit-o Stere. Atunci la mare, la Vama Veche, primul impuls a fost să mă ridic de lângă el, să plec și să mă culc cu pictorul, care-mi și plăcea. Dar loialitatea din mine m-a oprit. Să-l las pe Stere în acel moment ar fi fost ca și când pe munte nu i-ai mai întinde coarda unui tovarăș de ascensiune. Plecarea lui Stere în străinătate a-nsemnat un gol amar în viața mea, dar și o limpezire a apelor. M-am simțit dintr-odată liberă ca păsările cerului. După ce fusese anihilată de concurența cu un bărbat, femeia din mine se trezea. Patru ani, în plină tinerețe, dintr-o-ncăpățânare și dintr-un atașament nebunesc trăisem o viață de plantă opărită. Valeriu Veniamin mă trezea la viață; chiar dacă nu m-ar fi iubit, doream din tot sufletul, cu fiecare fibră să-l iubesc eu. Fiecare clipă lângă el era o sărbătoare. De n-ar fi fost ideea – care nu m-a părăsit nici azi – că orice inițiativă în dragoste trebuie să fie a bărbatului, m-aș fi aruncat la pieptul lui și i-aș fi șoptit: „iubește-mă sau măcar fă-te că mă iubești o oră, un minut, o secundă”. Cred că simțea în mine un suflet convalescent, ca și-al lui de altfel. Nu era de crezut că despărțirea de-acea doamnă seducătoare nu-i lăsase nici o rană. Așteptam unul de la celălalt vindecarea. Ne vedeam, de două luni, când într-o seară m-a invitat la el, pe-un ger de-ngheța și sufletu-n tine. „Hai să bem un vin fiert cu zahăr și cu scorțișoară și să stăm de vorbă la gura caloriferului”. Avea un interior aerisit, elegant și simplu. Mobile stil, de-o delicatețe că-ți era frică să le-atingi, cu intarsii de lemn prețios, două dulăpioare cu medalioane de Sèvres; singurele elemente moderne: o canapea ți două fotolii de piele bordo care nu contrastau cu ansamblul. Am mers cu Valeriu la bucătărie să fierbem vinul. Îl turnase în pahare cu suporturi de argint, le așezase pe tava de pe masă. Brusc s-a așezat în fața mea, m-a apucat de umeri, m-a strâns la piept, s-a uitat în ochii mei serios, chiar sever, și-a lipit

obrazul de obrazul meu, apoi m-a sărutat lung pe gură, ca-ntr-un extaz. Când ne-am despărțit din îmbrățișare s-a uitat iară lung în ochii mei și mi-a șoptit: „Am așteptat să ne eliberăm amândoi de fantasme”. În acea noapte am aflat ce înseamnă să fii femeie, și mai mult – femeia unui bărbat. De două luni poposeam în garsoniera lui Valeriu, pentru mine cel mai frumos spațiu din lume. Într-o seară mi-a spus: „Când deschid ușa aș vrea să te găsesc aici”. „Ce să-nțeleg din dorința asta?”. „Înțelege să locuiești cu mine”. De când așteptam invitația asta! Peste orice bucurie se-așterne însă o pată întunecată. Eram sigură că mama avea să se-arate ostilă acestei idei și-avea să-mi reproșeze refuzul de-a mă fi măritat cu farmacistul: „Nu te-ai măritat cinstit cu băiatu' ăla, om serios, pus pe-ntemeiat o familie și te duci țiitoare la nu-știu-cine”. E drept că pe vremea tinereții mele și mult după, nu era obiceiul să locuiești cu „prietenul”. Asta nu însemna că ori duceai viață maritală, cu acte, ori monahală. Totul se făcea cu perdea, când nu se-ncadra în legalitate; sexualitatea nu era totuși egală cu mersul pe bicicletă ori la cinema, iar ideea de familie nu se afla, ca în zilele de-acum, la cota de avarie. Mama nu știa nimic despre cei patru ani ai mei petrecuți ca paravan al lui Stere. Cu toată dezaprobarea ei, mi-am luat o brumă de lucruri și-am răspuns invitației lui Valeriu. Un geamantan. Locuind la două blocuri depărtare de mama, deci ușor să-mi țin acolo garderoba, multă-puțină, m-am gândit să nu-i dau lui Valeriu impresia că mă instalez la el în casă în chip de stăpână și mai ales definitivă. Un lucru n-am mișcat din loc în garsoniera lui. Am avut un comportament de pasager grijuliu cu lucrurile dintr-un hotel. Mi-am făcut simțită prezența și inițiativa doar culinar, apucându-mă cu nădejde să gătesc. Atâta cât durase legătura lui Valeriu cu frumoasa doamnă blondă, mâncase la ea acasă, unde conviețuiseră. După despărțire, băiatul mânca la maică-sa, căreia am socotit că nu se cuvine să-i cad pe cap. I-am fost prezentată drept „domnișoara Sabina Gherasim, licențiată în Litere, angajată la Ministerul de Interne”. Doamna Veniamin a-nghițit informația cu Ministerul de Interne fără să clipească, dar nu s-a putut abține să nu facă o remarcă justificată: „Pentru un asemenea minister trebuie să ai origine foarte sănătoasă”. „Tatăl meu a fost medic veterinar. A murit când eu aveam doi ani. Mama s-a recăsătorit cu un contabil și, cum era absolventă de liceu, a făcut cursuri de contabilitate și încă lucrează. De la cel de-al doilea soț a moștenit la Craiova două case. Le-a vândut și a cumpărat un apartament de două camere, hol și cameră de serviciu, la două blocuri în dreapta blocului dumneavoastră”, mi-am debitat eu biografia.

Informația despre mamă și despre casă cred că a mai liniștit-o, deși, fiind dânsa fiică de general și de mare moșiereasă, crescută pe la ambasade române din Occident, unde taică-său fusese atașat militar, nu cred că pe mine mă visase partenera de viață, chiar pasageră, a fiului ei. Oricum, eram preferabilă frumoasei doamne blonde, cu zece ani mai în vârstă decât acest fiu, divorțată și care, între divorț și amorul cu Valeriu, nu-și petrecuse viața la mânăstire. În așteptarea trenului cu marea iubire, doamna blondă se mulțumise cu ceea ce-i oferiseră gările de tranzit, cum avea să declare public peste ani, un personaj foarte cunoscut. La bătrânețe, când mă așteaptă numai trenul ce duce la Dumnezeu, îi aplaud pe toți cei care, simțind acut trecerea timpului, nu se lasă păcăliți de revelația absolutului. O femeie care, călcând cu dreptul, se mărită la tinerețe din dragoste și trăiește liniștită alături de bărbatul iubit până ce moartea îi desparte, are altă privire asupra vieții decât femeia singură sau cea rămasă văduvă ori divorțând de tânără. Toate trei sunt considerate de bărbați candidate perpetuu la concubinaj. Instituția la care lucram, deși de presupus că și de maximă securitate sexuală, se dovedea cu fisuri în acest sens, fiind compusă, ca oricare alta, din oameni. Și ochii și hormonii funcționau și-acolo ca la toată lumea. N-aveam nicio-ndoială că-i plăceam colonelului Endre. Dar cum eu mă temeam de el și el se temea de mine. Parcă putea să știe de ce fusesem trimisă acolo? Într-un loc în care totul este compartimentat, iar compartimentele, ermetic închise, nu comunică între ele, îți poți închipui orice despre oricine. La o lună după ce mă angajasem, am început să primesc materiale privind rețele de telecomunicații, însoțite de-un dicționar conținând termeni tehnici în mai multe limbi. După un timp am fost chemată la șeful serviciului, un general, să fi tot avut patruzeci și cinci-cinzeci de ani, înalt și impunător, specialist în domeniu, care știa și franțuzește și englezește și nu doar două vorbe și-un brânci. M-a lăudat pentru neașteptat de buna traducere din partea unui nespecialist. Am îndrăznit să-mi spun și eu părerea: „Tovarășe general, dumneavoastră știți atât de bine și franceză și engleză încât mă-ntreb ce nevoie aveți de traducerile mele”. S-a uitat la mine ca la un copil prost și mi-a răspuns: „Nu toată lumea din rețea știe la fel de bine și am vrut să văd și ce știi dumneata”. Sub diverse pretexte, generalul mă chema la el în birou destul de des. De la liste de sinonime și de antonime pe care le cerea, în română, în franceză, în engleză, conversația ajungea la literatură, la spectacole. Fiecare eram atent la ce spuneam știind că microfoanele, mărci bune, funcționau

fără-ncetare. Într-o zi, la despărțire m-a luat în brațe și mi-a șoptit la ureche: „M-am îndrăgostit de tine. Spune „da” sau „nu”. „Nu. Fiindcă iubesc pe cineva”. „Iubește-l, dar consideră-mă totdeauna alături de tine”. A-nchis ochii, mi-a mângâiat părul, mi-a trecut degetele peste față și, nici astăzi nu-mi vine să cred, cu arătătorul mi-a făcut pe frunte semnul crucii.

Coabitarea mea cu Valeriu Veniamin îmi dădea o oarecare liniște; o simțeam ca pe-un scut protector. Cu toate că și viața lui era un permanent slalom printre obstacole, dragostea mi se părea Făt-Frumos care biruie până la urmă toate adversitățile. Ca o mic-burgheză ce mă aflam, concepând viața-n doi mai întâi ca un confort casnic, am făcut o curățenie, începând cu geamurile și terminând cu lustruirea fiecărui obiect metalic, încât totul sclipea. Am testat gusturile culinare ale lui Valeriu și am aflat că îi plăceau felurile autohtone și prea puțin sofisticării, gustoase și-acelea. M-am înarmat cu cinci cărți de bucate și cu un cântar „Balanța Sibiu” și m-am pus cu nădejde pe gătit. Nu doream să-l îngraș pe Valeriu și nici eu să mă-ngraș, dar cum zicea mam'mare Frusina – pe vremea căreia nu erau frigidere decât rareori, pe la casele mari – „maică, dacă deschizi ușa cămării să ai pe ce pune gura”. Mă specializasem în prăjituri cu fructe, fiindcă-i plăceau lui Valeriu. Așezam câteva bucăți – cele mai aspectuoase – și-l rugam să i le ducă doamnei Veniamin căreia nu i-am călcat niciodată pragul neinvitată. Nu și-a manifestat niciodată dorința de-a o cunoaște pe mama, căreia i l-am prezentat pe Valeriu când era și mam'mare Frusina în vizită la București. Valeriu s-a-ndrăgostit de mam'mare, care i s-a părut un personaj pitoresc, demn de-un roman, de-o piesă de teatru, de-un film.

Tot timpul conviețuirii mele cu Valeriu am petrecut sărbătorile ori singuri ori cu Ileana Iovănescu și cu soțul ei, nefiind niciunul dintre noi amatori de paranghelii, unde habar n-ai ce spune un om, toată lumea vorbind deodată. Doamna Veniamin, având relațiile ei, de sărbători și nu numai, era invitată, prezentându-se oriunde cu un tort Joffre, făcut de mâna proprie. În ciuda vremurilor, ea ducea o viață mondenă susținută: avea zi de bridge, zi când primea, abonament la Ateneu și la orchestra Radio, mergea la Operă, la cele mai bune spectacole de teatru, la cinema. Avea o garderobă compusă din taioare și din deux-pièces-uri pentru toate anotimpurile, deci lucruri nedemodabile, care-i veneau turnate, pe un corp de douăzeci de ani, la cei cinzeci și patru câți avea. Deși absolventă de „Litere” și de „Filosofie”, magna cum laude, nu profesase niciodată. Primea pensie de urmaș de pe urma lui bărbatu-său și vindea câte o bijuterie, cheltuind chibzuit fiecare

bănuț. Părinții îi muriseră la puțin timp după ce terminase Facultatea, ceea ce o făcuse să-și administreze singură, cu mână de fier, moștenirea, încât se spunea despre ea între cunoscuți: „În casa Veniaminilor, ea e procurorul". Îndată ce veniseră peste noi rușii, vânduse vila somptuoasă în care locuise cu soțul ei și cumpărase două garsoniere duble, asigurându-se împotriva statului în comun. În 1945 își vânduse și moșia unor îmbogățiți de război, lipsiți de viziune politică, boală de care dăduseră dovadă și politicienii români, cărora nici nu le trecuse prin minte că puterile occidentale aveau să lase jumătate de Europă sub călcâi rusesc. Remarcabilul său simț al realității făcuse ca doamna Yvonne Veniamin să nu figureze ca moșiereasă expropriată și nici ca posesoare de casă naționalizată. Dacă ar fi trăit după 1989 și-ar fi putut deschide cu succes un birou de consultanță economică. În calitatea ei de mamă, își crescuse băiatul cât se poate de îngrijit din punct de vedere intelectual și al manierelor, fără să renunțe însă la nimic din viața ei mondenă. Dacă băiețelul era bolnav, îl lăsa în grija guvernantei elvețiene, Frau Hilde, și nu renunța la o vizită programată sau la partida ei de bridge. Îmi aduc aminte că nici mama nu se-arăta grozav de-ngrijorată când pe mine, copil, mă apucau frigurile, până la șapte ani locuind în zonă de bălți pline de țânțari. Probabil mamele tinere nu sunt prea-ngrijorate când le sunt copiii bolnavi, fiindcă-și amintesc bolile lor din copilărie și – să nu vorbesc cu păcat – s-or gândi că oricând pot avea alți copii. Pe mine m-a-ndepărtat de mama cea de-a doua căsătorie a sa, materialismul, precum și firea ei nestăpânită, perechile de palme pe care le primeam fără să-i pot explica de ce mă purtasem într-un anumit fel. Altminteri, mama folosea remarcabilul ei simț al realității și toată chibzuință, cu gândul la binele meu: pentru mine se măritase la Craiova; pentru mine, în 1951, făcuse pe dracu-n patru și se mutase cu slujba la București; vânduse casele, moștenire de la bărbatu-său, și cumpărase apartamentul din București, pe numele meu spre a mă scuti de taxe de moștenire când avea să fie. Mam'mare Frusina refuzase categoric să-și părăsească bunătate de casă și-și luase o nepoată, cu bărbat, cu copil să locuiască împreună cu ea, fiindcă începuse de pe-acum problema spațiului locativ excedentar. Mama se gândise că nu era deloc rău să aibă unde locui la Craiova, după vârsta pensionării, mai ales dacă eu aveam să mă mărit cu vreun bărbat care să nu-i placă ei, Genuței, sau ea lui. Nici între Valeriu și maică-sa nu se putea vorbi de-o mare apropiere. Valeriu își adorase tatăl, care nefiind deloc monden, își petrecea fiecare moment liber cu băiatul lui. Îi spunea povești cu tâlc, vrând să facă din Valeriu un om drept și milos, îi

ținea lecții de istorie, ca pe niște basme, și-i amintea mereu cuvintele lui Alexandru Macedon pe patul de moarte: „În lumea asta am fost totul și totul e nimic”. Vorbindu-mi despre tată-său, Valeriu spunea: „De la el am învățat să nu mă consider buricul pământului și de la academician la măturător să mă port egal cu oamenii”. Nu cred că doamna Yvonne Veniamin era un om rău, ci o persoană pentru care ierarhia socială însemna elementul esențial. Relațiile dintre noi au fost totdeauna corecte și-atât. N-am căutat să-i intru niciodată pe sub piele. Pentru ea – care, copilă, apucase bătăile cu flori la șosea din *la belle époque*[6] – mondenitatea era un mod de viață după pofta inimii; iar principiul ei călăuzitor: „întâi eu, pe urmă ceilalți”. Valeriu aprecia menajul soților Veniamin – la care asistase doar treisprezece ani – convențional și corect. La vârsta la care un copil începe să-și judece părinții, nu surprinsese între ai lui semne de iubire. Ei formau un cuplu elegant, stilat, asortat. În prezența amândorura, Valeriu simțea un gol peste care el, numai el, era puntea de legătură. În privința educației lui, între soții Veniamin nu fuseseră disensiuni. Învățase din clasa-ntâi primară până într-a opta de liceu la o școală catolică „Sfântul Andrei”, recunoscută de Stat. Doamna Veniamin, deși ar fi dorit să-și vadă fiul într-o carieră bănoasă, îl lăsase să-și aleagă singur drumul în viață. Valeriu urmase-n același timp „Filosofia” și „Conservatorul de artă dramatică”. Avusese noroc să nu-l apuce anul 1951 student, an când se interzisese frecventarea a două facultăți în același timp.

Locuiam de trei luni cu Valeriu, când m-a cerut de nevastă și când am zis „da”, fără nici o ezitare. Cred că l-a determinat să se-nsoare nu doar faptul că era-ndrăgostit de mine, dar și cel de-a nu fi auzit din partea mea nici o aluzie la căsătorie. Deși mamei nici o meserie artistică nu i se părea serioasă și sigură, se bucurase totuși să mă vadă măritată; la Craiova i-ar fi crăpat obrazul de rușine să știe lumea că fie-sa se ținea cu unul și ședea la el. Din punct de vedere al statutului meu neoficial în legătura cu Valeriu, mam'mare Frusina se dovedise mult mai modernă în concepții decât mama: „Genuțo, mamă, las-o să-și încure caii cu cine-i e drag, că-n ziua de azi nu te mai cată nimeni să fii fată mare când te măriți”, spusese mam'mare după ce-l cunoscuse pe Valeriu, care-i plăcuse de-adevăratelea. „Se vede că e domn, maică”.

La căsătoria civilă am hotărât să ne invităm mamele, fiindcă așa era cuviincios, și doi martori, fiind obligatorii, și anume pe Ileana Iovănescu împreună cu soțul ei. După ceremonie, după ce ne-am pozat, am mers toți

șase la Capșa, am mâncat fiecare ce-a vrut și, ca să dăm o nuanță festivă acelui prânz, am băut o cupă de șampanie. Soacră-mea ne-a vorbit despre vremurile de glorie ale acelui restaurant, pe când n-avea rival în București, prin stil, prin eleganță, prin lumea care-l frecventa. „Aici veneau bărbații cu nevestele. Bordelul de lux al lui madam Patrulea era la mansardă. Nu pretind că dintre cei care se afișau în restaurant nu-l frecventa nimeni, dar „fetele de sus” nu coborau în loc Demimonde-ul de lux avea sediul „oficial” la Athénée Palace. Acolo veneau damele să-și arate blănurile, bijuteriile și să facă schimb de amanți. Ce vremuri!”, încheiase doamna Veniamin pe-un ton mi badin, mi sérieux. Încercând să-mi închipui acele vremuri, nu mă vedeam nici nevastă de nivel Capșa, nici „fată de mansardă” patronată de madam Patrulea, nici amantă de Athénée Palace, nici angajată a Siguranței.

Religios nu ne-am cununat. Sigur că mama ar fi vrut să mă vadă mireasă, cu lămâiță și cred că și doamna Veniamin și-ar fi dorit fiul mire, din spirit monden. Valeriu nu ținea la această ceremonie, iar eu socoteam – și socotesc și astăzi – că lămâița se cuvine doar fetelor-fete. În lumea mic-burgheză în care crescusem, așa se gândea și văd că eu nici la bătrânețe nu m-am emancipat față de-o mentalitate pe care-o socotesc decentă, legată de ideea de curăție – dacă ești credincios – și nu de cea de spectacol. La Instituția unde lucram eu, cununie religioasă mi-ar fi trebuit! Că doar credința-n Dumnezeu era „opiul popoarelor”!

Mi-am păstrat numele de familie de la tatăl meu pentru ca Valeriu să-și poată păstra garsoniera. Legea le cerea soților să aibă același domiciliu. Recurgeam și noi la această măruntă șmecherie, potrivit vorbei că stăpânul învață sluga hoață. Eu rămâneam cu fostul domiciliu în buletin pe care, păstrându-mi numele, n-aveam de ce să-l schimb. Nu puteam evita însă prezentarea la serviciul de cadre unde eram obligată să-mi anunț noul statut civil. Dacă Valeriu era considerat „necorespunzător” ca soț al unei angajate a Instituției, n-aveau decât să mă dea afară, ceea ce-ar fi-nsemnat o tinichea atârnată de coadă până la sfârșitul vieții, fiindcă nu-mi închipuiam că aveam să apuc măcar oarecare schimbări în cadrul regimului, cu-atât mai puțin căderea lui. Șeful de cadre s-a uitat la copia legalizată a certificatului meu de căsătorie și a remarcat că nu-mi schimbasem numele de familie. Venisem cu-o explicație sentimentală: „Tatăl meu a murit când eu aveam doi ani. El tare și-a dorit un băiat. Sunt ultima din familia lui. De-asta am vrut să-i păstrez numele”. „Sunt și femei care când divorțează de-un bărbat cunoscut, cu acordul lui, îi păstrează numele”, mi-a spus șeful de cadre cu un aer

sibilinic, încât să nu-mi dau seama de mă crezuse, de nu mă crezuse. A doua zi am găsit pe birou cinci garoafe roșii, de-o mărime cum nu mai văzusem, și-un plic sigilat în care, pe-un carton culoarea untului, scria: „Îți urez o căsătorie plină de bucurii A. E.”. I-am telefonat colonelului Endre și i-am mulțumit. „Din toată inima aș vrea să fii fericită”. Am simțit emoție în glasul lui cum sigur simțise și el într-al meu.

Peste o săptămână m-am trezit cu generalul de telecomunicații în birou. Ținea sub braț un pachet lunguieț, învelit într-o hârtie cum nu mai văzusem, care mă uimea ca și mărimea garoafelor trimise de colonelul Endre. Generalul a pus pachetul în fața mea, cu gesturi delicate. Parcă ar fi umblat cu un exploziv. M-am uitat întrebător la el. „E darul meu de nuntă”. Cu mare grijă, ca să n-o rup, am desfăcut hârtia fină, presărată cu steluțe colorate, care-nvelea ceva dreptunghiular: o cutie de-un verde smarald, de lac și nu de carton cum crezusem eu. Am încercat să deschid cutia, dar n-am reușit. Generalul a apăsat simultan cu două degete, în două puncte, și capacul dreptunghiului s-a ridicat încet. Din interiorul căptușit cu satin violet, Generalul a scos un obiect ciudat: un paralelipiped dintr-un material transparent, turnat peste un trandafir roșu ca sângele. Dacă mișcai paralelipipedul, apăreau alți trandafiri de alte culori. „Domnule general – uitasem de „tovarășe” – nici n-am știut că există așa ceva!”, și roteam uimită paralelipipedul. „Este indonezian. Nici acolo nu se află pe toate drumurile. Nu-ți spun asta ca să-ți fac impresie”. „Și dacă ar fi pe toate drumurile, e-atât de frumos”. „Vreau să-ți poarte noroc”. „N-am cuvinte să vă mulțumesc”. „E suficient că exiști”, mi-a șoptit el. Îmi venea să plâng. S-a ridicat să plece, iar eu m-am ridicat să-l conduc. S-a așezat cu spatele în ușă. M-a luat strâns în brațe și mi-a șoptit la ureche: „Hai să uităm o clipă cine suntem și unde suntem, o singură clipă, fără gânduri, fără remușcări. Un bărbat și o femeie și-atât”. Și-mi mângâia părul și-mi săruta gâtul, obrajii, ochii. M-a sărutat apăsat pe gură, s-a desprins de mine și a ieșit imediat din încăpere. Nu știu cât am rămas încremenită, în picioare, în fața ușii. Dacă n-aș fi găsit pe birou paralelipipedul acela, ca un fel de caleidoscop, cutia de lac și hârtia de ambalaj înstelat aș fi crezut că am visat. Ciudat era, și mi se pare și azi, că nu m-am simțit niciodată vinovată față de Valeriu pentru momentul trăit cu generalul. Câtă fericire îți poate da o clipă de adevăr, în care nu mai există principii, rețineri, ci atracția irepresibilă între doi oameni, care-i topește unul în celălalt. Am iubit câțiva bărbați în viață, dar niciodată nu m-am simțit mai dorită și n-am dorit un

bărbat cum m-a dorit generalul și cum l-am dorit eu într-un birou al Securității! Dacă acolo ar fi fost o canapea și s-ar fi putut închide ușa? Unde începe și unde se termină păcatul? Nu știu ce a-nsemnat acel moment pentru general. Pentru mine a fost banul alb al multor zile negre de care-am avut parte. Generalul n-a mai venit în biroul meu. Îmi trimitea materiale printr-un locotenent, totdeauna sigilate, într-un plic mare. Deasupra documentelor din plic, totdeauna un carton bleu pal cu un trandafir în relief în stânga. Pe carton un singur cuvânt: „Omagii”.

Oare cum s-o despărți sufletul de trup?

În lumea lui Valeriu, pe care o evitam, ca și ea pe mine, eram o aia, pe care el o luase din interes, ca să se mai dreagă la origine, că altminteri cine, de nivelul lui, își lua nevastă de la Securitate – raționament acceptat de mine întrutotul. El era călit suficient pentru a-nfrunta opinia publică, de pe vremea legăturii cu doamna blondă, care suscitase comentarii prea puțin binevoitoare, neavând doamna reputație de sfântă, în schimb zece ani mai mulți decât Valeriu. Venirea unui regisor francez de film în România i se păruse lui Valeriu un bun prilej de-a mă scoate-n lume. Francezul se-arătase foarte interesat de istoria României, pe care voia s-o audă și-n altă versiune decât cea prezentată în cartea lui Paul Morand, Bucarest. „Și prezentul?”, m-a-ntrebat el. „Îl aflați citind presa de orientări diverse”, i-am răspuns eu prudentă. „Dumneata ești de stânga sau de dreapta, așa între noi”, a zis el. „De stânga, și nu numai între noi. Eu provin din mica burghezie, fără avere: tată – medic veterinar, mamă – contabilă”. „Unde-ai învățat atât de bine franțuzește?”. „La liceu și la Universitatea din București”. „Și acum ce faci?”. „Lucrez la Ministerul de Interne, adică la Securitate, ca traducătoare”. „Numai?”. „Dacă n-aș fi „numai”, vă puteam spune că sunt fiziciană atomistă”. „Înseamnă că la „la Securitate” lucrează și lume bine”. „Ca și la dumneavoastră la „le Deuxième Bureau”. Am început amândoi să râdem. O actriță de prim rang, ne-a-ntrebat, într-o franceză impecabilă, de ce râdeam cu-atâta poftă. „Domnul îmi spunea o glumă cu Marius și Olive”, i-am răspuns eu doamnei tot franțuzește. După ce actrița s-a depărtat, francezul mi-a sărutat mâna și mi-a spus: „Ești tare deșteaptă. Ai grijă să n-ajungi în spionaj”. „Vă promit că nu”.

Din acea zi am încetat să mai fiu „o aia”, continuând însă a fi fost luată de Valeriu din interes. Ba mai mult: se dezgropa și „legătura” mea dubioasă cu Stere Caragiani. Dubioasă, pe bună-dreptate. Numai că-n gura lumii și de Stere mă lipise tot Securitatea spre a-i supraveghea moravurile, pentru ca

apoi, avându-l la mână, să-l „predau” Instituției care, sigur, îl propulsase ca agent în străinătate. Era de presupus că și pe Valeriu îl aveam la mână și căsătoria lui cu mine era tot o comandă de la „Secu”.

Nu știu în ce măsură nu credea același lucru și doamna Veniamin. Prietenii ei erau „foști”, dar și unii „foști și actuali”, din categoria hopa-Mitică. Eu nu trăiam cu capul în nori. Nu-mi erau necunoscute ororile comunismului, chinurile din închisori. Știam că un coleg din anul nostru, condamnat politic, dus la muncă la Reșița, se aruncase în furnalul aprins. De câte ori mi-l aminteam pe-acel băiat cu ochi albaștri ca panselele, mi se făcea pielea de găină. Nu uitasem necinstea mea de femeie care se culcase cu un bărbat numai din prostie: din grija de-a nu rămâne fată bătrână la optsprezece ani! Și să-l fac pe om să creadă că-l iubesc! Îmi venea să-mi dau palme. De ce mă angajasem la Securitate? Doar pentru un salariu mai mare? Ca să-mi știe lumea de frică? Mă angajasem de frica de-a nu fi luată dur la-ntrebări în legătură cu fuga lui Stere. Despre mine și despre Stere știa toată Opera și era să nu știe Securitatea?! Abia peste douăzeci de ani de la acea fugă, prietena, colega mea Lavinia Silvaș, prin care-l cunoscusem pe Stere, avea curajul să-mi spună cât o anchetase pe ea Securitatea cu privire la acest subiect. Tăcând douăzeci de ani față de mine, se conformase, biata de ea, unei recomandări a Instituției făcută celor anchetați în libertate: „Fiți conspirativ/a, tovarășe/tovarășa”. Liber era echivalent cu a nu fi în pușcărie. Prietenii doamnei Veniamin nu se numărau printre năpăstuiții regimului. Rămăseseră toți în casele lor, nu suferiseră condamnări, nu trecuseră prin pușcării, unii având situații remarcabile, dar anti-comuniști și evident anti-Securitate, comentatori, în cercul lor, al știrilor de la Radio Londra, de la Vocea Americii și mai târziu de la Europa liberă. Doamna Veniamin își avertizase vizitatorii cu privire la posibilitatea ca pereții ei să fi avut urechi și telefonul ei să fi fost ascultat. Cauza majoră: eu, „nevasta lui Valeriu” și nu „noră-mea”. Se mulțumise ca o singură dată să mă citeze pe ordinea de zi, indirect, față de prietenii ei, adoptând stilul folcloric: „Fiu-meu a ales pân-a cules”. Nu mă simțeam jignită și nici nu-ncercasem vreodată să-i explic precum că eu eram nimeni în cadrul Instituției. Așa cum mama nu era-ncântată că-mi luasem bărbat artist, de ce ar fi fost soacră-mea că-și luase fiu-său nevastă de la Securitate, oroarea ororilor.

La cinci luni după căsătorie am rămas însărcinată. Nici înaintea căsătoriei și nici după, între mine și Valeriu nu se discutase problema copiilor. „Valeriu, dacă vrei, putem avea un copil”, am atacat eu prudent subiectul.

M-a privit atât de uluit de parcă i-aș fi anunțat că puteam avea un elefant. „Vrei s-avem acest copil?”, m-a-ntrebat el pe-un ton grav. „Eu vreau”. „Eu vreau ce vrei și tu și ceea ce e firesc. Numai că vremurile nu sunt firești. Copilul nostru nu crezi că ne-ar putea reproșa că l-am adus pe lume?”. „Valeriu, de-atâtea ori mi-am dorit moartea și-am blestemat ziua când m-am născut, încât eu nu cred că există vreun om care măcar o dată-n viață să nu-și întrebe măcar în gând părinții de ce l-au făcut. Timpuri ideale și nici măcar bune pentru toată lumea n-au fost și n-au să fie niciodată”. „E drept că Dumnezeu cu sfântul Petru de mână, după știința mea, n-au umblat nicăieri pe pământ și nici măcar câini cu covrigi în coadă. Acum însă trăim la gradul maxim de toxicitate a vieții”. „Și totuși nu ne sinucidem și, cu toată atmosfera sufocantă, mai avem câte o bucurie. În afara omului, natura e cinstită: orice formă de viață piere când mediul nu-i oferă necesarul funcționării normale”. „Numai noi mai scoatem capul din rahat, mai luăm o gură de aer, și-o ducem mai departe”. După o tăcere, în urma discuției terminate-n coadă de pește, Valeriu a zis cu un aer visător: „Dacă e băiat, îi punem numele tatei: Șerban”. Am avut o tresărire: pe generalul de telecomunicații îl chema tot Șerban. Valeriu mă-ntreba tot timpul sarcinii, „Ce-ar dori mama și copilul?”, fiindcă știa că-n situația asta femeile au tot felul de pofte. Mam'mare-mi povestea cum mânca ea tencuială de pe pereți, cât fusese „în poziție” cu mama. Eu n-aveam nici un fel de pofte, nici grețuri insuportabile, nici stări de anxietate, dar nici de exaltare. Nu mă apucase nici o bucurie frenetică fiindcă aveam s-aduc un om pe lume, de fapt într-un vast lagăr de concentrare cu-mprejmuiri fizice și psihice. Mi se părea că-mi împlineam o-ndatorire stabilită de natură și de la care n-aveam dreptul să mă sustrag. Discuția între mine și Valeriu privitoare la-„nmulțirea populației” nu fusese de natură să-mi creeze stări de euforie cum dealtminteri nu creează niciodată luciditatea. Un actor de la Naționalul din București declara, de curând, că el și nevasta lui au hotărât să nu aibă copii, dat fiind că populația globului nu dă semne că ar fi în pericol să piară! Mi-a plăcut ironia fină a acestui actor, ironie care de fapt traduce discuția de acum șaizeci de ani dintre mine și Valeriu. Deștept băiat acest Cl. Bl., care bate cu delicatețe șaua că tot o pricepe ceva iapa! Am fost o gravidă, zic eu, decentă: am și avut norocul ca ultimele luni de sarcină să fie vara, încât să-mi facă mama niște rochii de stambă largi, care să mascheze cât de cât aluatul dospit al burții. M-am bucurat că Valeriu, chiar în acea perioadă filma la Sighișoara, fiindcă nu socoteam că i-aș fi oferit cel mai seducător

spectacol. Azi, unele femei însărcinate se cred probabil culmea seducției de umblă cu buricul gol și cu haine strâmte, care să atragă atenția cât mai mult asupra marsupiului lor gata să plesnească. „Uite, lume, la mine ce n-ai mai văzut!”. Și-acest fenomen mi se pare că face parte din gelatinizarea minții umane. Ba mai vin și masculii responsabili și filmează nașterea! Asta mi se pare chiar o invitație indirectă la pederastie, că dacă și o naștere e un spectacol de filmat și de neîntors mațele pe dos, atunci Muma-Pădurii merită declarată Miss Monde. De la slujbă am plecat direct la Maternitate, fiindcă am preferat să cumulez concediul pre-natal cu post-natalul ca să pot sta cât mai mult acasă cu copilul, copil foarte inspirat: s-a născut de 23 august, minunata zi a capitulării fără condiții a României în fața rușilor, motiv temeinic de-a deveni zi națională a învinșilor. Valeriu nu era-n București când i s-a născut primul și singurul său copil. Mama, cum am chemat-o la telefon, s-a-nvoit de la slujbă, s-a dus la „Romarta copiilor” și a cumpărat tot ce trebuia pentru un nou-născut. Conform unei superstiții, nu e bine să te pregătești cu nimic înainte de nașterea unui copil. Întâi să-l vezi viu și sănătos. Când și-a văzut mama nepotul i-a pus un icusar pe frunte și i-a spus: „Să trăiești, mamă, să ai noroc și bucurii în viață, că ziua când ai făcut ochi în lume știu că ți-ai ales-o…!”. Am considerat cuviincios s-o anunț și pe soacră-mea: „Doamnă Veniamin, sunt Sabina, am vrut să vă anunț că aveți un nepot, Șerban, de trei kilograme nouă sute de grame și lung de șaizeci și doi de centimetri”. „Să-ți trăiască. Văd că și-a ales zi de naștere potrivită cu locul de muncă al mamei. Sănătos să fie și să aibă noroc!”, s-a gândit doamna Veniamin să dreagă busuiocul a două răutăți: „să-ți trăiască”, de parcă făcusem singură copilul, nemaivorbind de „locul de muncă al mamei”. Dușul rece al convorbirii cu soacră-mea cădea peste o stare de năuceală. Nu-mi venea să cred că ființa aceea, încă roșie de efortul de-a ieși în lume, crescuse în mine și că din mine curgea lapte, supt cu lăcomie de-o gură ca o mică pompă aspiratoare. Singurul sentiment lămurit îmi era cel de dependență față de făptura pe care destinul mi-o trimisese și căreia-i fusesem trimisă. Și ușurarea de a-mi vedea pierdută și bruma de libertate pe care îmi plăcea să cred c-o aveam – a sufletului – pierderea ei într-un scop precis: formarea unui om. Oare aveam să reușesc? Îmi asumam total copilul ca și când i-aș fi fost autoare unică. De-aici a pornit greșeala mea față de-amândoi băieții mei și față de tații lor. Nu știam cât de bine le cade bărbaților să lase orice responsabilități în cârca nevestei, mai ales când asta și le-asumă de bună-voie. Crescută fără tată, o mamă energică și săracă

mă-nvățase de copil că nimeni n-avea să bată la vreo ușă pentru mine. Când mi s-a propus postul de la Securitate, primul meu gând a fost: „uite că ți se deschide o ușă fără să fi bătut la ea”.

Valeriu a venit a doua zi la Maternitate, s-a lăsat într-un genunchi, mi-a sărutat mâna, m-a sărutat ușor pe buze și după ce a contemplat îndelung puiul nostru, pe care cu nici un chip nu l-am putut trezi din somn, mi-a prins pe gulerul halatului o broșă de aur: un lujer de plantă cu două frunze ascuțite, la capăt cu-o măciulie de ciulin, din pietricele cât gămălia de ac, schimbându-și culoarea de la violet până la verde, potrivit luminii. „Ce piatră e asta, Valeriu?”. „Alexandrit”. „N-am văzut niciodată asemenea piatră și nici o bijuterie mai frumoasă; îți mulțumim, tată”. La ultimul cuvânt, Valeriu a tresărit de emoție. Soacră-mea i-a dăruit nepotului un trusou de nou-născut și o plăpumioară bleu, matlasată, iar când a venit la maternitate să-l vadă, i-a pus pe frunte o monedă mare de argint, emisă în 1878, cu efigia lui Carol I.

Acasă la mama, unde figuram în cartea de imobil, mă aștepta o surpriză: un cărucior landou, pe roți înalte, însoțit de-un plic bleu pe care scria cu un scris care m-a făcut să-mi sară inima din piept; scria „Destinatar: Șerban Veniamin”. În plic, un carton bleu cu trandafir în relief. Pe verso, următoarele cuvinte: „Viață lungă și multe bucurii tânărului Șerban, iar mamei sale omagiile colegilor de serviciu”. Colegii de serviciu erau „adaosul” destinat altor ochi decât ai mei. De-un an nu-l văzusem și nu-l auzisem pe general. „Telecomunicațiile” dintre noi le-asigura un locotenent: plicurile sigilate, unele cu materiale, altele doar cu omagii. Acum, cu inima-n gât, abia respirând de emoție, trebuia să-i dau un telefon generalului ca să-i mulțumesc. Numărul lui sigur era sub ascultare. Cred că am pritocit în minte o mie de formule până m-am hotărât la o frază: „Bună ziua, tovarășe general, sunt Sabina Gherasim. Vreau să vă mulțumesc pentru darul pe care i l-ați făcut băiatului meu”. „El ce-a zis? Îi place? Are vreo nemulțumire? Nu poți să știi ce bine-mi pare că-l cheamă Șerban. Vă doresc să fiți fericiți”. „Vă mulțumim, tovarășe general”. „Sărut mâna”. Glasul lui sunase ca o mângâiere, spre deosebire de-al meu, ieșit parcă dintr-un robot. Știam ce-nseamnă să iubești. Îl iubisem nebunește pe Stere. Priveam cu adorație volutele lui în aer și mi-aș fi dat viața pentru o noapte în care să mă iubească. Iubeam în el nu doar balerinul spectaculos, iubeam și omul cultivat, inteligent și cu mari disponibilități afective. În momentul când mi-am dat seama de înclinațiile lui erotice, aș fi vrut să mor. Renunțând să mai sper să-i fiu iubită, am continuat să-i rămân alături, din atașament uman, fiindcă-mi păsa de soarta lui. De Valeriu m-am îndrăgostit văzându-i filmele, ascultându-i discuțiile cu Stere despre artă, despre spiritualitate. M-am îndrăgostit, păstrând o distanță prudentă față de el, de teama vreunei surprize, după cea atât de amară din partea lui Stere. Mi-era teamă să nu fiu pentru el doar o aventură. Mă socoteam în mare dezavantaj față de doamna blondă, alături de care trăise marital ani de zile. Muream de curiozitate să știu de ce se despărțiseră, și-n același timp nu l-aș fi-ntrebat așa ceva nici picată cu ceară. N-am aflat niciodată de ce. N-am atacat acest subiect cu nimeni. Fiecare am considerat tabú trecutul celuilalt. Știam și ce-nseamnă să fii iubit fără să iubești și, mai rău, să n-ai pic de curiozitate omenească în privința celui care te iubește. Era cazul meu cu farmacistul. Generalul

fusese-ndrăgostit de mine și-i trecuse ori chiar mă iubea? Comportamentul lui, de-un an întreg, față de mine, pleda pentru încercarea cuiva de-a nu ajunge la o situație gravă cu altcineva care-nsemna mai mult decât un acces hormonal, de moment.

Debordând de masculinitate, fără să fie frumos, cu-o minte brici și solid mobilată, cu-o ironie distilată subtil în tot ce spunea, generalul – pentru a fi fost sinceră cu mine însămi – nu-mi era indiferent. Nu făcusem față de el nimic pe care să mi-l reproșez, nimic ambiguu în comportament, în vorbă, în privire. Dar așa cum în aceeași încăpere cu Valeriu simțeam un suflu mângâietor ce pornea de la el spre mine, în prezența generalului simțeam un flux puternic de energie ce-mi încălzea și-mi furnica mâinile. Pe Valeriu îl iubeam: îl admiram, îl respectam, mă atrăgea fizic. Mă scosese din marasmul legăturii mele nefirești cu Stere. Mă luase de nevastă, îndepărtându-și multe relații care-l evitau din cauza mea – „securista”. În dragostea mea pentru Valeriu era și multă recunoștință. Ce-nsemna generalul pentru mine? Un punct de sprijin în precaritatea vieții, în câinoșenia regimului și, în același timp, un punct nevralgic, de neliniște. Toate gândurile astea îmi treceau prin minte în timp ce-mi priveam copilul dormind în căruciorul landou, copilul – datoria mea împlinită față de viață, copilul – rațiunea mea majoră din câtă viață-mi era hărăzită. Abia atunci începeam să-mi iubesc copilul.

Colonelul Endre mi-a trimis un buchet de garoafe la fel de mari ca și cele de la căsătoria mea, un urs de pluș cu-o mutră șugubeață și un carton culoarea untului, cu următorul text: „Tânărului Șerban Veniamin tot binele din lumea în care a venit și părinților lui de asemenea, A. E.”.

Ileana Iovănescu dăduse șfară-n țară pentru o tetă, fiindcă după cele cinci luni cât făceau concediile mele maternale adunate, cineva trebuia să stea permanent cu Șerban. Deși, pentru creșterea copiilor, mamele puteau obține, la cerere, întreruperea serviciului timp de doi ani, noi nu eram în situația financiară care să ne permită asemenea lux, în afara faptului că instituția era obligată să-ți păstreze postul. Valeriu, visător și imaginativ în artă, însă cu picioarele pe pământ în privința vieții de zi cu zi, nici nu se gândise că aș fi putut sta doi ani acasă, câștigurile lui de regisor neangajat nicăieri, fiind aleatorii. Cu o mamă energică și calculată, învățase de adolescent să țină de bani și să nu-i dea pe cai verzi pe pereți. Generos din fire, între a-și împlini lui un gust și a face o bucurie cuiva, alegea totdeauna a doua posibilitate. „Aș fi vrut să stai tu acasă măcar doi ani… Vă cer iertare că nu-mi pot

permite să vă ofer ceva atât de firesc”, spusese el cu-amărăciune. „Valeriu, nu-ți face o vină din faptul că trăim și noi ca majoritatea oamenilor. Știam de la bun-început că n-aveam să-nvârtim banii cu lopata și că n-o s-avem ziua ce visăm noaptea. Sănătoși să fim”. Și pentru a-mi întări cuvintele, îi luam o mână, mi-o treceam pe obraz, apoi o atingeam cu buzele, ușor de parcă mi-ar fi fost teamă să n-o spulber. Îmi răspundea sărutându-mi cu evlavie mâinile și sărutând piciorușele lui Șerban. Îi mulțumeam în gând lui Dumnezeu pentru asemenea clipe de tandrețe și de pace dăruite treimii noastre.

Locuiam la mama, care, pentru a nu ne tulbura intimitatea, își aranjase pentru ea cămăruța de serviciu. Frau Gertud Müller, teta șvăboaică, de care ne făcuse rost Ileana Iovănescu, dormea cu Șerban în cameră, condiție pe care ne-o pusese de la-nceput, ca și aceea de-a nu ne-amesteca în modul ei de-a crește copilul, propunându-ne un pediatru șvab; un copil trebuie să aibă doctorul lui, pe cel de cartier acceptându-l fiindcă așa era legea. Frau Gertrud făcuse o școală de puericultura în Germania, înainte de război. Până la patruzeci de ani, cât avea când se angajase la noi, crescuse zeci de copii și din toate casele plecase cu excelente recomandări. Spre deosebire de familia ei, care-și făcuse stagiul de șase ani în Donbas, pentru simplul fapt de-a fi fost de origine germană, ea scăpase fiind angajată la București, la fiica unui general care se dovedise pro-sovietic și se bucurase de toate onorurile, după 23 August. Soțul ei însă, fusese ridicat de la uzina electrică unde lucra și murise în deportare. Frau Gertrud avea o garsonieră, proprietate, la Piața Romană. Acolo-și petrecea duminica și joia după-amiază, timpul ei liber, hotărât din momentul când stabilisem, nemțește, condițiile angajării.

Valeriu își petrecea timpul liber și nopțile în apartamentul mamei, iar orele de lucru, când își pregătea un film, în garsoniera lui. Când eu mi-am reluat serviciul, ne vedeam numai seara, ca mai toți oamenii muncii. Mama, care se ocupa de bucătărie, se-arăta cât mai puțin în prezența lui Valeriu. Ea și Frau Gertrud se-nțelegeau nesperat de bine. Vorbeau nemțește între ele, mama bucuroasă de-a-și împrospăta cunoștințele de germană din liceu, Frau Gertrud bucuroasă de-a-și folosi limba maternă, pe care-o-mbunătățise în Germania, făcând acolo toate eforturile de-a scăpa de accentul șvăbesc și de elemente de vocabular învechite, producătoare de ilaritate printre nemțoaicele vorbitoare de germană literară. I-am spus unde lucram și i-am atras atenția că puteau fi microfoane prin casă, ceea ce n-o tulburase deloc.

Nici mama nu se mirase când îi ținusem același discurs, fiind funcționară în Republica Populară Română, și netrăind cu capu-n traistă.

După câte un film văzut cu Valeriu, mergeam să bem un pahar de ceva la „Blocul turn" din capătul străzii Câmpineanu. De la o vreme, apăruse la „Bloc" un chelner înalt, cam la cinzeci de ani, cu-o siluetă impecabilă și cu-o figură de mare finețe. Cum ne vedea, se-apropia de noi și ne sfătuia ce să bem. Ne refuzase de prima oară bacșișul, încât ne-am simțit chiar jenați că i-l oferiserăm. La un moment dat, „diplomatul", cum îl numeam noi pe chelner, a dispărut din acel bar. N-am întrebat pe nimeni ce se-ntâmplase cu el, fiindcă nu erau vremuri de pus întrebări: nu știai unde dai și unde crapă. La vreun an de la dispariția „diplomatului", mă duc la Ateneu la un concert, împreună cu-o fostă colegă de Facultate. Pe cine văd îmbrăcat într-un costum impecabil, bleu-marine cu discrete dungi albe, cu papion, încălțat cu pantofi care nu păreau de factură autohtonă? Pe „diplomatul" nostru, care citea un program al Ateneului! M-am ascuns repejor după o coloană, dar nu m-a răbdat inima să nu văd ce mutră face când aveam să-l salut. M-am așezat în fața lui și bătându-l ușor pe braț, pentru a-l trezi din citirea programului, în care părea cufundat, m-am adresat cu tonul cel mai firesc: „Bună seara, domnule, îmi pare bine să vă revăd". „Sărut mâna, doamnă, și mie îmi pare la fel de bine să vă revăd. Ce părere aveți de pianist? Eu îl consider un excepțional interpret de Mozart". „Și eu. Să știți că „Blocul turn" nu mai are farmec fără dumneavoastră. Ne lipsiți". „Și dumneavoastră mie". Pauza luase sfârșit. I-am întins „diplomatului" mâna, iar el mi-a sărutat-o, înclinându-se. „Este el chelner cum sunt eu nevasta Papei", mi-am spus eu. Se știa în acea vreme că un chelner de la Capșa – Apostol cred că se numea – avea o colecție extraordinară de discuri înainte chiar de război, și făcea audiții la el acasă, cu mari personalități intelectuale. Nasul meu îmi spunea că „diplomatul" nu era din aceeași parohie cu domnul Apostol. În vara următoare acestei întâlniri, într-o seară foarte călduroasă, trecând cu Valeriu prin dreptul „Cercului Militar", botezat de regimul comunist „Casa Armatei", am propus să intrăm în restaurantul Casei – eu având legitimație care-mi permitea accesul acolo – și să bem o bere. Într-un separeu, la o masă aranjată de gală, cu vreo douăzeci de participanți, la costum și la cravată, din colțul nostru vedem intrând în separeu un bărbat înalt, suplu și toți mesenii ridicându-se-n picioare și luând poziție de drepți. Nou-sositul s-a așezat în capul mesei, invitând, cu un gest degajat, lumea să se-așeze. Mie și lui Valeriu ne-a rămas berea-n gât. Personajul, pe care

acum îl vedeam din față, era „diplomatul” nostru. „Pe cine-o fi urmărit un asemenea personaj la „Blocul turn”?”, mi-a șoptit Valeriu. „Pe noi doi”, am spus eu și mi-am pus mâna peste gură ca să-mi stăpânesc râsul. Valeriu însă a avut un aer grav și-ngrijorat. Într-un târziu m-a-ntrebat: „Ai fi bănuit așa ceva?”. „Din primul moment, iar „întâlnirea” de la Ateneu a fost o confirmare. Valeriu, acum am învățat să-i împart pe căprarii. El știa cine suntem noi și bănuia că măcar eu bănuiam cine este el. De-altfel își scuipa diagnosticul, cum spune un mare profesor de la „Medicină”. Sigur că asemenea întâmplare nu era de natură să-ți sporească voia-bună ci să-ți întărească și mai mult suspiciunea chiar față de bătaia vântului.

Doamne, cum s-o despărți sufletul de trup?

În septembrie, pe-o zi frumoasă, m-am dus la serviciu ca să-l arăt pe Șerban colonelului Endre, șeful meu, și generalului Șerban Vasilianu Endre l-a declarat frumos și i-a pus în cărucior un plic. „Să nu te superi, tovarășă Gherasim, dar vreau să-i fac un dar băiatului dumitale. Îl aveam pregătit de când s-a născut”. M-a condus pe culoarul lung cât o zi de post, care ducea la biroul generalului. Bănuind că pe culoare erau mai puține scule de ascultare, am gândit că era momentul să-mi limpezesc ceea ce mă preocupa de când îl văzusem prima dată pe colonel. „Tovarășe colonel, dumneavoastră sunteți sută la sută maghiar?”. „De ce mă-ntrebi?”. „Fiindcă n-am simțit nici o clipă, un dezacord între substantiv și adjectiv cum fac ungurii”. Mi-a pus o mână pe braț și m-a oprit din mers. „Sunt sută la sută român, de lângă Sighetul Marmației și am făcut Dreptul și Filosofia la Cluj. Numele ne-a fost maghiarizat de pe vremea imperiului austro-ungar”. „Am văzut că sunt foarte mulți ofițeri ardeleni în minister”. „Din armata lui Horthy, ungurii au sărit drept în Securitate, pentru a-și șterge urma și pentru a-și arăta atașamentul față de noul regim; ca să le ținem piept, am intrat și noi, ardelenii”. Înaintea acestei fraze și-a rotit privirea ca să se asigure, iar pe urmă și-a dus arătătorul la buze, mondial semn al tăcerii. Am înclinat capul, semn al tainei pecetluite. „Pentru asta vrem să angajăm cât mai mulți români capabili”, și mi-a pus arătătorul în piept. Ne-am despărțit la ușa generalului. „Vă mulțumesc pentru tot, domnule colonel”. „Și eu ție, Sabina și băiatului tău pentru vizită”. Mi-a sărutat mâna și s-a aplecat asupra lui Șerban. „Noroc, tinere”, apoi l-a salutat milităresște: în poziție de drepți cu mâna la un chipiu imaginar.

Revederea cu generalul îmi dădea niște emoții mai mari decât cel mai greu examen. „Bună ziua, domnule general, am venit să mă cunoașteți și pe

mine și să vă mulțumesc pentru căruciorul meu elegant”, am spus eu aproape în șoaptă, în timp ce-mi luam copilul în brațe ca argument și ca pavăză. Generalul ne-a privit lung, fără un cuvânt, apoi s-a apropiat de noi, mi-a sărutat mâna stângă pe care se sprijinea capul copilului, i-a sărutat lui botoșeii și cu ochii-nchiși m-a mângâiat pe față cu amândouă mâinile. „Când te gândești că am copii de-aceeași vârstă cu tine”, și a oftat. Mi-a luat copilul din brațe, l-a așezat ușor în căruț de parcă umbla cu o bombă. Apoi, ținându-mi o mână pe umăr m-a așezat pe scaunul din fața biroului iar el s-a așezat pe-al lui. „Vrei o cafea?”. „Vreau”. Dintr-un termos a turnat cafea fierbinte în două cești albastru-cobalt. Și-a dus o țigară la gură, dar repede a pus-o înapoi într-o tabacheră de argint cu monogramă de aur. „A fost a tatei. Am aceleași inițiale cu el”, mi-a explicat, bătând cu degetul peste monograma tabacherei. Nu e voie să afum băiatul”. Am zâmbit. Nu-mi venea-n minte nici un cuvânt care să risipească stânjeneala dintre noi. „Pari încordată, Sabina. De ce? Dacă-mi permiți să te-ntreb”. M-am uitat în ochii lui cu privirea pe care ți-o dă chiar o singură clipă de trăire senzuală cu un om. Privirea mea voia să spună: „Te faci că nu-nțelegi cât de greu mi-a fost după un an și ceva de atunci, cât de greu să-ți trec pragul?”; ne-am privit lung, în tăcere. El a-nchis ochii, a tras aer în piept și mi-a spus cu un glas ca de rugăciune. „Iartă-mi întrebarea”. Și iar tăcere. Ce-or fi zis ăia care-ascultau banda? „Soțul tău este un regisor de mare talent, un om remarcabil. Ești mulțumită de căsnicia ta?”. „Slavă Domnului, da”. „Micuțul Șerban e-o dovadă; nimeni nu te obliga să-l faci”. Avea dreptate, fiindcă interdicția avorturilor a apărut la ani buni după nașterea lui Șerban. Nu era locul și nici frumos din partea mea să-i relatez discuția dintre mine și Valeriu, privind aducerea pe lume a unui om, în timpurile pe care le trăiam și nu numai. „Cum o duceți cu banii, vă descurcați?”. „Deși nu are un venit fix, Valeriu își chivernisește-n așa fel banii de la fiecare film, încât nu rămânem în aer niciodată. Iar mama și cu mine, având un venit fix, ne descurcăm, ducând o viață modestă”. „Aș vrea să te știu fericită, în fine, mulțumită, ca să nu folosim vorbe mari, cu prea puțină acoperire în realitate”. „La fel vă doresc și eu dumneavoastră. Acum trebuie să plecăm, fiindcă peste o oră luăm masa”, și l-am arătat cu mâna pe Șerban. În fața ușii, generalul mi-a sărutat mâna și apoi a dus-o încet în dreptul inimii. „Să nu uiți că sunt mereu lângă tine”. S-a aplecat peste cărucior și i-a sărutat lui Șerban botoșeii.

Viața mea cu Valeriu a curs lin ca între doi oameni care mai întâi și mai întâi se respectă unul pe altul. Eram flatată când Valeriu îmi cerea părerea asupra scenariilor lui, pe care mi le dădea totdeauna să le citesc, și asupra distribuției. Îi semnalam exact locurile din scenarii unde urma să aibă hârâieli cu cenzura. Văzând că niciodată nu mă-nșelasem, Valeriu îmi spunea mereu: „Tu ai o minte de cenzor”. „Valeriu, știu care le este mecanismul de gândire: viciat de frica de-a nu fi pe linie și de-a nu-și pierde postul. Dintr-un asemenea post pleci cu-o tinichea de coadă că nici la Loto nu te mai angajează”. „Am remarcat că tipii ăștia nu sunt proști. Dacă te pui în locul lor, descoperi că la fel ai proceda și tu. „Frica păzește bostănăria”. Eu mă străduiesc să nu devin victimă a autocenzurii ca atâția artiști din zilele noastre”. „Autocenzura cred că e mai rea decât cenzura: „De ce să mai scriu sau să mai pictez eu asta când tot mi-o interzice”. Compozitorii sunt cei mai avantajați creatori în ziua de azi, oricum în comparație cu alți artiști”. „Cel mai hazliu mi se pare” – spunea Valeriu – „cum își închipuie Puterea că demască politica burghezo-moșierimii prin piesele lui Caragiale, în favoarea politicii de azi”. „În felul ăsta vor s-arate că actuala clasă politică nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu-i pute. Oricum, bine că nu l-au pus și pe Caragiale la index. Când am intrat eu în Facultate, Eminescu figura în manuale doar cu Împărat și proletar”. „Câte scenarii de actualitate nu-mi trec prin minte! La mine, autocenzura constă în eliminarea lor în favoarea ecranizării unor clasici. Simt că fac un lucru bun, menținându-i sau aducându-i la cunoștința tineretului, în memoria publicului, dar asta nu mă face să mă simt mai puțin amputat”. „Valeriu, fii mulțumit că faci artă nu surogat și că ai distribuții pe placul tău, și că măcar aici nu te bruiază cenzura. Alții, talentați, și-au netezit drumul, distribuind-o pe planturoasa fiică a Puterii, deși n-o dă talentul afar' din casă”. „Mă gândesc la bieții actori, ce insanități trebuie să debiteze…”. „Norocul lor că-și scot pârleala când interpretează clasici. Cenzura cât este ea de cenzură, totuși n-a-ndrăznit să scoată monologul lui Hamlet din piesă, valabil pentru trecut, prezent și viitor”. „Sabina, crezi că noi vom apuca acel viitor și cum ți-l imaginezi?”. „S-ar putea să-l apucăm și s-ar putea să nu ne-aducă nici o bucurie”. Valeriu m-a privit contrariat. „De ce ești atât de pesimistă?”. „Fiindcă răul este permanent în lume. Iar libertatea… frunza e liberă numai când cade din copac, omul numai când pune mâinile pe piept”. „Și nu crezi că înainte a fost mai bine și după are să fie de asemenea?”. „Depinde pentru cine. Un bine absolut nu cred că a existat sau că are să existe vreodată. Dar

sănătate să fie". „Te-ai îmbolnăvit de pesimismul ăsta din cauza locului unde lucrezi?". „S-ar putea". Discuțiile astea le purtam la câte o plimbare. Niciodată în spații închise. Păstram cu sfințenie, față de oricine, legea tăcerii impusă de Instituția care mă tutela. Mi se dădeau acolo la tradus texte ce-mi tăiau iluziile și despre „lumea liberă". În acea lume, sistemul dovedea inteligența de-a-i lăsa artistului libertatea să-l critice, de-a permite o mișcare de stânga, dreapta fiind mult mai puternică, stăpână pe marele capital și fluturând pericolul Moscovei, care nu era o-nchipuire. Occidentul îi cedase Moscovei tot răsăritul Europei, ca pe-o ciozvârtă pe care i-o asvârli câinelui ca să nu te muște. Această parte a Europei era pe post de cobai pe care se experimentează germeni, seruri, vaccinuri etc., în scopul de-a proteja oamenii, adică Occidentul. Din această experiență, nici Occidentul n-avea să mai fie ce fusese înaintea ei. Lucrând unde lucram, ajunsesem la convingerea că, dac-aș fi lucrat la orice alt serviciu omolog, n-aș fi ajuns la păreri mai optimiste. Nici un serviciu secret din lume nu lucrează ținând într-o mână Biblia, Coranul și altele asemenea și în cealaltă Constituția. Forță represivă exista peste tot și nu pentru a te mângâia pe cap și pentru a fi pusă în Sfânta Sfintelor. Numai că la noi era-n pușcării un regim de exterminare, nu doar de privare de libertate. Evident pentru oricine: unele vârfuri intelectuale trebuiau lichidate. Modelul Moscovei aplicat la șapirograf. Compromisurile funcționau în orice regim. Postul meu de la Securitate, absolut fără importanță, mă copsese repede la minte. Având acces la publicații importante occidentale și la texte diplomatice, mi se făcuse greață de lumea-ntreagă. Îl înțelegeam pe Valeriu și-i înțelegeam frustrările de artist. Încercam să-l domolesc, să-l consolez și să-i îndrept privirea către micul nostru univers: el, eu, copilul, muzica, lectura, albumele de artă. Fără s-o spună vreodată, ca să nu pară infatuat, nu se putea ca în sine să nu se compare cu artiști de talia lui din alte locuri. Nu era un persecutat al regimului, dar nici un favorizat. Filmele lui artistice nu mergeau niciodată la festivaluri, nici măcar în țările socialiste, în ciuda prețuirii de care se bucura în breaslă și a succesului de public. Cât făcuse documentare și luase premii, probabil nu-l „lucrase" încă nimeni. Dar de când devenise un concurent, se schimbase macazul… Nu umbla după relații cu sus-pușii din Partid, nu-și flata confrații influenți. Eu eram elementul care-i unea și pe favorizați și pe nefavorizați: eu „securista", din cauza căreia li se părea șic tuturor să fie circumspecți față de Valeriu, cu toate că Securitatea își recrutase colaboratorii din ambele încrengături, cu mult

înainte de-a mă fi angajat eu acolo. Când lucrezi într-o instituție unde secretul este lege, îți trebuie mare tărie de caracter pentru a nu sufla măcar o vorbă, față de ființe foarte-apropiate, din ceea ce afli acolo. Mă gândesc și astăzi la cât or fi fost de spionați Valeriu și mama pentru ca Instituția să fie convinsă de muțenia mea. În afară de general și de colonelul Endre, care-și arătaseră o slăbiciune față de mine, unul masculină, celălalt națională – fiindcă asta era de fapt – când îmi spusese de ce erau atâția ardeleni în Ministerul de Interne, cu nimeni nu schimbam o părere, nici cu locotenenții care-mi aduceau materialele, nici cu „elevii” mei, destinați altor meleaguri. Mi-au trecut prin mână documente din care mari personalități politice și culturale, zeificate după 1989, ar ieși rău șifonate când li s-ar cunoaște biografia reală. Un document care m-a tulburat mai mult decât multe altele, conținea un îndemn al Mareșalului Antonescu, adresat politicienilor, în vederea formării unui partid puternic de stânga, pentru ca, în eventualitatea că rușii câștigau războiul, să aibă cu cine discuta soarta României. Mareșalul se gândea, prin urmare, la niște comuniști naționali opuși cominterniștilor veniți din Rusia. Un motiv în plus pentru condamnarea lui la moarte. Mi se dădeau documente pe care trebuia să le traduc în franceză și-n engleză, în ce scop, n-aveam să aflu niciodată. Aveam să aflu însă cum trădaseră Aliații Europa de răsărit, dând-o și pe mâna lui Hitler și pe cea a lui Stalin. Când, în afară de ceea ce privește viața ta, știi ceva ce nu știe toată suflarea, e greu să-și închipuie cineva cât chin îndură cel care nu poate-mpărtăși nimănui ceea ce află; omul din afară nu-și imaginează existența schizoidă a celui obligat să afle și să nu comunice nimănui ce-a aflat: plecând de la slujbă să-nchizi într-un safe o parte a vieții tale, fără comunicare cu partea cealaltă a ei, populată de ființe dragi și apropiate. Singura familie care ne frecventa și pe care-o frecventam era familia Iovănescu. Ileana și Paul au fost nașii lui Șerban. Cu Facultatea făcută în Franța, într-o epocă în care o mare parte a intelectualității de-acolo era adeptă a liberei-cugetări – concepție pe care ea și-o însușise pe deplin – mamei lui Valeriu nici prin gând nu i-ar fi trecut să-și boteze nepotul. Lui Valeriu îi era totuna dacă-l botezam sau nu, el nefiind ateu, însă neatașat nici unei religii, considerându-le pe toate niște mitologii, convins însă că Dumnezeu există și că n-are nici o legătură cu ceea ce-și închipuie oamenii, preamărindu-L, prin diverse forme, numite religii. Credința în Dumnezeu i se părea necesară pentru moralitatea oamenilor. Era bine ca ei să se teamă de-o judecată peste cea pământeană și să existe o coeziune în jurul acestei

credințe. Eu am crezut totdeauna că Dumnezeu l-a trimis pe Isus pentru ca oamenii să fie mai buni. Moartea Lui pe cruce m-a-ndurerat și m-a-nduioșat, deși răstignirea era un procedeu curent în imperiul roman. L-am socotit pe Isus cel mai uman intermediar între noi și Dumnezeu. De când mă știu m-am rugat Lui. Bunica Frusina își manifesta credința prin fapte bune, prin mers la biserică, prin candela aprinsă tot timpul sub icoana cu Maica Domnului cu Pruncul. Ileana și Paul Iovănescu erau creștini convinși, practicanți. Ileana, în culise, înainte de-a intra-n scenă, își făcea cruce, fără să se teamă că ar vedea-o cineva, iar Paul, chirurg, spunea: „Cu fiecare zi care trece cred tot mai mult în Dumnezeu”. Mama se ținea de tradiția în care se născuse, nefăcându-și probleme s-o analizeze. Ea a rugat-o pe Ileana să ne convingă să botezăm copilul. Orice gest, orice mișcare a mea față de soacră-mea, doamna Veniamin, era supusă aprobării lui Valeriu. Nu i-am trecut doamnei Veniamin pragul decât împreună cu el. Am crezut de cuviință s-o invităm la botezul copilului, dar Valeriu m-a oprit. „Cred că ar veni, dar s-ar uita la noi ca la niște debili mintal. Eu sunt botezat numai pentru că au stăruit bunicii. Așa încât zic să nici nu-i pomenim de botez”. Într-o duminică, la Iovănești acasă, un preot, coleg de școală primară cu Paul, ni l-a botezat pe Șerban. Ileana l-a ținut în brațe, Paul a ținut lumânarea, Valeriu, mama și cu mine formam asistența. Șerban avea șase luni la botez, că abia-l ținea Ileana în brațe, fiind un dolofan. Începuse să mănânce, dar l-am alăptat până la un an. Mi-l aducea Frau Gertrud la slujbă, la ore fixe, încât colegii spuneau, uitându-se la ceas: „Nu mă duc acum la Sabina Gherasim că e ora de supt a copilului”. În vederea botezului, mama a gătit fel de fel, a făcut tort, a umplut port-bagajul mașinii lui Valeriu. N-ar fi fost nevoie, fiindcă Ileana și bucătăreasa lor se-ntrecuseră-n tot felul de bunătăți. „La țară, copilul se botează la o lună, iar dacă e debil și părinții se tem să nu-l piardă, îl botează și de-o zi, fiindcă e socotit mare păcat să-l lași să moară nebotezat”. „Și la mine-n sat e la fel”, a zis Paul Iovănescu, fiu de-nvățători de țară. „Comunism, necomunism, lumea respectă obiceiurile, că datina leagă oamenii. Unde s-a dus tradiția nu mai e nimic”. „Tocmai la temelia tradiției se sapă”, a zis Valeriu. „Într-o gelatină crește orice germen”, a continuat el cu amărăciune. „Valeriule, nu-ți face inimă-rea: tendința e mondială. Întreabă-mă pe mine, care mai merg pe la congrese: e-o bulibășeală și-n mintea ălora din Occident de-a mai mare dragul. Dac-ar fi s-o rezum, aș spune că e vorba de abandonarea identității naționale. Dar cum zice Sabina, care cred că știe mai mult decât noi: „sănătate să fie”, și

mai dă-i dracu' pe toți. Hai să bem în sănătatea noului creștin”. „Că bine ziceți, domnule doctor”, l-a aprobat mama cu-ncântare; ca omul care, înainte de orice, luptase toată viața să-și câștige pâinea și pentru care ce-mi era Tanda, ce-mi era Manda, putea să-i ia dracu' pe toți. De când mă căsătorisem, soacră-mea ne făcuse hatârul să ne calce de trei ori pragul, invitată la masă. O poftisem să mănânce-n fiecare duminică împreună cu noi, dar sub pretextul de-a nu ne deranja și-al obligațiilor cărora nu li se putea „deroba”, ne refuzase. Pe mama n-o invitase niciodată pe la ea. Mama, de neașteptat pentru firea ei suspicioasă și arțăgoasă, nu numai că nu se-arătase jignită că era ignorată de cuscră-sa, dar cred că răsuflase ușurată că scăpa de ceva ce n-ar fi-ncântat-o defel. De câte ori făcea un fel de mâncare „de să mănânce și rejili cu fimeia lui”, cum spunea o colegă a mea de liceu, moldoveancă, ori o prăjitură „ca la Capșa”, îi trimitea și doamnei Veniamin prin Valeriu, ceea ce o-nvrednicea pe mama de-un scurt telefon de mulțumire din partea cuscră-sii.

Fără a ne fi-nțeles în prealabil, nici eu nu comentam comportarea soacră-mii față de mine și nici Valeriu pe-a mamei, care-l evita pe cât era cu putință. Ea mânca împreună cu Frau Gertrud și cu Șerban masa de dimineață și pe cea de seară și cu mine, când lipsea Valeriu din București. Pentru prânz, mama-și lua la serviciu mâncare caldă, într-un termos, ca și mine de altfel. Așa ne-nvățase mam'mare Frusina: „Maică, luați-vă la prânz mâncare ca lumea, nu vă luați după ăia rari la creier, de mănâncă din pachet, numai mezeluri și brânză. Mațele cer lucru gătit”. Deși învățat pe vremea burlăciei cu sendviciurile, Valeriu acceptase termosul cu supă fierbinte pe care i-l dădeam când era-n București și pe care și când era plecat avea grijă să și-l umple la restaurant. O actriță căreia nu-i era indiferent, văzându-l pe Valeriu trecut la obiceiul gospodăresc al mâncării calde, îi spusese de față cu toată trupa: „Am impresia că nevastă-ta vrea să te transforme din vultur în găină”, la care Valeriu îi replicase cu ironia lui blândă: „În definitiv, să zicem că ar reuși, aș rămâne tot în domeniul ornitologic”. Doamna blondă, care mă precedase în viața lui Valeriu, era o mondenă. Sigură de justificatul ei succes, prin aspect, inteligență, cultură și comportament, îi plăcea să fie văzută, admirată, invidiată, și de ce nu, dorită. Pe lângă ea, voaiantă, veselă, antrenantă, eu păream picată de la mânăstire. Farmacistul, pentru care toată viața m-au ros remușcările, n-avea să știe niciodată ce rol jucase în maturizarea mea. Parcă trecuse o sută de ani între mine, prietena lui Stere, nevasta lui Valeriu Veniamin și „vampa de la Craiova”, cu lațele lăsate pe-

un ochi, mlădiindu-se pe strada Unirii că doar-doar o remarca-o vreunul. Judecându-mă acum când sunt bătrână, îmi dau seama că după ce mi-a trecut nărozeala de fată fără succes la bărbați n-am vrut să iau ochii nimănui; m-am purtat și m-am îmbrăcat decent, și cu toate că orice femeie machiată cum trebuie arată mai bine decât nemachiată, afară de cremă de față n-am folosit nimic altceva. Am avut totdeauna o pieptănătură simplă, nu m-am coafat. Când se purtau coafurile tapate și cocuri cât Turnul Colței, eu tot cu părul drept am umblat.

Valeriu se pieptăna à la Eminescu în tinerețe, ceea ce se potrivea cu ușoara lui paloare, purta pantaloni de culori închise, cu tricouri col roulé, asortate pantalonilor și sacourilor, în carouri mărunte; primăvara și toamna – pardesiu, iarna – palton, din stofe destinate exportului, altele decât gabardina tovărășească și tergalul timpului. Mai mult decât prin îmbrăcămintea care nu-i era stas, Valeriu se remarca printr-un mers – l-aș numi diafan – ca și când ar fi stat să-și ia zborul și printr-un chip care, fără să vrea să pozeze, părea adâncit în gânduri nepământene. Îmi dădeam seama că mintea lui inventa ori scormonea permanent ceva; dacă-l abordai brusc, părea trezit dintr-un vis. Prin toată alcătuirea lui distinsă, prin felul de-a fi neostentativ, de la pas până la comportament și până la umorul grijuliu de-a nu jigni pe nimeni, Valeriu era o ființă remarcabilă și rară. Nu treceai pe lângă el fără să-l observi, și cunoscându-l, dacă nu te rodea invidia, îl prețuiai fără dar și poate. Curiozitatea lui pentru toate domeniile de activitate, aviditatea lui de-a ști, bucuria de-a afla lucruri noi mi-au trezit ambiția de a-mi da doctoratul. Pe Frau Gertrud o aveam, mamă aveam, Valeriu nu era bărbat cu hachițe care să-mi mănânce timpul, copilul era sănătos, așa că m-am apucat vajnic de treabă, alegându-mi un subiect de lingvistică, pentru a scăpa de ingerințele politicului: Diateza în limbile romanice, raportată la limba latină, sub îndrumarea unui romanist de reputație mondială, printre puținii mari profesori rămași la Facultatea de Litere din București, numită în regimul comunist de „Filologie”. În doi ani mi-am terminat doctoratul cu foarte bine și cu felicitările comisiei. Magna cum laude era căzută-n desuetudine. La mare modă era teoria lingvistică a lui Marr, de-o totală absurditate, nemaivorbind că se punea problema dacă limba „moldovenească”, adică româna-română din Basarabia era limbă romanică ori limbă slavă! Bietului profesor de lingvistică generală, un adevărat savant, simțeai că-i crăpa obrazul de rușine când debita de la catedră asemenea aberații. Doctorat numesc eu acum ceea ce pe-atunci se

numea „aspirantură” și care, pentru a-i răsplăti pe cei merituoși – unii de-adevăratelea – se dădea în Uniunea Sovietică, în doi ani petrecuți acolo. Moscova și Leningradul luaseră locul Occidentului, unde mergea lumea noastră pentru studii înalte, cam de pe vremea bonjuriștilor, pentru diplome de prestigiu, unii obținând doar calificativul „bun pentru Orient”. „Aspirantura” mi-a adus o creștere de salariu, ceea ce nu-mi strica deloc. Interesul lui Valeriu pentru teza mea a-nsemnat și stimulent și satisfacție. O citise cu mare-atenție și pot spune că sugestiile lui mi-au fost de folos, ca ale unuia care-nvățase temeinic latina-n liceu. Din afară, căsătoria noastră putea să pară făcută din interes: eu – o oarecare – nevasta unui regisor de mâna-ntâi; Valeriu – bărbatul unei „securiste”, bună să-i spele originea socială. Nu mă-ndoiam că lui Valeriu îi stârnisem curiozitatea prin legătura mea cu Stere. Pe vremea aceea îi surprinsesem câte o privire asupra mea, ca în fața unui fenomen ciudat, privire care de la un moment dat a-nceput să-mi transmită căldură. M-am îndrăgostit de Valeriu cam de prin ultimele luni petrecute în România de Stere. Cum, potrivit înțelepciunii chineze, dragostea și tusea nu se pot ascunde, nici lui Valeriu nu i-a trecut neobservată dragostea mea, dat fiind că afară de-o actriță, femeie de mare distincție, îndrăgostită de el fără semne exterioare, celelalte nu se sfiau să i se ofere, care mai discret, care mai pe față. El avea un principiu declarat: la locul de muncă, nici o legătură extraprofesională. Scenariile lui erau de-o rigoare milimetrică; nici operatorul, nici interpreții n-ar fi putut spune: „ce o fi vrând să zică aici?”. Respectul față de toți cei pe care-i dirija, cu mână de fier în mănușă de catifea, îi atrăsese-ascultare și stimă. Punctualitatea lui era nemțească, moștenită din neam: tată-său – fiu, nepot, strănepot de general – absolvent de liceu militar și magistrat militar; maică-sa – cu studii în Franța unde, ca în tot Occidentul, punctualitatea era tradițional obligatorie. Cred că pe Valeriu l-am atras prin felul meu de-a duce la-ndeplinire tot ce-mi propuneam, trezitul de dimineață și săritul jos din pat, fără lenevire nici în zilele de sărbătoare, spiritul meu gospodăresc, pornit de la ideea că un om trebuie să-nvețe să se descurce în propria casă, pe cât posibil fără ajutor străin. Astfel că, elevă la Craiova, reparam prizele defecte, fierul de călcat electric – raritate pe vremea aceea – desfundam chiuvetele, înlocuiam lița arsă de la siguranțe, știam să trag la mașina de cusut. Tatăl meu vitreg, Stere și Valeriu au fost cei mai ordonați oameni pe care i-am cunoscut. Nu știu dacă toată lumea-și dă seama cât echilibru sufletesc și intelectual dă ordinea și spațiul liber dintr-o locuință. Apartamentul mamei de la București eu l-am

mobilat, cu lucruri de la Stere și de la Consignație, puține și de calitate. Numai bucătăria am luat-o de la o fabrică. La prima ei vizită la noi, am văzut mirarea în ochii soacră-mii, în special în fața celor trei tablouri de pe pereți: doi Petrașcu și un Tonitza. De la o provincială mic-burgheză, cu bunică băcăneasă, nu se-aștepta la asemenea lucruri. Valeriu, sincer, m-a felicitat pentru neașteptatul meu interior. Stere și Ileana Iovănescu îmi fuseseră buni profesori de rafinament.

În puținul lui timp liber, Valeriu căuta să-l antreneze pe Șerban în cât mai multe jocuri care să-i dezvolte memoria, spiritul de observație și să-i incite curiozitatea. Îi citea povești, îl punea pe urmă să i le spună el, îl învăța poezii din clasici, descriind natura și – cea mai mare bucurie pentru-amândoi – răsfoitul albumelor de artă. La patru ani, dacă se uita singur într-un album, la fiecare tablou Șerban îți numea autorul. Așa îl educase și doamna Veniamin pe Valeriu, ceea ce o-ndreptățea să-și fi dorit o noră crescută la fel. Atât cât a durat căsătoria mea cu Valeriu, părerea mea despre doamna Veniamin și-a ei despre mine se-ntemeiau mai mult pe bănuieli, atât de puțin ne-am văzut și ne-am auzit una pe alta.

Valeriu era un soț atent. Îmi aducea totdeauna flori, cadouri, atâta cât îi îngăduia punga, însă alese cu grijă; de ziua căsătoriei noastre venea de oriunde la București și ne sărbătoream, într-un colț retras de restaurant, ca doi amanți care s-ar fi ascuns de lume.

Faptul că era însurat, că avea copil și bineînțeles referințele despre el – om de-o seriozitate ireproșabilă – au convins autoritățile să-i dea voie să plece la un festival de film la Veneția. Copil, Valeriu văzuse tot Apusul Europei, împreună cu părinții lui. Îmi vorbise de multe ori despre Veneția și despre Capri – niște frumuseți unice. Se-ntorsese de la Veneția medaliat – motiv de mândrie pentru cinematografia română – visător și trist. Cenușiul vieții noastre i se părea și mai întunecat. S-a adâncit într-un nou scenariu și se pregătea să dea iară piept cu „Direcția Presei”, numele eufemistic al cenzurii. La vreo doi ani după Veneția, m-a rugat să nu mă supăr dacă avea să stea o vreme numai în garsonieră. Eu am dat din cap a resemnare, fără să-l întreb nimic. După vreo două săptămâni, pe mama n-a mai răbdat-o inima și m-a-ntrebat: „Sabino, mamă, Valeriu nu și-o fi găsit pe vreuna? Că de la o vreme prea nu-i sunt boii acasă”. „Nu știu, mamă. Om trăi și-om vedea. Să nu luăm acont pe supărare”. Totdeauna se găsesc suflete bune care să te pună la curent cu infidelitățile partenerului tău de viață. Într-o zi primesc acasă un telefon. Voce vulgară de femeie: „Alo, vă rog cu tovarășa

Sabina Gherasim”. „La telefon”. „Tovarășa Gherasim, fiindcă vă vreau binele, vă anunț că soțul dumneavoastră se ține cu actrița Alina Bratu”. Și a-nchis numaidecât. M-am așezat pe taburetul de lângă măsuța cu telefonul. Îmi bătea atât de rău inima și-mi zvâcneau tâmplele, încât dacă m-ar fi-ntrebat cineva atunci cum mă cheamă n-aș fi fost în stare să-i răspund. Când mi-am mai revenit, am mulțumit lui Dumnezeu că mama nu era acasă. Copilul era la grădiniță. Reconstituind episodul telefonic, am fost convinsă că persoana care-mi vorbise era sigur actriță care-și făcuse voce vulgară, enunț popular – vezi „se ține cu” – anume ca să mă deruteze. Telefonul era pe numele mamei și figura în cartea de telefon, deci ca să fie aflat nu cerea nici un efort. Ca orice bărbat neafemeiat, neavând obișnuința duplicității, Valeriu nu știa să-și ascundă un amor. După șase ani de căsnicie lină, deci de stereotipie, nimic de mirare că trăia o nouă dragoste. N-aveam de gând nici măcar să-i pomenesc de telefonul „demascator”, dară-mi-te să-i fac reproșuri. Grija cea mai mare mi-era telefonul pus sub ascultare, ca ale tuturor celor care lucram unde lucram. Ca și când Instituția trebuia să-mi asculte mie telefonul ca să afle că bărbatu-meu avea o amantă! Peste două săptămâni de la acea „informare”, Valeriu pleca în Franța cu un spectacol de teatru, pe care-l regisase. De vreme ce-i permitea să plece, era de presupus că Instituția nu știa de amantă. Am ajuns la concluzia că persoana binevoitoare care-mi telefonase era chiar succesoarea mea în viața lui Valeriu. Când lucrurile s-au lămurit, prin scrisoarea pe care mi-a scris-o Valeriu, la sfârșitul turneului în Franța, stupoarea pe care-a produs-o în rândul actorilor rămânerea lui și-a Alinei Bratu dovedea totala discreție a legăturii lor. Ileana Iovănescu s-a jurat că n-auzise de-așa ceva, deși era la curent cu toate cancanurile. Scrisoarea o știu și azi pe dinafară, de cât am citit-o. „Dragii mei Șerban și Sabina, Vă cer iertare pentru ceea ce am hotărât, din motive strict profesionale. Rămân în Franța unde mă angajez regisor la un teatru. Sabina, pentru a-ți clarifica situația, e bine să divorțezi și să-ți refaci viața lângă un om, care sper să-ți merite bunătatea, inteligența și eficiența. Șerbane, eu n-am să uit niciodată că am un fiu căruia toată viața îi sunt dator. Iubește-ți și ascultă-ți mama, care e un om minunat, iar pe mine nu mă izgoni din sufletul tău, fiindcă îți voi fi mereu alături.

Vă strâng la piept pe amândoi, Valeriu”.

Invitația la divorț nu lăsa nici un dubiu cu privire la motiv. Sufeream din amor? Din orgoliu ca orice om părăsit pentru altul? Amorul se domolise, deci nu-mi producea leziuni mortale. Orgoliul mi-l amintea pe farmacistul

primei mele prime tinereți și socoteam că pe lumea asta totul se plătește. Mi se-ntorcea ceea ce păcătuisem față de-un om. Durerea era pentru Șerban, care, tăcut, fire ascunsă, fără efuziuni, își adora tatăl. Divorțată la treizeci de ani era greu de presupus că aveam să duc de-atunci încolo o viață de pustnică. În cei șapte ani de căsnicie cu Valeriu nu puteam spune că nu dorisem nici o clipă și alt bărbat. Mai întâi că aveam momente când amintirea trupului meu lipit de-al generalului mă fulgera. Valeriu era mereu supus ispitei. În jurul lui roiau femei frumoase, talentate cărora, sobrietatea lui, precizia în tot ce făcea, o anume distanță pe care-o punea între el și lume, fără a fi arogant, le stârnea curiozitatea. Actrița Alina Bratu era o tânără de douăzeci și șase de ani, frumoasă, genul tenebros, intangibil, fără zâmbet. Nu i se cunoștea nici o legătură deși o pletoră de bărbați, unul și unul, îi făcea curte. Nu mă comparam cu ea pentru a-mi afla plusuri sau minusuri. Față de mine avea două avantaje: patru ani mai puțin și era alta. O văzusem jucând și dramă și comedie și-mi plăcuse. Pe scenă cu greu o recunoșteai pe cea din afara scenei. Întâi am anunțat-o pe mama că eram candidată la divorț. „Când ți-am spus eu că nu-i lucru curat cu el…”. „Și eu ți-am răspuns: „om trăi și-om vedea”. Și-am văzut!”. „Mama mă-sii de domn! De copil îl doare-n cur. Așa-ți trebuie, mamă, dacă n-ai luat pe cine trebuia. Vezi ce faci cu slujba”. A doua mișcare, după un telefon prealabil, a fost cea de a-i duce doamnei Veniamin cheile garsonierei lui Valeriu și de a-i arăta scrisoarea primită de la el. Cu o mână a luat cheile, cu cealaltă scrisoarea. Și-a pus ochelarii, a citit-o cu detașare, ca pe-un ziar, mi-a înapoiat-o și s-a gândit să spună totuși ceva, destul de nedumerită de atitudinea mea calmă: „E viața lui, și-o trăiește cum crede”. „Asta zic și eu”. „Ce ai de gând să faci?”, m-a-ntrebat din politețe doamna Veniamin. „Să urmez indicațiile lui Valeriu: adică să divorțez… Și să-mi refac viața!… Dacă vreți să-l vedeți pe Șerban, îmi telefonați și vi-l aduc oricând. Vă spun noapte bună și să fim cu toții sănătoși”. M-am ridicat, doamna Veniamin m-a condus până la intrare și a pus zăvorul yalei. Așa se încheia un capitol din viața mea.

Oare cum s-o despărți sufletul de trup?

Divorțul se pronunța în două luni când era cerut din Țară pentru separarea de un transfug. Transfug te numeai numai după ce renunțai la cetățenia română și cereai azil politic. Habar n-aveam în ce regim se-nscria Valeriu. Nici în scrisoare și nici pe plic nu exista nici o adresă, nici un număr de telefon. Mie nu-mi dădea nici un telefon, fiindcă sigur voia să nu

bănuiască Instituția că aș fi fost de acord cu fuga lui, așteptând să fim scoși din Țară eu și copilul. A trebuit să-i solicit doamnei Veniamin să-mi lămurească situația lui Valeriu, ca să știu în ce termeni să formulez acțiunea de divorț. Am aflat că Valeriu nu ceruse și nici n-avea de gând să ceară azil politic. Mă sfătuia să consult un avocat pentru ca eu să ies în avantaj și mie să-mi rămână copilul. Ca și când s-ar fi aflat în fața celei mai firești întâmplări, doamna Veniamin nici măcar nu m-a-ntrebat de ce divorța fiul ei de mine. Deși numai sufletul meu știa cât eram de amărâtă, mi-am impus ca față de doamna Veniamin să mă port cu detașare, ca în fața unui fapt oarecare de viață. Nu bănuiam pe vremea aceea că eram precursoarea lui Gorbaciov, care-avea să desemneze toate ororile sub genericul „fapte de viață". N-aveam prea mult de așteptat ca să-i urmeze și americanii cu „efectele colaterale". Ileana și Paul Iovănescu mi-au fost prieteni și sfătuitori o viață. M-au pus în legătură cu un avocat, un apropiat al lor. Valeriu nu cerea azil politic, dar faptul complica divorțul. În cazul azilantului politic, partenerul rămas în Țară depunea acțiune de divorț și în două luni primea hotărârea. Nu era nevoie nici de martori, nici de avocat. I-am propus avocatului să invocăm în acțiune acordul ambelor părți; bunuri de-mpărțit n-aveam, iar prin scrisoarea în care-mi cerea despărțirea, Valeriu îmi acorda copilul. Avocatul m-a privit cu un zâmbet de compătimire. „Doamnă, se vede că habar n-aveți cum se obține un divorț în Republica Populară Română. „Acordul ambelor părți" nu vă divorțează nici de-aici în zece ani, mai ales când la mijloc e și-un copil. Chiar când motivul divorțului este beția, bătaia, adulterul, soții primesc un termen de împăciuire de șase luni. Încât cum am suci-o, cum am învârti-o, fără doi martori care să jure că soțul dumneavoastră e bețiv, violent sau măcar că vă-nșeală nu vă divorțează nimeni". Avocatul și-a dus deodată un deget la tâmplă, cum facem mai toți când ne vine o idee neașteptată. „Avem un judecător, Endre, care e frate cu un colonel de la dumneavoastră de la M. A. I.". „Colonelul e șeful meu". „Dacă șeful dumneavoastră v-ar pune o vorbă la frate-său, lucrurile s-ar putea simplifica până la judecarea procesului, chiar cu ușile închise, ca la anumiți tovarăși". Cu Endre, șeful meu, am jucat cu cărțile pe față, ca unul care n-avea nimic de ascuns. „De ce te grăbești să divorțezi?", m-a-ntrebat colonelul. „Tovarășe colonel, când un om nu te mai vrea, are vreun rost să-i pui bețe-n roate? E clar că divorțează ca să se-nsoare cu altcineva, nu? Pentru mine și pentru copilul meu vreau o situație fără echivoc: eu n-am de gând „să-mi întregesc familia". Rămân unde sunt. El

nu vrea copilul, după cum bine-ați văzut din scrisoare". „Atunci, dacă e să divorțăm – divorțăm. Dă-mi scrisoarea să fac o copie, chiar mai multe, și-ți fixez o-ntrevedere cu frate-meu". Când m-am prezentat la judecătorul Endre, am rămas în ușă ca trăsnită; un moment am crezut că mi-am pierdut memoria și că, în loc să mă duc la tribunal, mă aflam în fața șefului meu, colonelul. Văzându-mi uluirea, judecătorul s-a ridicat de la birou și a venit până la ușă. „Îmi dau seama că fratele meu nu v-a spus că suntem gemeni". Mi-a sărutat mâna și m-a condus, ținându-mă protector de cot, până la fotoliul din fața biroului. Fără nici un cuvânt i-am întins scrisoarea lui Valeriu. „Dumneavoastră vreți să divorțați?". „Domnule judecător, ce vreau eu nu are importanță. Dar dragoste cu de-a sila nu se poate". „La copil v-ați gândit? La imposibilitatea de a-i obține o pensie alimentară de la o persoană aflată în străinătate cu un statut incert?". „Domnule judecător, și măritată și divorțată, eu aflându-mă în România și tatăl copilului în Franța, cu statut incert, cum ați spus dumneavoastră, e de-nțeles că pensia copilului depinde numai de bunăvoința și de cinstea lui taică-său, în care eu n-am încetat să am încredere". Judecătorul s-a uitat la mine și a dat din cap a dubiu. „În cazul în speță, pentru pensia alimentară va trebui să deschideți altă acțiune, de urmărire a viitorului fost soț". În regimul „egalitar" în care viețuiam, m-am bucurat de onorurile care se dădeau rău-famatei Instituții unde lucram: procesul s-a judecat fără martori, cu ușile închise, iar după două luni aveam o hotărâre în mână și două copii legalizate. Proces pentru obținerea pensiei alimentare n-am făcut niciodată. După un telefon în prealabil, m-am prezentat la doamna Veniamin, i-am dat o copie a hotărârii de divorț, ca să i-o trimită lui Valeriu, rugând-o să-i transmită și urările mele de bine. „Chiar îi dorești binele?". În glasul și-n privirea doamnei Veniamin șfichiuia o ironie subțire. „Doamnă, am trăit cu Valeriu șapte ani în liniște, în pace, într-o desăvârșită înțelegere. Să-i vreau răul fiindcă nu poate duce o viață duplicitară? Cel mai greu are să-i fie lui Șerban. Sunt lucruri pe care-un copil nu le poate-nțelege. Tatăl meu a murit când eu aveam doi ani. De la șapte la unsprezece ani, tatăl meu vitreg – Dumnezeu să-l ierte! – mi-a otrăvit viața și eu le-am otrăvit-o și lui și mamei, încât am experiența copilului fără tată". „Dar Șerban are tată". „În cel mai fericit caz, „un tată de duminică". Dumneavoastră îl puteți vedea pe Șerban când doriți". A dorit foarte puțin. De ziua lui, deși o invitam, îmi cerea să i-l duc, să zicem un sfert de oră, ca să-i dea un cadou. La fel de Paște și de Crăciun. La trei luni după ce rămăsese-n Franța, Valeriu a-nceput să-mi trimită franci francezi la

Banca de Comerț Exterior, bani de care nu m-am atins niciodată. Când Șerban avea să fie om în toată firea nu-i strica să aibă un cheag în viață. Peste cinci luni, Valeriu a-nceput să telefoneze și la mine-acasă. Ceea ce vorbea el cu Șerban și cu mine putea fi ascultat și răs-ascultat de Instituție. Nimic cifrat, nimic subversiv sau măcar critic la adresa regimului aspirant la comunism. Valeriu și Alina Bratu n-au vorbit niciodată la vreun post de radio și nici n-au făcut declarații pe la vreo gazetă cât au fost în Occident. De câte ori avea ocazia, Valeriu ne trimitea câte un cadou, lui Șerban, mie, mamei și bunicii Frusina. Era la-ntrecere cu Stere, care mă copleșea cu lucruri unul și unul, trimise Ilenei Iovănescu pentru mine.

Știind unde lucram, nu-mi telefona și nici nu-mi scria. În scrisorile către Ileana, pe care putea să le citească oricine, nu mă uita niciodată: „Ileana, te rog spune-i îngerului meu păzitor, că pământu-n lung și-n lat dacă am să-l colind rămâne unică”. „Sabina, dacă ai ști cât de gelos era „filosoful” pe tine!”. „Pe mine? De ce?”. „Mai întâi, pentru că-l bănuia pe Stere de relații bisexuale și fiindcă-l simțea foarte legat sufletește de tine, ceea ce era adevărat”. „Ileana, eram atât de copleșită de Stere, că aș fi acceptat și o relație împărțită. Nimic pe lume nu m-a făcut să sufăr ca descoperirea amorului dintre el și filosof”. „Știu. Ajunseseși ca o stafie”. „Nu mi-e ușor că m-a părăsit Valeriu. Dar durerea asta e ca un cuțit în inimă în comparație cu un pumn în plex, cum a-nsemnat descoperirea despre Stere. Și când te gândești, Ileana, că eu te bănuiam pe tine! Era atâta pasiune în ochii, în toată ființa lui, când te ridica-n brațe pe scenă…”. „Stere e un mare actor! Să nu crezi că eu nu l-am iubit și n-am suferit, că-mi venea să mă spânzur. Numai că eu n-am avut altruismul tău de-a-i fi paravan și de-a respinge de dragul lui bărbații-bărbați cum ai făcut tu”. „Eu?”. „L-ai uitat pe pictorul de la Vama Veche?”. Nu-l uitasem cum nu uitasem sărutul generalului, momentul meu de supremă voluptate.

Oricât am căutat să-mi păstrez firea, divorțul de Valeriu m-a făcut să slăbesc zece kilograme. „Și o stafie e mai grasă decât tine”, mă mustra Ileana. Ea și Paul mi-au fost cel mai important sprijin moral în viață. Lor le ceream sfatul în orice-mprejurare, când voiam să-mi verific judecata proprie, pe umărul lor plângeam când mă răzbea necazul. Cu cât creștea, cu-atât i se-ntețea lui Șerban întrebarea: „Mamă, când vine tata înapoi?”. „Șerbane, eu sunt un om obișnuit. Tata e un artist. Un artist vrea să facă lucruri frumoase de care să afle lumea. În Franța află mai multă lume de el decât în România”. „Și noi?”. „Noi? Ne trimite bani, haine, tot felul de

bunătăți, vorbim în fiecare săptămână la telefon”. „Și pe noi de ce nu ne ia acolo?”. „Fiindcă eu am slujbă aici, o am pe buna Genuța, pe mam'mare. Pe ele cui le lăsăm?”. „Tata pe noi cum ne-a lăsat?”. Șerban a aflat că divorțasem de Valeriu, abia când m-am măritat cu doctorul Alexe Gregorian.

La Paris, Valeriu și Alina lui și-au făcut un nume în teatru și relații cu lume sus-pusă. Așa se explică vizita lui Șerban în Franța, când avea șapte ani, cu aprobarea mea dată prin notariat și trecut pe pașaportul bunicii lui paterne, călătorind împreună amândoi. În timpul vizitei lui Șerban și-a doamnei Veniamin, Alina s-a aflat la părinții ei veniți pentru două luni la rude în Italia. De la Paris, doamna Veniamin a plecat numaidecât la Versailles, la o verișoară a ei, lăsându-și fiul și nepotul să se bucure unul de altul. Valeriu l-a plimbat pe Șerban prin toate locurile care i se păreau și importante și frumoase. La despărțire, Șerban îl întrebase pe tată-său la ureche: „Tată, când vii înapoi, la mine și la mama?”. „Am să vin, dar mai am treabă pe-aici!”. „Cât?”. „Am să văd”. În avion, Șerban se-ncuiase-n closet ca să nu-l vadă bunica Yvonne plângând. Se-ntorsese cu-o valiză de haine și cu un rucsac plin de ghiduri și de pliante pe care le comenta cu mine, încântându-mă prin spiritul de observație și prin gustul lui artistic. Într-o seară și-a lăsat capul pe umăr și a oftat. „Mamă, cred că tata nu se mai întoarce la noi”. „Ți-a spus el?”. „Am simțit eu”. „Și cu bunica Yvonne ce-ai vorbit?”. „M-a-ntrebat pe unde-am fost cu tata, ce mi-a plăcut. Cum învăț, ce obiecte prefer, de-alde-astea”. În ultimele cuvinte simțeam ironia lui Valeriu. Șerban îi semăna din zi în zi mai mult. Tăcut, închis în sine. În fiecare vacanță-mi cerea să-l duc la mam'mare la Craiova. Toată ziua alerga prin curtea de patru mii de metri pătrați, luându-se la-ntrecere cu Ursu și cu Arap, câinii bunicii, iar seara giugiulindu-se cu Mițu și cu Tache, motanii casei, unul tigrat pe portocaliu, celălalt negru-tăciune, amândoi cu ochii verzi. Bunica-l plimba pe Șerban prin parcul Bibescu, prin cimitirul Ungureni, îi povestea despre satul în care se născuse, despre neamurile noastre, pân' la a șaptea spiță, îl punea să vândă-n prăvălie, încântată să-l vadă cât de repede socotea în minte. „Maică, ăsta ajunge om mare”. „Mamă” – mi-a spus Șerban într-o zi – „eu când mă fac mare mă mut la Craiova și stau cu mam'mare și-am să-mi fac și-o casă mai ceva decât ale italienilor”. „Italienii” erau doi arhitecți stabiliți demult în România, fiecare având o vilă splendidă pe Unirii în jos, către parc.

La un moment dat, Șerban a refuzat să mai vorbească la telefon cu taică-său. „Și eu ce să-i spun lui taică-tău?”, l-am întrebat alarmată de situația în care eram pusă, fără nici o vină. „Îi spui clar că ne-a părăsit și că eu cu el n-am ce să mai vorbesc”. „Șerbane, ești prea copil ca să-nțelegi tot ce se-ntâmplă cu oamenii maturi”. „Atunci s-aștepte să stăm de vorbă când o s-ajung matur!”. La primul apel telefonic, i-am reprodus vorbă cu vorbă lui Valeriu conversația cu fiul nostru. „Valeriu, te rog să mă crezi că nu l-am influențat cu nimic, iar mamei i-am interzis să-ți pronunțe măcar numele de față cu Șerban și chiar cu mine de față”. „Mă gândesc, eu oare cum m-aș fi simțit dacă m-ar fi părăsit tata pe care l-am adorat, și-l înțeleg pe Șerban. Tu ești consecventă cu tine însăți: ca omul călit la școala dezamăgirii”. Aluzia era sigur la Stere. „Valeriu, te rog să crezi că sunt ultimul om care și-ar despărți un copil de un părinte și te mai rog să crezi că o clipă măcar nu ți-am dorit răul”. „Să sperăm că Șerban are să treacă de momentul ăsta de respingere”. „Să sperăm”. I-am fost recunoscătoare lui Valeriu că a-nchis telefonul fiindcă mă podidise plânsul. Mi-am adus aminte cei patru ani ai copilăriei mele cu tată vitreg, anii când am plâns dimineața, la prânz și seara; când între mine și mama s-a produs o fisură care-a ținut toată viața. Îi datorez atâta mamei și totuși nu i-am dezvăluit niciodată viața mea, iar în afara treburilor strict gospodărești nu i-am cerut niciodată sfatul. Am fost două străine trăind pașnic sub același acoperiș. Dintr-odată, viața mi s-a părut o mocirlă, iar eu o ființă impură. Mi-l aduceam aminte pe farmacist și n-aveam destule cuvinte să mă beștelesc, îmi aduceam aminte cum mă complăcusem în autopăcălire în privința lui Stere, despre care bănuisem adevărul de la-nceput. Lui neavând ce să-i reproșez ci mie, că mă agățasem ca iedera de el, fiindu-i de mare folos și, de ce nu, ferindu-l chiar de pușcărie. Deci, făcusem o faptă bună, deși, când mă judecam, cei patru ani cât i-am fost paravan îi simțeam ca un episod de boală psihică. Plutisem între ape tulburi, nesănătoase. Valeriu adusese limpezire în viața mea. Nu se speriase de locul în care lucram și de oprobriul public legat de-acel loc. Deși nu făceam acolo nimic compromițător față de mine însămi și față de oricine ar fi știut adevărul, felul cum mă izolasem de toată lumea, pentru a nu fi considerată provocatoare sau turnătoare, îmi dădea o stare de permanentă nemulțumire. Exact ceea ce fusese curat, cinstit în viața mea se sfârșise. Așteptam ca un iepure speriat să fiu luată la-ntrebări în legătură cu Valeriu și cu divorțul, deși logic n-avea de ce să-mi fie teamă. „Praf m-ai făcut cu logica”, îmi spuneam eu mie. „Ai și nimerit timpurile de triumf al

logicii!”. Nimeni nu m-a-ntrebat niciodată nici un cuvânt despre Valeriu sau despre divorț. Sunt convinsă că lui Endre, șeful meu, îi datoram ignorarea acestui subiect din partea forurilor, care altminteri îți numărau și plombele din măsele. M-am lămurit cu-adevărat de antenele și de profesionalismul Instituției abia în 1990, când am văzut ce „disidenți” fuseseră agenții noștri și ce posturi au ocupat în noua păcăleală, nemaivorbind de ce averi au făcut. Până ce am lucrat la Securitate știam doar de pușcării și de schingiuitori, partea vizibilă a aisbergului, a bestialității. Partea ascunsă, insidioasă, a infiltrării în toate mediile sociale era la nivelul unor servicii omoloage cu o reputație de necontestat. Ei știau, și fără să mă apere Endre, că eram total inocentă și despre Valeriu că voia doar să se pună în valoare, fără să uneltească în vreun fel împotriva României.

Pe când mă aflam în acea dispoziție sumbră și făcusem o criză de hipertiroidie, în ciuda eroismului afișat, de femeie dură ca o stâncă în fața unui divorț, colonelul Endre m-a invitat la o plimbare. Eram sigură că nu în scopuri erotice. „Sabina, ai vrea să lucrezi în străinătate, undeva în Apus?”. „Nu, domnule colonel”. „Ai fi de mare folos cu distincția ta, cu educația, cu știința ta de carte. Cât despre recompensă ar fi pe măsură”. „Sunt măgulită de părerea dumneavoastră despre mine…”. „Nu e doar părerea mea”. „Sunt măgulită, îmi dau seama la câte avantaje dau cu piciorul, însă eu vreau să trăiesc în liniște, atât cât se poate, lângă ai mei: copil, mamă, bunică”. „Sabina, ești cred singurul om din sistem care să refuze asemenea propunere”. „Iacătă că sunt și eu unică prin ceva”. „Nu numai”, a spus colonelul, mai mult pentru sine. „Domnule colonel, de când m-am angajat, simt mâna dumneavoastră ocrotitoare. De n-ar fi decât ceea ce-a făcut fratele dumneavoastră pentru mine. Mă rog și eu lui Dumnezeu să vă ocrotească”. „Sabina, tu mă obligi să joc și eu cu cărțile pe față. Să știi că sunt mândru de tine că ai refuzat ceea ce ți-am oferit”. Ne-am privit drept în ochi ca doi conspiratori care-și spuseseră parola de recunoaștere.

Îmi retrăiesc în memorie viața. Încerc să amuțesc prezentul prin evocarea trecutului. Gândul la boala fiului meu cel mare mă-njunghie în dreptul inimii și-mi trezește laitmotivul bătrâneții mele: Cum s-o despărți sufletul de trup?

Într-o zi, când Șerban era la cor și urma să-l iau acasă peste două ore, am intrat la cinematograful „Scala”. Rula un film cu Fernandel. Aveam primul loc din rând, la mijlocul sălii. Mă uitam în program, când un glas care m-a făcut să tresar a spus: „Ne dați voie, vă rog”. M-am ridicat. „Sărut mâna,

Sabina”. „Bună ziua, domnule general”. „Să-ți fac cunoștință cu nevastă-mea, de care îți doresc să n-ai nevoie, că e anestezistă. Doamna doctor Adela Vasilianu și doamna doctor în filologie Sabina Gherasim, colega mea de instituție”. Doamna doctor, o femeie brună, frumoasă, mi-a-ntins o mână energică, mi-a zâmbit și a spus: „Văd că ne batem în doctorate: dumneavoastră – în filologie, Șerban – și l-a arătat pe bărbatu-său – în matematică și-n telecomunicații, eu – în medicină”. „Ce s-a mai întâmplat pe la „prăvălie”, cât am fost eu plecat?” m-a-ntrebat generalul. „Nimic nou, deci bine”. „Doamna gândește ca mine: *„pas de nouvelles – bonnes nouvelles”*[7]. „Doamnă doctor, eu mă tem de noutăți ca de bombe”, și m-am uitat în ochii ei negri strălucitori, la perdeaua de gene dese și drepte, la sprâncenele ce-i ajungeau aproape în părul negru albăstrui, ondulat natural, tuns scurt, și părând o căciuliță. Mai mult decât armonia chipului, la această doamnă atrăgea felul direct cum te privea când schimba o vorbă cu tine.

O ciudățenie a mea: prețul acordat unui bărbat crește sau scade raportat la femeile din viața lui. Stere crescuse datorită legăturii, presupuse de mine, între el și Ileana Iovănescu. Valeriu – datorită doamnei blonde care mă precedase și care era o femeie în stare să ducă și-un sfânt în ispită, atâta voluptate emana. Generalul, care nu-mi trezea cele mai ortodoxe gânduri, avea o nevastă de mare clasă. De mare clasă era și fosta mea soacră: distinsă, educată, elegantă, însă țepoasă ca un arici și rece la fel ca gheața. Doamna doctor Adela Vasilianu era dintre oamenii cărora le face plăcere să creeze o atmosferă destinsă, umană, prietenească în jurul lor. Oameni pe care îi vezi prima oară în viață dar ți se pare că-i știi de totdeauna.

Generalul s-a așezat între mine și nevastă-sa. Eu mi-am strâns mâinile peste palton având grijă să nu ating brațul scaunului dintre mine și general. Mi-am strâns și picioarele cât am putut, nu cumva să-l ating. Mi-am dat seama că și el făcuse la fel ca mine, fiecare ținându-ne-n cutia noastră. M-am silit să fiu atentă la film și să râd când râdea toată sala, dar dacă la ieșirea din cinematograf cineva m-ar fi pus să-i povestesc filmul, habar n-aș fi avut. Apropierea omului de lângă mine îmi dădea o stare de neliniște fizică și de-ambiguitate sufletească. După ani de simulată indiferență între noi, de fapt de tratat de neagresiune, scena petrecută în sfânta incintă a Ministerului de Interne, în biroul meu, mă ardea ca și când s-ar fi petrecut cu o zi înainte, mai mult chiar decât la vremea ei. Dacă nu mi-ar fi fost rușine de doamna doctor, m-aș fi ridicat și-aș fi plecat de la film. La sfârșit, generalul mi-a ținut mie paltonul, apoi nevesti-sii o haină superbă de nurci.

„Filmul nu mi s-a părut cine știe ce dar merită văzut pentru Fernandel”, a zis doamna doctor. „Aveți perfectă dreptate. El are o mobilitate în expresie, pe fața aia a lui de cal…”, am spus și eu. „Doamnelor, ce-ați zice de-o prăjitură la o cofetărie?”, mi s-a adresat generalul. „O idee foarte bună”, a aprobat doamna doctor. „Eu trebuie să-mi iau băiatul de la cor”. „Peste cât timp?”, m-a-ntrebat doamna doctor. „Peste patruzeci de minute, de la școala germană”. „Avem timp să mâncăm prăjitura și vă ducem noi cu mașina și la școală și acasă”, m-a asigurat doamna doctor. „Doamnă, ce subiect ați avut la teza de „aspirantură” cum îi zice acum doctoratului?”. „Doamnă doctor, spuneți-mi, vă rog, „Sabina”. Subiectul meu a fost Diateza în limbile romanice, raportată la limba latină”. „În liceu am făcut cinci ani de latină, și tare mi-a plăcut, și doi de greacă. Mult mi-am dorit să fac Literele, dar n-am vrut să-mi mâhnesc părinții, amândoi doctori”. „Doamnă doctor, bine-ați făcut. De la Polul Nord la Polul Sud, un medic tot medic e. În profesiile umaniste azi poți fi magistrat, de exemplu, și mâine să triezi cartofi în Obor”. L-am citat fără să vreau pe Valeriu, nefiindu-mi teamă să spun, față de cei doi conlocutori ai mei, ce gândesc. „Deși pe vremea când am făcut eu Facultatea, așa ceva nu se-ntâmpla, acum le mulțumesc părinților mei că sunt doctoriță”. „Cu toate că și mama mea a fost doctoriță, eu nu i-am urmat sfatul: am făcut întâi Matematică, apoi Telecomunicații. Cu ultimele bat lumea-n lung și-n lat”. Generalul nu spunea că era și membru plin al Academiei de Științe Tehnice.

Șerban le-a făcut o bună impresie. Când l-am prezentat, ca pe-un om mare, s-a-nclinat și i-a sărutat mâna doamnei doctor, iar generalului i-a-ntins mâna bărbătește.

A doua zi, generalul era la mine-n birou. Deși o femeie nu se ridică în fața unui bărbat, când l-am văzut în ușă am sărit în picioare ca-mpinsă de-un arc și fără nici un cuvânt, cu un gest l-am invitat să se-așeze pe scaunul din fața biroului. Și-a deschis servieta-diplomat, a scos din ea un plic mare sigilat pe care mi l-a-ntins împreună cu-o cutiuță de catifea violet, apoi, dintr-un fel de penar de ebonit a tras ceva dreptunghiular cu mai multe butoane, a apăsat pe unul dintre ele, care s-a luminat în verde pal, apoi s-a așezat pe scaun. L-am întrebat pe mutește ce-nseamnă aparatul ăla. „Poți vorbi normal acum”. Deși primisem acea asigurare, tot nu-ndrăzneam să deschid gura și nici măcar să mă mișc, uitându-mă semnificativ spre tavan. „Deschide cutiuța violet. E ceva pentru tine”. Pe mătasea dinăuntru se răsfăța o floare de jad lucrată cred la microscop, atât de fine-i erau

cizelurile, luciul alternând cu matul, totul într-o ramă de aur roșu: o broșă care, având și anou, putea fi purtată și ca pandantiv. „S-o porți sănătoasă”. În loc de orice cuvânt de mulțumire mi-am scos de la gât lanțul de aur, cumpărat de la consignație din prima mea leafă, l-am trecut prin anoul florii, mi l-am pus din nou la gât, apăsând cu mâna jadul pe piept. Generalul s-a aplecat peste birou, mi-a luat mâna de la piept, mi-a sărutat-o și-a lipit-o de obraz și mi-a așezat-o pe birou cu lentoare, ca și când ar fi fost de sticlă.

„Sabina, ai slăbit cel puțin zece kilograme de când nu te-am văzut”. „Zece fix”. „Nu e nici o bucurie să fii divorțată la treizeci de ani și cu un copil, dar te rog revino-ți, te rog”. „Încerc, fără prea mare succes. Cu ideea că sunt divorțată m-am obișnuit. Dar fiu-meu nu mai vrea să vorbească la telefon cu taică-său, care-i trimite pachete, bani prin B. C. R… N-am ce-i reproșa ca părinte și, la urma urmei, nici ca fost soț. Sunt oameni care nu pot rezista unei pasiuni”. Am făcut un gest care sugera capitularea. „Sabina, tu reziști?”. „Până acum da”, și m-am uitat lung în ochii lui cu-o privire pe care-aș fi vrut-o inexpresivă. „Și de-acum înainte?”, și s-a uitat și el în ochii mei, ai lui, părând să-mi spună că voita mea inexpresivitate nu-l păcălise. „Nu știu”, și-am închis ochii. „Sabina, atracția între doi oameni este ca legea gravitației. La cinema îți simțeam vibrația, îți simțeam dorința, iar eu strângeam din pumni ca să nu te-ating. Tot filmul și tot ce-a urmat a fost o tortură. Sunt însurat de la nouăsprezece ani cu-o femeie admirabilă. E parte din ființa mea. Fata noastră are-aceeași vârstă cu tine. Mi-am înșelat nevasta sub câte un impuls de moment, fără nici o consecință. Poate că acum trăiesc „vara indiană a hormonilor” – cum am citit într-un roman – nu știu. Știu doar că nu-mi pot lua gândul de la tine, din clipa când te-am cunoscut”.

M-am văzut zăcând ca un manechin în brațele farmacistului; m-am văzut extaziată în fața lui Stere, apoi plânsă și disperată; m-am văzut în pat cu Valeriu, fără nici o emoție, ca și când mi-aș fi amintit un film; și de ce să mă fi păcălit, cu bărbatul din fața mea, de vârsta mamei, m-aș fi vrut în pat de când îl văzusem prima oară. Nu știam dacă mai era de cealaltă parte a biroului sau dacă plecase. Am deschis ochii. Stătea cu coatele pe birou, cu palmele la tâmple, cu ochii închiși. Mi-a simțit privirea, și-a rezimat mâinile de brațele scaunului, m-a privit avid, s-a ridicat de pe scaun, a respirat adânc și s-a-ndreptat spre ușă. Am țâșnit de pe scaun și de data asta m-am lipit eu cu spatele de ușă. S-a așezat drept în fața mea și-a lăsat servieta diplomat să alunece la picioare. Mi-am încolăcit brațele de gâtul lui, iar el m-a cuprins de mijloc și m-a strâns, că simțeam că mă-năbuș. Ne sărutam în

neștire. Au urmat patru luni de dragoste nebună în apartamentul unui frate-al lui, inginer pe platforme de petrol marine, plecat în Orient. Față de ceea ce-am trăit cu generalul, a pălit și ce-a fost înainte și ce-a urmat după el. Pasiunea alungă orice inhibiție. Atunci am înțeles ce-nseamnă cele două jumătăți, despărțite la-nceputul lumii, care, în sfârșit, se găsesc și se-mpreună. Acele patru luni au însemnat adevărata mea viață de femeie, de femeie care trăiește clipa, trăiește voluptatea pe care i-o dăruiește o ființă și căreia i-o dăruiește la rându-i: clipa – știind bine că n-are viitor. Dacă nu l-aș fi cunoscut pe general, aș fi murit fără să știu ce-nseamnă pasiunea dintre-un bărbat și-o femeie. Peste patru luni, generalul a luat iară calea străinătății, pentru trei ani, de data asta cu doamna doctor.

„Sabina, cred că ești cântecul meu de lebădă, fiindcă așa te simt în fiecare fibră, alergându-mi prin sânge și prin fiecare neuron, încât după tine totul mi s-ar părea surogat". „Și mie crezi că mi s-ar părea altfel cu altcineva?". „Ceea ce se petrece între noi e-atât de rar…". „Știu". „Sabina, tu ai treizeci de ani, iar eu cinzeci și unu, ești unică în viața mea, nimeni nu m-a cotropit ca tine. Mi-e greu să-mi închipui ce bărbat am să mai fiu de-acum înainte, când în mine exiști doar tu". „Chiar dac-am să mă mărit, cum mă sfătuiești tu, am să-mi înșel bărbatul – nu te uita așa la mine – am să-l înșel, fiindcă lângă el am să mă gândesc la tine".

Dacă aș povesti unui tânăr de azi această amintire, care m-a-nsoțit toată viața, ar spune precis: „Ce memorie pe baba asta!". Iubirea cu generalul Șerban Vasilianu mi-a adus o mare liniște și mi-a crescut înțelegerea și indulgența față de oameni. Vorbeam la telefon cu Valeriu; aveam o tandrețe-n glas, ca a unei mame gata să ierte orice greșeală a copilului față de ea și față de alții. N-o mai socoteam pe Alina Bratu „o spărgătoare de case", ci o ființă pasională, care poate-avea chiar remușcări pentru a fi-mpărțit sufletul unui copil în două. Necazul cel mare se-accentua în loc să diminueze, cum sperasem: Șerban nu numai că refuza să vorbească la telefon cu tată-său, dar refuza și hainele și alimentele de la el. Alimentele puteau fi strecurate prin contrabandă, în frigider, în cămară. Hainele – nu. „Șerbane, nu e păcat de hainele astea frumoase, bune, să nu le porți? Ce să fac cu ele?". „Du-le la un cămin de copii. Iar pe mine, dacă n-ai bani destui de la Securitatea ta ca să mă crești, dă-mă și pe mine la cămin". „De unde-ai aflat tu de Securitate?". „Ne-a chemat Frau Dietrich la Secretariat pe fiecare și ne-a-ntrebat unde lucrează părinții noștri și eu am spus: „Tata în Franța, mama la Meai". „Da, și?". „Și a doua zi a venit la mine prietenul meu Dobrescu – el

are mamă nemțoaică – și mi-a spus că tatăl lui lucrează la Meai, adică la Securitate, și că să nu le spun celorlalți copii”. „Foarte bine”. „Foarte bine” „ce?”. „Nu le spune celorlalți copii”. „Nici de tine? E ceva secret?”. „Nu”. „Și-atunci?”. „Ești prea mic pentru ca să-nțelegi anumite lucruri”. „Da. Sunt prea mic și ca să-nțeleg că tata m-a părăsit”. „Da, mamă, și pentru asta ești prea mic”. La replica asta s-a uitat compătimitor la mine și mi-a-ntors spatele. Greu să lucrezi la Securitate și să nu se teamă lumea de tine și să nu te disprețuiască, dar nici profesia de mamă nu-i ușoară. „Șerban Vasilianu, doar șoaptele tale fierbinți, care-mi pârjolesc trupul și sufletul, mă fac să trec peste starea de nemulțumire de-a fi o oaie neagră-n ochii lumii și de-a-mi vedea copilul bănuitor că-n viața mea e ceva necurat”, mi-am spus în gând, ca să-mi potolesc pulsul care-o luase razna. După episodul Șerban Vasilianu, viața mea a funcționat doar sub domnia legii gravitației.

Șerban nu voia să mai vorbească nici cu bunică-sa paternă măcar de ziua ei de naștere, de Crăciun, de Anul Nou, de Paște, iar când ea îl chema de ziua lui ca să-i facă un cadou nu se ducea să și-l ia. „Șerbane, ce vină are bunica ta că tată-tău ne-a lăsat? Nu te gândești în ce situație mă pui? Ea are să creadă că eu te-nvăț să te porți așa”. „Mamă, să nu-mi spui că nu mai poți de dragul „doamnei Veniamin” și că ea nu mai poate de dragul tău”. „Asta n-are nici o legătură cu tine; tu ești nepotul ei”. „Praf m-ai făcut! Îi pasă ei de mine cum îmi pasă mie de milițianul din colț”. În sinea mea, spiritul lui de observație îmi făcea plăcere, dar felul lui neiertător și exprimarea cinică, la numai opt ani, mă-ngrijorau. Restul vieții mi-a demonstrat că nu-mi făceam spaimă degeaba. I-am telefonat fostei mele soacre, cerându-i să mă primească un sfert de oră, când nu-i stricam programul. M-am dus cu flori și cu-o cutie de bomboane, ca la mers în pețit. I-am vorbit deschis, ca o mamă altei mame și ca un om care-a socotit totdeauna că adevărul e cea mai bună minciună. M-a ascultat fără să mă-ntrerupă. A urmat o tăcere care mi-a dat palpitații. Mă indispune de totdeauna să am de-a face cu oameni care nu mă pot suferi, fără să le fi făcut vreun rău. În fine s-a hotărât să vorbească. Pe-un ton calm, neutru. „Motivele pentru care v-ați despărțit, dumneata și Valeriu” – devenisem „dumneata” – „îmi sunt necunoscute”. În gând i-am tras un „hai sictir, cucoană”, apoi calm, am zis cu voce tare: „Și mie-mi sunt la fel de necunoscute”. „Ceea ce-nțelege un copil, indiferent de influențe, este faptul că un părinte l-a părăsit, deși nu se poate spune asta despre Valeriu. Dacă aș avea anii lui Șerban, probabil la fel aș gândi și eu. Prin transfer de frustrare,

fiind eu mama lui taică-său, nu vrea să mă mai audă și să mă mai vadă nici pe mine. Asta e. Cu vremea poate-și mai schimbă părerile… Vrei o cafea?”. „Mulțumesc, nu”. M-am ridicat, m-a condus până la ușă, ne-am dat mâna. Pe palier am răsuflat ușurată. Cred că la fel răsufla și doamna Veniamin, care scăpase și de obligația de-a-și vedea un nepot provenit dintr-o noră pe care nu și-o dorise. Tare-aș fi vrut să aflu dacă cea de-acum îi era pe plac. Știam că Valeriu vorbea la telefon cu Ileana și cu Paul Iovănescu, dar nu i-aș fi-ntrebat ceva despre noul menaj al fostului meu bărbat nici tăiată bucăți. Toată viața am făcut exerciții de voință, impunându-mi să mă port cât mai domnește, cu toate că, de ce m-aș ascunde după deget, tare mi-ar fi plăcut să scormonesc prin niște vieți, pentru a-mi confirma unele bănuieli.

Oricât mi-aș chema din trecut amintirile, încercând să uit prezentul, boala lui Șerban îmi bate ca o toacă în inimă și-odată cu spectrul ei, ținându-se de mână, întrebarea obsesivă: oare cum se desparte sufletul de trup?

Din Orientul îndepărtat, generalul mă chema săptămânal la un anumit telefon public, la o oră convenită, joia. Viața mea nu-i era indiferentă nici dincolo de vâlvătaia care ne mistuise. De altminteri și pe-atunci își manifesta față de mine o grijă părintească. „Sabina, are să-ți fie tare greu să-ți afli un partener de viață după ce-ai fost măritată cu un om ca Valeriu Veniamin”. „Cred că are să-mi fie și mai greu după ce l-am cunoscut pe generalul Șerban Vasilianu”. „Din păcate, acest general nu poate-nsemna pentru tine o relație permanentă și neîmpărțită, cum e firesc să-și dorească o femeie, mai ales la treizeci de ani”.

Fiica lui, de vârsta mea, era neurochirurg, măritată cu un neurochirurg neamț, cu binecuvântarea autorităților noastre. Fiu-său era ortoped, pe lângă un mare specialist, însurat cu-o româncă, fiica unui vestit ortoped din România. Amândoi copiii se stabiliseră la Los Angeles. „Dacă tot lucrăm sub oblăduirea Securității, măcar să profităm”, îmi spunea generalul, făcând aluzie la felul cum își plasase copiii, mai acana de comunism. „Sabina, să nu crezi că Siguranța nu controla telecomunicațiile, nu mai vorbesc de persoane care-aveau permanent telefoanele ascultate. Madam Lupescu, „Duduia”, cum o numea amantul ei regal, avea masă de ascultare, că doar nevasta lui Pitulescu, directorul Telefoanelor, era verișoară cu „Duduia”. Dacă mai avea nevoie de-așa ceva. Închisorile de exterminare sunt comandate de ruși, iar noi vrem să nu le fim mai prejos în cruzime. În rest, serviciile omoloage ale dragii noastre Securități, ca și ea, mititica, sunt făcute ca de-o mamă și de-un tată. Un reproș am să-i fac fostului tău soț: că

nu v-a scos din Țară pe tine și pe Șerban”. „Nu cred că noua nevastă avea nevoie de noi. Și oricum, eu nu-mi lăsam bunica și mama ca să plec nicăieri”. „Sabina „Țara noastră viitor de aur n-are”. Știu că ai refuzat și ofertele pe care ți le-a făcut „Prăvălia”. Aici zic eu că ai dreptate. E suficient să-ntinzi un deget ca să ți se ia apoi mâna toată”. Mi-a venit să-i spun că de-aceeași părere era și Endre, dar „legea tăcerii” pe care mi-o impusesem m-a oprit. „Un om în care poți avea încredere este Endre. E singurul din „Prăvălie” pe care-l socotesc prieten. Spre deosebire de noi, el lucrează la „Prăvălie” din rațiuni profunde. Eu lucrez la ei fiindcă ori ajungeam la săpat șanțuri sau poate chiar la zdup, dacă le refuzam oferta, dată fiind proveniența mea burghezo-moșierească și faptul că am lucrat la Siguranță, tot în profesia mea; iar tu, neavând pe nimeni la spate, te-ai fi văzut profesoară de gimnastică și de desen pe un' și-a luat dracu' noapte-bună”. Să fi plecat cu Valeriu în Franța și ce să fi făcut acolo? Profesoară de franceză în Franța, haida de, sau de engleză, când acolo predau engleza, englezi de la mama lor? S-ajung cumva, prin pile pe la „Europa liberă”, ca să mă plătească C. I. A., adică omologul „Prăvăliei” de unde-aș fi plecat? Să-mi fi făcut cruce și să-i fi mulțumit lui Dumnezeu că „Prăvălia” nu mă punea nici să spionez pe cineva, nici să fac lucruri reprobabile. Rezumam presa occidentală, traduceam documente care-mi spulberau orice iluzie despre orice nație. Eram elevă la școala decepției totale. Ajunsesem la concluzia consolatoare a românului: „ce mi-e dracu', ce mi-e tat-su”. Nu așteptam să vină americanii să ne dezrobească, ci pensia, iar până atunci să nu mă bage nimeni în seamă și să rămân mereu subalterna lui Endre, de sănătatea căruia mă rugam lui Dumnezeu. Generalul îmi tulburase trupul și sufletul. Trecuseră doi ani de când trăiam în regim de castitate totală și, de ce să nu recunosc, mi-aș fi dorit măcar sporadic un bărbat lângă mine, căruia nu-i ceream mai mult decât să fi știut, să fi simțit că mă dorea și să mă fi făcut o clipă să uit de general. Știam tot ce se-ntâmpla în țara noastră: știam de schingiuirile din pușcării, de drama țăranilor băgați cu otuzbirul în Gospodăriile colective, știam chiar mai mult decât lumea din afara „Prăvăliei”, dar asta nu mă-mpiedica să mă simt ca o pustnică bântuită de gânduri păcătoase. Trupul meu tânăr nu-l uita pe Șerban Vasilianu și-și dorea lângă el un bărbat. Joia, cu sfertul de ceas de convorbire de peste continente era o desfătare, însă și-o tortură. Cine-și închipuie că numai sufletul cunoaște instabilitatea, deruta, înseamnă că n-a trăit-o pe cea fizică sau nu vrea s-o recunoască. Și social, între locatarii blocului eram când

„securista de la etajul trei” când „doamna Gherasim”, asta ori de câte ori imobilul, pe jumătate naționalizat, pe jumătate cu proprietari, avea nevoie de refacerea fațadei, de pompe noi la uzină, de zugrăvit casa scării, de reparat acoperișul. Atunci se ținea o ședință cu locatarii și „doamna Gherasim” era rugată să meargă cu miloaga la ICRAL. Acolo ceream să fiu primită la director. „Pe cine să anunțăm?”, mă-ntreba secretara. „Pe tovarășa Sabina Gherasim de la M. A. I.”. Secretara se schimba la față, gândind că eram trimisă în vreo anchetă. Directorul, cu-aceeași bănuială, mă primea numaidecât, plin de amabilitate, sărutându-mi mâna și oferindu-mi o cafea, vorbindu-mi cu „doamnă”, fiindcă din practica lui de ins uns cu toate alifiile, deși fiind moda „tovarășilor și a tovarășelor”, băgase de seamă că oricărei țoape îi cădea bine s-o tratezi drept doamnă. Inginer de profesie, directorul vedea imediat că „tovarășa de la M. A. I.” nu era „pe puncte”, dintr-ăia cu Facultate; dar fără liceu. El mă trata ca pe-o doamnă, iar eu mă purtam în consecință, fără aere autoritare, cu duhul blândeții, ceea ce era și mai derutant pentru partener. Cu-acest comportament și cu firma M. A. I.-ului unde lucram, toate cererile mi-au fost împlinite, încât blocul nostru arăta ca o jună copilă între vecinele sale cu aer de femei trecute. Probabil că nu locuia pe-acolo nici o „securistă”, tratată drept doamnă, când nevoile locative o cereau. Oriunde, în afara Instituției, purtam verighetă. La slujbă, o puneam într-un compartiment al portmoneului. Acolo toată lumea știa că divorțasem. Deși mă cam lehămetisisem de singurătate, purtam verigheta ca pe-o pavăză împotriva unor propuneri care, lansându-mi-se numai din ochi, erau ignorate, eu făcând pe proasta. Sigur că mama ar fi vrut să mă vadă iară măritată, însă amintindu-și viața amară pe care-o duseserăm patru ani alături de „tăticu” nu-mi făcea nici o aluzie la un nou soț, știind cât de greu este să găsești un bărbat care să-ți accepte copilul făcut cu altul, să ți-l accepte, nu să-l iubească. În acest context, de neliniște sufletească și trupească, l-am cunoscut pe Alexe Gregorian. Fiu-meu se plângea de la o vreme că respiră greu pe nas. Cerându-i părerea, Paul Iovănescu m-a trimis la colegul lui de facultate Alexe Gregorian, „un orelist eminent”. Orelistul, un bărbat de patruzeci și cinci-patruzeci și șase de ani, era înalt, suplu ca o nuia, cu părul cărunt, tuns scurt, cu ochii de-un albastru intens, care parcă te mângâiau ca și zâmbetul, jumătate îngăduință față de lume, jumătate ironie. Când îți vorbea, ți se uita drept în ochi și-aveai impresia că te descifra dintr-o privire. „Tinere”, i s-a adresat el lui Șerban, „în năsucul matale se află ceva ce trebuie scos, ca să poți respira ca lumea. Fiindcă altfel creierul nu

primește oxigen cât trebuie și ai avea tulburări nu doar de respirație, dar și la-nvățătură. Deci, te internezi, cu mama dumitale, două-trei zile în spital, scoatem bâzdâgăniile astea din nas și-ncepem o viață nouă. Să nu-ți fie teamă fiindcă nu simți nimic. Doamnă, când vă hotărâți, îmi dați un telefon, mă interesez de loc și vă internați”. „Domnule doctor, azi e vineri, s-ar putea să venim luni?”. „Perfect. Să vă fac și biletul de internare. Vă rog să-mi aduceți o adeverință de salariat de la dumneavoastră sau de la soțul dumneavoastră”. În acel moment s-a uitat fix la mâna mea stingă; pe inelar se vedea urma verighetei pe care uitasem să mi-o pun, plecând eu în graba mare de la slujbă, cu-o mașină banalizată, oferită de colonelul Endre, cu șofer în civil. Doctorul ne-a condus până la ușă, mi-a sărutat mâna, i-a strâns-o bărbătește lui Șerban și l-a mângâiat pe creștet. Deși cu dulapul plin de dezabieuri de lux, trimise de Stere, m-am dus la spital cu un capot de diftină, bleu-marine, cu niște bobițe albe. Am fost internați într-o rezervă numai Șerban și cu mine. Toată noaptea stăteam cu lumina aprinsă ca să nu se urce gândacii pe noi. Doctorul, îndată ce-și termina treburile, venea în rezerva noastră, ne făcea conversație, apoi i se-adresa lui Șerban: „Tinere, îi dai voie mamei tale să bea o cafea la mine-n birou?”. Și mă duceam să fiu tratată cu cafea excelentă preparată pe loc, într-un filtru. „Domnule doctor, am văzut că sunt singura mamă cu un copil mare, în rest numai mame de copii până-n doi-trei ani”. „Îmi permiteți să fac și eu o excepție?”. „Să vă permit? Vă mulțumesc din suflet, fiindcă Șerban face el pe Mandea chieptosu', dar cred că ar fi fost tare traumatizat fără mine. E-nvățat cu mamă, cu bunică și, sporadic, și cu străbunică”. S-a uitat fix la mâna mea stingă. „Și tatăl? El nu intră în ecuație?”. „Tată-său este-n Franța de doi ani. Sunt divorțată. Șerban a fost anul trecut la el, dar abia aștepta să se-ntoarcă-n Țară”. „Și eu sunt divorțat și am o fată de zece ani, care-a rămas la fosta mea nevastă. Cu fata mă văd în fiecare duminică, zi consacrată numai ei. Am rămas în bune relații cu fosta nevastă și-am ajuns la relații cordiale și cu actualul ei soț. Dumneata, Sabina? Îmi dai voie să ne spunem pe nume?”. „Da… Eu? Cu fostul meu soț sunt în relații telefonice săptămânale, cu privire la copil și-atât”. M-a privit lung, luându-mi bine seama, cu ochii lui blând-ironici și m-a-ntrebat cu un glas învăluitor: „Ai vrea să te mai vezi cu mine?”. „Da”, și l-am privit ca un om pe alt om, fără nici o intenție de seducție. Mi-a luat mâna stângă, mi-a mângâiat-o, trecând un deget peste semnul lăsat de verighetă. „Îmi plac oamenii sinceri și direcți”. „Și mie. Și, pentru-a ști de la-nceput pe ce picior să dansăm, vă spun…”. „Îți spun”,

parcă așa ne-am înțeles…”. „Îți spun că sunt angajată la Securitate, ca traducătoare de engleză și de franceză”. „Nimeni nu e perfect” – și mi-a zâmbit. „Oameni sunt peste tot, așa că n-am de ce să mă sperii”. „Cum majoritatea se sperie de Securitate, indiferent de ce faci acolo, mă simt datoare să-i spun omului de la bun-început ce hram port”. „Mai întâi că acolo faci o muncă, să-i spun tehnică. Să știi că nu-i condamn nici pe operativi. Fac o meserie, ca oriunde-n lume: la un serviciu de Siguranță a Statului. Periculoși sunt colaboratorii externi, adică turnătorii: unii forțați de-mprejurări, alții din proprie inițiativă, pentru diverse avantaje”. „Turnătoria nu s-a-nființat odată cu-acest regim. E veche de când lumea, numai că în altă proporție”. Și mi-au trecut prin minte toate documentele pe care le-avusesem în mână, ce-mi dovediseră câtă mârșăvie existase în personaje de mare distincție socială.

„Ne-ntoarcem la ceea ce ne privește pe noi doi. Ziua mea cea mai puțin aglomerată e sâmbăta, a ta, Sabina?”. „Vorbim la telefon și ne-nțelegem”. „Mergem la un restaurant, apoi mai vedem ce facem”. „Eu nu sunt mare amatoare de restaurante. Prefer o plimbare. Nici petrecăreață nu sunt. Mă culc devreme, mă scol devreme”. Ținând seama de cât de ocupat era doctorul, i-am dat și numărul de telefon de la slujbă, număr pe care-l știau doar Șerban și mama. Și eu și doctorul eram oameni liberi – în sensul de necăsătoriți. Chiar dacă-mi înregistrau convorbirile, n-aveau decât. Nu ne transmiteam secrete de Stat și nici picanterii. După două luni de tatonări, în care doctorul mi-a dovedit că nu era dornic doar de parteneră de așternut, în momentul când tensiunea senzuală dintre noi ajunsese explozivă, ne-am trezit unul în brațele celuilalt. Doctorul Gregorian s-a hotărât să se-nsoare cu mine, cred că din același motiv ca și Valeriu: lipsa oricărei aluzii la căsătorie, către care, cu toată sinceritatea, nici nu-mi dădea inima brânci. O dată și-mi fusese de-ajuns. Înainte ca Valeriu să fi dorit să stea din nou singur în garsonieră, „pentru o vreme”, nu simțisem nici o fisură între noi. Ceea ce mă făcea bănuitoare față de orice bărbat și nu-mi dădea nici un imbold s-o iau de la capăt cu măritatul. Înainte ca Alexe Gregorian să mă ceară de nevastă, am vrut să-i cunosc fata. Irina, o blonduță cu ochii verzi, înaltă și dolofană, mi-a amintit cum arătasem eu după complexul primar, ceea ce m-a făcut s-o-ndrăgesc din primul moment. Blândă, bine-crescută, citind mult, familiarizată cu albumele de artă, ascultând muzică simfonică, de unde am tras concluzia că avea o mamă de calitate. Faptul că duminicile și-l împărțea pe taică-său cu mine îi făcea chiar plăcere. După câteva

întrevederi în trei, cerându-i lui Alexe aprobarea, i-am făcut Irinei cunoștință cu Șerban al meu. Din primul moment Irina s-a purtat cu el ca o soră mai mare, iar Șerban, tăcut și ascuns de felul său, a aflat în tovărășia fetei o nesperată ocazie să-i propună tot felul de jocuri de memorie, puzzle-uri complicate, amintire de la taică-său. Eu i-am invitat duminica la masă pe Alexe și pe Irina, spre încântarea dezinteresată a lui Șerban și spre cea interesată a mamei, care nu pierduse nădejdea că aveam să mă recăsătoresc.

Alexe, în momentul când s-a hotărât să mă ceară de nevastă, m-a prezentat părinților lui, medici interniști, având amândoi cabinet pe lângă piața Lahovary. Sigur că fiul lor le făcuse cunoscută biografia viitoarei nurori. Nu cred că fuseseră foarte fericiți că aveam un copil și nici că lucram unde lucram, dar m-au primit cu bunăvoință și cred că le-am făcut o impresie bună, arătând ca una cu picioarele pe pământ. Elementul cel mai favorabil pentru mine fusese fără-ndoială simpatia pe care i-o inspiram Irinei, bunicii iubind-o. Rămăseseră în bune relații și cu fosta noră. I-am invitat la masă, mama și cu mine întrecându-ne în pregătiri, iar casa lucind de curățenie. Viitorii mei socri aveau un interior cât se poate de burghez, cu mobilă cubistă, care mi-o amintea pe-a unchiului meu de la Craiova. Erau copii de negustori de cereale de la Bechet, preocupați să-și facă o carieră și să trăiască în confort. Stilul cubist era ultima modă pe vremea tinereții lor, și-n arhitectură și-n mobilier. Prea ocupați cu spitalul și cu cabinetul, n-aveau nici timp și, probabil, nici dorința de-a schimba niște mobile trainice și care le-ndeplineau toate nevoile. Dacă în copilărie n-aș fi intrat în casa acelei boieroaice în care-mi fusese dat să văd lucruri despre care, până atunci, nici nu știam că existau, dacă studentă nu l-aș fi avut „profesor de estetică” pe Stere Caragiani și nu mi-aș fi rafinat gustul alături de Valeriu, sigur aș fi lăsat-o pe mama să aducă de la Craiova mobila moștenită de la „tăticu”. Numai eu știu cât am luptat ca s-o conving să renunțe la acele lucruri pe care cu mare părere de rău, le vânduse unor vecini, și chiar la preț bun. Umblați prin multe case, ca medici, părinții lui Alexe apreciaseră interiorul meu din bulevardul Dacia și mă-ntrebaseră dacă mobila din apartament provenea din familie. „Nu. Afară de bucătărie, totul e cumpărat de la consignații”, i-am liniștit eu, ca să nu-și închipuie că fiul lor ascunsese ceva în legătură cu biografia mea. Mamei, care făcuse un liceu serios – ca și mine – cu toată meseria ei de contabilă, îi plăcea să citească și să se informeze; făcuse față viitorilor ei cuscri care-i fuseseră simpatici din primul moment cum și ea le plăcuse lor, descoperindu-și și cunoștințe

comune, dintre fostele mamei colege de liceu, ceea ce dăduse acelei întâlniri un aer familiar și chiar familial. La divorţ, cui îi rămânea copilul îi rămânea și locuința. Deși Alexe, conform legilor în vigoare în acele timpuri și nu numai, ar fi putut rămâne sub același acoperiș cu fosta nevastă, preferase să-și cumpere o garsonieră dublă pe Polonă. Remăritându-mă, am recurs la aceeași șmecherie ca și la căsnicia cu Valeriu: mi-am păstrat numele de fată, deci și buletinul de identitate. Mama s-a mutat în garsoniera lui Alexe, el în apartamentul meu, fără să-și schimbe adresa din buletin. Alexe mergea o dată pe lună și-și plătea întreținerea pentru garsonieră, în care mama se ducea de fapt numai seara. Ileana și Paul Iovănescu ne-au fost martori la Sfatul Popular din Piața Amzei, unde mă măritasem cu Valeriu. Când le-am propus să ne nășească civil, Paul a izbucnit în râs: „Măi, eu cu Alexe ne nășim unul pe altul. El cu Simona, „răposata”, m-au însurat cu Ileana, eu cu Ileana am măritat-o prima oară pe Sabina și la recidivă tot noi, ocazie să-i întorc politețea lui Alexe”. La ceremonie au participat, pe lângă martori, părinții și Irina cu Șerban, ei doi fiind mai emoționați decât noi adulții. Lui Șerban i-am cumpărat un costum „de om mare”, cămașă albă și papion, Irinei un deux-pièces, care-i avantaja silueta ți pantofi negri de lac, de domnițoară, cu un pic de toc. Am întrebat-o pe Irina – în vederea acestei toalete – dacă voia s-o aleagă împreună cu maică-sa ori cu mine. „Mama a zis s-o aleg cu tine, ca să-ți testeze gustul”, mi-a spus ea cu sinceritate. „Sabina, mie mi-ar face mare plăcere s-o cunoști pe mama”. „Dar mamei?”. „Și ea vrea să te cunoască”.

De la Sfatul Popular – care ne trezea amintiri și lui Alexe și mie, fiecare căsătorindu-ne prima oară tot acolo – ne-am dus la „Athénée Palace”, restaurant ales de socrii mari care, nefiind bucureșteni din tată-n fiu, îl considerau culmea eleganței, spre deosebire de doamna Veniamin pentru care „Capșa”, cu toate că „nu mai este ce-a fost între cele două războaie mondiale”, „era totuși „Capșa”. Deși în minte cu bruiajul primei mele căsătorii și cu al celei a generalului Vasilianu, la „Athénée Palace” m-am simțit mult mai în voie decât la „Capșa”, socrii mei fiind de-aceeași proveniență cu mama. Cei mai fericiți și mai importanți erau copiii. S-au dus pe ringul de dans, au țopăit, cântând amândoi un cântec de pe când erau la grădiniță, au dat ocol restaurantului, umblând pâș-pâș, ținându-se de mână, de parcă se rătăciseră-n pădure sau mergeau la furat. Cred că ziua aceea a fost începutul legăturii pe viață între cei doi „frați de lingură”, care s-au considerat și se consideră mai frați decât cei făcuți de-o mamă și de-un

tată. De-atunci, Șerban s-ar fi simțit frustrat dacă Irina ar fi lipsit o duminică de la noi. Cerându-i voie lui Alexe, i-am îndeplinit Irinei dorința de-a-i cunoaște mama. Am hotărât să ne-ntâlnim pe teren neutru, în Parcul Ioanid. Irina era extrem de emoționată, „mai mult decât la prima-ntâlnire cu un băiat”, cum avea să-mi spună peste ani. Ea ne-a făcut prezentările: „Mama, doamna Sabina Gherasim, soția tatei, și fiul dânsei, Șerban”. Ne-am strâns mâna și ne-am cântărit din ochi. Zâmbetul din privirea Simonei mi-a amintit-o pe doamna doctor Adela Vasilianu. Frumoasă, apropiată și Simona, doctoriță și ea. O față cu un oval perfect, ochi verzi, sprâncene, ai fi zis pictate – atât erau de frumoase – gene lungi, date cu un pic de rimei, un nas scurt, fin, drept, gură cu buze apetisante, peste niște dinți impecabili, totul pus în valoare de-un machiaj discret, siluetă cu niște rotunjimi incitante, picioare nervoase, încălțate în pantofi escarpin, de piele de șarpe, cu nuanță verzuie ca și geanta. Rasă, eleganță, bun-gust. Șerban i-a sărutat mâna, iar ea l-a mângâiat pe creștet și i-a zburlit ușor părul.

„Cred că nu e cazul să ne „domnim”. Eu zic să ne spunem pe nume, nu Sabina?”. „Da, Simona”. Și ne-am luat prietenește după umăr. Șerban și Irina repede s-au îndreptat spre un grup de copii. S-au ținut câteva minute la vreo doi metri distanță de ei, așteptând să fie poftiți la joacă, ceea ce n-a-ntârziat să se-ntâmple. Noi, mamele, ne-am așezat pe-o bancă. „Simona, să-i lăsăm nițel să se joace și pe urmă mergem la mine-acasă, la o cafea, la un ceai”. „Sabina, cât suntem singure, să ne spunem câteva lucruri importante”. „Foarte bine”. „Mai întâi, îți mulțumesc pentru felul cum te porți cu Irina”. „Simona, între șapte și unsprezece ani am avut tată vitreg. Nu vreau să simtă Irina vreo „vitregie” din partea mea. Nu caut s-o-ndepărtez de tatăl ei, ci dimpotrivă, și vreau să fie cât mai prietenă cu băiatul meu, iar pe mine să mă considere ca pe-o soră mai mare”. „Apreciez și faptul că nu i-ai pus nicio-ntrebare cu privire la despărțirea mea de taică-său”. „Tare-aș fi vrut să te cunosc înainte de-a mă căsători cu Alexe, dar n-am îndrăznit să-i cer Irinei să ne pună față-n față, fiindcă nu știam dacă întâlnirea noastră nu l-ar fi supărat”. „Nu l-ar fi supărat, dar nici plăcere nu i-ar fi făcut. De rușinea Irinei și-a lui Șerban a fost de acord să ne vedem noi două. Să știi că nu ne-am despărțit fiindcă eu mi-aș fi găsit sau el și-ar fi găsit pe cineva. Însă avem firi incompatibile. El e plin de hachițe și total dezinteresat de tot ce privește o viață de familie. Nici eu nu sunt un monument de răbdare și de pedagogie și nici dispusă a fi singurul bou care trage la jug. Alexe, pe cât de riguros e-n profesie, pe-atât e de lasă-mă să te

las în viața lui de familie. Am fost căsătoriți șapte ani. O zi măcar n-am fost împreună-n concediu. Ne-am luat din dragoste. Eu eram în anul doi, el în șase, intern la Colțea. După căsătorie, cât am fost studentă, locuiam când la părinții mei, când la ai lui. Ai mei mi-au cumpărat apartamentul unde locuiesc acuma cu Irina și cu actualul meu bărbat. După ce am terminat și eu facultatea și ne-am așezat la casa noastră, mă trezeam că Alexe venea cu doi-trei inși la prânz, fără măcar să mă prevină. De unde contam că aveam mâncare pe trei zile, se mânca totul la o masă. La protestele mele față de-asemenea procedee mi se spunea invariabil: „Ești meschină”. Nu sunt geloasă și n-am fost niciodată. Mi se pare însă că buna-cuviință cere să dai un telefon când întârzii cu orele. Sunt de acord că-n meseria noastră oricând poate apărea o urgență. Atunci rogi pe cineva să dea un telefon nevestei și să-i spună. Timpul lui era sacru: o șoaptă să nu fi auzit când avea ceva de citit, de-nvățat. Al meu n-avea importanță. Când îmi cerea ceva – pe care și-l putea lua și singur – trebuia să i-l aduc în două secunde, altfel începea imediat cearta. E tipul de om care nu-nțelege că nu numai el are nevoie de un pic de singurătate, în care să nu te bată nimeni la cap. Este o ființă acaparatoare și pentru care totul începe cu „nu”. Ajunsesem un pachet de nervi. Trebuia să fac toate eforturile ca să nu mi-i vărs la spital pe oameni nevinovați. Văzând că-mi schimbam firea, că eram din ce în ce mai mohorâtă și mai lipsită de chef de viață, cu tot regretul pentru Irina, am divorțat, spre amărăciunea părinților noștri. M-aș bucura să fi-nvățat ceva din conviețuirea cu mine și să se poarte altfel în noua căsnicie. Te rog să mă ierți, Sabina, pentru tot ce ți-am spus, dar am vrut să fiu sinceră cu tine”.
„Simona, cu fostul meu bărbat am dus o viață pașnică, fără contrarieri, fără cel mai mic dezacord. Aveam păreri comune, gusturi comune. Cred însă că i-am forțat mâna, făcând un copil. Descurajat de câte bețe-n roate i se puneau la fiecare film din partea autorităților și de lucrătura unor colegi din breaslă, plus atmosfera generală, socotea că nu sunt vremuri să faci copii. Când l-am avut pe Șerban, s-a purtat însă exemplar, iar copilul l-a adorat până-n momentul când și-a dat seama că tată-său ne-a părăsit. Nu m-ar fi mirat să mă-nșele, înconjurat cum era de femei talentate, frumoase și m-aș fi făcut că nu bag de seamă, știind că lumea nu e făcută din sfinți imuni la ispită. Cerându-mi să divorțez, am divorțat, fără să protestez și fără să cer explicații. M-am măritat cu Alexe fiindcă mă atrage, de ce să nu recunosc, și fiindcă îmi mai doresc un copil. Felul cum se poartă Alexe cu Irina și cu Șerban mi-a dat curaj. În materie de căsătorie, am principii țărănești: „ce

casă e aia fără copii?”. Și e tare greu să n-ai pe nimeni după ce-ți mor părinții”. „Ai dreptate: eu sunt singură la părinți, Alexe la fel. Irina n-are nici măcar veri. Acum îl are pe Șerban; îl recomandă copiilor: „fratele meu”. „Și eu sunt singură la mama. De două ori a fost măritată și de două ori a rămas văduvă. Eu am doi veri-primari, dar nu suntem deloc apropiați. Mă bucur că Șerban și Irina se consideră frați și că noi două ne-am înțeles din primul moment”.

Am simțit atunci că mi-am apropiat un suflet de om. Mă bucuram că, pe lângă Ileana și Paul Iovănescu, îmi mai făcusem doi prieteni: pe Simona și pe Mircea Ulieru, soțul ei, avocat, văr-primar cu Paul. Ajungând la o-nțelegere în privința divorțului, Alexe și Simona le ceruseră sfatul Ilenei și lui Paul. Simonei i-l recomandaseră pe Mircea Ulieru, iar lui Alexe pe-un alt văr al lui Paul. Mircea Ulieru, văduv, fără copii, se-ndrăgostise de la prima vedere de clienta lui. Priceput la oameni, bun psiholog – așa cum i-ar sta bine oricărui avocat – văzuse în Simona o femeie la locul ei, care nu umbla după aventuri, ci după o viață liniștită, lângă un om care să nu-i scoată sufletul cu hachițele. După ce, prudent, se păscuseră unul pe celălalt un an, Simona și Mircea Ulieru se căsătoriseră. „Mai întâi am vrut să văd cum se poartă cu Irina și pe urmă m-am măritat”, mi-a spus Simona.

Cât timp trăise „tăticu”, nimeni nu ne călcase pragul. Apoi, mamei, femeie singură, cu un copil de crescut, și cu slujbă, numai de mondenități nu-i ardea, nemaivorbind de cei doi ani cât îi fusese fratele-n pușcărie. Femeie la casa mea, simțeam nevoia să schimb și eu o vorbă cu niște oameni care să-mi facă plăcere. Mi-am folosit toată diplomația pentru a-mi convinge bărbatul să ne vedem cu Simona și cu Mircea, la-nceput la Ileana și la Paul, apoi la noi acasă și, până la urmă, la Simona și la Mircea. Prima oară când i-am invitat pe toți patru adulții și cu Irina, mama a dat din umeri, ca apoi, când a văzut câtă bucurie le-a făcut copiilor să ne vadă la un loc, s-a-nmuiat. „La urma urmei, nu-nseamnă că dacă ai divorțat să nu te mai vezi cu fostul sau cu fosta, mai cu seamă când ai împreună copii”, a tras ea concluzia.

Doamne, cum s-o despărți sufletul de trup?

Anul 1956 a tulburat apele mocirloase ale zonei sovietizate. Revoluția din Ungaria, tratată drept contrarevoluție, fiind o manifestare fățiș antisovietică, a băgat spaima, nu știu cât în Uniunea Sovietică, însă rău de tot în dirigenții sateliților. Până și pe noi, personal civil din cadrul Securității, ne prociteau măcar de două ori pe săptămână: „Fiți vigilenți,

tovarăși! Raportați tot ce vi se pare suspect. Avem de-a face” – se refereau la Ungaria – „cu un atac la drepturile noastre democratice, un atac la socialism și la libertate”. La asemenea catehizări, de câte ori întâlneam privirea lui Endre, deslușeam un zâmbet ironic căruia-i răspundem lăsând repede pleoapele. Avusese loc și-n rândul studențimii noastre o răbufnire de revoltă, manifestată prin curajul de-a cere depolitizarea învățământului și o altă politică față de țărănimea zdrobită de cote. Rezultatul: arestări și condamnări în rândul studenților și nu numai. Pumnul în gură vârât și mai adânc față de oricine nu ținea ață linia Partidului. Cred că de când mă angajasem nu tradusesem cât am tradus când cu Ungaria în 1956. Nici acest moment de mare tensiune, de sânge vărsat, n-a clintit echilibrul stabilit prin convenția de la Yalta. Goarnele Occidentului sunau neobosit împotriva Sovietelor, iar ăstora le păsa mai mult de-o grămadă de efectele pur sonore ale „lumii libere”. Dar pe naivii noștri nici o evidență nu-i strămuta din convingerea că nu se putea „să ne lase pe noi americanii”. Primeam benzi de magnetofon cu înregistrări de la toate posturile de radio care emiteau în franceză și-n engleză. Le ascultam și le făceam rezumate; dacă ar fi fost să le traduc în întregime nu mi-ar fi ajuns douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru. Întâlnindu-mă o dată în ușă cu Endre, mi-a șoptit: „Ce spun benzile tale e fleac față de atrocitățile de la vecini. Încolo, după cum vezi, râuri de lacrimi de crocodil, ca și față de cel puțin patruzeci de milioane omorâți de Stalin. Un Nürnberg pentru criminalii de pace, pe lumea ailaltă! Aș vrea să stau singur într-o peșteră”. „Și eu”. Și nu-l mințeam. De câte ori dădeam cu ochii de el simțeam că stătea să facă explozie. Într-o zi i-am pus mâna pe braț și i-am spus: „Vă rog liniștiți-vă. Nu putem schimba noi fața lumii”. „Dracu' ne-a pus să mai și facem copii”, mi-a spus el și a oftat din rărunchi.

Cred că 1956 a contat mult la hotărârea lui Valeriu de-a părăsi Țara în 1958. Iubirea cu Alina Bratu a fost picătura care-a făcut să se reverse paharul plin ochi dinainte. În 1956, când se petrecea ce se petrecea în Ungaria, plimbându-ne cu Șerban în Parcul Ioanid, Valeriu m-a-ntrebat: „Crezi că se schimbă ceva-n lagărul sovietic?”. „Nu se schimbă nimic, Valeriu. Are să se schimbe când cine face experimentul actual are să treacă la alt experiment”. „Adică?”. „Adică suntem niște cobai, iar Globul un laborator. „Microbiologii”, cărora le servim drept material, experimentează în permanență și pe animale și pe plante. Oamenii nu au mai mare valoare decât restul faunei”. „Nu-mi vine să cred, mai ales că pe Pământ există și

lumea care trăiește normal”. „Când spunem „normal”, important este punctul de referință. Dacă acest punct este cancerul, ulcerul pare o prăjitură”. „Tu nu crezi că există o lume liberă?”. „Liberă pe spinarea cui? În Primul război mondial, când nemții l-au trimis pe Lenin în vagon plumbuit să facă revoluție, fiindcă pierduseră partida, ce calificativ le dai? Dar cui ne-a dat pe mâna rușilor pe noi și jumătate din Europa?”. „Văd că te-ai îndoctrinat bine”, mi-a spus Valeriu pe jumătate serios, pe jumătate-n glumă. „Valeriu, trec printr-o școală de pierdere-a iluziilor”. Respectam cu sfințenie deviza mafioților, aceeași cu-a serviciilor secrete: Omertà. Nu pomeneam nimănui despre documentele și despre cărțile de spionaj care-mi treceau prin mână. Un rând scris n-aș fi scos din Instituție, nici măcar o listă de cumpărături: „ouă, brânză, mărar, pătrunjel”. Omului pentru care lumea înseamnă el și familia lui puțin îi păsa de Ungaria. Lumea făcea mai departe copii, îi boteza, îi cununa, petrecea fiecare în felul și după puterile lui – unii cu mici și cu caltaboși, cu sarmale, cu țuică fiartă și cu zaibăr, alții cu icre negre, care se găseau din belșug, cu șampanie, cu finețuri, în toalete rafinate, studenții provinciali mai sărăcuți, la „Grigore Preoteasa”, unii cântând la ghitară, alții dansând. Dacă-i spui cuiva, după 1990, că-n vremea comunismului se trăia pe trei planuri, nu te crede: o lume a năpăstuiților, cu membri din familie în pușcării, evacuați din case, abia ținându-și zilele; o lume a profitorilor; o lume căreia orice formă politică nu-i ținea nici de cald nici de răcoare – majoritară. Ca în orice regim, unii se treziseră din cenușe-n piciorușe. Eu cărei categorii îi aparțineam? Fratele mamei fusese-n pușcărie. Mamei și mie ne bătuse inima destul: mamei să nu-și piardă slujba, mie să nu se afle și să fiu dată afară din Facultate. Împotriva unchiului nu se emisese legal nici o acuzație, el nu figurase în nici un proces. Nici în autobiografia de la Securitate nu pomenisem de el. Salariată a Instituției, puteam fi considerată printre profitori: n-aveam noi, personalul civil, salariile operativilor, dar simțitor mai mari decât ale omologilor noștri din alte instituții, plus diverse sporuri care să micșoreze diferența între noi și operativi. Cred că liniștiți erau numai cei care n-avuseseră nimic de omis în autobiografie, care nu-ncercau să se remarce, pentru a nu stârni rivalități, și care tăceau ca vita cea necuvântătoare în fața oricărei absurdități s-ar fi aflat. Endre n-avea decât un singur prieten în Instituție: pe generalul Șerban Vasilianu. Ce știa sau bănuia în legătură cu mine și cu generalul n-aveam să aflu niciodată. De ce îi inspirasem, încredere, de asemenea. Peste patruzeci de ani de la angajarea mea, în 1991, când amândoi eram la pensie, mi-a

spus cum mi-a sustras din dosar o foaie informativă cu privire la unchiul meu, avocatul. Cea mai mare dovadă de încredere avea să mi-o dea Endre în momentul când, vrând să fac un bine cuiva, aveam să-l rog să comită o ilegalitate. O bună prietenă a Simonei, neuroloagă, își dădea doctoratul. Își trecuse toate examenele excepțional. Când să-și prezinte lucrarea scrisă, teza, a fost anunțată că i se respingea dreptul la doctorat, fără nici o explicație. Biata femeie, măritată cu un gazetar – deci meserie nesigură, nemaivorbind că era și un mare fustangiu – se aștepta să fie dată afară și din slujbă nu numai să i se interzică titlul de „doctor în științe medicale”, pentru care-și dăduse trei ani sufletul. Această doctoriță, Voica Segărceanu, era eroina unei istorii triste; cu mamă profesoară de matematică și cu tată medic, rămăsese în Ardealul de nord-vest sub ocupație maghiară, în urma dictatului de la Viena. Când ungurii primiseră ordin de la Hitler să deporteze evreii din tot ce era considerat teritoriu maghiar, autoritățile din Ardealul ocupat deportaseră la Auschwitz și români care le stăteau ca așchia-n ochi, printre care pe doctorul Segărceanu cu nevasta și cu fata lor de opt ani. La Auschwitz, povestea Voica, erau și ciobani din Maramureș. În lagăr, doctorului Segărceanu i se propusese să participe la niște experiențe tip Mengele. Refuzase și fusese împușcat. Ajunse-n Țară, Voica și doamna Segărceanu își găsiseră casa fără acoperiș, fără uși, fără ferestre. Plecaseră la București, la o soră a doctorului Segărceanu. Doamna Segărceanu se angajase contabilă pe la o cantină, iar Voica își continuase școala cu gândul de-a face Medicina. Ca să strângă un ban și ca să figureze ca venită din câmpul muncii, doi ani fusese infirmieră la Maternitatea „Filantropia”. Terminând Medicina ca șefă de promoție, un profesor o luase pe lângă el, la „Spitalul Central”, unde Voica își trecuse examenul de specialist cu brio și, la fel, mai târziu, primariatul. De când începuse examenele pentru doctorat și până la depunerea tezei, în viața ei nu intervenise nimic ce-ar fi justificat interdicția de care se izbise și care-o adusese aproape de neurastenie. Nimeni nu știa să-i spună de ce fusese lăsată să-și dea examenele dacă biografia ei nu-i permitea finalizarea atâtor eforturi. Suferind de purpură reumatoidă, Voica nu trebuia să aibă copii. Impresionată de zbuciumul acestei ființe pasionate de profesia ei, pentru care trăia, mi-am muncit mintea cum s-o ajut. Eram convinsă că cineva care vedea în ea o concurentă îi făcuse un pustiu de bine cu cine-știe-ce notă la cadre. M-am dus la Endre și l-am invitat la o plimbare, timp în care i-am expus situația Voicăi și l-am întrebat simplu, direct: „Puteți s-o ajutați, fără să vă faceți dumneavoastră

rău?”. „Am să-ncerc”. „Să știți că nu i-am promis nimic, iar numele dumneavoastră n-am să-l pronunț niciodată”. „N-am nici o grijă în privința asta”, s-a oprit din mers și s-a uitat o clipă în ochii mei. M-a făcut să tresar. Abia după 1989 aveam să aflu cum i se ridicase Voicăi interdicția de a-și da doctoratul, și nu de la ea ci de la binefăcătorul ei. Colonelul Endre, unul dintre ofițerii care se ocupau de sectorul intelectual, declarase că la departament sosiseră niște anonime cu privire la anumite persoane care ar fi mințit în autobiografii. Între acele persoane se afla și doctorița Voica Segărceanu. Colonelul Endre o chemase pe împricinată și-i spusese că în autobiografie nu menționase că tatăl ei fusese legionar. Voica rămăsese uimită în fața unei asemenea minciuni. Pentru a o spulbera, doctorița trebuia să aducă declarații de la cât mai multe persoane din localitatea unde funcționase tatăl ei, de unde fuseseră deportați la Auschwitz, declarații care să infirme denunțul. „Doamnă doctor, obțineți declarații de la maghiari, dacă vreți să fie luate-n seamă. Ceea ce vorbim noi nici pasărea nu trebuie să știe”.

Spre norocul Voicăi, mai trăia preotul calvin, partener de table și de șah al doctorului Segărceanu. Datorită lui, Voica se-ntorsese la București înarmată cu douăsprezece declarații de la tot felul de oameni care, pe proprie răspundere afirmau că doctorul Segărceanu nu făcuse nici un fel de politică. Absolvită de acuzația adusă, post mortem, tatălui ei, era așa de scârbită și de fără chef încât a trebuit s-o roage-n genunchi bărbatu-său și să plângă Simona ca s-o convingă să-și depună și să-și susțină teza. La acest eveniment la care au primit elogii și ea și conducătorul ei științific n-a invitat pe nimeni, așa cum se obișnuia de totdeauna și n-a făcut nici o tratație. După ce a fost declarată „doctor în științe medicale” și-a strâns materialul, a mulțumit în primul rând profesorului care-i fusese îndrumător, comisiei și asistenței, compuse din neurologi curioși în privința unei lucrări a cărei interdicție le era cunoscută, le-a mulțumit și-a luat servieta și a părăsit sala. A doua zi i-a bătut la ușă colonelului Endre. „Domnule colonel, nimeni pe lume nu mi-a făcut un bine mai mare decât dumneavoastră. Vă rog să primiți ceva care să vă amintească de mine” și i-a pus pe birou o cutie de argint superb cizelată, pentru ținut țigări, veche de peste două sute de ani. Endre a refuzat-o, iar ea a-nceput să plângă. Atunci el i-a dat în schimbul cutiei un coupe-papier de argint, ca un pumnal și i-a spus „Accept numai așa”. La prima întâlnire cu Endre i-am spus „mulțumesc”. „Eu îți mulțumesc, Sabina; prin intermediul tău am făcut un bine cuiva care

merită”. Peste o săptămână mă trezesc cu Voica la ușă. „Nu te superi că vin așa fără un telefon, ca țăranul”. „Ei, hai, că doar nu suntem la Curtea Angliei!”. „Sabina, îți mulțumesc…”. „Pentru ce?”. „Să-ți spun eu?”. „Nu-mi spune, fiindcă n-ai ce” și i-am făcut semn spre tavan și la urechi. Pe mutește mi-a-ntins o cutiuță de pluș verde. Am deschis-o. Din ea sclipeau briențelele care-nconjurau un smarald dreptunghiular șlefuit cu marginile bizotate: un inel cu montură de platină și cu anou din aur. I-am luat Voicăi mâna stângă și i l-am pus pe inelar. „Sabina, tu ai copii, ai cui să-l lași”. „Iar tu ai o viață-nainte în care să-l porți”. „Sabina, cât bine mi-ai făcut tu mie…”. „Roagă-te lui Dumnezeu de sănătatea cui ți-a făcut binele și-atât”. Voica a ajuns profesoară la Medicină la Timișoara, la catedra de Neurologie, cu specialitatea neurologie infantilă. Ne vedem rar, dar vorbim la telefon măcar o dată pe lună. Nici după 1989 n-a pomenit niciodată numele colonelului Endre, cum nu l-am pomenit nici eu.

Cazul Voicăi mi-a trezit multe-ntrebări. Mai întâi asupra regimului în care trăiam, dacă mai era nevoie. Oare era comunist regimul? După mintea mea, era un regim de simulanți, în care se crease o nouă clasă de profitori, iar restul tăcea, care de teamă, care de indiferență. Să fi fost comunist presupunea să fii un idealist care nu-și află nicăieri locul. Cine crezuse cu-adevărat, dar se angrenase în sistem, renunțase demult la idealuri dacă nu voia să fie strivit. Endre nu era în nici un caz un internaționalist de tip moscovit. Se afla, atât cât îl dibuisem eu, mai ales de când cu Voica, se afla acolo unde era, gândind să mai salveze niște valori românești, atât cât îi stătea în putință. Cu inteligența și cu știința lui de carte s-ar fi putut plasa în eșalonul din străinătate pe care și eu îl refuzasem, ceea ce mă crescuse în ochii lui. Nu mă-ndoiam că Instituția era-mpănată de agenți ai unor servicii străine, în primul rând ai Moscovei. Cu oricine-ai fi vorbit despre Endre îți spunea că e-un tip dur, închis, fără prieteni. O dată, întâlnindu-ne pe stradă, am mers o bună bucată de drum împreună. „Unde mergeți, domnule colonel? dacă mi-e permis să vă-ntreb”. „La bătut apa-n piuă, adică la o ședință. Am ieșit să mă aerisesc nițel, ca să suport mai bine ce am s-aud”. „Domnule colonel, în Secție sunteți socotit impenetrabil, dur, necomunicativ”. „Mai pe scurt: încuiat. Dacă m-ai fi cunoscut acum douăzeci de ani nu m-ai recunoaște. Când nu știi în cine să ai încredere și-n cine nu, când ești tot timpul bănuitor și la pândă, îți modifici comportamentul și, mai grav, caracterul. Lupta cu absurditatea – luptă vorba vine – este greu de-ndurat. Tu, Sabina, te afli în marginea pădurii, eu în

mijloc, unde mișună animalele de pradă”. „Domnule colonel, ce-am făcut eu ca să merit încrederea dumneavoastră?”. „Asta nu-ți spun. Îți spun doar ceea ce știi: de la tine un cuvânt nu merge mai departe. Eu te-am propus pentru Occident. Refuzând, nici nu știi cât bine mi-ai făcut. Mai întâi pentru sufletul meu, apoi la „Prăvălie”: „uite ce oameni are Endre”. La cuvântul „prăvălie” am tresărit. Mi-a zvâcnit inima. Era cuvântul pe care-l folosea față de mine generalul când vorbea despre locul nostru de muncă. Deși menajul meu cu Alexe mergea bine, eu fiind tolerantă cu defectele lui, perfect descrise de Simona, când îmi răsărea-n minte generalul, mă simțeam învăluită ca de-un nor blând, ca apoi să mi se facă un dor sfâșietor de el. Când m-am măritat cu Alexe, generalul m-a-ntrebat dacă telefonul nostru săptămânal de la cabina „conspirativă” putea continua și eu i-am răspuns „da”, fără ezitare. El era supapa mea de siguranță în fața tuturor contrarierilor vieții de zi cu zi. Știam că, orice s-ar fi-ntâmplat, la mii de kilometri cineva se gândea la mine, voia să-mi facă o bucurie, să-mi mângâie sufletul. Generalul nu uita niciodată să mă-ntrebe dacă aveam nevoie de ceva. Printr-un curier, în care avea încredere îmi trimitea câte o bijuterie delicată, un bibelou de jad sau de piatră semiprețioasă, obiecte pe care față de Alexe le treceam în contul lui Stere, despre care-i vorbisem deschis, ei doi cunoscându-se bine de la Ileana și de la Paul Iovănescu.

După cinci luni de la căsătoria cu Alexe am rămas însărcinată. Amintindu-mi lipsa de entuziasm pe care-o manifestase Valeriu când îi spusesem că voiam s-aduc pe lume un copil, nu știam ce tactică să adopt față de noul meu bărbat, ca să nu-l șochez și mai ales ca să nu rămân nici eu traumatizată de-o eventuală propunere de avort. Pentru a fi sinceră cu mine însămi, mă căsătorisem a doua oară mai ales fiindcă-mi mai doream un copil, gândindu-mă să nu-l fi lăsat pe Șerban singur pe lume după ce-aveam să mor, fiindcă nici o stăruință a mea nu-l îmbunase în privința lui taică-său care, dacă mi-ar fi supraviețuit, i-ar fi rămas tot străin. O rugasem pe doamna Veniamin să-l convingă pe Valeriu – ceea ce eu nu reușisem – să nu-i mai cumpere lui Șerban lucruri de-mbrăcăminte, fiindcă refuza să le poarte și le făcea cadou. „Prin urmare să vă trimită bani, fiindcă neavând dimensiuni, vi se potrivesc mai bine la făcut cadouri”. Stăpânindu-mi cu greu nervii, i-am replicat fostei mele soacre: „Doamnă, toți banii trimiși de Valeriu sunt în cont la bancă și nu m-ating de ei. Când Șerban ajunge major îi folosește cum crede”. Cu toate că nu se-aprindea cămașa pe ea de dorul nepotului, bine nu-i cădea că un copil de opt ani nu mai voia s-o vadă și că-

și scosese și tatăl din suflet. Deși era convinsă că la această ruptură nu contribuisem cu nimic, în rarele noastre convorbiri telefonice nu se lăsa fără să-mi plaseze o-mpunsătură. Valeriu mă suna în fiecare săptămână iar eu, pe-un ton plin de bunăvoință, îi dădeam raportul despre Șerban. Asumându-mi riscul unei decepții, am hotărât să-i spun lui Alexe, fără învăluiri prealabile: „sunt însărcinată”. „Bravo” – și m-a mângâiat pe pântecele încă plat – „bravo, și ce vrei să fie?”. „Dar tu?”. „Să fie sănătos și să aibă noroc. Încolo, voia la Domnul”. Îmi rămânea de trecut examenul cel mai greu: să-i spun lui Șerban că urma să aibă un frate sau o soră. „Tu ce vrei să fie: băiat sau fată?”, l-am întrebat eu. „Dacă tot e să fie… aș prefera fată și să semene cu Irina”, mi-a răspuns el fără entuziasm. Era limpede că nu-și dorea nici frate, nici soră. Și vedea concurența năvală peste el. Tot timpul sarcinii m-am purtat cât mai atent și mai afectuos cu Șerban, ca să știe că locul lui în viața mea nu-l împărțea cu nimeni. Un merit al lui Alexe nu putea fi contestat: știa să se poarte cu copiii și să se pună la mintea lor, ceea ce eu n-am fost în stare niciodată. Eu parcă mă adresam unor adulți de dimensiuni reduse. Parcă nu fusesem niciodată copil. Deși se spune că o mamă nu trebuie să obosească nici de-ar fi să facă de-o mie de ori aceeași observație copilului, dacă e nevoie, cred că am fost o mamă pisăloagă, o pedagogă netalentată. O mamă n-are dreptul nici să fie descurajată de privirea critică și chiar disprețuitoare a copilului ei, ci să-i analizeze cauza. Nici o profesie nu cere mai multă abnegație, mai multă blândețe, mai mult efort de-a-nțelege și de-a da căldură decât cea de părinte. Eu n-am fost apropiată de mama, nici copiii mei de mine. Mi s-a părut bizar cât atașament mi-a dovedit Irina de când ne știm, deși totdeauna și-a adorat mama și cât de legată mă simt de ea și cât o prețuiesc, poate și din pricina distanței pe care băieții mei au pus-o între ei și mine. Șerban, deși fire ascunsă și bănuitoare, l-a adoptat pe Alexe din primul moment și l-a tratat ca pe-un prieten mai mare. Cred că la această atitudine a contat grija lui Alexe față de Irina, deși despărțit de mama fetei. Valeriu i-a purtat de grijă totdeauna lui Șerban; nimeni și nimic nu i-a scos însă din cap acestui băiat că el era abandonat de tată. Când l-am născut pe Doru, deși nici eu, nici Alexe nu ne-am schimbat cu nimic atitudinea față de el, cred că Șerban s-a simțit abandonat și de mine. În ziua când am venit cu Doru de la Maternitate, Irina și Șerban ne așteptau în vestibul, ținându-se de mână; ea zâmbind ca în așteptarea unei emoții plăcute, el crispat ca în fața unei catastrofe iminente. „Bine ați venit”, a strigat Irina, de parcă ne-am fi aflat în Piața Aviatorilor, atât era de

emoționată. „Hai, drăgălașilor, să vă vedeți fratele”, și am așezat bebelușul pe canapeaua din hol. Irina s-a aplecat asupra lui și, extaziată, ținându-l mereu de mână pe Șerban, a șoptit: „Cât e de frumos! Privește, Șerbane”. Trăgând mai întâi cu coada ochiului spre mine, Șerban s-a uitat de sus la intrusul mic și a rostit, cu o voce neutră: „E frumușel”. Irina venea în fiecare seară să asiste la baia lui Doru. La un moment dat eu am devenit asistenta și Irina băieșița. Avea o viteză și o-ndemânare ca și când ar fi crescut zece copii. Șerban ne privea foarte serios, fără un sunet, în timp ce Irina-i vorbea tot timpul lui Doru, toată un „glu-glu-glu” și-un „iubitul mamei”. După ce-l săruta pe funduletul roz, îl îmbrăca la iuțeală, mi-l punea-n brațe, fiind ora lui de alăptat, se ducea la Șerban și-l săruta în creștet. Adică „amândoi sunteți ai mei, să nu crezi că-l iubesc numai pe-ăl mic”. Pe măsură ce creștea, Șerban devenea tot mai distant față de mine, dar – ceea ce mi se părea ciudat – apropiat de Alexe și legat de Irina, de parcă erau vase comunicante. Cu Doru, care-l iubea mai mult decât pe oricare dintre noi, se purta condescendent, ca un om mare care acceptă să se pună la mintea unui copil. Nouă ani diferență între doi frați, neexistând intermediari între ei, sunt prea mulți: un frate la grădiniță, celălalt la liceu, mă rog la școala generală. Ceea ce pe vremea când învățasem eu era clasa-ntâi de liceu, în noul sistem, copiindu-l pe cel sovietic, devenise clasa a cincea în „școala generală” de opt clase. Doru nu-mplinise un an când, îndată ce-l vedea pe Șerban, scotea un chiot de bucurie și o lua de-a bușilea spre el. Dragostea față de Irina era mult mai temperată: ei îi făcea cu mâna și când îl lua-n brațe i se lipea cu fața de piept și din când în când ofta. „Ce suferință ai tu, iubitule?”, îl întreba Irina și-l strângea tare de trupușorul ei grăsuliu. Nu cred că Irina își iubește fata mai mult decât pe Doru și pe Șerban. Pe Șerban îl strângea în brațe la sosire și la plecare. Citisem cândva niște relatări ale unei exploratoare despre o comunitate primitivă din Altaiul siberian, comunitate care trăia complet izolată și care nu folosea banii. Seara toți membrii comunității se strângeau în jurul focului și povestea fiecare ce făcuse în timpul zilei. Relatările Irinei după ce-l îmbăiam pe Doru, despre felul cum își petrecuse ziua, pline de haz, îmi aduceau aminte mereu de acea comunitate primitivă și mă simțeam o bătrână a tribului având obligația de-a se da cu părerea asupra isprăvilor celor tineri. Cred că atunci am trăit cele mai calme și mai frumoase momente ale vieții mele de familie, ale vieții mele de mamă. Uneori mi se face un dor dureros de copiii mei, de ei mici, când îi simțeam ca fâșie din trupul și din sufletul meu. Când

îi alăptam simțeam cum se scurge din mine nu doar hrană ci și suflet. Când copiii cresc și-și dovedesc personalitatea, care de multe ori te contrariază, nu-ți vine să crezi că tu, mamă, ai fost doar vehiculul purtător spre lume al unei ființe independente, care de multe ori nu-ți împărtășește părerile și nici măcar dragostea. Când încep copiii să te judece și mai ales când începi tu să-i judeci, la fel ca pe oricare om, ai un asemenea sentiment de-nstrăinare, de pierdere, de singurătate, chiar de depresie, fiindcă nu poți să nu te-ntrebi la ce bun tot ce-ai făcut pe lume. Te trezești ca-ntr-o casă prădată, când tâlharii ți-au răsturnat totul cu susu-n jos și nu-ți mai găsești actele, acele hârtii care te-ncadrează în ordinea socială. Înstrăinarea de copiii tăi înseamnă pierderea ordinii sufletești. Încă din viață înveți ce-nseamnă despărțirea: despărțirea de tine cel care-ai fost mai înainte și distanța dintre tine și cei care-nseamnă viața ta, o despărțire la fel de traumatizantă.

Dar sufletul, cum s-o despărți, oare, de trup?

În timpul căsătoriei mele cu Alexe m-am simțit mult mai la largul meu decât pe vremea lui Valeriu, fiindcă părinții lui Alexe știau să creeze o atmosferă de familie. Deși, ca medici, nu duceau lipsă de relații, pentru ei sărbătorile creștinești erau sărbători de familie, la care nu uitau niciodată s-o invite și pe mama și pe Simona cu noul ei soț – „a divorțat de Alexe, nu de noi” – pe Irina și pe noi, a doua familie a lui Alexe. Lui Șerban, deși le era străin, îi făceau și de Crăciun și de ziua lui cadouri cu nimic mai prejos decât ale Irinei. Felul cum m-am purtat cu Irina și cu Simona mi-a atras bunăvoința socrilor mei. Mama, deși n-a fost niciodată un monument de diplomație, cu ei a știut să-ntrețină relații de familie: făcea un lucru bun de mâncare, o prăjitură, dădea o fugă să le ducă și „cuscrilor”, nemaivorbind că o dată pe lună îi invita la masă, iar ei, pe lista de protocol a teatrelor și-a Operei, unde aveau o mulțime de pacienți – o invitau mereu la spectacole. Fără o educație specială estetică, socrii mei aveau gusturi sănătoase în materie de artă, oameni la locul lor care nu-și dădeau aere și nu uitau de unde plecaseră, neascunzându-și niciodată obârșia. N-aveau rafinamentul doamnei Veniamin, așa cum nici Alexe n-avea subțirimea intelectuală a lui Valeriu, dar și Alexe și părinții lui citeau, mergeau la concerte la Ateneu, la expoziții de pictură, de sculptură. Având o profesie în care se confruntau mereu cu suferința fizică și sufletească a oamenilor, câștigând destul ca să nu cunoască lipsurile, neavând deținuți politici în familie, nu proslăveau regimul, însă nici nu făceau pe victimele. Valeriu, artist care nu era dispus la compromisuri, cum se dovediseră atâția colegi ai lui de breaslă, suferea că

nu putea să arate publicului ceea ce-l rodea; revolta asta permanentă îi tăia veselia și chiar pofta de viață. Valeriu se număra printre cei cărora comunismul le modifica firea, le amputa adâncul ființei. „Din viață, așa cum e, trebuie să stoarcem cât mai multe plăceri și să ne acceptăm destinul”. Asta era deviza lui Alexe. Îi plăcea să invite și să fie invitat, să meargă la restaurante, să danseze, să fie la curent cu viața artistică, îl pasionau memorialistica, istoria, geografia. Și eu și el și părinții noștri porniserăm în viață cu-o bază de cunoștințe solidă: liceul care, până la reforma învățământului din '47, îți deschidea orizontul, stabilindu-ți o scară de valori. Cine-nvățase temeinic în liceu n-avea de ce să fie intimidat în nici o societate, fiind la curent cu tot ce ținea de cultura generală, de istoria omenirii. Noi, toți cinci, puteam scanda vreme de ore-n șir din marii poeți latini. Și toți aveam idee de etimologie, nu doar eu care făcusem „Literele”. Cu alte cuvinte, știam ce spunem, nefolosind termeni aiurea și neîncălcând gramatica. Nici mama, nici socrii mei nu renunțaseră la perfectul simplu, folosit corect, ca în Oltenia: doar pentru o acțiune terminată cu foarte puțin timp înaintea momentului când se vorbește. Spre deosebire de Stere și de Valeriu, firi meditative, Alexe era un agitat și-un dezordonat, în afara profesiei unde era puțin spus meticulos. Încăpățânat ca un catâr – n-am avut niciodată de-a face totuși cu vreun catâr, ca să verific adevărul acestei reputații – la orice i-ai fi propus începea cu „nu” și nici o argumentare nu l-ar fi scos dintr-ale lui nici mort. Cu-o adevărată propensiune pentru ceartă, aveai nevoie de multă diplomație ca s-o eviți. Te făcea albie de porci, fără să țină seamă că mai erau de față și alte persoane în afară de el și de tine, ca după cinci minute să ți se-adreseze ca și când nimic nu s-ar fi-ntâmplat. N-am fost niciodată conformistă, însă am considerat că nu trebuie să intru-n contradicție cu lumea, ignorându-i părerile, ci dimpotrivă, am căutat să menajez susceptibilitățile oricui, știind că fiecare le-avem pe-ale noastre. Lui puțin îi păsa de părerea altuia, chiar dacă era justificată. Când cineva-i era antipatic îl repezea tot timpul. Deși cunoșteam apelativul meu din bloc – „securista”, nici măcar derivatul corect „securitista”, că doar lucram la „Securitate” și nu la Securate – când mă-ntâlneam la ascensor și chiar pe stradă cu un colocatar, schimbam câteva cuvinte. Alexe, dacă dădea nas în nas cu vreunul, făcea un vag semn de salut, abia înclinând capul; în șase ani cât am fost căsătoriți, o vorbă n-a schimbat cu cineva din bloc. Oaia lui neagră era Cornelia, vară-sa primară, fiica unei surori a doctoriței Gregorian. De-o vârstă cu Alexe, avocată, divorțată, cu-o părere excelentă

despre sine, frumușică și nurlie, departe de-a fi fost deșteaptă, șmecheră însă cât zece, plină de relații, mondenă, îmbrăcată cu lucruri de calitate, prea voaiante însă, bârfitoare cât o mahala întreagă, era cultivată de foarte multă lume, fiindcă nu făceai apel la dânsa – de la un medicament până la intervenția pe lângă vreo mărime – fără ca ea să nu-ți rezolve cazul, atrăgându-ți atenția cât de greu obținuse ceea ce-i ceruseși, ca să simți cât îi erai de îndatorat. Crezându-se de-un altruism nemaivăzut, nemaiauzit – viața ei se baza însă pe principiul „îți dau, îmi dai”. Avusese grijă să treacă prin paturi ce-i atrăseseră beneficii materiale și profesionale. Așa se făcea că reprezentase Statul român, nu o singură dată, în legătură cu moșteniri în străinătate ale unor conaționali ai noștri. Călătorea în Occident și pe cont propriu, cum am fi trecut noi ceilalți strada. Altminteri, nici eliberații din pușcărie nu se plângeau mai mult de regimul comunist decât ea, ceea ce pe Alexe îl scotea din sărite. „Ascultă, femeie, te plângi de parc-ai fi scăpat de la Canal sau de la Aiud. Chiar nu ți-e rușine? Cine dracu' are-n țara asta mașină „Opel Kapitan”, cum ai tu? Cine călărește Europa ca tine? Apartament de să dai bal în el, pe Calea Victoriei, cine are?”, și Alexe își însoțea cuvintele cu un gest de enervare, de parcă stătea să-i tragă un pumn în nas. „Dac-ai ști cu câte umilințe am tot ce am? Cu câte lacrimi”. „Hai, nu mă face să plâng!”, îi replica Alexe, cu un sictir în glas mai rău decât un scuipat în obraz. Cornelia dădea regulat mese de câte douăzeci de persoane, cu mâncăruri scumpe și rafinate, ocazii la care-ntâlneai înalta magistratură civilă și militară și nu mă-ndoiam că și slujitori ai „prăvăliei” unde lucram eu. Avea grijă să-i prevină pe toți ce hram purtam eu, dând de-nțeles că n-avea cum să mă evite, fiind eu nevasta lui văru-său care, „deșteptul, a luat-o și cu un copil după dumneaei”. Eu participam la aceste paranghelii din curiozitate, căutând să fiu o prezență cât mai ștearsă și mai tăcută, retrasă printr-un colț, răsfoind câte-un album de artă sau pliante turistice de prin locurile pe unde călătorise „năpăstuita” Cornelia. Invitații ei reprezentau protipendada regimului: majoritatea – țoape ajunse, printre care se mai rătăcea și câte-un deștept, uns cu toate alifiile, aflat acolo din cine-știe-ce interes, ori „coleg” de „prăvălie” cu mine, în misiune de filaj à la „diplomatul” nostru de la „Blocul Turn”. Alexe nu se număra printre invitații prezenți, fiindcă, la fiecare paranghelie dată de vară-sa, Cornelia, ori era de gardă – gardă reală, aranjată anume cu un coleg – ori în provincie la vreo conferință. Eu, ca o masochistă, luam pasiv parte la acele parade ale fățărniciei. Așa cum eu eram „securistă” și cu copil după mine („că văru-

meu, splendoare de băiat, n-a mai găsit alta”), îndată ce-nchideau ușa după ei, și ceilalți musafiri îmi erau descriși care „țăran ajuns”, care „analfabet de Partid”, care „curvă”, mă rog, un ghiveci din care nu lipsea nici un ingredient ca felul să fie gustos. Altminteri, Cornelia îmi arăta multă simpatie și-ncerca să mă convingă să mă-mbrac la Casa de modă de pe Calea Victoriei, unde ea era primită cu temenele de la ușă și petrecută la fel când pleca. Eu mă mulțumeam cu lucrurile trimise de Stere, completate cu altele, oferite de comerțul de Stat și de consignații.

Cât am fost măritată cu Alexe, pot spune că am recuperat anii primei tinereți când, nedespărțită de Stere, nu mersesem niciodată cu prietena mea Lavinia Pușcaș la dans, la studenți, iar cu Valeriu dusesem o viață retrasă, frecventându-ne doar cu Ileana și cu Paul Iovănescu.

Avea Alexe un fost coleg de Facultate, un ortoped, însurat cu-o chimistă, locuind într-o casă în care învârteai căruța, cu vitralii și cu-o galerie de lemn de jur-împrejurul holului, cam la doi metri înălțime, de unde priveai în jos ca dintr-un foișor. În hol, în care toată mobila era lipită de pereți, se dansa. În galeria de sus, lângă un perete se afla o masă lungă pe care se punea mâncarea. Doctorul și chimista, neavând copii, oameni sănătoși, frumoși, veseli, reputat fiecare-n meseria lui, își trăiau viața din plin: petreceri, spectacole, excursii în țară și-n străinătate, ski, înot. În casa lor am dansat cât pentru o viață. Alexe, cu trupul său de panteră, dansa la nivel de profesionist de mare clasă. Recapitulându-mi viața, îmi dau seama că Alexe a fost unul dintre cei mai frumoși bărbați pe care i-am cunoscut în realitate și chiar pe ecran. Nu era de mirare că alergau femeile după el. Avea o privire mângâietoare, catifelată, un zâmbet ademenitor, care pe mine m-au atras mai mult decât frumusețea lui. M-am cunoscut cu Alexe când dragostea mea pentru general încă pulsa ca o rană. Înalt, solid, fără să fie deloc gras, șaten cu ochi albaștri, a căror privire te străpungea ca un cuțit, cu trăsături dăltuite, bărbătești, cu dinți făcuți parcă să sfâșie carne crudă, cu un aer de ființă cu picioarele bine-nfipte-n pământ, cu pas hotărât, cu un fel de-a lua viața-n piept, curajos, fără iluzii, nerefuzându-și nici o plăcere – unde mă-nscriam și eu – cu grija de-a nu răni pe nimeni, generalul a fost bărbatul vieții mele. Poate pentru că episodul nostru a fost scurt? Scurt și plin de pasiune. Pe nimeni n-am dorit – după cunoașterea senzuală – așa cum l-am dorit pe el și de nimeni nu m-am simțit mai dorită decât de el. Experiența fizică între doi oameni îi poate-apropia, îi poate depărta. Amănunte care, povestite, pot părea nesemnificative, adesea rămân

întipărite pe viață în mintea partenerului de pat. Relația poate continua, fără a mai fi însă ce-a fost înainte de-aceste amănunte. N-aș fi fost în stare să mă culc cu un bărbat care să nu mă atragă, oricâte avantaje mi s-ar fi oferit. Relația cu farmacistul – expresie a prostiei mele – m-a vaccinat pe viață. Sila de mine însămi nu mi s-a atenuat decât cunoscându-l pe Stere. Decepția provocată de lămurirea mea, fără echivoc, în privința înclinărilor lui sexuale, mi-a atenuat-o Valeriu. Banul meu pentru zile negre mi-a rămas generalul.

Frumos și seducător, asaltat de adoratoare, Alexe nu era afemeiat. Nu se număra printre cei care, de distracție, saltă orice fustă mai acătării. Între noi doi exista o asemănare importantă: nevoia de-a stima obiectul iubirii și chiar pe „eroul" unui impuls de moment. Țâfnos, negativist, cu perioade de-mbufnare de care nu mă simțeam vinovată, învățasem să pășesc pe lângă el ca pe-un teren minat; punându-i în balanță defectele și calitățile, am găsit că atârnau mai mult cele din urmă: inteligența, probitatea umană și profesională și, nu în ultimul rând, felul cum se purta cu Șerban: nu făcea nici o deosebire între băiatul meu și copiii lui.

Am pornit în viața mea de femeie cu o greșeală: relația cu farmacistul. Cei patru ani cât am fost umbra lui Stere nu-i consider o greșeală, ci un curs la școala vieții. Au fost ani de intens învățământ intelectual-estetic și de relație sufletească în care nici Stere nici eu n-am trișat. Ideea tuturor celor care ne-au cunoscut și anume că i-am servit de paravan, am respins-o, și nu din vanitate; a respins-o și Ileana Iovănescu. „Sabina, tu și Stere trăiți același regret: cel de-a nu vă iubi total. Cred că e legat de tine sufletește ca de nimeni pe lume", mi-a spus Ileana într-o zi. Stere a plecat din Țară în 1951, când avea douăzeci și nouă de ani. A murit în 1982, în ziua când elevii lui de la școala de balet pe care o-nființase în ultimii săi doi ani la Bruxelles îl sărbătoreau. Pe 28 februarie al acelui an, un domn necunoscut mi-a sunat la ușă, recomandându-se franțuzește „Jean-Paul Caragiani" și arătându-mi o legitimație. „Ca să nu credeți că vă mint, Stere mi-a spus drept parolă către dumneavoastră „îngerul meu", și ca spor de argument, domnul mi-a-ntins o hârtie pe care scrisese chiar Stere „Îngerul meu". M-a podidit prinsul: Stere murise pe 15 februarie, îmi trimisese un inel de aur cu opal australian, o piatră cu mii de steluțe colorate care parcă fug. Am întors inelul de la dreapta la stânga și invers. Parcă așteptam să-mi spună ceva. La un moment dat m-am apucat să-i cercetez interiorul. Mi s-a oprit inima-n loc: pe verigă era gravat cu litere cursive un cuvânt: Stere. Când am să simt

că mi se-apropie sfârșitul îi dau Irinei inelul ăsta, brățara de la doamna Caragiani și bijuteriile de la general. Chiar poimâine, când vine la mine. Irina e trecută la condițiile de retragere la banii pe care-i am în bancă, fiindcă pe ea o să cadă „norocul” incinerării mele.

Amânările sunt stupide, mai ales la o anumită vârstă. Contract cu moartea nu poți niciodată încheia. Nici tinerețea nu-nseamnă „termen de garanție” în care ea nu-ndrăznește să te cosească. Nevestei lui Șerban i-am dat broșa primită de la Valeriu când l-am născut pe Șerban și bijuterii primite de la Stere. Primei neveste a lui Doru – lanțul de aur cumpărat din cea dintâi leafă a mea și bijuterii tot de la Stere. Celei de-a doua neveste i-am cumpărat o broșă cu diamante, un model splendid, de pe la 1900, fiindcă-mi terminasem provizia, eu necumpărându-mi bijuterii, iar de la Alexe primind doar verigheta. În cei șase ani cât am fost căsătoriți, de aniversările mele mi-a făcut cadou genți, eșarfe și o haină de spinări de bizam, foarte frumos lucrată, un model pe care nu l-am mai văzut. De bijuteriile de la general nu m-am îndurat să mă despart, mai ales că de niciuna dintre cele trei nurori ale mele nu m-am simțit apropiată. Irina mi-e dragă de când o știu. Ar merita să-i las și apartamentul pe care sunt sigură că l-ar ceda băieților mei. Dar nu vreau să se simtă vitregiți de-o mamă față de care se poartă de parcă i-ar fi dat la azil. Mă uit la inelul cu opal australian și mă gândesc la moartea lui Stere: moartea fericitului, fără să cunoască umilințele bătrâneții, plecând din mijlocul sărbătoririi lui, cu o cupă de șampanie-n mână, cu surâsul pe buze.

Oare sufletul cum s-o despărți de trup?

Mă-ntorc iară la greșelile pe care le-am comis. La aceea legată de Valeriu și de aducerea pe lume a lui Șerban. Când doi oameni se căsătoresc, firesc este s-o facă sub regimul separării bunurilor, și chiar înainte de-această măsură cinstit-negustorească, să se pună de acord dacă vor sau nu să aibă copii. Unul zice da, altul ba, e bine să nu se căsătorească. Valeriu nu dorea copii. A cedat voinței mele, ca să nu mă dezamăgească. Se gândise cred, la amărăciunea pe care-o trăisem cu Stere. Sigur că Alina Bratu i-a stârnit o pasiune, cum sigur m-ar fi prevenit că avea să mă părăsească, dacă nu s-ar fi temut de repercusiunile asupra mea. Nespunându-mi nimic, n-aveam nimic de declarat la o eventuală anchetă. Divorțul l-am socotit o măsură de-a mă proteja, dat fiind locul unde lucram. Cea mai gravă urmare a despărțirii noastre a fost încăpățânarea lui Șerban de-a nu mai avea vreo legătură cu taică-său. „Șerbane, lunar îți trimite bani suficienți ca s-o duci

regește. Ți-a trimis lucruri de calitate, pe care le-ai făcut cadou". „Mamă, dacă nu mă poți întreține cu banii tăi de la Securitate, merg la seral și-mi găsesc un loc de muncă, dar legături cu un tată biologic și-atât nu doresc să am". Căsătorindu-mă cu Alexe am comis greșeala care l-a-ndepărtat pe Șerban și de mine: am mai făcut un copil. Alexe nu numai că n-a avut nimic împotrivă, ba chiar s-a bucurat de perpetuarea legăturii noastre într-o ființă. Șerban a adoptat-o pe Irina din prima clipă când s-au cunoscut, fiindcă reprezenta o situație asupra căreia nu era-n drept să fi fost consultat, pe când proiectând eu un nou copil, se credea îndreptățit să i se ceară părerea. Când ai unul sau mai mulți copii dintr-o căsătorie, hotărând să mai faci copii, recăsătorindu-te, ți-e dat s-alegi între capră și varză, iluzia de-a le-mpăca pe-amândouă dovedindu-se de cele mai multe ori neîntemeiată. Nu l-am făcut pe Doru din egoism sau din dorința de-a-l priponi pe Alexe – ca și când un copil ar fi o asigurare împotriva tuturor riscurilor – ci pentru a nu-l lăsa pe Șerban singur pe lume. Printre multele schimbări de mentalitate aduse de comunism – și de post-comunism chiar mai mult – se numără dezagregarea simțului de familie. Răspândirea oamenilor în lumea largă, la-nceput – după libertate, apoi – după mai bine, a dus sentimentul familial în coada cozii. Eu nu cunosc pe nimeni care să-și fi pus părinții înaintea străinătății, înaintea mai binelui. Șerban a rămas în România, fiindcă n-a avut de gând niciodată să plece, el petrecându-și majoritatea timpului, prin profesie, în străinătate. Pentru Doru, la stabilirea lui în Statele Unite, cred că eu am fost ultima lui preocupare. Nu pot să nu-mi aduc iar aminte cuvintele acelui actor de la „Naționalul" din București care declara: dat fiind că populația globului nu este amenințată de dispariție, el și nevasta lui au hotărât să nu aibă copii. Și nu pot să nu-mi zâmbesc ironic-amar întrebându-mă eu ce justificare am de-a fi făcut un copil cu un bărbat care nu și l-a dorit și ce altă justificare de-a contraria și de-a-mi îndepărta acest copil făcând altul cu un bărbat care nu mi-l cerea. Cu sau fără acești copii, mă simt la fel de singură. Unuia măcar – lui Șerban – puțin i-a păsat de mine îndată ce s-a văzut cu banul lui, iar celuilalt îi sunt o obligație, trecută pe-o listă, de unde sunt bifată-n fiecare lună la fel cu telefonul, cu electricitatea și cu alte taxe. Există și copii care le-ar da și zile din zilele proprii părinților. Nu s-a nimerit să mă aflu printre-acei părinți. Un gând îmi revine mereu în minte, valabil pentru fericit, pentru nefericit, pentru abandonat: cum oare s-o despărți sufletul de trup?

Din 1968, Valeriu și Alina Bratu, deveniți cetățeni francezi, au început să vină-n România, unde atmosfera era mult mai destinsă decât în '58, când plecaseră ei. În '65, toți condamnații politici fuseseră amnistiați. S-ar fi spus că bătea un vânt mai blajin decât crivățul șfichiuitor de până atunci; mai ales după ce se-ntâmplase-n Cehoslovacia. Oricum, Valeriu Veniamin și Alina Bratu, artiști care-și făcuseră un nume în Occident, dădeau frumos pe afișele teatrelor și-ale cinematografelor din România. Intuind dezghețul doar la suprafață, Valeriu a continuat ecranizările din clasici, iar în teatru a montat Shakespeare, Cehov, Bernard Shaw, realizări memorabile. Îndată ce-a venit în Țară mi-a telefonat, propunându-mi să ne vedem, împreună cu Șerban, pe care n-am reușit să-l conving să mă-nsoțească, deși l-am rugat cu cerul, cu pământul. M-am întâlnit cu Valeriu la cofetăria „Scala”. „Bine-ai venit”, i-am spus în timp ce el îmi săruta mâna. M-am gândit să rup eu stânjeneala momentului și să iau taurul de coarne: „Pe Șerban nu l-am putut convinge să vină”. „Chiar atâta mă urăște?”. „Nu te urăște, îi ești indiferent. Ura presupune consum de energie. Șerban este cea mai pragmatică ființă pe care-o cunosc. Nu-și consumă energia pe ceea ce consideră inutil. Vrea o meserie tehnică, una care să-i asigure umblatul prin lume. Cu banii de la tine vrea să-și facă la mam'mare, la Craiova, o casă „trăsnet” și să plece din București”. A urmat o tăcere pe care-am așteptat s-o-ntrerupă Valeriu. „Sabina, cred că-ți este greu să mă ierți pentru felul cum te-am părăsit. Am vrut să nu-ți fac necazuri. Tu știi cauza esențială care m-a determinat să plec. La relația cu Alina poate-aș fi reușit să renunț, la dorința de libertate – nu”. „Valeriu, mie nu mi-ai făcut nici un rău, iar ție ți-ai făcut bine. Cerându-mi să divorțez și recăsătorindu-te, era limpede că n-aveai de gând să mă scoți din Țară. Nimeni nu mi-a pus o-ntrebare măcar în legătură cu plecarea ta”. „De unde știi că n-au crezut că era o stratagemă?”. „Fiindcă sunt printre ei unii mult mai deștepți decât îi credem noi. Și fiindcă, de câte ori mi s-a propus o ieșire sau un post în Occident, am refuzat să merg, nefiind nici eu proastă ca să-nghit nada. Le era limpede că n-aveam de gând să mă-ntâlnesc nici cu Stere, nici cu tine”. „Oficial, problema s-a rezolvat. Sufletește, nu”. „Adică?”. „Eu nu-mi pot ierta dezamăgirea pe care ți-am pricinuit-o”. „O femeie suportă dezamăgirile, fiindcă intră-n ordinea firească a lucrurilor, copiii – nu. Cel mai mare necaz al despărțirii noastre este atitudinea lui Șerban față de tine și față de mine. I s-a părut firesc să mă mărit, dar nu-mi iartă că mai am un copil, că are un frate pe care nu și l-a dorit”. „Cu Alexe în ce relații ai rămas, fiindcă am aflat că v-ați despărțit?”.

„În relații cordiale. Ne-am despărțit… El m-a părăsit, în favoarea unei fetișcane care-abia acum e studentă. Face și el parte dintre bărbații care când iubesc nu sunt dispuși să se-mpartă, adică să-mpace și capra și varza. Ca și ție, n-am ce să-i reproșez în calitatea lui de tată: își întreține copilul, îl vede cât poate mai des, îl primește-n casă, ca și pe Irina, fiica din prima lui căsătorie, și la fel și pe Șerban, care nu e deloc supărat pe el. Anul ăsta i-a luat pe toți la mare, cu noua nevastă și cu băiețelul lor de-un an". „Numai pe mine Șerban nu vrea să mă vadă", a spus Valeriu cu-amărăciune. „Tu ești tatăl lui și a suferit enorm că l-ai părăsit, dar că Alexe ne-a părăsit pe mine și pe Doru nu l-a deranjat cu nimic, ba parcă i-a mai atenuat gelozia nemărturisită față de Doru, ca și când s-ar fi văzut pe picior de egalitate cu el: „uite că te-a părăsit și pe tine taică-tău, cum m-a părăsit și pe mine al meu". „Sabina, îmi pare atât de rău că Șerban m-a scos de la suflet și-mi pare poate și mai rău c-am pierdut un om ca tine. Mă crezi?". „Te cred. Numai că un om nu poate-nlocui o femeie iubită… Valeriu, lângă tine am trăit într-o atmosferă intelectuală care m-a pus la ambiție să-mi dau doctoratul. Am căutat să fiu cât mai aproape de nivelul tău. Tu și Stere ați fost cei mai valoroși profesori din viața mea; voi mi-ați stimulat ambiția intelectuală. Din tot sufletul îți doresc să fii mulțumit de viața ta". „Sabina, vorbim acum ca doi oameni, nu ca un bărbat și o femeie. Poți înțelege pasiunea dintre două ființe?". „Da", și m-am uitat lung în ochii lui. Am simțit ca un fior care i-a străbătut ființa și pe care mi l-a transmis și mie. Fiorul dezamăgirii de-a fi simțit că nu fusese el eroul pasiunii mele, de unde și răspunsul meu prompt și fără echivoc. Să vorbim ca doi oameni fusese dorința lui. Iacătă că vorbeam. „Înseamnă că ai trăit o pasiune". „Am trăit și pasiunea între două ființe și pasiunea unilaterală. Important e ca pasiunea ta să nu distrugă viețile celor din afara ei". „Sabina, pasiunea te-anihilează, îți ia mințile, este cea mai lipsită de altruism ipostază a omului". „E o pierdere de sine nu doar la oameni. Cocoșul de munte poate fi vânat doar când se-mperechează. Știai? Valeriu, în viață totul ține de cât poți să-mparți și de cât poți să te-mparți". În toată pasiunea mea pentru general o clipă nu m-am gândit să-l despart de nevastă. Sufeream că-l împărțeam și că se-mpărțea? Nu. Voiam doar să-l iubesc și să mă iubească și nimeni să nu sufere de pe urma pasiunii noastre.

Când Alexe mi-a spus deschis că era pierdut de iubire pentru o fată de nouăsprezece ani, care era și-nsărcinată și că trebuia să divorțeze i-am spus simplu, fără emoție: „Divorțează”, ca și când ar fi fost vorba să-și cumpere o pereche de pantofi. Lui Alexe nu-i reproșam caracterul, însă firea îi era greu de suportat: era un om în fața căruia trebuia să stai drepți tot timpul și s-asculți ordine, pe care totdeauna le-ndeplineai prea târziu, ceea ce-ți atrăgea observații violente. Cu fiecare zi trăită lângă el, înțelegeam mai bine de ce-l lăsase prima nevastă, care-mi devenise prietenă și care-mi făcea confidențe. Despărțirea de Valeriu însemnase o mare suferință, fiindcă mă durea suferința lui Șerban, mă speriau eventualele neplăceri la slujbă, cu posibila dare afară. Despărțirea de Alexe am simțit-o ca pe-o eliberare pe care eu, din inerție, n-aș fi-ndrăznit s-o obțin. Îndemnul meu, fără proteste, fără lacrimi – „divorțează” – i-a luat lui Alexe o piatră de pe inimă, dar l-a și dezamăgit. Frumos din partea mea ar fi fost să m-arăt disperată. N-am găsit de cuviință să mă prefac. „Sabina, să nu-ți închipui că las copiii de izbeliște. Și Genuța – asta era mama – poate rămâne în garsonieră cât vrea”. „Alexe, dat fiind cum te porți cu Irina, o clipă nu m-am gândit că o să-ți părăsești băiatul și țin să-ți mulțumesc că l-ai tratat tot timpul pe Șerban ca pe copilul tău. Să știi că ușa mea ți-e deschisă oricând”.

La cinci luni de la depunerea acțiunii, divorțul fusese pronunțat, susținută fiind eu de soțul Simonei, care, datorită unor prieteni judecători, ne scutise de cele șase luni „de împăciuire”; declarând acordul ambelor părți la despărțire și fără obiecții cu privire la custodia copilului și-n privința locuinței, totul decursese rapid și civilizat. Odată cu hotărârea de divorț, se născuse și Matei, fiul lui Alexe și al tinerei lui soții, Diana, doar cu trei ani mai bătrână decât Irina. Înarmați cu daruri, Irina, cap de coloană, Șerban, asimilat ca membru de familie, și Doru, la-ndemnul meu, se duseseră să-și vadă fratele și să-i ducă flori tinerei doamne Gregorian, care, deși prevenită de-această vizită, se fâstâcise toată și nu-și afla stare în propria casă, luând în brațe copilul, fără nici un rost, punându-l înapoi în pătuț, „umblând ca o muscă fără cap”, cum îmi spusese Șerban. „Mamă, e frumoasă, dar îngrozitor de timidă și cred că și năucă. Noroc cu Irina, că altfel nici glasul nu i l-am fi auzit”. Irina, plină de tact o atacase direct: „Diana, dacă ai nevoie să te-ajut la baia lui Matei vin cu drag. Pe Doru cred că Sabina,

maică-sa, nu l-a-mbăiat mai mult decât mine. Și-ți pot da tot felul de sfaturi, fiindcă mama e pediatră”. Părinții Dianei, ingineri, nu erau deloc fericiți că fata lor se legase de-un bărbat de-o seamă cu ei. Când eram în divorț cu Alexe, mama Dianei mă așteptase o dată la ieșirea de la slujbă și mi se-adresase foarte politicos: „Doamnă Gregorian, mă iertați că-ndrăznesc să vă abordez: sunt mama fetei pentru care soțul dumneavoastră vrea să divorțeze…”. „Doamnă, deși am fost de două ori măritată, mi-am păstrat numele tatălui meu: mă numesc Gherasim. Sabina Gherasim. Vă invit în mașină dacă vreți să stăm de vorbă”. „Doamnă Gherasim, îmi e penibil să vă-ntreb ce părere aveți despre soțul dumneavoastră”. „Doamnă, s-ar putea numi fostul meu soț, fiindcă suntem în divorț. Divorțează ca să se-nsoare cu fiica dumneavoastră. Nu e un afemeiat. E un om de caracter, e un medic foarte bun, are o fire greu de suportat, dar ca tată nu i se poate reproșa nimic. Are de plătit două pensii alimentare: fiicei lui de șaisprezece ani, din prima căsătorie, și băiatului de șase ani pe care-l are cu mine. Își iubește foarte mult copiii”. „Doamnă, dar e-o diferență de vârstă atât de mare între el și fiica noastră”. „Doamnă, rețete de reușită a unei căsătorii nu există, sigur că nu vă spun nici o noutate. Lăsați fata să se mărite cu cine vrea, fiindcă altfel o să vă reproșeze toată viața că n-ați lăsat-o să fie fericită. Eu le doresc tot binele din lume”. „Bine, doamnă, dar să vă strice dumneavoastră casa… Noi n-am crescut-o așa. După ce că sunt timpurile care sunt, să ne mai facem și noi necazuri unul altuia”. M-a impresionat felul deschis în care vorbea despre timpurile pe care le trăiam, știind unde lucram, dinainte de-a ne cunoaște. Oamenii când își vorbeau cinstit, împărțeau societatea în „noi” și „ei”. „Noi”, grosul populației, al oamenilor care muncesc pentru o pâine; „ei” – mărimile Partidului și organele sale de represiune: Securitate, Miliție, Justiție, plus cântăreții regimului, fiindcă de când e lumea-lume, Puterea și-a avut și-și va avea lingăii intelectuali. „Doamnă” – m-am adresat eu viitoarei soacre a fostului meu bărbat – „sub orice vremuri, oamenii au să iubească, au să se unească, au să se despartă. O mare dramă socială nu exclude micile drame personale – mici, privite din afară”. „Doamnă Gherasim, n-am cuvinte să vă spun cât de jenată mă simt față de dumneavoastră…”. „N-aveți de ce. Copiii nu sunt vinovați de faptele părinților și nici părinții de-ale copiilor. Înainte de-a avea copii, spuneam de câte cineva „ce prost crescut e cutare”. De când am copii, nu mai spun așa ceva”. Mă gândeam la stăruințele mele, fără nici un succes, de-a-l face pe Șerban să se vadă cu taică-său. Regimul era cum era: de ținut

gura-nchisă și față de cei mai apropiați, fiindcă nu știai cum „citându-te”, îți făceau, fără să vrea, cunoștință cu „organele”. Despărțindu-mă de mama succesoarei mele în viața lui Alexe, am încercat să-mi închipui că Șerban s-ar însura cu-o femeie de-o vârstă cu mine. Mi-ar fi convenit? Nu. Timpurile, timpurile. Cât îmi bătuse inima cât fusese-nchis unchiu-meu, avocatul. După ce ieșise de la pușcărie, dacă făceai o aluzie măcar la regim, el ți-o tăia scurt: „Altceva n-aveți de vorbit?”. Despre cei doi ani de pușcărie nici nu pomenea, într-atât îi intrase frica-n oase. Eu mulțumeam lui Dumnezeu că, în afară de colonelul Endre, șeful meu direct, relațiile mele profesionale se reduceau la plicuri sigilate, venite și trimise înapoi fără comentarii, prin niște locotenenți în uniformă. Iar materialele care-mi erau trimise erau toate interesante și instructive. Pricepeam mecanismele regimului în care trăiam, ale celui în care trăise România de până-n comunism și mecanismele regimurilor democratice, „democrația” fiind doar antonimul „totalitarismului”, cât despre „puterea poporului” oriunde-n lume – Dumnezeu cu mila!

Un copil își întrebase mama dacă ea gândea în cuvinte. Nu cred că se poate gândi altfel decât în cuvinte. Spuneam, îi spusesem despre Alexe viitoarei lui soacre că avea o fire greu de suportat. Gândisem în cuvinte? Fără-ndoială și nu doar atunci. Cum să-i descrii firea unui om cuiva care n-a trăit cu el sub același acoperiș? Firea unui om care-ți taie vorba mereu, spunându-ți: „nu mă interesează” ori „nu-mi mai spune că știu”, pe care totul îl enervează și față de care orice faci sau e prea lung sau prea scurt, sau prea lat sau prea-ngust și mai ales căruia puțin îi pasă că te bălăcărește-n prezența unor oameni străini. Nu mi se părea ușor chiar deloc să cresc singură doi copii, dar nu regretam că Alexe mă părăsea. După ce ne-am despărțit, Valeriu și din străinătate și din Țară mi-a telefonat în fiecare săptămână, dar nu mi-a mai călcat niciodată pragul, spre deosebire de Alexe care una-două venea la mine ca la el acasă, de cele mai multe ori însoțit de Irina, încât ne simțeam din nou o familie. De când cu noua nevastă și cu noul copil devenise mult mai concesiv și mai puțin țâfnos. „Sabina, mi-ar plăcea grozav să te-mprietenești cu Diana, așa cum te-ai împrietenit cu Simona”. „Cu Diana pe post de mamă, că e doar cu cinci ani mai mare decât Șerban”. „Cum vrei tu, că ea se simte izolată”. Deși nu mă socot a fi cel mai milostiv și mai duios suflet din lume, profitând de absența mamei, plecată la Craiova, într-o duminică i-am invitat pe Simona cu bărbatul și cu Irina, pe Alexe cu Diana și cu bebelușul și pe foștii mei socri, cărora nu le

venea să creadă că o primeam în casă pe cea care-mi luase bărbatul. Ileana și Paul Iovănescu nu erau în București. Diana mi-a-ntins un buchet de trandafiri de toate culorile și mi-a spus: „Doamnă, eu sunt Diana. Vă mulțumesc mult că m-ați invitat”. „Diana, mie să-mi spui „Sabina” deși aș putea să-ți fiu mamă”. Foștii mei socri, deși porniți împotriva Dianei, pe care nici n-o văzuseră până-atunci, prețuind efortul meu de bunăvoință față de Alexe, au făcut tot ce-au putut să-ntrețină o atmosferă de bună-dispoziție și de familie. Tineretul, Șerban, Irina, Doru s-au jucat tot timpul cu Matei, „fratele nostru”, un copil frumos, vesel, prietenos, care-ncepuse să meargă de-a bușilea. Din acea zi am devenit consiliera și confidenta Dianei, pe care-am tratat-o ca pe-o copilă și nicidecum ca pe-o femeie pentru care m-a lăsat bărbatul. Ileana și Paul auzind cum reunisem toate etapele maritale din viața lui Alexe, au tras un hohot de râs și mi-au spus: „Sabina, tu ar trebui să deschizi un azil de recuperare a sufletelor”. Cred că la fel aș fi procedat și cu Valeriu și cu noua lui nevastă dacă n-aș fi riscat să-l pierd cu totul pe Șerban. Într-o zi, când eram cu Șerban și cu Doru pe stradă, ne-am întâlnit nas în nas cu Valeriu și cu Alina Bratu. Valeriu a pălit. Nu mi-a plăcut niciodată să văd oameni în situații jenante, încât, samariteancă milostivă, m-am adresat cuplului, pe tonul cel mai firesc: „Bună ziua, Valeriu, bună ziua, doamnă” – și i-am întins mâna Alinei – „eu sunt Sabina Gherasim, fosta nevastă a lui Valeriu, iar ei băieții mei, Șerban Veniamin și Doru Gregorian. Prezentați-vă frumos” – m-am adresat băieților – „și sărutați-i mâna doamnei”. Cu un zâmbet ironic, Șerban s-a executat, iar Doru, după ce i-a sărutat Alinei mâna, i-a-ntins-o și lui Valeriu și i-a spus: „Știți, eu sunt fratele lui Șerban”. Șerban i-a-ntins mâna lui taică-său și s-a prezentat, de-al dracului, ca unui străin: „Șerban Veniamin”. Înghițind în sec, Valeriu a-ncercat să folosească tonul cel mai firesc și să ne-ntrebe: „Încotro?”. „Mergem la un concert, la „Dalles”. „Noi trebuie s-ajungem la o premieră”. „Vă urăm să vă placă spectacolul”, le-am spus eu, ne-am luat rămas-bun și asta a fost toată întrevederea. „Mamă, cine erau domnul și doamna pe care i-am cunoscut?”, m-a-ntrebat Doru. „Domnul e tatăl lui Șerban, iar doamna, soția lui”. „Aha”. Cât a fost mic, Doru nu-nțelegea cum de tatăl lui nu era și tatăl lui Șerban, cum nu-nțelegeam eu în clasa-ntâi cum pe mine mă chema Gherasim și pe mama – nu.

Valeriu mă invita la toate premierele lui și mă-ntreba câte bilete voiam. Ceream totdeauna două. Pe Șerban nu l-am convins să meargă vreodată cu mine, pe mama n-o invitam fiindcă nici numele lui Valeriu nu voia să-l

audă, așa că mă duceam cu Simona, persoană inteligentă, spirituală și mai presus de toate un om bun și prieten de nădejde. Deși îl cunoștea bine pe Valeriu, după reprezentație nu se ducea să-i spună nici un cuvânt, fiindcă știa că eu nu voiam să mă arăt prin lumea aia care mă cunoștea de pe când fusesem nevasta lui Valeriu. Eu nu i-am telefonat niciodată. El însă îmi telefona după fiecare premieră, iar eu comentam spectacolul în termenii elogioși pe care-i merita. „Am remarcat un lucru, Valeriu: în fiecare film, în fiecare spectacol nou al tău e tot mai multă tristețe”. „Știu”. „Îmi pare rău, fiindcă tristețea nu e ca o haină, ea face parte din noi”. „Știu” și oftase. „Valeriu, părerea mea contează pentru tine?”. „Mai mult decât ți-nchipui”. „E un compliment”. „E adevărul, Sabina”. „Valeriu, să știi că Șerban îți vede toate filmele, toate spectacolele, doar că o face pe furiș. I-a scăpat o vorbă Irinei”. „Îl înțeleg, fiindcă mă pun în locul lui”. „E-atât de greu să fii copil și-adolescent…”. „Mi-aduc aminte, Sabina”. Dacă părerea mea conta pentru Valeriu, înseamnă că avusesem oarece importanță-n viața lui. Și la ani buni după ce ne despărțiserăm tot nu-mi dădea pace gândul la doamna blondă și la rolul ei în viața lui Valeriu. Aveam s-o cunosc după moartea lui, când această doamnă a făcut toate eforturile pentru a tipări un caiet, impecabil prezentat grafic și din punct de vedere al conținutului, privind opera cinematografică a lui Valeriu și de-a realiza o gală a filmelor lui, când el ar fi-mplinit șaptezeci de ani. Am fost mișcată de gestul ei de-a-mi fi trimis o invitație la gală și de-a-mi fi lăsat și caietul în cutia de scrisori. În prima seară a galei m-am dus să-i mulțumesc și m-am prezentat. „Doamnă” – i-am spus eu – „cred că sunteți cea mai importantă persoană din viața lui Valeriu. Am bănuit totdeauna, acum am certitudinea”. Și m-a podidit plânsul. Doamna blondă și frumoasă încă, m-a luat în brațe și mi-a șoptit la ureche: „Noi două am fost importante în viața lui, dragă Sabina, restul – păcăleală”.

Când i-am întâlnit pe stradă, Valeriu era nu slab ci uscat și cu-o față pământie care m-a pus pe gânduri, în timp ce Alina Bratu, mai împlinită și la față și la corp, avea un aer senin de parcă n-ar fi fost aceeași pe care-o știam, frumoasa cu aer tenebros. La doi ani de la acea întâlnire, Valeriu a murit. Știam de la Ileana că era internat la „Fundeni”. Prin ea mi-a transmis că vrea să mă vadă. M-am dus cu inima cât un purice, deși fusesem avertizată că n-aveam să le-ntâlnesc nici pe doamna Veniamin și nici pe Alina Bratu. Am mers cu Ileana care m-a introdus în rezervă și a ieșit imediat pe culoar. „Salut, Valeriu”. „Sărut mâna, Sabina… te-am rugat să

vii ca să-mi iau rămas-bun de la tine și ca să-ți mulțumesc pentru cei șapte ani de tihnă pe care mi i-ai dăruit din viața ta”. „Valeriu, la fel pot și eu să-ți mulțumesc. Au fost anii cei mai liniștiți și mai plini de-nvățătură și de-nvățături din viața mea. Dumnezeu să te răsplătească pentru ei și pentru bucuria pe care le-ai dat-o oamenilor prin tot ce ai creat”. „Atunci să-mi dea un sfârșit pe puterile mele. Pentru moment, răsplata e că n-am dureri și că mă sting blând. Câte-ntrebări îți pui când știi că te duci… Și câte remușcări și cât sentiment al zădărniciei… Îți spun platitudini. Oricât ai fi de lucid și de-mpăcat cu gândul, frica e-n fiecare celulă din tine. Sabina, îl rog pe Șerban să mă ierte și spune-i că la fel cred că m-aș fi purtat și eu cu un tată care și-ar fi ascultat instinctele și nu rațiunea”. Cuvântul „instincte” m-a durut atunci mai rău decât în toată viața și mi-a pus propria persoană ca pe-o lamă la microscop. „Sabina, te-am iubit încă de când, samariteancă milostivă, îi țineai companie lui Stere. Poate chiar acest atașament al tău uman mi-a trezit curiozitatea și așa te-am descoperit. Dacă ai ști cât de nimic ți se pare viața când se sfârșește, cât de mărunt îți pari ție însuți: o bucată de carne care suferă, un suflet care nu mai valorează nimic…”. „Valeriu, ai vrea să mai iei viața de la-nceput sau o altă viață?”. „Nu, nu, nu!”. „Nici eu”. „Să ne luăm rămas-bun din cea de-acum. Nu te-apropia. Nu e nici o plăcere să săruți un muribund, iar un mort nici atât. Sănătatea, viața au oroare de-asemenea apropieri. Adio, Sabina” și mi-a făcut semn să plec. M-am uitat lung în ochii lui, m-am uitat ca un câine recunoscător în ochii omului care l-a mângâiat. Am închis ușa fără să privesc în urmă. Eram împietrită. Parcă o parte din sufletul meu își luase zborul. Și să nu te-ntrebi: cum oare s-o despărți sufletul de trup?

M-am rugat lui Dumnezeu să nu mor înaintea bunicii Frusina și înaintea mamei, pentru a le fi cruțat de cea mai cumplită durere. Cu deplină resemnare și chiar cu seninătate am primit moartea lui Stere. Se petrecuse așa cum și-o visase el: fără să fi cunoscut împuținările și umilințele bătrâneții. Moartea lui Valeriu m-a zdruncinat, iar degradarea fizică pe care i-o adusese boala și mai mult. Am început să mă rog lui Dumnezeu să mă ia înaintea tuturor celor care-nsemnau ceva în viața mea. Și bătrânețea era urâtă, însă parte din firescul lucrurilor, cu toată degradarea ei, care te făcea de nerecunoscut față de cel ce fuseseși în tinerețe. Chipuri prelungi, angelice, devenite ca niște capete de buldogi, degete fine ca niște lujere, ajunse niște cioturi pline de nodurile artrozei. Urâtă metamorfoză viața. Suflete avântate ca fulgerul, ajunse un ghem de indiferență, de multe ori de

meschinărie, de avariție, de lăcomie de la bani până la mâncare. Viața îmi apărea nu doar ca o luptă pentru supraviețuire, dar mai ales ca o luptă cu tine însuți de-a nu te schimba măcar pe dinăuntru.

Când a terminat liceul, Șerban mi-a cerut să-i aranjez o întrevedere cu generalul Endre. Între timp, adică la paisprezece ani de când îl cunoscusem, Endre avansase-n grad. „Șerbane, sper că nu vrei să te-angajezi la noi”, i-am spus eu alarmată. „Nici o grijă! Vreau doar o părere privitoare la meseria pe care să mi-o aleg”. „Și de ce lui? Pe taică-tău nu vrei să-l vezi, deși nu ai ce să-i reproșezi că, slavă Domnului, ai un cont frumușel din partea lui. Îl ai pe Paul, îl ai pe Alexe. Nu te poți sfătui cu ei?”. „Mamă, degeaba lucrezi la Securitate. Ce-oi fi făcând tu acolo nici pasărea nu știe, dar pe cât se pare nu te duce mintea cine-știe-ce. Îi cer părerea unuia care știe toate chichițele regimului. Unde vrei să mă duc? La corul Patriarhiei?”. Endre, surprins de solicitarea mea, i-a fixat o-ntâlnire-n aer liber, ca ori de câte ori stătea de vorbă deschis cu cineva. După această întrevedere, Endre mi-a spus: „Dragă Sabina, rar mi-a fost dat să-ntâlnesc la un tânăr atâta pragmatism cât la fiul tău. Băiatul ăsta n-o să sufere niciodată de sentimentalism”. Și Endre m-a privit cu un anumit regret, în acel sentimentalism incluzându-mă precis și pe mine. Nu l-am întrebat ce vorbise cu Șerban și nici el nu mi-a spus. Fiu-meu s-a gândit totuși că meritam să aflu cum decursese consultarea cu generalul. „Mamă, e deștept brici generalul și are ceva de motan: stă cu ochii-nchiși, șoarecele-ncepe să zburde și el haț cu ghiara. Și frumos. Cum de nu te-ai îndrăgostit de el?”. „De unde știi că nu m-am îndrăgostit?”. „Ai fost tu odată îndrăgostită, cu ani în urmă, când ne-a părăsit tata, însă cred că de altul. Ne-am văzut, ne-am dat mâna, m-a privit drept în ochi, m-a sfredelit de fapt. „Șerbane, te ascult”, și m-a luat pe după umeri. „Domnule general, eu nu vreau să plec niciodată din România. Vreau să locuiesc la Craiova, în casa străbunicii dinspre mamă și când mam'mare cum îi zicem noi, n-o să mai fie, o să-mi fac pe locul vechii case ceva trăsnet. Am terminat liceul și mă simt pregătit să intru la orice Facultate, fără să mă laud. Ce Facultate mi-ar da cele mai multe șanse de văzut lumea, după opinia dumneavoastră?”. „Dacă intri-n Securitate și ești toți anii facultății printre primii trei, poți face orice meserie și circuli; dacă nu, cele mai circulante sunt Petrol și Gaze, Telecomunicații, Construcții, cu accentul pe rezistența materialelor, meserii din care noi, românii, trimitem mereu specialiști în diverse țări din Asia, din Africa și chiar în America de Sud, bineînțeles tot cu binecuvântarea organelor, dar de

multe ori fără angajament la noi”. „Toți care intră la dumneavoastră și pe care-i trimiteți în străinătate sunt dintre primii trei?”. „Aș! de pile și de proptele, de neamuri n-ai auzit? Primii trei de care ți-am pomenit sunt ai nimănui, adică doar ai meritului personal și ai angajamentului, prin urmare ai unei afaceri cinstite. Încearcă să fii vârf, fără să te angajezi, și-om trăi și-om vedea. Vrei o viață liniștită? Ține-te numai de carte. Îți repet: om trăi și-om vedea. Sabina, deși nu face nimic să sară-n ochii cuiva, ci stă cu nasul numai în hârțoagele ei, să știi că e foarte apreciată, pentru știința de carte și fiindcă e tăcută ca pietrele. Ceea ce te sfătuiesc să faci și tu”. „Aveți copii, domnule general?”. „Doi băieți, amândoi neurologi. S-au dus la Medicină, fără să ne ceară sfatul nici mie nici nevesti-mii, care-i arhitectă. Au avut amândoi un an bursă-n America. Nu spun că meseria mea nu i-a ajutat, însă amândoi au fost șefi de promoție”. „S-au întors numai ca să nu vă facă dumneavoastră rău? Iertați-mă că vă-ntreb”. „Eu nu le-am cerut nimic când au plecat la bursă și nu le-am sugerat nimic. Ca și tine – și eu te cred – și ei vor să trăiască-n România, deși nu se mândresc cu meseria mea. Îmi permit și eu să te-ntreb: tu te mândrești că maică-ta lucrează unde lucrează?”. „Nu. Iar mama nu e nici cal, nici măgar. Se-alege numai cu numele Instituției nu și cu avantajele operativilor”. „Dar are și liniște mai multă”. „Noi, copiii ei, tragem ponoase ca și când ar fi la operativi: unii ne ocolesc, alții ne lingușesc. Și-atunci?”. „Ai și un tată, pe care nu vrei să-l vezi. Dacă acceptai invitațiile lui în Franța, azi erai cetățean francez ca și el și nu mai trăgeai ponoase de pe urma Sabinei”. „Domnule general, eu nu-i pot ierta în veci tatei felul cum ne-a părăsit, iar cetățean francez nu-mi doresc să fiu cum nici băieții dumneavoastră n-au dorit să fie cetățeni americani. Mai sunt și proști printre noi”. „Slavă Domnului! Șerbane, ori de câte ori ai ceva pe suflet și simți nevoia să schimbi o părere cu unul mai bătrân și mai hârșit, știi unde să mă găsești”. „Domnule general, ați spus că printre cei trimiși de la noi în străinătate, aprobarea organelor e obligatorie, dar nu este obligatoriu să fie angajații instituției dumneavoastră. Instituția nu le cere nimic?”. „Le cere niște rapoarte de activitate cu detalii. Fii liniștit: asta ți-ar cere orice angajator din lume, dintr-un motiv simplu: ca să afle starea economico-tehnică a locului unde-ai fost trimis, pentru testarea pieței muncii. Să știi că Securitatea n-a inventat praful de pușcă”. Mamă, cunoscându-l pe general, mă gândesc ce caută niște oameni ca tine și ca el în Securitate”. „Eu: un loc de muncă în București în loc de Cucuieții din Deal, Surpații din Vale. Eu, ca unul care n-avea pe nimeni la spate. El? Ca

atâția alți oameni inteligenți, cultivați de care sunt pline serviciile secrete din lume. Presupun”. Nu i-am spus lui Șerban că Endre și alți ardeleni intraseră-n Securitate pentru a-i spori numărul românilor. Deși discuția noastră se desfășura-n Parcul Ioanid, îmi respectam un principiu neclintit de când mă știu: dacă vrei ca un lucru să nu se afle, nu-l spui nimănui. Îmi venea să râd când mi-am adus aminte ce-mi povestea Endre despre părinții lui, care muriseră și nu știuseră unde le lucra feciorul. Proaspăt sublocotenent, îmbrăcat civil, se dusese-n concediu în satul lui. De seara, până târziu noaptea, bărbații se-adunau între vecini, în ograda câte unuia și tăifăsuiau de câte-n lună și-n stele, cu uiaga de palincă alături, fiecare cu ulcica de pământ în față. Într-o noapte venise vorba și de copiii celor adunați în ograda lui Endre-tatăl. „Onule, Săndel al tău ce face, că spui că-i la Capitală”. „Păi el îi la Ministeriu”. „Apăi asta ce-i?”, au întrebat toți bărbații-ntr-un glas. „Ministeriu-i ministeriu”. Dacă așa zicea Onu Endre, om așezat, așa o fi fost și, ca să-și împace nedumerirea, mai trăseseră un gât de palincă. „Șerbane, mamă, ministeriu-i ministeriu”, îmi spusesem în gând, în vreme ce pășeam tăcuți prin parc.

Șerban a făcut Facultatea de Petrol și Gaze și a terminat șef de promoție. Deși nu se ilustrase în nici o activitate în U. T. C, deci nu se aflase-n rândul hăulitorilor, spre surprinderea lui, în ultimul an, se trezise membru de Partid, cum mă trezisem și eu: adică invitați să facem o cerere de intrare. Cunoșteam un singur om, un fost coleg de facultate, care nu intrase-n Partid, pretextând că nu se simțea pregătit moral pentru asemenea răspundere. Lucrând el într-o editură cu oameni cumsecade, fusese lăsat în pace. În Securitate, chiar angajat civil, nu-ți puteai permite asemenea subtilități de conștiință, iar Șerban, care dorea să cutreiere lumea, nu-și tăia craca de sub picioare cu un refuz față de-asemenea onoare! În anii studenției lui Șerban, Partidul făcea parte dintr-o rutină, începeai prin a fi șoim al patriei, continuai prin a fi pionier, U. T. C.- ist (chiar până la douăzeci și șapte de ani), membru de Partid. Partidul unic și omnipotent, în privința compoziției nu mai era nici pe departe ceea ce fusese până prin '54-'55, când membri erau foști ilegaliști și-apoi numai cei cu origine pură și extaziați în fața lozincilor revoluționare pornite de la Moscova spre lumea largă. Noi doi, ca majoritatea covârșitoare a membrilor, făceam parte din turma prin care, pe de-o parte se voia să se demonstreze aderența populației la idealurile regimului, pe de alta se mulgeau bani în beneficiul unora. În mod bizar, în ședințele de Partid de la prăvălia noastră și în cele de la

„Ștefan Gheorghiu” se vorbea mult mai deschis decât în instituții, hai să le fi zis apolitice, și chiar se puneau probleme serioase. De fapt, apolitic nu se putea spune despre nici un loc, Partidul fiind unicul stăpân; manifestările unicatului – unele mai în dorul lelii, altele mai dure, depinzând de oamenii care-i aplicau politica. Șerban era bănuit a fi fost în legătură cu instituția mea, știindu-se unde lucram, iar faptul că tată-său, devenit cetățean francez, circula între România și Franța, însemna un argument în plus pentru a-ntări această presupunere. La terminarea facultății, Șerban s-a trezit și cu-o bursă-n Statele Unite. Nu m-am îndoit o clipă că i-o datora generalului Endre și, poate că, deși se afla în sudul Asiei, și generalului Vasilianu, între el și mine continuând telefoanele. Urmând exemplul generalului Endre, care, pe când avuseseră băieții lui burse-n America nu le spusese nici să rămână pe-acolo, nici să se-ntoarcă, și eu m-am abținut să-i dau alt sfat lui Șerban decât cel de-a-nvăța cât mai mult și de-a se purta exemplar. „N-avea grijă, mamă, că n-o să zică nimeni despre mine nici „împuțitul ăsta de român”, nici „prostul ăsta de român”. De vreme ce, la sfârșitul bursei, i se propusese angajarea la un mare concern petrolier, era limpede ce impresie făcuse. Urmase acolo și cursuri de telecomunicații, ceea ce i-a permis să se-nscrie în anul doi la Politehnică, la-ntoarcerea-n Țară. În Statele Unite se plimbase cât îi îngăduiseră timpul și banii, „oricum, te-asigur că mult mai mult decât americanii-americani care, când e vorba de turism, se duc în Europa. Firesc să vrea să cunoască locurile de unde le-au venit străbunii”, îmi spusese Șerban. A vrut neapărat să termine la fără frecvență și „Telecomunicațiile”, în timp ce-și aflase un post la Craiova, așa cum dorise. De la Craiova plecase în Iran pentru trei ani. Mam'mare murise cât se aflase el în Statele Unite. La-ntoarcerea din Iran se-apucase să-și construiască o casă nouă, după propriile planuri, mai spre fundul curții, față de cea bătrânească. Un lung parter compus dintr-un living room – termen importat din America – de-o sută de metri pătrați, din trei dormitoare, bucătărie să te plimbi cu automobilul prin ea – un colț fiind sufragerie – două camere de baie, cu cadă și cu cabină de duș – noutate în România – closetele în încăperi separate – cămară frigorifică, debarale, iar subsolul foarte luminos, cu mașină de spălat rufe, cu spațiu de uscat, oferind și posibilitatea altor întrebuințări. Când casa nouă era terminată și mobilată, cu lucruri puține, extrem de simple, ne invitase pe mine, pe Irina și pe Doru să-i facem o vizită. Ne așteptase la gară cu „Mercedesul” cumpărat în Iran, la mâna a doua, de la un inginer neamț. „Vă previn că o s-aveți o surpriză”, ne-a spus

Șerban doar cu trei-patru minute înainte de-a ajunge acasă. În prag ne aștepta o fetișcană brună, măruntică și subțire ca un chibrit, cu niște ochi de jăratic, și un băiețel de doi-trei ani pe care-l ținea de mână. „Dragii mei” – ni s-a adresat Șerban – „Lidia, pe care-o vedeți, e nevastă-mea, iar Vlad e băiețelul nostru”. „Al tău?”, mi-a scăpat mie vorba, copleșită fiind de uimire. „Eu l-am înfiat când m-am însurat cu Lidia”, a-ncercat Șerban să treacă peste momentul penibil pe care, fără nici o rea-intenție, îl creasem. „Să fie-ntr-un ceas-bun”, am încercat și eu s-o dreg, apropiindu-mă de nora mea și-mbrățișând-o în timp ce Irina era de pe-acum în conversație cu micuțul Vlad. Doru i-a sărutat mâna cumnată-sii și l-a mângâiat pe băiețel. Eu m-am apucat să despachetez cele două vase decorative turcești, de alamă ciocănită, înalte cam de un metru, pentru care bătusem o lună consignația de la „Hanul cu Tei”, rămasă eu la principiul de om sărac de-a nu da banii pe obiecte care se sparg, oricât ar fi de frumoase. Văzându-le, nora mea a-ntrebat cu-o nuanță de ironie-n glas: „Astea la ce folosesc?”. „Sunt doar decorative”, i-a explicat Șerban. „Puteți pune-n ele ciulini și alte imortele, dacă vreți să nu stea goale”. Noră-mea a dat dubitativ din cap. Șerban le-a examinat și întorcându-le cu dosu-n sus a descoperit anul când fuseseră lucrate: 1770. „Sunt frumoase, autentic turcești și vechi” și le-a așezat pe fiecare în câte o parte a căminului din living room. Masa a fost foarte gustoasă, cu feluri simple românești, servită într-un serviciu de porțelan chinezesc splendid. Vlad era un copil timid și cuminte, căruia abia i-am auzit glasul. Noră-mea era-nvățătoare dintr-un sat de pe malul Jiului, fiică de-nvățători. Făcea la fără frecvență româna la Filologie. Fusese măritată cu un inginer care, trimis în interes de serviciu în străinătate, uitase să se mai întoarcă. Inginerul divorțase și n-avusese nimic împotrivă ca Șerban să-i înfieze copilul. Vlad repeta soarta lui Șerban, cu deosebirea că Alexe, al doilea soț al meu nu-l înfiase pe Șerban. Nici nu știu dacă Valeriu ar fi acceptat ca fiul lui, ingrat cum se dovedea, să poarte totuși alt nume decât al lui. Oricum, Alexe nu-și exprimase niciodată dorința de-a-l înfia pe Șerban. În mine, începând să funcționeze fermentul de soacră, mi-aș fi dorit ca Șerban să se fi-nsurat cu-o fată, cu-o femeie, chiar divorțată, însă fără copil. Apoi tot eu mă moralizam: „Și tu n-ai fost părăsită de bărbat ca și noră-ta și pe tine nu te-a luat Alexe cu un copil? Da, dar și el avea copil din prima căsătorie”. Oricum o dădeam tot găseam un clenci de care să mă agăț, dar știind bine să-l ascund. Spre sfârșitul mesei, noră-mea ne-a-ntrebat la ce oră aveam tren. Nu venisem cu intenția de-a rămâne peste noapte la Craiova,

dar întrebarea ei ex abrupto nu mi-a căzut bine, și nici Irinei, nici lui Doru. Dacă era să-i caut noră-mii un corespondent în lumea animală aș fi asemuit-o cu o viespe: ascuțită, fără astâmpăr, aflând mereu motiv să se ridice de la masă, ori să ducă ceva la bucătărie, ori s-aducă ceva de-acolo. Vizitând casa, mobilată simplu și funcțional, după ordinea și curățenia de peste tot, mi-am dat seama că stăpâna casei era harnică și gospodină. Curtea era o adevărată expoziție florală, aranjată parcă de-un peisagist. „Lidia a desenat aranjamentul grădinii”. „Splendid”, am zis eu. Casa mam'marei încă nu fusese dărâmată. Am vrut s-o mai văd o dată. Mi s-a strâns inima când i-am trecut pragul. Toate lucrurile erau așa cum le știam: „șifonerul”, „gardilopul”, toate-toate. Mi-au dat lacrimile când am văzut candela aprinsă. „Mam'mare ardea tot timpul candela, așa i-o ardem și noi, iar când dărâmăm casa, îi duc o candelă și-un sfeșnic la mănăstirea Jitianu”. Șerban ne-a dus la cimitirul Ungureni, s-aprindem lumânări și să le ducem flori răposaților din neam: mam'mare, soțul ei – bunicul pe care nu-l cunoscusem – „tăticu” și prima lui soție. O dată pe an, la Moșii-de-vară, mergeam cu mama în satul în care m-am născut și făceam pomenire celor din neamul Gherasim: bunica, pe care n-o cunoscusem, tata, sora lui, Adelina, bunicul Voicu. Ei odihneau în două cripte cu pisanie. În fiecare lucru, în fiecare ungher al casei bătrânești a mam'marei parcă o simțeam și parcă de peste tot îi auzeam glasul potolit și blând: „Maică, păzește-ți sufletul de păcat, că Dumnezeu vede”. „Mam'mare, îți făgăduiesc să fiu cât mai bună cu noru-mea”. Nu uitam la ce distanță mă ținuse prima mea soacră și cât de rău îl făcuse să se simtă pe fiu-său, nemaivorbind de mine. Noru-mea nu mă entuziasmase, nici nu mă disperase. Făcea parte dintre-acei oameni care, neavând stare, te obosesc. Pe-asta o alesese fiu-meu, s-o poarte sănătos. Nu locuiam nici măcar în același oraș. Politicoasă, la plecare îi invitasem la București, ca să-i vadă și mama, și-mi manifestasem față de noru-mea dorința de-a-i cunoaște părinții, ceea ce nu s-a-ntâmplat niciodată. Mamei i-am descris-o pe noră-mea în culorile cele mai avantajoase, în timp ce Doru s-a făcut că avea treabă la el în cameră. Când Șerban, cu Lidia și cu Vlad au venit într-un târziu la București, mama s-a purtat cu ei salon, ceea ce n-a-mpiedicat-o să-mi spună după ce-i văzuse plecați: „Sabino, să-i spui tu lu' mutu' că-ți place noru-ta, nu mie”. „Mamă, ne place, nu ne place nouă, important e să se-nțeleagă Șerban cu ea”. „Norocul ei și-al lui Șerban că băiețelul e tare drăgălaș și nici nu-l cunoaște pe tată-său ăl adevărat”. Șerban, știind ce-nseamnă copiii de două mâini, el simțindu-se vioara a

doua după ce-l avusesem pe Doru, s-a mulțumit să-l crească pe Vlad și să renunțe la ideea de-a avea copiii lui, ceea ce cred că n-a supărat-o cu nimic pe Lidia, nevastă-sa. Numele ei de botez nu se pomenea la țară-n Oltenia. El se datora preotesei din sat, ardeleancă din Alba-Iulia. Cu meseria lui, de fapt cu două meserii, și, evident, cu binecuvântarea „organelor”, Șerban era mai tot timpul plecat din Țară. Când mergea măcar un an într-un singur loc, îi lua cu el pe Lidia și pe Vlad, Lidiei găsindu-i ceva de lucru ca salariată a Statului român, Vlad învățând la școli americane și dând examene de echivalare la-ntoarcerea-n Țară. Când erau plecați, singura legătură cu mine și cu-ai noștri era telefonică și numai de sărbători. Șerban, odată cu urările, ne spunea și pe unde se aflau, cum se trăia pe-acolo și, ca să-ncheie o conversație convențională, mi-i dădea și pe Lidia și pe Vlad, care ne spuneau și ei câteva cuvinte. În vremea asta, puteam să mor eu, putea muri mama, nu știam unde să-i anunțăm, presupunând că i-ar fi interesat. Când se-ntorceau în Țară, telefonau cam la o lună, fără să-și manifeste nici o dorință de-a ne vedea. „Când veniți la București să ne vizitați?”. „Deocamdată avem aici multe de făcut, ca după atâta absență”. Și-acest „deocamdată” se prelungea de obicei până la o nouă plecare prin cine-știe-ce parte a lumii. O notă bună pentru Șerban – chiar dacă o făcea din interes – era felul cum se purta cu generalul Endre: la fiecare-ntoarcere-n Țară îi aducea un cadou de valoare, frumos, chiar după ce Endre se pensionase. Mie, mamei și Irinei, ceva șaluri, pulovere, rochii orientale ori sud-americane, de purtat în casă, fiindcă, pe stradă, ne-ar fi arătat lumea cu degetul. Lui Doru, cărți tehnice și gadgeturi, absente în România. O dată, Doru își văzuse fratele, cu nevastă, cu copil, la un stop, ei în mașină, el în autobus. Nouă nu catadicsiseră să ne dea măcar un telefon. Șerban nu fusese niciodată o fire tandră, duioasă. Și când era mic suporta mângâierile mele, dar el o dată nu mă strânsese-n brațe, nu se lipise de mine. Și când sugea, o făcea metodic, cu înghițituri cronometrate, apoi își depărta capul de sân. O fi simțit când se afla în burta mea bucuria mamei care-l aștepta amestecată cu neliniștea de-a aduce pe lume o ființă pe care tatăl n-o dorise? O fi simțit atunci că apariția lui pe lume însemna o concesie pe care un bărbat o făcea unei femei numai ca să n-o mâhnească? Ce știm noi despre viață? Atât, puțin, cât fusese apropiat de mine, de mama, de Doru și mai ales de Irina, s-o fi acuzat pe nevastă-sa că-l depărtase de noi? Da și nu. Eu știam și prea știam că-i eram dragă soacră-mii – doamna Veniamin – ca sarea-n ochi și totuși cât am fost măritată cu Valeriu, n-a trecut o aniversară

de-a ei, fără să ne-nfățișăm cu flori și cu un parfum scump, ori cu un obiect de-mbrăcăminte fin, alese de mine. Pentru socrii mei, părinții lui Alexe, o făceam de drag, fiind niște oameni de care m-am simțit apropiată, menținând cu ei cele mai bune relații și după ce m-am despărțit de fiul lor. O nevastă nu trebuie să fi descoperit nici praful de pușcă, nici fisiunea nucleară ca să aibă influență asupra bărbatului ei. Nu cred că dacă ea îi sugerează ceva care să-i bucure părinții: un telefon, o scrisoare, un cadou, el i-ar răspunde „ia mai dă-i dracu'!”. N-am căutat să aflu cum se purta nora mea cu părinții ei. Limpede era că Șerban se-ndepărtase de toți cei care-i fuseserăm apropiați.

Tocmai când lumea răsufla mai ușurată, regimul comunist iară strângea șurubul. O vizită pe undeva prin Asia îi stârnea Șefului ăl mare idei sardanapalice și-n același timp de coercițiune ideologică, starea din România părând un desfrâu față de mersul neabătut, de-nchistare feudală, din Orientul depărtat, unde oamenii se comportau ca niște roboți și unde cultul liderilor de partid luase locul celui al zeilor din Antichitate. Ideologia era tratată la noi ca o femeie care, odată cu vârsta, îngăduindu-și să se-ngrașe, să doarmă mai mult, să lenevească, trebuia trasă de mânecă pentru a i se băga mințile-n cap: să slăbească, să facă gimnastică și să nu-și îngăduie să devină prost exemplu social. Ideologia trebuia să stea țeapănă ca un stâlp de telegraf și nu ca o ramură bătută de vânt. Și iar „teze” și iar dezbateri și iar reflectarea omului nou – vai de capul lui – în artă, în mentalitatea colectivă, în natalitate. Nu cred că peste tot, la mărimi, sus, idealul lui Cioran de pe când nu plecase-n Occident, privind România era cunoscut: să aibă gloria Franței și populația Chinei. Franței îi trecuse demult epoca de glorie. Ce să te mai fi luat la trântă cu trecutul! Populația Chinei, cu toată politica Partidului privind natalitatea, creștea ca pâinea dospită și asta în vremea noastră. Exemplu demn de urmat: în China – un copil la un cuplu; în România – retragerea după patru copii, fiindcă numai atunci era permis avortul. O colegă a Irinei murise în urma unui avort septic pe care singură și-l provocase. Și câte alte femei nu mureau sau nu rămâneau sterile pe viață, conștiente în ce lume ar fi adus un om sau, și mai ales, fiindcă – prozaic și fără subtilități ideologice – n-ar fi avut ce să-i dea să mănânce. În China, femeii măritate îi era asigurată pilula anticoncepțională, chiar la locul de muncă. În România doar cine circula în Occident beneficia de-asemenea produse și, mai târziu, de sterilet. O fostă colegă a mea de facultate, pe care o-ntâlneam uneori pe stradă sau la piață, și care nu se

ferea de mine, cu toate că știa unde lucrez, îmi spunea într-o zi: „Sabino, ăștia dac-o să vadă că tot nu ne-nmulțim, ca s-ajungem din urmă China, o să ne ducă la-nsămânțare pe cartiere”, și ne porniserăm amândouă pe râs. „Nu știi pentru ce mi-am făcut cezariană la amândoi copiii? Ca să am oficial dreptul de avort”, mi-a explicat ea, care făcuse copii mult mai târziu decât mine. Stăpânu-nvață sluga hoață. Au venit pe lume copii nedoriți, de care mamele nu reușiseră să scape, așa numiții „decreței”. De câte ori gândeam cum aș fi definit eu noțiunea de familie, îmi răsăreau în gând bunicul Voicu Gherasim și mam'mare Frusina. Erau singurele două ființe asupra cărora, în cadrul înrudirii, nu plana nici o umbră de reproș. Nici unchiului meu, avocatul, mort la doi ani după ce ieșise din pușcărie, nici nevesti-sii, n-aveam ce să le reproșez, dar nu-i simțisem niciodată apropiați; și la fel pe copiii lor. De când plecaserăm la facultate, eu la București, verii mei la Cluj, nu ne-am mai întâlnit. Vară-mea, doctoriță, endocrinolog, se stabilise la Oradea, se măritase cu un coleg, avea doi copii pe care-i creștea mătușă-mea. După ce vânduse casa din Craiova, mătușă-mea le-mpărțise banii copiilor. Văru-meu îi cedase jumătate din banii lui soră-sii, știind că ei îi revenea să aibă grijă de mătușă-mea, el, chirurg, stabilindu-se la Timișoara unde se-nsurase cu-o avocată, cu un palat de casă, zestre de la părinți, avocați de renume. Și el avea doi băieți ca și soră-sa. Mam'marei îi trimiteau urări pe cărți poștale ilustrate la sărbători. Niciunul n-o invitase pe la el. Mam'mare le mulțumea în scris, dorindu-le tot binele din lume. N-o supăra indiferența lor față de ea. După ce-și pierduse fiul, pe unchiu-meu, mândria ei, durere pe care o-ndurase cu demnitate și cu-adâncă resemnare, nimic n-o mai mira și n-o mai mâhnea. De când fusese unchiu-meu închis și până când plecase nevastă-sa din Craiova, mam'mare trimitea în casa fiului ei măcar două păsări pe săptămână, tăiate, curățate, doar de pus în oală, brânză, smântână, ouă, cozonaci, făcuți de ea în cuptor de cărămidă, și porc de Crăciun, cu tobă, cârnați și caltaboși de să te lingi pe degete. „Să-i știu eu pe ei că n-au ce mânca ar intra-mbucătură-n mine?”, spunea ea, care și-ar fi luat de la gură și pentru străini. Mama o chema pe mătușă-mea la telefon din când în când. Mătușă-mea, pe mama niciodată. I-am chemat și eu de câteva ori pe verii mei, dar simțind răceala lor, m-am lăsat păgubașă. Mama, cu toate că era sigură din ce se trăgea răceala verilor mei față de mine, voia s-o audă răspicat din gura cumnată-sii, așa că i-a pus direct întrebarea. Cu glas moale și destul de-ncurcată, mătușă-mea alesese totuși

calea sincerității: „Cred că din cauză că Sabina lucrează unde lucrează. Ei, cu tatăl lor…”, o-ncheiase mătușă-mea-n coadă de pește.

„Nuțo, dragă, își câștigă fiecare pâinea cum poate. Sabina rău n-a făcut și nu face nimănui. Dar dacă e vorba că vă compromite și probabil și eu vă compromit, vă urez bine și sănătate și nu vă mai telefonăm”, și fără să aștepte vreun răspuns de la cumnată-sa, mama pusese telefonu-n furcă. Din acea zi am murit unii pentru alții. Șerban, mergând în fiecare vară la mam'mare, era la curent cu toată istoria familiei, pe care n-o comentase niciodată cu mine și cu nimeni. Nu se mândrea cu locul meu de muncă, dar nu respingea nici un folos pe care i-l putea aduce. Pentru poporul român, cu puține excepții, printre care foști salariați ai Siguranței Statului, Securitatea însemna doar teroare, schingiuiri, delațiuni. Dacă n-aș fi lucrat acolo, avându-l și pe unchiu-meu doi ani închis, prin „Securitate” eu aș fi-nțeles altceva? Și dacă-n locul lui Endre aș fi avut șef vreo mârlă? Aveam un post neutru. Întrebându-l pe generalul Vasilianu cum ajunsese angajat al Securității mi-a răspuns: „De la Siguranță, unde făceam aceeași meserie, m-a preluat Securitatea. Specialiștii sunt specialiști. Ce făceam înainte fac și-acum. Urmărit eram pe vremea Siguranței, urmărit și pe vremea Securității. Firesc, la un asemenea post în care trebuie să fii rezistent la ofertele de-a te vinde. Cinstit am fost cu Siguranța, cinstit cu Securitatea. Și tata a fost inginer de telecomunicații la Siguranță. Ca să te liniștesc, să știi că nici el, nici eu n-am făcut rău nimănui și nu ne-am trădat Țara. În orice regim, un Stat trebuie să aibă un serviciu de siguranță care implică profesioniștii, adică operativii și tehnicienii, care sunt altă mâncare de pește. Nu se-amestecă-ntre ei. Să nu-ți închipui că eu n-am microfoane-n casă, în mașină, poate și-n pantofi. Aparatele astea le montează tehnicienii de la operativi, nu eu și nici subordonații mei, care toți sunt sub ascultare, ca și tine, care nu deții nici un secret. Noi montăm și asigurăm sistemul de telecomunicații al Țării, bun de Stat, oriunde-n lume. „Ascultătorii” sunt din altă parohie. „Serviciile” sunt compartimentate atât de bine – cloazonate, cum le spun francezii – că nu se cunoaște un compartiment cu altul. De-un lucru să fii sigură: Securitatea n-a inventat nimic. Numai că, spre deosebire de alte servicii omoloage, chiar și numele ei bagă groaza în oameni. Groaza este elementul ei la vedere, bine gândit de regimul comunist, pentru ca nimeni să nu miște-n front. Nu sunt convins că relația noastră n-o știe nimeni. Doar că ea nu primejduiește sistemul, iar de pe urma mea, Statul încasează bani prea frumoși „închiriindu-mă” atâtor țări unde instalez

sisteme de telecomunicații, ca să se uite la amănunte privind fidelitatea conjugală. Endre s-ar putea să ne bănuiască, fiind o minte subțire și perspicace. Dar ține la mine și la tine și e tăcut ca pietrele”. Aceste discuții le-aveam în baie, cu dușul dat la maximum și cu aparatul de bruiaj așezat pe fereastră.

Dinspre tata n-aveam rude, iar de familia mea dinspre mamă se-alesese praful. „Sângele apă nu se face”; iată că se făcea venin. În regimul monarhic eu aș fi ajuns ce-mi dorisem când dădusem examen la „Litere”: profesoară. Deși în fruntea anului la absolvirea facultății, fără pile și fără proptele, greu aș fi obținut post în Craiova. Să presupunem că terminam facultatea până-n '44 și că, prin nu știu ce minune, Siguranța mi-ar fi propus un post de traducătoare. Tot așa m-ar fi disprețuit verii mei, nepoții mamei? Ce rost avea să mă-ntreb ce-ar fi fost dac-ar fi fost. Îndurasem destule mâhniri în viață, încât una-n plus… Politică făcuseră oamenii și până-n război. Dacă într-o familie unul era liberal, altul țărănist, nu-și mai vorbeau, încetau să mai fie rude? Eu ce eram? O oaie, membră de Partid unic, într-o turmă necuvântătoare. Securitatea – instituție odioasă, unde o fată de douăzeci și trei de ani se angajase, pe meseria ei, ca să-și câștige pâinea. Eu înțelegeam că verii mei mă considerau o trădătoare de clasă și nu mă supăram pe ei, doar că nu doream dragoste cu de-a sila. Doru m-a-ntrebat odată: „Mamă, noi n-avem rude?”. „N-avem, mamă”. „Adică veri, că frați am”. „N-ai veri, Dorule. E bine că ai doi frați și-o soră. Eu n-am pe nimeni. Adică, n-am frați”. „Nici veri?”. „Nici”. Regimul comunist, impus de Moscova, schimbase relațiile dintre oameni. Suspiciunea ajunsese o componentă psihică, echivalentă cu-o amputare a solidarității umane. Lucram de peste douăzeci de ani într-un loc în care nu mă frecventam cu nimeni, nu vorbeam, în afara chestiunilor de serviciu, decât cu generalul Endre și numai în aer liber. Aveam mamă, avusesem doi bărbați, o dată măcar nu le pomenisem de-un document, o carte, o publicație ce-mi treceau prin mână. Simțeam uneori că plesneam de indignare în fața unor dovezi de ipocrizie a Occidentului, care, mai întâi îl lăsaseră nestingherit pe Hitler să-ngenunche niște țări – vezi Cehoslovacia și Polonia – ca apoi să le dea plocon Moscovei. Lui Endre, numai lui îi spuneam: „M-au umplut de bucurie documentele pe care mi le-ați trimis alaltăieri”. „Dar pe mine… Sabina, față de politică, bordelul e mânăstire. Trăim ca pe-o apă-nghețată, fără să știm ce se află dedesubtul gheței. Și când te gândești că o treime dintre cei morți în pușcăriile noastre a murit fiindcă a dat crezare unor

posturi de radio. Dacă o parte măcar a documentelor astea ar fi fost publicată, oamenii ar fi-nțeles că regimul comunist are binecuvântarea Aliaților occidentali și că e de durată”; și Endre își aprindea o țigară. În 1977 mi-a spus că-și depusese dosarul de pensie. La vestea asta am pălit. Îmi vedeam spulberată puțina liniște pe care-o aveam, simțindu-i mâna protectoare. „Sabina, să știi că nu te las de izbeliște. Am făcut tot ce mi-a stat în puteri ca locul să mi-l ia un ardelean de-al meu, colonelul Ovidiu Onițiu. Cum vorbești cu mine poți vorbi cu el”. Oricât am vrut să mă țin de tare, m-a podidit plânsul. Generalul m-a luat pe după umeri cu mâna stângă, iar cu dreapta mi-a-ntins o batistă. M-a-ntors cu fața spre el și m-a privit în ochi, de-am simțit un sfredel în creier. „Crezi că mie-mi vine mai ușor?”. „Ce?”, m-am trezit eu că-l întreb. „Să mă despart de tine”. Privea-n pământ, iar cuvintele, rostite cu glas scăzut, parcă și le smulgea din carne. Mergeam pe culoarul pustiu, el cu brațul pe umerii mei, fiecare cu gândurile lui. „Domnule general, se spune că nimeni nu e de neînlocuit. Asta e valabil pe plan – să-i spunem – administrativ. Pentru sufletul fiecăruia dintre noi există ființe de neînlocuit”. Într-un târziu mi-a spus cu un glas în care comprimase parcă toată tristețea lumii: „Știu”. M-a condus la mașina mea, parcată lângă a lui. Mi-a sărutat mâna, mi-a ținut-o strâns, m-a privit din nou cu-o privire care-mi pătrundea până-n adâncul sufletului. „Sabina, Sabina”, mi-a șoptit, mi-a luat mâna și mi-a dus-o-n dreptul inimii lui. „Noapte bună”. „Noapte bună”. Mi-am parcat „Dacia” în fața blocului și pe urmă am luat-o pe Drobeta, pe Aurel Vlaicu, străduțe liniștite, vrând să-mi alung orice gând, introspecții, analize. Eram tristă, răvășită, năucită. Atunci, tare mi-am dorit să mor, fără să mă-ntreb cum s-o despărți sufletul de trup. Se iviseră-n mine întrebări cărora nu voiam să le dau răspuns.

Instalarea colonelului Ovidiu Onițiu a coincis cu zborul lui Pacepa spre alte zări. Cred că această dezertare a produs cea mai mare zguduire din cadrul „Securității”. Pensionări înainte de vreme, lungi anchete în rândul subalternilor direcți ai împricinatului, dârdâit și la cei care nici nu-l văzuseră vreodată în carne și oase, ca mine, de pildă. Noi ăștia din urmă eram exact ca iepurașul dintr-un banc al epocii: Iepurașul fuge disperat. O veveriță-l strigă: „Hei, iepuraș, unde fugi așa?”. „Cum să nu fug? N-ai auzit că se castrează elefanții?”. „Și ce treabă ai tu cu elefanții?”. „Până dovedesc eu că nu-s!”. Deconspirarea agenților noștri din străinătate însemnase cea mai importantă pagubă adusă Țării; da, Țării, fiindcă în agenții ăștia se investiseră banii cetățeanului român. Implantarea altora – alți bani, altă

distracție. „Eroul”, provenit dintr-a șaptea ceată a heruvimilor, care din marele său post în „Securitatea” română făcuse numai fapte creștinești, se prezentase americanilor ca feroce anticomunist și ăia se făcuseră a-l crede, că așa e-n spionaj: orice curvă, la nevoie, devine fecioară și mirele îi atestă inocența.

Puricatul ne-a ajuns și pe noi, angajații civili. Cum orice material care mi se trimitea era însoțit de fișa cuprinsului, eu îmi copiasem la șapirograf aceste fișe, mi le-mpărțisem pe căprarii, în plicuri mari. Când am fost chemată la-ntrebări în fața a trei bărbați, îmbrăcați civil, toți necunoscuți mie, m-am prezentat cu două sacoșe mari doldora de plicuri: scurt istoric a ceea ce lucrasem din 1952 până în 1978. „Luați loc, tovarășă Gherasim”. Am luat loc în rândul întâi al sălii de-nvățământ politic; acolo avea loc „colocviul”. A urmat o tăcere, timp în care, dintre anchetatori cel din mijloc s-a uitat pe fișa mea de cadre ca și când atunci o vedea prima dată. „Văd că sunteți doctor în „Filologie”, că vi s-a oferit un post în serviciile externe și că l-ați refuzat. De ce?”. „Pe vremea aceea aveam bunică, mamă, copil de crescut singură, cu bărbat fugit în străinătate. Eu trebuia să le port de grijă”. „Ce relații ați avut cu fostul dumneavoastră prim soț cât a fost în Franța?”. „Telefona o dată pe săptămână ca să afle ce face băiatul nostru și-atât”. „Îngerașilor dragi, mă-ntrebați ce relații aveam, de parcă nu mi s-ar fi-nregistrat convorbirile!”, îmi spuneam în sinea mea. „Bani vă trimitea?”. „În fiecare lună, prin „Banca de Comerț Exterior”, unde sunt depuși în totalitate”. „Cum de n-ați folosit nimic din ei?”. „I-am ținut pentru ca fiul meu să-i folosească el cum o să creadă”. „Pe balerinul Stere Caragiani l-ați cunoscut?”. „Da”. „În ce relații ați fost cu el?”. „De prietenie”. „Îl vedeați des?”. „Aproape zilnic, atunci când era-n București”. „Și nu v-a spus că avea de gând să fugă?”. „Nu”. „Prieteni atât de apropiați…”. „Eu știu, și cred că știa și el, că dacă vrei să nu se afle un lucru nu-l spui nimănui”. „În ce relații ați rămas cu el?”. „În nici un fel”. „Și nu mai știți nimic despre el?”. „Atât cât aflu din presa străină care-mi vine la tradus”. „Cu familia doctorului Paul Iovănescu în ce relații sunteți?”. „De prietenie”. „Cum i-ați cunoscut?”. „Prin Stere Caragiani”. „Cu generalul Pacepa ați lucrat?”. „Nici nu l-am văzut vreodată-n carne și oase”. „Și sunteți sigură că n-ați lucrat pentru el nici un material?”. „Asta n-am cum să știu”. „Ați comentat vreodată materiale cu cineva?”. „Nu”. „Ce-aveți în sacoșele alea?”. „Inventarul a tot ce am lucrat. Fiecare material vine însoțit de fișa conținutului”. „Și ați păstrat fișa conținutului?”. „Am tras-o la copiator”.

„De ce?”. „Din spirit de ordine, gândindu-mă că dacă-i trebuie cuiva un document să știe de unde să-l ia”. „Și le-ați arătat cuiva?”. „Nimănui. Stau sigilate și-ncuiate în safe-ul din biroul meu”. „V-a spus cineva să copiați aceste fișe?”. „Nici să le copiez, nici să nu le copiez”. „Vi se pare normal că le-ați copiat?”. „Da. Atâta timp cât ele sunt în incinta Ministerului și afară de mine nu le-a văzut nimeni”. „Le putem vedea și noi?”. „Pentru asta le-am adus”. Anchetatorul a rupt sigiliul unui plic, a scos din el o foaie, a citit-o și i-a trecut-o și celui din stânga lui. Aveau toți trei figuri șterse, numai bune de spionaj. A mai scos o foaie și s-a mai uitat o dată la ce scrisesem pe plic. „Foarte mare ordine-n hârtiile dumneavoastră. Generalul Endre, fostul dumneavoastră șef știa de-aceste copii?”. „Nu”. Ceea ce era adevărul adevărat. „Ciudat. Nici un alt traducător n-a ținut ca dumneavoastră evidența materialelor pe care le-a lucrat”. „Dacă n-aș fi ținut această evidență numai din spirit de ordine vi le-aș fi adus să le vedeți?”. „De multe ori fațada înșală”. „Aveți dreptate, tovarășe. Ca exemplu: generalul Pacepa”. „De unde ați aflat prima dată că a fugit?”. „De la „Europa Liberă”. „Ascultați „Europa Liberă”?”, a făcut el pe miratul. „Intră-n atribuțiile mele”. „Am să vă rog să-mi traduceți acum un articol din gazeta asta” și mi-a-ntins un număr din „Le Monde”, având și el în față un exemplar identic. Am tradus articolul care conținea destule dubii în privința lui Pacepa: cât adevăr reprezenta personajul și câtă intoxicare. N-aveam nici un dubiu că tovarășul conlocutor voia să vadă cât de corect traduc. Asta era nadă de copii mici. „Dumneavoastră ce concluzie ați trage din acest articol?”, a sunat a somație întrebarea anchetatorului. „O concluzie veche de când lumea: că îndoiala e mama-nțelepciunii în aceeași măsură cu prudența”; și m-am uitat zâmbind în ochii lui. A-nghițit în sec. „Vă mulțumim, tovarășă Gherasim. V-am ruga să ne lăsați nouă sacoșele cu inventarele”. „Ar fi păcat să se piardă”. „Să n-aveți nici o grijă”. Peste două săptămâni, noul meu șef mă chema-n biroul lui și mi le restituia, cu sigiliile scoase, așadar cercetate, însă în ordinea în care fuseseră luate-n primire. Noul meu șef m-a condus pe culoar cum mă condusese și Endre. „Ați fost inspirată, când le-ați adus arhiva asta, fiindcă au scotocit fiecare birou. Și un bilețel cu notă pentru piață ori pentru farmacie a suscitat întrebări, suspiciuni. Nu-și revin din mirare că ați refuzat post în străinătate și chiar însoțiri de delegații”. „Domnule colonel, în douăzeci și șase de ani de când lucrez aici, am învățat că și faptul de-a bea apă creează bănuieli”. Numai eu știu cum îmi bătuse inima că nu pomenisem nimic de fratele mamei. E drept că nu i se făcuse

proces, deci nu se emisese împotriva lui nici o condamnare, dar doi ani de pușcărie făcuse. Un post în străinătate și chiar însoțirea unei delegații presupunea puricarea dosarului de cadre, ceea ce mie nu-mi lipsea. Nemaivorbind că un post în străinătate implica încadrarea la operativi. Știau „amănuntul” cu unchiu-meu? Nu-l știau? N-am căutat niciodată să aflu.

Colonelul Ovidiu Onițiu era cu cinci ani mai tânăr decât mine, doctor în istorie, cultivat, cunoscător de franceză și de engleză la un nivel bun, pentru un nespecialist. De statură mijlocie, nici slab, nici gras, cu un cap între oval și rotund, cu ochi albaștri mereu surâzători, cu fruntea înaltă, cu un început de chelie și de-ncărunțire, cu un nas scurt și borcănat, avea un aer tonic și prietenos, la mare distanță de frumusețea și de distincția lui Endre, care părea un portret coborât din Renaștere. În timp ce de Alexandru Endre m-am apropiat încet și cu mare prudență, semnalele pornind totdeauna din partea lui spre mine, cu Onițiu am făcut priză de la-nceput, fapt la care contribuise, fără-ndoială, felul cum ne prezentase fostul meu șef pe unul celuilalt. În timp ce Endre nu-mi ceruse niciodată vreun serviciu personal, Onițiu îmi dădea să-i citesc orice articol în română și în traduceri pe care urma să-l prezinte la vreun congres, invitându-mă să-i fac observații de conținut și de formă. Îi făceam observațiile ordonat, cu pixul pe hârtie, pe puncte. Nevastă-sa era profesoară de istorie. Sunt sigură că era primul cititor a ceea ce scria bărbatu-său și unul competent. M-am mirat cât preț putea el pe părerea mea. Îmi accepta observațiile dând din cap ca omul care pricepea un sens care-i scăpase. „Doamnă Gherasim, aveți un cap de cenzor”. „Domnule colonel, mi-a mai spus asta acum douăzeci de ani primul meu soț, regisorul Valeriu Veniamin. Între timp am devenit și mai necruțătoare”. Onițiu, specialist în istoria Transilvaniei, își dăduse doctoratul cu o teză despre răscoala din 1784, avându-i ca eroi pe Horia, Cloșca și Crișan. I-am cerut să-i citesc teza, ceea ce pe el l-a surprins plăcut, iar pe mine lectura ei m-a tulburat și m-a-ntristat prin amănuntele pe care le aflam. I-am restituit-o și i-am spus: „Bravo, domnule colonel!”. Comunicările lui, la conferințe, la congrese internaționale, se refereau totdeauna la Transilvania. Fiecare cuvânt trebuia cântărit, deoarece se-adresa unora care nu știau mai nimic despre România, deși erau istorici.

Într-o zi a venit să ne salute generalul Endre. Apăruse Orizonturi roșii a lui Pacepa, „Generalul”. Ne-a arătat cartea și ne-a-ntrebat: „Ce părere aveți?”. Onițiu a dat scârbit din cap. „Domnule general, dacă este infiltrat la americani de noi și ăia-l cred, bravo nouă, bravo lui; dacă se face că este,

vezi Doamne, o conștiință revoltată, anticomunistă, atunci cutră a fost, cutră a rămas. Mi-e greu să cred însă că România și agenții ei au asemenea importanță mondială, încât americanii să cadă pe spate în fața revelărilor lui Pacepa. Înseamnă că le-a divulgat mult mai mult și despre alții mult mai importanți, băiatul păpând și de la altă iesle, nu numai de la români". Dacă funcționau bine microfoanele din biroul lui Onițiu n-aveau decât. Ca mine gândeau și niște foarte serioși analiști politici din lumea-ntreagă. „Voi ce mai faceți?", ne-a-ntrebat generalul, lăsându-l în plata Domnului pe arhanghelul fugit. Pretextând că are de dat un telefon urgent, scuzându-se, Onițiu m-a lăsat să-l conduc eu pe general când acesta și-a luat rămas-bun de la noi. „Sabina" – mi s-a adresat fostul meu șef – „să știi că „prăvălia" asta e plină de agenți ai te-miri-cui. Eu, ca și tine, nu cred nici mort că americanii s-au mulțumit cu mizilicul românesc scuipat de Pacepa. Evită-i pe toți cum i-ai evitat și când ți-am fost eu șef". La cuvântul „prăvălie" am tresărit. Generalul Vasilianu, când vorbea despre instituția noastră numai așa o numea. Norocul lui că plecase din Țară cu anii, trimis pe bani buni să instaleze pe te-miri-unde sisteme de telecomunicații. Se pensionase de la „prăvălie", dar contractele cu străinătatea continuau. România avea nevoie de bani, de relații; un specialist de mare clasă nu se găsea pe toate drumurile, și mai ales verificat în ani buni că nu umbla cu șoalda nici față de cine-l trimitea, nici față de cei care-l solicitau. Deși părerea generalului despre Instituție nu era dintre cele mai înalte, înțelegea că odată ce ai intrat în horă erai dator să joci cinstit. La fel aș fi procedat și eu dacă aș fi deținut secrete și mi s-ar fi propus să le vând. Părerea despre regimul comunist din România și despre clasa lui conducătoare mi-o făcusem de mult, fără să fi nutrit însă iluzii despre alt loc din lume. Când știam prin ce chinuri și prin ce umilințe trecuseră atâția oameni, eu n-aveam nici un drept să mă plâng, mai ales că mă angajasem liberă și nesilită de nimeni la Securitate, pentru avantajele pe care mi le oferea acolo un post. Spre deosebire de mine, dacă ar fi refuzat oferta Securității, ca fost angajat al Siguranței, generalul Vasilianu ar fi riscat chiar pușcăria. Oricum ar fi stat lucrurile, eu abia așteptam pensionarea. Găsisem într-o publicație franțuzească următoarea frază: „Țările comuniste: locul unde femeile tânjesc să-mbătrânească". Pe de o parte, ca să scape de teroarea de-a rămâne însărcinate, pe de alta, ca să nu mai facă frumos pentru-o primă, pentru-o avansare și pentru a scăpa de corvoada slujbei, care nu le scutea de corvezile domestice. Prea puține femei de la oraș își îngăduiau să n-aibă slujbă. Iar dintre ele și mai puține

care să-și permită un ajutor cu plată în treburile gospodărești. Îl apuca pe om o lehamite, cum mă apucase și pe mine deși, repet, nu eram eu cea mai îndreptățită să mă plâng, ba chiar deloc, în comparație cu altă lume. Mama ducea grija gospodăriei, eu fiind răspunzătoare cu aprovizionarea. O dată pe săptămână venea Dobrița, făcea curățenie și călca rufele. Doru-și vedea de carte și se frecventa cu niște copii la locul lor, încât nu-mi punea probleme. Mă bucuram că nu-l moștenise pe tată-său în privita mondenității. Permanentul chef de petreceri al lui Alexe pe mine mă obosea ca și pe Simona, prima lui nevastă. A treia nevastă, Diana, se potrivea perfect la gusturi cu Alexe. Dacă n-ar fi fost obligați să meargă la spital, fiind medici, ar fi dus-o tot într-o petrecere. Văzându-mă lipsită de entuziasm în fața câte unei soarele dansante, mie nu o dată-mi spusese Alexe: „Tu ești bună de cloșcă. Te porți ca o babă”. Îmi plăcea și mie să petrec la câteva luni o dată, mai ales că n-avusesem parte de-așa ceva nici cu Stere, nici cu Valeriu, dar săptămână de săptămână, bairamurile mă oboseau. Apoi felul lui agitat de-a fi, negativismul lui la orice propunere, cearta din orice fleac, încât ajunsesem să umblu pe lângă el ca pe lângă dinamită cu fitilul aprins, la-nceput mă enerva de-mi venea să m-arunc pe fereastră, ca, până la urmă, să m-aducă într-o stare de posomorală și de silă de viață, încât moartea mi se părea o binefacere. Să nu mai aud, să nu mai văd, să nu mai știu. Ciudat cum oameni care n-au un fond rău, prin temperamentul lor îți otrăvesc viața. Apariția Dianei în menajul nostru a echivalat pentru mine cu trâmbițele Ierihonului. De la treizeci și nouă de ani eram singură. Nici prin minte nu-mi trecea să mă mai mărit, și nici să mă leg la cap cu vreo relație de durată. Ce e drept, nici coadă de pretendenți la mâna mea nu se ivise, iar aventurile care mi se ofereau, din partea unor bărbați însurați, nu mă tentau. Nu eram pusă pe spart case și nici să amărăsc viața unor neveste, așa, de-amorul artei. Eram sigură că n-aveam să mai întâlnesc în viață nici exaltarea juvenilă inspirată de Stere, nici pasiunea trăită cu generalul Șerban Vasilianu. Mama-mi spunea cât de greu avea să-mi fie la bătrânețe, fără un om lângă mine. „Mamă, când a murit „tăticu” și eu te-ndemnam să te măriți mi-ai spus: „Da' ce sunt eu, cioclu?”. Acum îți spun și eu că nu vreau să-mi fac abonament la divorțuri. „Sabina, bunică-ta m-a avut pe mine, eu te am pe tine. Tu ai să ai nurori, așa că gândește-te că n-au să te mute de la umbră la soare”. În câte o familie, singurătatea, fie prin moartea partenerului, fie prin divorț e ca o moștenire genetică. Mam'mare Frusina – văduvă, bunicul Voicu – văduv, mama – văduvă, eu – divorțată, Irina, pe care-o asimilasem

rudelor mele de sânge – divorțată și ea. Simona, maică-sa, pensionară, își concentra toată atenția de bunică și de medic pediatru asupra Leliei, nepoțica ei, pentru a-i lăsa Irinei cât mai mult timp liber, în speranța pe care mi-o mărturisise mie, ca Irina „să-și refacă viața”, „refacere” care, pentru mai toate mamele de fete, înseamnă căsătorie. Deși din generații diferite, cu nivel intelectual diferit, mama și Simona aveau aceeași concepție privind viața unei femei. În studenție, Lavinia Silvaș și cu mine eram nedespărțite, „cele două orfeline ale lui Stere Caragiani”, cum ne spuneau colegii lui. Lavinia era profesoară la Dej, nevastă de profesor, avea două fete măritate, mame de copii. Alături de un om sănătos la trup și la minte ca și ea, ducea o viață pașnică, echilibrată, așa cum se cuvine unei familii adevărate. Lavinia nu făcuse nici un efort de-a rămâne-n București, socotind că avea de dus mai departe, în orașul ei, tradiția unei familii care, de cel puțin o sută de ani, dăduse acolo preoți, profesori, magistrați. Viața ei mă ducea cu gândul la vremuri apuse, când oamenii se simțeau legați de locul neamului din care se trăgeau, rămânând să-și cinstească înaintașii acolo unde aceștia trudiseră să-și facă un nume. Regimul comunist silise mulți oameni să plece din locurile de baștină cât mai departe, ca să-și piardă urma, în speranța de-a-și ascunde originea socială. În familia Laviniei, nimeni nu făcuse politică nici avere mai mare decât o casă de locuit. Deci, ea beneficia de-o biografie pe care nu era nevoie s-o ascundă, între cei risipiți, spre-a-și pierde urma, se numărau verii mei și mătușă-mea. Mam'marea suferise mult când noră-sa și nepoții plecaseră din Craiova, deși n-o copleșiseră cu dragostea. Mama se mutase-n București numai ca să-mi fie mie bine, și ca să-mi pierd urma, după ce unchiu-meu fusese închis; ea sâmbăta pleca de la slujbă direct la gară și se urca în primul tren spre Craiova, iar lunea la șapte era-n București la serviciu. De când ieșise la pensie și până s-a prăpădit mam'mare, măcar jumătate din timp mama stătea la Craiova.

Știam că și ea și mam'mare visaseră să mă vadă profesoară la Craiova, să fim aproape de familia unchiului meu, acolo unde ne mai știa și pe noi lumea de pe urma lui, care fusese cineva în baroul de Dolj. Prin urmare și noi ne număram printre cei răzniți de comunism, cu toată „Securitatea” mea, de unde mâncam o pâine mai albă decât a multora față de care nu eram mai cu moț. Pe vremea copilăriei mele, nu era de conceput să nu le spui socrilor „mamă”, „tată”. Mama, deși își cunoscuse tatăl, îi spunea bunicului Voicu „tată”, nu doar fiindcă așa era obiceiul, ci din toată inima. Tatălui meu vitreg, până să-i pasc firea antipatică și sufletul pâclișit, îi

spusesem „tăticule” fără ipocrizie; apoi evitam cât puteam acest apelativ pe care, când totuși îl mai rosteam, parcă mi-l smulgeam cu cleștele din măruntaie. Doamnei Veniamin, soacra mea dintâi, nici prin minte nu mi-a trecut să-i spun altfel decât „doamnă”. Și Valeriu, în rarele ocazii când se-ntâlnea cu mama – care, ce-i drept, nu se prăpădea de dragul lui – tot „doamnă”-i spunea, fără ca ea să protesteze. Cunoscându-mi socrii de-al doilea înainte de-a mă căsători cu Alexe, deși mi-au fost dragi, am continuat să le spun „doamnă doctor”, „domnule doctor” și cât le-am fost noră și cu-atât mai justificat după aceea. Când i-am cunoscut, aveam treizeci și doi de ani, deci nu mai eram chiar „tânără copilă, rumenă zambilă”, mai fusesem măritată, aveam și-un copil, încât am socotit decent să rămân la apelativul din momentul când ne-am cunoscut. Și când vorbeam despre ei tot „doamnă” și „domn” îi numeam. Alexe îi spunea mamei „coana Genuța”, ceea ce n-o supăra deloc. La invitația cuscrilor, mama-și spunea cu ei pe nume. De atmosferă de familie pot spune că am avut parte numai lângă bunicul Voicu, lângă mam'mare și-n casa doctorilor Gregorian, părinții lui Alexe. Atmosfera asta aș compara-o cu-o cufundare într-o apă călduță, sub razele blânde ale unui soare de septembrie. Nimic spectaculos, ci simpla dorință a omului de-a se simți la largul lui, de-a-i face și pe cei din jur să se simtă la fel, dorința de-a nu jigni, de-a nu ironiza pe nimeni, de-a crea voioșie în sufletul tuturor alor tăi și de-a păstra amintirea unei asemenea întâlniri printre cele mai luminoase-ale unei vieți. În casa unchiului meu era atmosferă calmă numai când aveau invitați, altminteri nu era zi fără ceartă între soți. Și dacă unchiu-meu zicea că i-a pus mătușă-mea prea multă ciorbă-n farfurie urmau râuri de lacrimi, scandal și intervenția părinților mătușă-mii, care veneau în ajutorul fiicei lor: „Iar ne-ai supărat-o pe Nuța. Așa e-n căsătorii nepotrivite”. „Nepotrivirea”, era mam'mare, băcăneasă de mahala. Unchiu-meu, excedat, riposta și el: „De ce nu v-ați căutat ginere la Camera Lorzilor?!”. Armonia casnică este, cred, mai rară decât talentul. Irina se măritase la treizeci de ani cu un bărbat cu șaisprezece ani mai în vârstă decât ea, sedusă de inteligența lui și-n urma unei mari dezamăgiri sentimentale din partea unui intern al lui Alexe, băiat care se-nsurase val-vârtej cu-o săsoaică pentru a-și muta larii și penații la München.

Trei ani cât fusese măritată, Irinei nu-i trecuse nimeni pragul, bărbatu-său neavând vreme de pierdut – cum declara – în conversații sterile cu oameni care nu-l interesau. Și, precum o dovedise, nu doar în timpul căsătoriei cu Irina, ci o viață, nimeni nu-l interesa. De mirare era că se-nsurase de două

ori. Prima lui nevastă, deși avea cu el un băiat, deci o răspundere pe lume, supusă aceluiași regim de austeritate ca și Irina, încercase o dată să se sinucidă cu niște somnifere. O descoperise copilul, care chemase și Salvarea și un doctor din vecini. În ziua când se-ntorsese de la spital, femeia-și făcuse bagajul, își luase fiul de mână și se dusese la părinții ei. Despărțirea de Irina, fără vreo tentativă de suicid nu fusese lipsită de spectaculos. La două noaptea, Irina și fetița ei fuseseră date afară din domiciliul conjugalo-patern în cămăși de noapte. Norocul lor că acțiunea se petrecuse vara, așa că se ghemuiseră pe ștergătorul de picioare de la ușă, îndrăznind să sune la vecini dimineața la ora șapte, pentru a le cere cu împrumut niște haine de ieșit pe stradă. Mai degrabă acoperite decât îmbrăcate, mama și copilul se prezentaseră la Simona și la soțul ei. Acesta îl convinsese pe originalul bărbat al Irinei să fixeze o zi și-un moment când femeia să-și poată lua lucrurile ei și pe ale fetiței. Divorțul se terminase repede, soții neavând nimic de-mpărțit, copilul rămânând la mamă, iar tatăl necerând să i se fixeze ore și zile când să-l vadă, obligat la pensie alimentară conformă salariului. Trei ani cât durase acest mariaj retras de lume, relațiile Irinei ajunseseră să se reducă la maică-sa și la mine, într-o permanentă frică să nu-ntârzie și să nu lipsească de-acasă când venea Mișu. Trei ani zboară ca gândul, dar înseamnă adesea o ruptură ireversibilă în relațiile dintre oameni. Uitarea se-așterne și peste mari dureri, dară peste niște legături ca pânza de păianjen. Deși Simona îi creștea fetița, Irina încerca să-și petreacă lângă ea puținul timp liber pe care i-l lăsau profesia și ambiția de-a fi la curent cu noutățile în domeniul ei de-activitate. Cu toate îndemnurile Simonei și-ale mele de-a-și afla un cerc de prieteni de vârsta ei, Irina tot singură era, încât noi două mergeam împreună la concerte, la Operă, la teatru. Oricărui spectacol, mama-i prefera un roman și televizorul, iar Doru, ținându-se de carte, iar ca destindere, jucând tenis și mergând la-not, n-avea timp „de finețuri”, cum numea el concertele și spectacolele de operă și de teatru. Tandemul nostru, adică Irina și cu mine, îmi amintea zilele tinereții, când eu și Lavinia Silvaș eram „cele două orfeline ale lui Stere”. Mergeam cu Irina la spectacole de balet montate cu mult gust și cu măiestrie de Ileana Iovănescu, invitate în loja ei. Închideam la un moment dat ochii și subt pleoape îmi apărea Stere plutind în aer. O nostalgie și-o tristețe blândă-mi umpleau sufletul, un dor al timpului când adorasem acel zbor. Era momentul când Ileana îmi strângea mâna și mă privea printr-o boare de lacrimi. Numai noi două știam unde ne purtase gândul, fiindcă noi

două îl iubiserăm. Mă gândeam că Dumnezeu, văzând din cer zborul acelui trup, îngăduise poate ca și sufletul care-l însoțise să se-nalțe tot ca un fulg spre El. Viață, viață…

Doru, la sfârșitul facultății, s-a-nsurat cu-o colegă, fiica unui reputat finanțist și-a unei judecătoare. Părinții nurorii mele, oameni mult umblați prin lume, și cu buzunarele pline, locuiau într-o vilă, adevărat muzeu de autentice obiecte de artă. În casa lor erai tratat numai cu finețuri, în cele mai reputate mărci de porțelanuri și de cristaluri, ceea ce te făcea să te simți și să te și porți ca-ntr-un muzeu, mai ales că se mânca fără fața de masă. Farfuriile erau așezate peste-un suport metalic, aflat la rândul lui peste unul de rafie, tacâmurile pe suport metalic, paharele de asemenea, iar în fața fiecărei persoane un șervet de olandă ori de damasc. Ți-era și frică să folosești cuțitul ca să tai ceva într-un porțelan subțire ca foița de țigară. Ți-era atât de frică să nu spargi ceva că nu-ți mai venea să mănânci. Mi-am adus aminte în casa cuscrilor mei de casa boieroaicei din Craiova, în care vedeam lucruri cărora nici nu le bănuisem existența. Și la ei toată mobila era autentică, intarsiată, predominant fiind stilul Verni Martin. Cea mai spectaculoasă piesă de mobilier era o masă ovală, destul de joasă, de mahon, sprijinită pe-un singur picior. Tablaua reprezenta pe Cristofor Columb care, în fața unei hărți le explică Isabelei Catolica, regina Castiliei, și la fel de catolicului ei soț, Ferdinand de Aragon, planul privind descoperirea Indiilor Occidentale. Aveai impresia că privești o pictură și nu o îmbinare de lemn, îmbinare care cred că nu lăsase culoare nefolosită. Costumele celor trei te-ndemnau să le pipăi țesătura, iar chipurile așteptai să-ți vorbească. Puteai număra zalele lanțului care-atârna la gâtul suveranului și perlele de pe bustul Isabelei. Nu-mi mai venea să mă mișc din fața acelei mese cumpărate în Argentina, la desfacerea unei mari moșteniri care le revenise unor europeni. Anul când se desăvârșise acest obiect era și el intarsiat pe dosul tablalei: 1789. Semnificativ an! Masa asta mi-a rămas în minte ca și tablourile lui Arcimboldo, văzute în albume, cu figuri de-o expresivitate și de-un umor cum nu ți-ai închipui că se pot realiza prin îmbinări de legume, de scoici, de tot felul de ierburi. Cuscrii mei erau genul prețios, care vorbește cu „acesta”, „aceasta”, pentru care cineva nu moare ci „decedează”. Genul care se cere pentru reprezentare prin instituții internaționale, pe la bănci, în diplomație, adică, în rezumat, care vorbește fără să spună nimic. Conversația lor se-nvârtea în jurul locurilor unde lucrase cuscrul și-al celor bătute cu piciorul de el, de nevastă-

sa și cu fiica lor, Carina, când ajunsese la vârsta la care să țină minte ce vedea. Toți trei ar fi putut fi corecți ghizi turistici. Tot ce spuneau părea citirea unui pliant de reclamă. Nici o observație interesantă asupra oamenilor de prin locurile văzute, nicio-ntâmplare ieșită din comun. Totul plat ca un bărăgan. După ce-i scuturai de-aceste relatări turistice, rămâneau ca o pungă fără nici un gologan. Carina, cu-o față rotundă, cu osatură delicată, cu ochi căprui, cu nas cârn, cu-o pieptănătură bine aleasă, era ceea ce se cheamă drăguță, adică la distanță și de urât și de frumos. Bustul era de fetiță, bine scos în evidență de-mbrăcăminte, fundul apetisant, din care mișca nițel cam mult, după gustul meu, picioarele frumoase, dar cam groase în raport cu trupul, arătate cu generozitate de fuste și de rochii mult deasupra genunchilor. Înfiptă și băgăreață, având în mod sigur o părere foarte înaltă despre sine, cum li se-ntâmplă multora care, dacă au călătorit li se pare că le-a crescut cota de inteligență, iar dacă au mai făcut și niscaiva școli prin Occident nu le mai ajungi nici cu prăjina la nas. Dacă ar fi fost să-i aleg eu nevastă lui Doru, la ea sigur nu m-aș fi oprit. Nu spun că mamele de băieți ar fi culmea iubirii și-a generozității față de nurori dar, încercând să mă lepăd de fermentul de soacră și să le cântăresc la rece pe-ale mele, nu le socoteam catastrofale dar nici pe gustul meu. Oricum, balanța puținei mele simpatii înclina mai mult spre nora de la Craiova, fiică de-nvățători, divorțată prin abandon, în favoarea Occidentului, cu un copil de crescut, suferind evident de-un complex de inferioritate; ea, învățătoare, absolventă de școală normală, în fața unui bărbat cu două doctorate, fiul unui regisor de renume și-al unei mame care, deși lucrând la Securitate, avea și ea un doctorat. A doua mea noră, la fel de evident, „suferea” de-un complex de superioritate. Cu liceul făcut la școală americană, cu părinții pe care-i avea, cu lumea bătută-n lung și-n lat la vârsta ei, absolventă de facultate cu media 10, crezându-se frumoasă, din pricina ocheadelor care i se-aruncau, i se părea că-i făcea o mare favoare lui Doru, luându-l de bărbat. Fiu-meu își prezentase logodnica, așa cum se cuvenea, și lui taică-său și celei de-a treia familii a acestuia. Când își cunoscuse viitoarea noră, Alexe, slobod la gură de felul său, îi șoptise lui Doru: „Băiete, pe verticală dă bine din poponeț fata”. Mie-mi crăpase obrazul de rușine auzind, fără să vreau, aprecierea unui socru asupra viitoarei lui nurori. Noroc că ea stătea de vorbă cu Diana în partea opusă a camerei. Mă așteptam ca Doru să ia foc la asemenea remarcă. Dimpotrivă. A râs cu gura pân' la urechi. Dacă mai avusesem vreun dubiu cu privire la sentimentele lui față de Carina, atunci am fost

sigură că nu se-nsura cu ea din dragoste. Mi s-a lăsat o negură-n suflet. Aș fi preferat să-mi consider fiul lipsit de gust în privința femeilor, decât în stare să-și ia nevastă din interes. După ce tinerii logodnici au plecat, eu am mai rămas, așa cum mă-nțelesesem cu Diana. Alexe m-a luat de-o parte și m-a-ntrebat: „Ce părere ai de nora noastră?”. „N-are nici o importanță ce părere avem noi, fiindcă n-o luăm noi de nevastă”. „Răspuns diplomatic. Se cunoaște că lucrezi unde lucrezi”. „Oriunde-aș fi lucrat, tot asta spuneam”. „Eu, nefiind învățat s-o iau pe după vișin, spun că fata, ținând seamă a cui este, ca și de pregătirea ei profesională, e bună de trambulină”. „Dacă ăsta este idealul unei vieți!”. „Idealul tău a fost Securitatea?”. „Numai că eu nu m-am culcat cu Securitatea”. „Sabina, există un culcat fizic dar și echivalentul lui moral. Te-ai angajat la ei, ca să-ți fie mai bine. Și Doru se-nsoară cu fata asta tot ca să-i fie mai bine”. „Oricum, n-aveam de gând să fac nici un gest de dezaprobare”. „Foarte cuminte din partea ta”. „Nu uita că eu mai am o noră. Nici în privința ei n-am făcut nici un comentariu, cum nici părinții tăi n-au făcut când te-ai însurat cu mine”. „Au recuperat când m-am însurat cu Diana! Tu ai avut înțelepciunea de-a te-apropia de Diana”. „Femeile se-nverșunează împotriva celor care le iau bărbații și nu împotriva bărbaților, „niște inocenți, seduși de niște curve”. Dac-aș fi avut de făcut un reproș, ți l-aș fi făcut ție, fiindcă între noi doi era un contract. N-am vrut să-mi îndepărtez copiii de tații lor și de familiile taților. Cu Șerban am avut un eșec total. Măcar Doru să nu se-ndepărteze de familia lui dinspre tată. Așa m-am împrietenit mai întâi cu Irina, apoi cu Simona și cu Diana, fiindcă știu ce rea e singurătatea”. „Sabina, să știi că te-am iubit și că fără tine mi-ar sărăci enorm peisajul”. „Alexe, noi ne-am despărțit ca bărbat și ca femeie nu ca oameni. Ne unește pentru totdeauna Doru. O apreciez pe Diana pentru că nu te-a-ndepărtat de copiii tăi. Și i-a făcut prieteni și pe Irina și pe Doru și chiar pe Șerban”. „Curios cum Șerban nu vrea să mai știe nimic de tată-său, dar pe mine nu s-a supărat deloc că ne-am despărțit”. „Faptul că m-ai părăsit pentru altă femeie, lui Șerban i s-a părut pedeapsa pe care-o meritam fiindcă am mai făcut un copil, moment din care el s-a simțit vioara a doua. Taică-său îi preferase o femeie, tu mă părăseai pe mine pentru-o femeie, nu pe el, fiindcă nu-i erai tată”. „Complicat e sufletul omului”. „Și trupul, Alexe. El ne robește sufletul”. „Sănătoși să fim”. „Asta zic și eu”.

Doru și Carina au făcut la iuțeală un băiat, iar la puțină vreme au fost propulsați în Occident, prin intervenții acolo unde era nevoie, de data asta dispensându-se toată lumea de mine. Poate că-i servisem și eu lui Doru ca

element biografic. N-am căutat niciodată să aflu ce rol jucasem – în cazul că l-aș fi jucat – în cariera copiilor mei, cum nici dacă se-ndepărtaseră de mine sub influența nevestelor sau din proprie nepăsare. Despărțirea între suflete urmează modelul despărțirii fizice. Ochii care nu se văd se uită. Ca să nu mă doară, ca să nu mă frigă la inimă nepăsarea lor, îmi închipuiam că n-aveam copii și, văzând cum sufletele lor se depărtaseră de mine, am început să mă gândesc tot mai des cum avea să mă părăsească propriul suflet. Și odată cu gândul ăsta, îmi răsărea-n minte o rugă populară ardelenească pe care Endre o spunea adesea: „Țâne-mi, Doamne, sufletu'/Cât mi-i țâne umbletu'”.

Dacă nu-ți notezi niște întâmplări și chiar evenimente, uiți data când s-au petrecut. Cred că raționalizarea cărnii – de fapt, mai mult tacâmurile de pasăre – a uleiului și-a zahărului a-nceput prin '85, ca și trecerea la regimul de iglu în locuințe, în sezonul rece. Oficial, iarna era prevăzută în locuințe, temperatură de 16° Celsius, ceea ce ar fi-nsemnat o sărbătoare. În apartamentul meu, în bloc cu încălzire centrală, temperatura oscila între 7° și 10°, în pivniță la cazane, abia pâlpâiau gazele. Multă lume punea cărămizi pe ochiurile aragazului, în bucătărie concentrându-se viața apartamentului. Au murit oameni otrăviți cu monoxid de carbon, din cauza acestei tentative de-a face atmosfera cât de cât suportabilă.

Generalul Endre mi-a telefonat ca să-mi propună un mijloc de-ncălzire „importat” de el din Ardeal: niște sobițe portative, de teracotă, bine șamotate, încălzite cu motorină. Combustibilul îl țineam în canistre metalice pe cele două balcoane pe care le-nchisesem cu geamuri. Norocul că apartamentul meu era cu fața spre curtea blocului. Se găseau primari de sector care, mâncați de griji estetice – normale într-un regim de viață normal – interziceau închiderea balcoanelor dând la stradă. Cu toate că, din ziua când m-a angajat și până s-a pensionat, Endre mi-a fost înger păzitor, niciodată nu i-am rugat mai mult de sănătate ca pe vremea glaciațiunii socialiste, pentru sobițele „de import”, care-mi asigurau luxul a 20° în apartament. Ca să ne spălăm în cadă, eu și mama, duceam un radiator în baie – lucru riscant – fierbeam pe aragaz două oale mari cu apă, amestecată cu apă de la robinet, și de fapt ne clăteam în mare viteză. Cine-și închipuie că la Securitate, pe vremea aceea, lumea umbla-n maiou, se-nșeală. Veneam încălțată în cizme-mblănite, iar în birou îmi puneam niște pâslari și șosete de lână. Singura favoare era un radiator care dădea, să zic, 3°-4° în plus într-o încăpere mică, realizând uneori idealele 16°. Veneam cu termosul cu

ceai de-acasă, iar de mănuși cu vârfurile degetelor tăiate nu mă despărțeam decât la plecare când mi le puneam pe cele cu un deget. Casa, cu 20°, era pentru mine limanul făgăduinței. Niciodată n-așteptasem cu mai multă nerăbdare să mă văd între zidurile ei. Numai în clădirea Radioului mai erau 18°, fiindcă altminteri nu funcționau aparatele. La Ateneu, instrumentiștii își suflau în degete, pe scena teatrelor ieșeau aburi din gura actorilor. Era o atmosferă ca după un cataclism. Și nimeni nu știa o dată care să-nsemne sfârșitul acestui coșmar. Când, după 1990, am citit amintiri ale unor prizonieri români din Rusia și ale unor deținuți politici de la noi, mă cutremuram aflând la ce chinuri au fost supuși, iar când pomeneau de frigul îndurat, mi se zbârlea părul. Frigul mi se părea mai îngrozitor decât orice suferință. Încă o dovadă a limitelor imaginației noastre. Bătută, schingiuită nu fusesem, dar de frig suferisem. Mi se făcea rușine de mine în fața unor asemenea mărturii. Se compara frigul din casele noastre cu plăpumi, cu saltele, cu haine groase, cu-al lor, acoperiți de zdrențe și dormind pe zise saltele umplute cu paie ajunse pleavă? Și-n bordeie, în barăci, sau între ziduri care nici vara nu se-ncălzeau? Amărât popor. Cred că și Securitatea dorea să se-ntâmple ceva. Numai să nu mai îndure frigul care-ți tăia orice chef de viață. Se constatase că după trei zile petrecute la 5°, omul nu mai deosebește numerele pare de cele impare. Dar sub 0°? Doamne!

Pentru mine și pentru mama, problema alimentară mi-o rezolvau două țigănci din piața Gemeni. Ele știau cum; la prețuri de speculă, dar rezonabile față de ce povesteau Simona și niște prietene-ale ei. Alexe, ca mai toți medicii, în calitate de „atenție”, ca la doctori, primea carne, ouă, brânză, iar de la intelectuali, cafea adevărată – cafeaua națională fiind „nechezolul” – și whisky de la magazinele pe valută. La țară, omul n-avea voie să-și taie vițelul. Ca să aibă totuși ce mânca, țăranii îi rupeau amărâtului un picior, chemau medicul veterinar, care declara animalul „irecuperabil”. La bariere și nu numai, Miliția avea dreptul să controleze orice vehicul suspect de-a transporta carne. Chiar de la părinți, n-aveai voie s-aduci, să zicem, un porc tăiat. Doreai porc, te duceai vizavi de cimitirul Ghencea civil, lângă benzinărie, și cumpărai porcul viu, pe care-l tăiai la tine-n baie, dacă stăteai la bloc. Fiindcă nu se mai spunea în bloc ci la bloc și nu în casă cu curte ci la curte. Nu mai stăteai în hol ci pe hol. Parcă de puritatea limbii le mai ardea oamenilor. Mahalaua își întindea tentaculele în obiceiuri, în „maniere”, și de ce nu și în vorbire. Plus bizareriile. Ca de pildă, tacâmurile pomenite mai înainte; tacâmuri pentru mine, însemnaseră

până la postul sfântului socialism, cuțitul, lingura, furculița, prin extensie, farfuriile din care mâncai, paharele din care beai, care ți se puneau în față la o masă, iar în limbaj de restaurant, tot ce i se servea unei persoane la o masă cu un menu stabilit. Din limbajul ideologic n-am reușit să-nțeleg niciodată care era deosebirea între un tovarăș „organizator" și un tovarăș „organizatoric".

Mama, obișnuită să umble prin magazine și să se uite la televizor, era toată o revoltă și-un blestem la adresa regimului, a Partidului, a conducerii. Avertizată de mine că s-ar fi putut să avem microfoane-n casă, mergea-n baie, dădea drumul la duș și la toate robinetele și-ncepea blagosloveala. „Dacă nu scot ce am în mine simt că mă-năbuș".

Și de ce secretomania care-i căpia pe oameni? De ce nu li se spunea: F. M. I-ul, Banca Mondială ne pun unghia-n gât să ne plătim datoriile? Să se fi dat o motivație temeinică a suferințelor unui popor căruia i se cerea să se mai și-nmulțească. Acolo sus, la conducerea Țării, nu se știa vorba înțeleaptă care te-nvață că adevărul e cea mai bună minciună? Tot înțelepciunea populară spunea că Dumnezeu când vrea să te piardă întâi îți ia mințile.

La sfârșitul lui '88, generalul Endre m-a invitat la o plimbare. „Sabina, înaintează-ți dosarul de pensionare". M-am uitat mirată la el. „Ne-așteaptă evenimente care e bine să te prindă la pensie, mai ales de la „prăvălia" noastră, unde mișună agenți de peste tot, și de care – de „prăvălie" vreau să zic – la o schimbare, bine n-o să se-aleagă, exact pentru cei nepătați. Știu că ei te-ar ține pân' la o sută de ani. Spune și tu că au nevoie băieții tăi de tine, eventual îți faci rost și de-un diagnostic – aranjăm noi – numai pensionează-te".

L-am ascultat pe fostul meu șef, căruia îi datorasem liniștea la locul de muncă precum și urmașului său la post, colonelul Ovidiu Onițiu, care, prin stăruințele și prin pilele generalului primise acea funcție. La sfârșitul lui ianuarie 1988 îmi depuneam dosarul de pensionare, spre regretul colonelului Onițiu care, găsindu-mi înlocuitor, un tânăr absolvent de Filologie, mă rugase să-l școlesc până ce părăseam Ministerul. Băiatul se prezenta foarte bine profesional, inteligent, cultivat, bine-crescut, cu părinți filologi, profesori de liceu. Remarcabilă era conștiinciozitatea acestui băiat, lucru rar în generația lui, și dorința de-a învăța. Nu m-a mirat defel că, în 1990, a trecut la Ministerul de Externe. La 1 septembrie 1989 primeam prima pensie. În februarie, mama a zăcut, fără să i se descopere o boală

anume, în afară de bătrânețe – boală incurabilă. Într-o seară, după o agonie de vreo trei ore, în care tot pomenea de niște pijamale, pe care se mustra că le purtase, și de patru cai în loc de șase – altă mustrare – a lăsat capul pe pernă și și-a-ncheiat călătoria în astă lume. Îmi spusese în ce s-o îmbrac pentru ultimul drum și mă rugase s-o duc la țară, în cripta unde odihneau tata și bunicul Voicu. În această-mprejurare am făcut apel la cel care se-ocupa de-nmormântările grangurilor din Securitate și din Partid, cunoscut cu numele de Nelu cioclu'. S-a arătat nespus de săritor față de mine care, din punct de vedere ierarhic, nu-nsemnam nimic. Alexe nu s-a despărțit de mine din momentul când, anunțându-l, a venit imediat în bulevardul Dacia, a mers cu mine la țară și la-ntoarcere-n București m-a luat la el acasă, unde și Diana și băiatul m-au întâmpinat cu afecțiune, cu gingășie și, ceea ce m-a impresionat cel mai mult, au plâns cu mine.

Când se-mplineau nouă zile de la moartea mamei, primesc un telefon din America, de la doamna doctor Vasilianu, care-mi anunța moartea generalului, într-o clipă, de infarct. „Moartea fericitului”, am spus eu ca-n transă. „Ne spusese, cu mult în urmă, copiilor și mie, când avea să fie să-l incinerăm și să-i aducem urna în România”. „Doamnă doctor, dacă-mi dați voie, am să-i fac o slujbă de pomenire aici, la noi”. „Asta voiam să te rog. Dacă nu-ți cer prea mult, la biserica Boteanu, unde slujește părintele Grigorescu”. „Preotul cu vocea superbă de bas”. „Da. Îți mulțumesc, Sabina”. Vestea acestei morți fără suferință, am simțit-o ca sub un anestezic, la fel ca moartea mam'marei și ca moartea lui Stere. Generalul era de vârsta mamei. Bun, zdravăn, sănătos, neatins de-amărăciunile bătrâneții, lângă o femeie admirabilă și cu doi copii reușiți, cărora le și mersese din plin în viață. De douăzeci și opt de ani de când îmi telefona, vocea lui era un balsam pentru mine, îmi dădea curaj, mai ales în ultimii cinci ani, când toți românii din România aveau nevoie de curaj măcar pentru a-ndura iernile de iglu. După ce mi-am revenit cât de cât din șocul acestei vești, mi-am pus întrebarea: de ce o persoană ca soția generalului, bucureșteancă, având – de presupus – rude, prieteni, mă ruga pe mine, tocmai pe mine, să-i fac o slujbă de pomenire și într-o anumită biserică, în care eu și generalul ne furișasem la câte o vecernie pentru a asculta vocea de orgă a părintelui Grigorescu? Pe doamna general o văzusem o singură dată-n viață. Poate nici nu-și mai amintea cum arătam. Îi pomenise generalul ceva despre legătura noastră sau altcineva? Generalul mă prevenise la vremea dragostei noastre că se prea putea să fim filați, dar că, neprimejduind cu nimic

orânduirea socialistă, ci încâlcind doar morala proletară, obișnuită să fie-ncălcată, nu ne păștea nici o primejdie. Chiar simplul telefon al doamnei doctor Vasilianu și mi-ar fi trezit bănuieli. Cu-atât mai mult slujba la biserica Boteanu. Să-l anunț pe Endre? Cinstit așa era, doar fusese prieten cu generalul. Stăteam pe-un fotoliu, așteptând să mi se dezmorțească mintea. Mă simțeam ca omul care se trezește într-un loc necunoscut și nu știe încotro s-o ia. Cinstit era să-i telefonez lui Endre, indiferent ce-avea să creadă în cazul când nu crezuse încă din anii când prietenul lui, generalul Șerban Vasilianu, era-n România. Am pus mâna pe telefon. Mi-a răspuns chiar Endre. „Domnule general, a murit generalul Șerban Vasilianu". Tăcere. „Am aflat, Sabina. Mi-a telefonat nevastă-sa și nu știam cum să-ți spun". „Azi e miercuri, aș vrea să stau de vorbă cu dumneavoastră până cel târziu vineri". „Te-aș deranja dacă-aș trece pe la tine peste treizeci-patruzeci de minute?". „Sunați la apartamentul nouă și cobor să vă deschid". Pe brațul stâng generalul ținea un buchet de garoafe japoneze, de toate culorile, iar în mâna dreaptă o pungă de plastic. Abia sus, după ce-a așezat și florile și punga pe măsuța din vestibul, mi-a sărutat mâna. Și-a pus în cuier paltonul, fularul, pălăria, apoi a scos din punga de plastic o sticlă de vin și-un carton cu hârtie de ambalaj de la „Capșa". „Lui Șerban îi plăceau pateurile, saleurile și vinul ăsta. Am zis să-i facem un praznic noi doi". Eu m-am dus în bucătărie să iau apă într-o vază. Generalul m-a urmat ca și când i-ar fi fost teamă să rămână singur. Și-a oprit privirea asupra lumânării care ardea într-un sfeșnic pus într-o farfurie cu apă. Și-a făcut semnul crucii. Pe-o tavă am așezat două farfurioare, două pahare, șervețele de hârtie și-un tirbușon. Am lăsat tava pe masa din camera de zi, am desfăcut pachetul cu saleuri și cu pateuri și i-am întins lui Endre tirbușonul. Nu spuneam niciunul nici un cuvânt. Generalul a umplut paharele. Eram în picioare amândoi și amândoi am spus deodată „Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească!", apoi am vărsat fiecare din pahar trei picături pe jos. Ne-am așezat unul în fața altuia. Eu am luat prima un saleu și am gustat din vinul pe care-l băusem de-atâtea ori cu Șerban Vasilianu, cu douăzeci și opt de ani în urmă. Îmi răsuna în suflet glasul lui auzit cu-o săptămână mai înainte în cabina noastră telefonică, parte a vieții mele, cămara mea de taină. Aveam să pun acolo o floare, ultim semn de dragoste adus glasului care se stinsese. Endre mi-a atins ușor mâna de parcă se temea să nu-mi sperie somnul. „N-a suferit. S-a dus într-o clipă". „De ne-am duce toți așa… Domnule general, doamna doctor Vasilianu m-a rugat să-i fac o slujbă la biserica Boteanu. Ați

fi de acord pentru sâmbătă, după-amiază, dacă părintele Grigorescu ar putea sluji? Cred că așa i-ar fi plăcut lui, ceva discret, cu doar câțiva oameni apropiați". „Îi telefonez chiar acum părintelui. Îl cunosc foarte bine. El i-a slujit pe socrii mei și le-a făcut toate pomenirile". Părintele Grigorescu i-a sugerat generalului să-l invite și pe-al doilea preot al parohiei. „Domnule general" – i-am spus – „dacă vreți să chemați dumneavoastră pe cineva, la pomenire, chemați. În afară de dumneavoastră, nu cunosc pe nimeni dintre-apropiații generalului". „Am s-aduc eu un casetofon ca să-nregistrăm slujba și să-i trimitem doamnei doctor caseta". „V-ați gândit foarte bine". Sâmbătă, la ora cinci după-amiază, Endre a venit să mă ia cu mașina. Mă anunțase că aveau să participe la slujbă opt foști subalterni ai generalului Vasilianu. Făcusem o colivă de două kilograme, cumpărasem cutii de plastic în care s-o-mpart, luasem o sticlă de vin, lumânări, flori. Vocea părintelui Grigorescu, de bas profund, și cea de bariton a celuilalt preot, abia susurate, ca la-mplinirea unei adevărate taine, sunau atât de mângâietor în biserica goală, încât, cu ochii închiși, uitasem de ce mă aflam acolo. Când s-a ajuns la „veșnica pomenire", am simțit pe braț mâna lui Endre. Ne-am dus toți zece să-nălțăm coliva. Abia atunci m-au podidit lacrimile. Doi dintre foștii colaboratori ai răposatului au propus să mergem la „Ambasador" ca „să mai vorbim despre general". Am stat trei ore la restaurant și din spusele acelor oameni pe care generalul îi formase ca profesioniști aflam despre el lucruri la care dragostea mă făcuse nici să nu mă gândesc. Eu iubisem un bărbat și abia la masa aceea aflam câte motive avusesem să iubesc și omul. Cât bine făcuse-atâtora și-atâtora, pentru câți își pusese obrazul, cât era de discret în relațiile lui. „Nimeni n-a știut că apartamentul pe care-l am i-l datorez. N-aveam bani de acont. Cheltuisem cu boala părinților, cu-nmormântările, n-aveam un sfanț. Mă trezesc în birou cu generalul că-mi face semn să ies pe culoar. Îmi întinde un plic: „Ține, băiete, bani de acont pentru casă. Mi-i dai când poți". Cum să uiți așa ceva?". „George" – s-a adresat un mesean altuia – „ce ne făceam noi doi atunci, cu stâlpii ăia, dacă n-ar fi fost generalul?". „Pușcăria ne mânca. Ne băga la „subminare a economiei naționale". Mult a trebuit să lupte omul ăsta cu absurditatea. Bine că ne-am văzut la pensie". „Ți-aduci aminte câtă curte i-a făcut căpităneasa aia frumoasă?". „Știi ce ne spunea el: „Copii, nu la locul de muncă". Era frumoasă căpităneasa de să faci crimă pentru ea, dar cu el nu i-a mers. „Nu la locul de muncă"!". „În '60, da, în '60, când ne-am dus cu el în Iran, cred că a avut o aventură. Într-o seară, trecând pe

Magheru, l-am văzut intrând cu-o cucoană într-un bloc. El a aruncat o privire expertă-mprejur în timp ce ea, cu spatele spre stradă, împingea ușa blocului. Era înaltă, subțire, îmbrăcată într-un taior bleumarin, picioare frumoase, pantofi fără toc”. Fusese un moment al nostru de imprudență; altminteri nu intram împreună în bloc. Mi-a venit să mă uit sub masă la pantofii mei. Și de data asta erau fără toc. M-am silit să zâmbesc și să par interesată – de fapt, îmi bătea inima de să-mi iasă din piept – ca orice om când aude o poveste picantă. Endre și-a aprins o țigară. „A doua zi îmi vine o idee; mă duc la general și-i spun „dom' general, ce-ați face dumneavoastră în locul meu dacă v-ar tenta o femeie?”. „M-aș urca-n pat cu ea și gata. Chinul e dacă iubești”. Ultimele cuvinte mi le-a spus pe un ton grav și nu pe tonul lui obișnuit, de glumă. În Iran avea momente de absență când, așa cum îl cunoșteam eu, se gândea la altceva decât la ce era în jur. Absența omului îndrăgostit”.

Endre s-a uitat fix la mine și a spus cu-o voce moale: „Are dreptul fiecare la tainele lui”. Apoi a-nchis o clipă ochii. În fața restaurantului ne-am luat rămas-bun de la foștii subalterni ai răposatului. Endre m-a condus până la ușa blocului. Vârâsem cheia-n broască și i-am întins mâna ca să-mi iau rămas-bun. S-a făcut că n-o vede. „Vă rog, domnule general, să-mi faceți și mie o copie după caseta de la biserică”. „Am să fac pentru toți câți am fost la slujbă… Vreau să te rog și eu ceva”. Și a făcut o pauză. „Când am să plec de pe Pământul ăsta minunat să-mi faci și mie o slujbă… la care să fii numai tu”. Nu-mi venea să cred că auzisem bine. Pe chipul meu trebuie să fi fost atâta uimire, încât el m-a privit în tăcere câteva clipe, ca apoi să repete ca pentru surzi, silabisind „nu-mai tu”. Am deschis gura să spun nici eu nu știam ce. Mi-a pus un deget peste buze. A-ntors el cheia-n broască, mi-a-ntins apoi porte-clé-ul, mi-a deschis ușa, mi-a făcut semn să trec și, fără nici un cuvânt, a-nchis ușa în urma mea. Nu știu cum am ajuns în apartament. M-am așezat pe cel mai apropiat fotoliu, în palton, cu căciula-n cap, ținând pe genunchi tava în care fusese coliva. Pentru prima oară-n viață, prin minte nu-mi trecea nici un gând, nu-mi apărea nici o imagine. De când mă aflam în acea stare nu știu. M-am trezit șoptind și strângând la piept tava: „Doamne, Dumnezeule Atotputernic, odihnește sufletele robilor tăi Grigore, Adelina, Voicu, Tudorel, Mircea, Barbu, Frusina, Stere, Eugenia, Șerban și pe-ale celor morți în închisori, pe ape, în foc, pe-ale tuturor celor morți nespovediți, neîmpărtășiți și fără lumânare”.

Pomelnicul cuprindea șaizeci de ani din viața mea. Viața celor care nu mor tineri cuprinde pomelnice mai lungi decât listele cu viii importanți din jurul lor. În pomelnicul meu se numărau oameni la care ținusem, dar și numele lui „tăticu” – Tudorel – „tăticu” pe care-l detestasem, dar de pe urma căruia aveam acoperiș bun deasupra capului, două iubiri trăite în imaginație – Stere și comandorul aviator Barbu Greceanu – o pasiune trăită aievea – Șerban Vasilianu.

Două legături temeinice cunoscusem în viață, nedezmințite în timp: Șerban Vasilianu și Alexandru Endre. Pe Șerban îl văzusem ultima oară pe când eu aveam cinzeci de ani și el șaptezeci și unu. Încărunțise, dar era drept și suplu, încât i-ai fi dat cel mult șaizeci de ani. Fiica și fiu-său, medici amândoi, la două clinici din Los Angeles, le-asiguraseră părinților rezidență-n Statele Unite și, finalmente, cetățenie. Generalul era angajat la o mare firmă de telefonie, iar nevastă-sa, mai tânără cu șase ani decât el, lucra în același spital cu fiul lor. Generalul m-a-ntrebat dacă voiam să mă stabilesc în America, ceea ce mi-ar fi fost relativ ușor, cu un fiu și cu o noră angajați la Banca Mondială. „Nu vreau să fiu povară pe capul nimănui. Și nici nu vreau să trăiesc printre străini. Am o mentalitate țărănească”. „Și eu aș fi vrut să-mi sfârșesc zilele-n Țară, dar nevastă-mea-și dorește să fie-alături de copii, să-și vadă nepoții crescând”. „Băieții mei nu-și manifestă nici o dorință să mă aibă lângă ei, despre nurori ce să mai vorbesc. Singurătatea este partenera multor ființe. M-am obișnuit cu gândul că vom rămâne partenere pe viață, după ce n-are să mai fie mama”. „Aș fi vrut atât de mult să fac ceva pentru tine, Sabina”. „Ai făcut enorm. Mi-ai dăruit luni de vis, îmi dăruiești un glas în fiecare săptămână, care-mi aduce o pace și-o mângâiere mai mult decât un cor de heruvimi. Mi-ai făcut darul de-a te iubi”. „Sabina, aș vrea să mă crezi: ești cea mai puternică dragoste a vieții mele. Nenorocul nostru – cei douăzeci și unu de ani care ne despart, nenorocul ca eu să fi fost angrenat în altă viață, cu-o femeie pe care n-am avut inima s-o părăsesc”. „O viață clădită pe remușcări – și-ale tale și-ale mele – n-ar fi fost viață. Să fim mulțumiți cu bucuria pe care ne-am dăruit-o unul altuia”.

Stând în fotoliu ca bătută-n cuie, îmi rememoram viața. De Valeriu – unul dintre oamenii pentru care aveam cea mai mare prețuire – mă despărțise definitiv nevastă-sa, în fața căreia nu mișca, nu sufla. Nici vorbă de relația de familie în care mă aflam cu nevestele lui Alexe. Cât fusese mama bolnavă, Alexe venea în fiecare zi s-o vadă: „Ce mai spunem azi, coană

Genuțo?”. „Alexe, mamă, după ce m-oi duce eu, să nu vă-ndepărtați de Sabina, că de, copiii, care-ncotro…”. „Mai întâi, coană Genuțo, mai va pân' să te duci matale… Una la mână. Două la mână: cum ți-nchipui că ne-am depărta de Sabina, când eu sunt omul cu trei neveste? Face să le vezi pe toate trei la un loc și să le-auzi cum mă foarfecă”. Alexe, deștept, spontan, citit, n-avea însă rafinamentul intelectual al lui Valeriu. Alexe era tipul vorbăreț, amator de bârfă, cârcotaș, certăreț, dar suflet bun. Valeriu avea o rigoare nemțească sub care-și ascundea perfect sensibilitatea. Sigur că făcuse o pasiune pentru actrița lui, de altfel justificată, ca și pentru doamna blondă, și sigur că-i părea rău pentru marea amărăciune pe care mi-o pricinuise, lăsându-mă cu un copil pentru care-a făcut tot ce a putut material, nereușind să și-l apropie sufletește, copil care, până la opt ani, când se dusese la Paris să-l vadă, își adorase tatăl. Nu-l regretam pe Valeriu, nu-l regretam nici pe Alexe. După atâția ani de la despărțirea de ei simțeam că nu-mi dorisem cu ardoare să trăiesc și să mor nici lângă unul nici lângă celălalt. Îmi dorisem o viață cinstită lângă un bărbat de care să mă-ndrăgostesc – am fost îndrăgostită și de Valeriu și de Alexe – lângă un copil. Îmi dorisem un cămin pașnic, model vechi. Șerban Vasilianu fusese bărbatul vieții mele și-mi dovedise o statornicie de om, greu de imaginat. Omul alături de care mi s-ar fi potrivit să trăiesc și să mor era Alexandru Endre, deși o viață mă ferisem să mi-o mărturisesc, la fel cum amândoi ne feriserăm, cu multă dibăcie, de orice situație în care n-am fi fost în stare să ne mai păcălim unul pe celălalt. Și viața lui era pornită pe-un făgaș când ne-am cunoscut. Eu – douăzeci și trei de ani, el – aproape patruzeci, însurat cu doi copii. Amândoi copiii lui, studenți, avuseseră burse în America. Se-ntorseseră în Țară. Medici amândoi cu neveste medici, având fiecare doi copii. Și băieții lui Endre și fata și băiatul lui Șerban Vasilianu fuseseră șefi de promoție, pe cinstite, ca și băieții mei. Băieții lui Endre, amândoi neurochirurgi, lucrau la Spitalul Central, în București. Ai lui Șerban Vasilianu la Los Angeles și oriunde le-ar fi poftit inima. Ai mei, cutreierând lumea, prin meseriile pe care și le aleseseră. Fuseseră toți șefi de promoție, dar dacă noi, părinții lor, n-am fi lucrat la Securitate, oare tot așa le-ar fi mers? Câți n-or fi fost șefi de promoție și-or fi muncit pe cine-știe-ce coclauri? Și eu fusesem cap de serie și nici vorbă să rămân în facultate, în timp ce universitare ajunseseră două colege, cu cel puțin cinzeci de sutimi sub media mea. Eu de ce mă angajasem la Securitate? Fiindcă posturile prin orașe de mult le arvunise U. T. M.-ul unora care se remarcaseră pe plan

politic. Și nu uitasem nici o clipă că fratele mamei se afla-n pușcărie, când eu eram în facultate. Eram o profitoare măruntă a regimului. Copiii mei, care se uitau la mine de sus – mai ales cel mare – fiindcă eram traducătoare la Securitate, când fusese vorba de avantaje care veneau dintr-acolo nu se sfiiseră să profite nici o clipă de ele. Securitatea pentru mine însemnase ce-nsemnase „tăticu” pentru mama: căsătorie din interes pentru ieșirea din sărăcie. Suferisem că tatăl meu vitreg îmi număra fiecare-mbucătură. Îmi făcusem studenția în două rochii de stambă, în două fuste pe puncte, în două pulovere tricotate de mine, într-un loden, iar ca toaletă de gală – o fustă neagră și-o bluză de soie-écrue. Nu suferisem de foame, dar nu pot spune că-n vremea studenției nu-mi lăsase gura apă la lucruri pe care bănuții dați de mama – luați de la gura ei – nu mi le-ngăduiau. După ce, în cămin mă-nvățasem cu apă caldă la duș și cu-ncălzire centrală, nu mă mai trăgea inima spre sobă cu lemne, care trebuiau cărate, iar cenușa lor curățată zilnic și nici spre privată-n fundul curții. Nu-mi caut scuze pentru faptul de-a mă fi angajat la cea mai odioasă instituție a regimului, îmi explic mie mecanismul prin care-am ajuns acolo, unde n-am făcut nimic rușinos, ci o adevărată școală de informare și de ideologie multiplă; iar ca mine și alții. Nu era zi de la Dumnezeu să nu-mi repet cele mai importante și mai folositoare învățăminte care se lipiseră de mine în treizeci și șapte de ani lucrați la Securitate: să nu mă mir de nimic, să nu-mi fac iluzii despre nimeni și despre nimic, să știu că nu există un bine absolut și mai ales permanent. Cea mai dură școală a realității și, ca urmare firească, a dezamăgirii. Cât am aflat din documentele care mi-au trecut acolo prin mână n-aș fi avut parte în cinci sute de ani trăiți în orice alt loc. Să zicem că astăzi, la douăzeci de ani de la-nlocuirea dictaturii comuniste cu dictatura banului, aș avea douăzeci și trei de ani, aș fi absolventă de „Filologie”, fiica unei contabile văduve, astăzi când nu te mai repartizează Statul nicăieri ci te „repartizezi” singur. Când îți trimiți curriculum vitć (citit prescurtat și vi, ca-n engleză!), când adică „aplici” (tot ca-n engleză – că românește nu mai știe nimeni) în dreapta și-n stânga pentru o slujbă, să zicem că mi-ar propune „S. R. I.”-ul să mă angajez traducătoare. Ce-aș face? M-aș angaja la ei. Convinsă că am nimerit-o într-a noua ceată a heruvimilor?! Haida de! M-aș duce, pentru că nefiind nici manechin, nici curvă, neavând pile și proptele, decât s-ajung profesoară într-un învățământ pe care Puterea-l tratează ca pe-un gunoi, mai bine într-un birou la căldurică, să citesc și să traduc lucruri interesante, eventual contribuind la perfecționarea băieților de

export and so on, vorba românului! Spre deosebire de dictatura Partidului unic, dictatura banului ce demonstrează? Că omul ar fi cumva peste vremi? Spre perfectă asemănare cu dictatura Partidului unic, dictatura banului îți demonstrează că omul e „supt vremi”, vorba cronicarului, ca de când lumea și pământul, și va fi cât astea două au să existe. Vocație de martiră în viața asta n-am avut. N-am fost pusă niciodată-n situația de-a condiționa binele meu de răul altuia. Îi mulțumesc lui Dumnezeu și-i mulțumesc lui Endre, care m-au ferit de-o asemenea gravă dilemă.

Pe 17 decembrie 1989, primesc un telefon de la generalul Endre. „Sabina, sunt prin preajmă. Pot să trec pe la tine câteva minute?”. „Da, treceți”. A venit fără flori, fără nimic. L-am privit întrebător. Și-a pus în cuier paltonul, șapca, fularul, m-a luat de mână și mi-a șoptit: „Hai la baie”. A dat drumul la duș și la robinetele de la chiuvetă. „Sabina, ai ascultat „Europa liberă”?”. „De când am ieșit la pensie n-o mai ascult. Mă dispensez de agenții de-acolo”. „Malta își arată efectele și-n România. Să știi că la Timișoara e răzmeriță cu morți. Cine a tras nu se știe”. „Cum, cine? Securitatea, că e singura pe lume care posedă gloanțe!”. „Nu știu dacă nu e bine să plecăm din București. N-am ce să-mi reproșez. Eu am avut în observație doar lumea intelectuală precum știi. Rău n-am făcut nimănui. Dar până să demonstrezi…”. „Domnule general, dumneavoastră ați ieșit demult la pensie ca să mai fiți în vizorul cuiva, afară doar de vreun binevoitor. Ce să vă reproșați n-aveți. N-ați schingiuit, n-ați băgat pe nimeni în pușcărie. Dar de jurat nu poți jura pentru nimic. Eu, încrezătoare-n soartă, cu vecinii care toți sunt cu posturi mari, deci n-ar avea de ce să se lege de mine – logic vorbind – eu nu plec nicăieri. Ce o fi o fi”. „Ai dreptate. La urma urmei, dacă e să mă caute careva, mă găsește nu azi, nu mâine, dar mă găsește. Mai mult decât să mă omoare… am trăit destul”. „Domnule general, e o vorbă care zice-așa: „Când ți-e dat nenorocul, dacă-i mergi în față te-ajunge, dacă-i mergi în urmă, te-așteaptă”. Să știți că, acuma dacă aș muri n-am ce să regret”. „Mi-ar părea atât de rău să mori”. „Și mie dacă ați muri dumneavoastră. Mi-aș pierde un sprijin și-un reper de-o viață”. A urmat o tăcere în care cred că nu doar eu desfășuram în minte firul amintirilor care ne legau de treizeci și șapte de ani și tot ce nu ne spuseserăm unul celuilalt în această vreme, prudenți și resemnați. „Domnule general, credeți în Dumnezeu?”, m-am trezit eu din muțenie. „Cred numai în Dumnezeu și-n destin”. „Și eu. Singura liniște-n viață mi-a dat-o numai credința asta. Ce e să ni se-ntâmple e de mult hotărât. Prin

urmare, stăm pe loc și-așteptăm… ce-o fi o fi”. „Să ascultăm permanent radioul, să ne uităm la televizor și s-ascultăm posturile străine. Ca să facem o medie a minciunilor, ceea ce-am făcut amândoi cât am fost slujbași la „odioasa” Instituție”. „Ce credeți că se va-ntâmpla?”. „Experimentul zis comunism sare-n aer, conform planificării de la Malta. La ruși în 1917, nemții, care voiau neapărat pace, au pompat bani grei în revoluția bolșevică. Stalin și aliații săi, Churchill și Roosevelt, au hotărât comunizarea unei jumătăți din Europa. Acum – experimentul ieșind din perioada de garanție – Bush și Gorbaciov trec la alt experiment”. „Și nouă ce-o să ni se tragă din asta?”. „Restaurația Burbonilor” ca-n Franța, după Napoleon. O să schimbăm firma stăpânului”. „Toată lumea așteaptă căderea comunismului”. „Firesc. Frigul și „alementația rațională” din ultimii ani ar descuraja și-un sfânt. De la vlădică până la opincă, oricine își dorește un acoperiș deasupra capului, mâncare ca lumea, căldură în casă, căldură în instituții. Libertatea cuvântului interesează doar o parte a populației. Și libertatea asta din democrații e dirijată. Că nu ție și mie mi se pot vinde castraveți în privința asta… Cu libertatea cuvântului în democrații, spre deosebire de dictaturi unde lătratul e plătit de Stat sub oblăduirea Partidului unic, în democrații cunoști după lătrat cine dă de mâncare haitei. Pregătește-te să vezi cojoace-ntoarse, cu duiumul. Să nu te miri că unii n-au să-ți mai răspundă la „bună ziua”. „Mulțumesc lui Dumnezeu că sunt călită și-n direcția asta. Verii mei primari și cumnata mamei mi-au întors demult spatele, că eram „securistă”. Nu e timpul acum de etimologii, dar de la securitate, corect este derivatul securitist. Nu mă mai mir de nimic, domnule general”. „Prin urmare, stăm cuminți în casă și ascultăm ce ne spun ai noștri și cei de la posturile lumii libere, liberă în măsura-n care lațul are lungime, nu te ține în coteț, ci-ți asigură sârma pe care să te plimbi”. „Dacă ne-ar auzi cineva…”. „Sabina, prostia și credulitatea sunt cele mai mari forțe mondiale”. Am început să râd. „Domnule general, am citit într-o revistă un articol foarte inteligent al unui dramaturg român stabilit în Franța. Am reținut o frază emblematică pentru planeta noastră: „Se spune că proștii sunt veseli. Mă-ntreb de ce e atâta tristețe pe pământ”. „Îl știu pe băiatul ăsta și tare m-aș bucura să facă o carieră-n Franța. Orice român recunoscut de străini e un câștig pentru România”. „Și alte câștiguri după „restaurația Burbonilor”?”. „Pe mine optimismul nu m-a dat niciodată afar' din casă. Am fost martor, ca și tine, la instaurarea comunismului. Numai că eu aveam altă vârstă. Am avut prilejul să văd ce zace-n oameni, iar Securitatea a-

nsemnat o universitate-n plus. Acum o să iasă la suprafață iar un puhoi de zoaie și de vomă. Norocul nostru că suntem pensionari”. „Dacă ne-or mai da pensii, nouă „securiștilor”…”. „Nu-ți face griji. Să nu-ți închipui că o să ne conducă Dumnezeu și sfântul Petru. Să ne păstrăm firea. Pleacă-ai noștri, vin ai noștri. Norocul nostru că n-avem cui să-i ducem grija. Copiilor mei n-o să le ia nimeni bisturiul din mână, iar ai tăi sunt hăt departe”.

Generalul privea lumea cu detașarea celui care văzuse atâta rău încât nu se mai speria de ceea ce-ar fi putut să vină. Scăpase de prizonierat în Siberia doar fiindcă îi intrase o schijă-n plămânul drept cu-o zi înainte ca unitatea lui să cadă prizonieră la ruși, la cotul Donului. Mulți camarazi de-ai lui fuseseră repatriați după șapte-opt ani de Oranki, de Mânăstârca și unii, „rebelii”, și de stagii pe la Liublianka. Văzând încotro o lua România, renunțase la magistratură și intrase-n Securitate cu gândul de-a contribui cât de cât la echilibrul etnic al lucrătorilor din instituție. Având titluri universitare, i se dăduseră-n supraveghere niște intelectuali. Luând legătura cu toți cei sub observație, încercase să-i convingă să-și apere libertatea, ținându-se departe de tot se putea fi suspect, evitând întâlniri cu alții din aceeași categorie cu ei și, mai ales, ținându-și gura și nedând crezare posturilor din Occident cu emisiuni pentru lagărul socialist. Dintre toți cei care-l luaseră-n serios niciunul nu ajunsese în fața anchetatorilor și nici în pușcărie. Când ajunsese șef, își alesese niște locotenenți școliți, ca intelectualii să aibă cu cine sta de vorbă. Când se angajase el, în afara contingentului venit din Uniunea Sovietică și de ungurii care toți fuseseră-n armata maghiară-n timpul războiului, printre care unii oameni de carte, restul cadrelor din Securitate provenea din clasa muncitoare, școlite în unități ideologice, figurând cu studii liceale, făcute în doi ani, și chiar cu licențe de la „Ștefan Gheorghiu”. Cam de prin '54-56, Instituția trecuse la racolarea de tineri cu facultate și mai ales foarte buni la-nvățătură. Securitatea căuta să imite serviciile secrete din Occident. În Anglia, a fi fost în „Intelligence Service” era chiar o cinste. Numele celor care făcuseră parte din Service erau o dovadă. Cu toată politica de clasă, încă de la înființare, din 1948, Securitatea nu putea lua traducătorii și translatorii de la șaibă și de la betonieră, ci dintre oameni cu școală, uneori dintre cei șantajabili, care, săracii, s-ar fi angajat și la Satana decât să fi luat drumul Aiudului, al Sighetului sau al Gherlei. La Securitate, „serviciul bătăi” era unul, „serviciul capete” altul, în asemenea domeniu, ca în orice activitate omenească, trebuie să ții seamă de concurență. Comunismul putea sări în

aer, dar serviciile secrete nu puteau fi desființate ci înlocuite; și oricum, Securitatea le lăsa succesorilor niște mostre de capete, bun izvor de inspirație.

Am urmărit la televizor evenimentele, numite revoluție. „Televiziunea Română Liberă” ajunsese ca un pietroi din Hyde Park, de unde oricine poate ține discursuri, sau ca un fel de han de la răscruce, unde vine cine vrea, pleacă de asemenea cine vrea. Atâta lume care se perinda fără nici un rost cred că niciunei televiziuni din lume nu i-a fost dat să vadă cât „Televiziunii Române Libere” în acele zile de bulibășeală de nedescris. M-aș fi așteptat să văd niște foști deținuți politici care să-și verse focul suferințelor îndurate în comunism, nu vedete care călăriseră globul sub același comunism și lume care-și povestea biografii banale. Ajunsese televiziunea un loc de spovedanie pentru atâția refulați că te-apuca plânsul. Două momente m-au lămurit deplin asupra spontaneității unora și-asupra mișcării bine și dinainte calculate a altor participanți – autori de revoluție: apariția în balconul C. C.- ului a căpeteniilor revoluționare pe care nici un glonț nu le-a atins, deși în oraș se trăgea ca la nuntă, și apelul „disperat” al Televiziunii, implorând populația s-o apere, care cu o tigaie și cu un polonic ori cu un mestecau, care cu te-miri-ce, Televiziune înconjurată de Taburi și plină de mascații de la trupele antiteroriste. Atunci mi-am spus: „Iubiții mei, castraveții ăștia cu parfum de revoluție marca Malta – lovitură de palat – vindeți-i altcuiva nu mie”. Vorbeam la telefon cu Endre ca să vedem dacă mai suntem în viață. Comentariile ni le păstram pentru momentul când aveam să ne vedem. Dar știam, fără vorbe, că eram gând la gând cu bucurie în privința „revoluției” și mai ales a revoluționarilor. Acoperiș deasupra capului aveam, cumpărat și nu repartizat prin Instituție, urma să văd câtă căldură-n casă și ce aprovizionare alimentară avea să ne-aducă noul regim. Încolo – Dumnezeu cu mila! Se schimba echipa. Rândul unu – fotoliu de orchestră pleca, lăsând locul eșalonului doi, care demult se dorea în față. Cu nițică răbdare, le venea rândul și copilașilor Kominternului, devenit Kominform, ca pasărea Fenix, care aici ardea, aici se reîntrupa, copilași deveniți mari anticomuniști, descinzând din Primăverii, unde-i aduseseră pe lume blânzii lor părinți.

În Piața Universității am nimerit o dată când un grup, în frunte cu un actor, se hlizea nevoie mare în fața unui televizor la care un nene recita niște parodii la Eminescu de-o desăvârșită stupiditate. În altă zi, printre manifestanții care strigau cu foc „Jos comunismul, moarte Securității” se

aflau și descendenți ai unor miniștri din primul guvern comunist al României, care suferiseră și sufereau groaznic prin vile în Cotroceni. Un domn – intelectual de-adevăratelea – expulzat din Franța în '45, ca agent al Moscovei, ajuns în posturi de conducere în România, defila cu un ecuson la rever pe care scria „golan”. Ion Iliescu oferise o jimblă protestatarilor din Piața Universității – „spațiu liber de comunism” – numindu-i „golani”. Când am mai văzut și o șefă de cadre, de sus de tot, cu „golan” pe voluptuosu-i bust, m-am gândit cu strângerea de inimă la oamenii sinceri și năpăstuiți de comunism, care n-aveau loc de veșnicii oportuniști. Un inginer, vecin din bloc, director de instituție de gradul zero, care se specializase un an în Anglia, un an în Franța, demisionat și pensionat când îi plecase fie-sa-n Canada, simulând o căsătorie, nu lipsea cu nevastă cu tot din Piață. I-am salutat. Pe domn nu l-a răbdat inima să nu-mi spună: „Dacă și Securitatea vine-n Piață, ce să mai zicem?”. „Exact ce zice și Securitatea despre trimișii la specializări în Occident și de directorii de instituții de grad zero, care-au beneficiat de asemenea situații, prin binecuvântarea Patriarhiei”. A tăcut și-a-nghițit, albindu-se ca varul.

Tot în perioada Pieței, au venit în Țară fiu-meu, Doru, cu nevastă-sa, Carina. Nu lipseau din Piață decât noaptea. Cuscrii și nepotu-meu rămăseseră la Washington. Noră-mea era toată o silă, un dispreț și-o critică la adresa fostului regim. Eu tăceam fiindcă am fost totdeauna de părere că într-o familie n-au rost discuțiile care să ducă la dezbinări. Mă vedeam atât de rar și de puțin cu băieții și cu nurorile mele, încât discuțiile de principii nu-și aveau rostul. Nevasta lui Șerban avea o conversație monosilabică și numai provocată, fiindcă ea nu te-ntreba nici măcar ce mai faci. Fiu-său, în schimb, era adorabil: deștept, tandru, cu o conversație de om mare și cu niște vorbe de moșneag hâtru și hârșit, care mă amuzau și mă făceau să uit de fiu-meu, care venea din obligație să mă vadă, că mă rog – îi plăcea, nu-i plăcea – îi eram mamă, iar nevastă-sa, considerându-se și ea obligată, îi ținea hangul. Băiatul asculta ce vorbeam eu cu Șerban și-odată-l auzeai oftând și spunând cu un glas resemnat: „Ce să-i faci dacă așa e lumea”. „De unde știi tu, Vlad, cum e lumea?”, îl întrebam eu. „Păi, mă uit la voi, la tine, la tata, la mama…”. Și nu puteam să nu-i dau dreptate.

Îmi părea rău că nepotul meu adevărat nu era nici apropiat de mine – cam greu de la zece mii de kilometri – nici simpatic. Este maică-sa-ntreg: cu aerul superior al celui care le știe pe toate, convins că nimeni nu mai e ca el, scormonitor, și cu urechea pe la uși. Carina, soția lui Doru, este genul care

caută sământă de ceartă din orice și care nu se simte bine dacă nu-nțeapă, nu jignește pe cineva. În ziua când mi-au făcut favoarea să vină la mine la prânz, nici nu terminaserăm bine de mâncat când ea a zis, autoritar: „Băiete, gata, hai în Piață”. „Ce vă grăbiți așa, că doar Piața nu pleacă din loc”. „Din replica asta se vede unde ați lucrat”, mi-a spus ea pe-un ton de subțire ironie. „Ascultă, cucoană, așază-te pe scaun și taci din gură cinci minute”. După tonul meu atât de vehement cred că noră-mea s-a așteptat și la două perechi de palme. „Mamă, ce rost are”, a intervenit Doru, împăciuitor”. „Are, băiete. Faceți pe naivii ca și când n-ați ști că aveți posturile pe care le-aveți cu binecuvântarea Securității? Și dumneata, distinsa mea noră, despre părinții dumitale care, de când au intrat în pâine, lucrează numai în Occident, ce crezi? Ca i-a binecuvântat Patriarhia? Așa că nu-mi mai spune mie unde-am lucrat. Am lucrat la Securitate ca angajată oficial și n-am ascuns-o nimănui. Întreabă-ți, distinsă doamnă, în ce calitate ți-au lucrat părinții… Acum, liber, duceți-vă-n Piață; de unii ca voi n-au loc ăia care-au putrezit cu anii la Aiud, la Sighet, la Gherla și-n alte pușcării”, și le-am deschis larg ușa de la intrare. Habar n-am cât au mai stat în România, fiindcă nici măcar fiu-meu nu mi-a dat un telefon de rămas-bun. I-am auzit glasul de Crăciun, când s-a-ndurat să-mi spună două-trei vorbe convenționale, de urări, la care i-am răspuns și eu la fel, fără să-l întreb ce-i face familia. Nici Alexe nu s-a bucurat de-un alt regim filial. Stând de vorbă cu Alexe despre vizita lui Doru și-a nurorii noastre, Alexe le-a tras o-njurătură de toată frumusețea. „Când au venit la mine să mi se plângă de felul cum ai tratat-o pe mironosița de noră a noastră le-am cerut să-mi reproducă mot à mot din ce v-ați luat. „Și vi se pare că n-a avut dreptate?”, am tras eu concluzia, ceea ce a ofuscat-o din cale-afară pe dumneaei. Sabina, în concluzie, dă-o-n mă-sa. Dacă nu i-ai fi tu mamă, l-aș băga și pe boul de fiu-meu”. Nu era bou, era un arivist: profitase cât putuse de relațiile socrilor lui și nu strâmbase din nas nici la Securitatea mea, când fusese vorba de Banca Mondială. Părinții noră-mii, deja pensionați, s-au întors în Țară pe la jumătatea lui '90. Cuscru-meu, încă din '91 a devenit un prosper om de afaceri. Ne-au ignorat și pe mine și pe Alexe. Într-un târziu, nițel după 2000, Doru a-nceput să ne telefoneze destul de des, mie și Irinei. Alexe a murit la sfârșitul lui 1999. Diana l-a anunțat pe Doru fără să se-aștepte că avea să vină la-nmormântare. Vorbeam cu Doru fără să-mi manifest mirarea că brusc îl apucase dragostea de mine și fără să-l întreb nimic despre familia lui, cum nimic nu-mi spunea nici el. Irinei îi șoptise

însă, că avea o legătură cu-o colegă de serviciu și mai apoi că era hotărât să divorțeze de Carina. „Bine că scapă de snoaba, de otrava aia” a fost primul meu gând, auzind acea noutate, însă știind ce dramă înseamnă pentru un copil despărțirea părinților – a se vedea Șerban, fiu-meu cel mare – n-am mai aplaudat această intenție a lui Doru. Care nu mi-a fost mirarea când cine-mi telefonează? Noră-mea, Carina. „Alo! Bună ziua. Aș vrea să vorbesc cu doamna Sabina Gherasim”. „La telefon. Cine mă caută?”. „Carina Gregorian, încă nora dumneavoastră”. Am tăcut. Să-i fi spus că mă bucuram s-o aud ar fi fost o ipocrizie. S-o-ntreb ce voia, de ce? Am așteptat. „Mai sunteți pe fir?”, a-ntrebat ea neauzind nici un sunet. „Da, sunt”. „Doamnă, fiul dumneavoastră are o amantă și vrea să divorțeze. Vreau să-i spuneți să-și bage mințile-n cap fiindcă pe mine nu mă azvârle ca pe-o haină veche. Să nu-și regrete prostia”. „Fată dragă, din partea mea, faceți ce vreți. Eu nu mă amestec în viața nimănui”. „Știu că nu m-ați plăcut niciodată”. „Și ce legătură are asta cu faptul că fiu-meu vrea să divorțeze? Cum nu eu te-am luat de nevastă, nici amantă nu i-am găsit eu lui Doru. Nu m-am amestecat cu nimic în viața voastră. Vrei să-l amenințí, amenință-l direct, nu prin intermediari. Să vă lumineze Dumnezeu mintea și să vă dea sănătate!”; și i-am închis telefonul. Doru a venit în Țară pentru divorț și a locuit la mine tot concediul, în care și-a angajat apărător, un avocat, fost coleg al lui de liceu. Era toată ziua plecat cu prietenii, la pescuit, la bazin. Nu știu dac-am mâncat de două-trei ori împreună. Casa mea avea pentru el regim de hotel, iar eu nici măcar de recepționeră, fiindcă având cheile apartamentului nu mă „deranja” nici măcar să-mi spună că s-a-ntors acasă. Carina, cu fiul lor, Ștefan, se afla pe Costa Brava. Părinții ei urmau să-i angajeze avocat pentru divorț. Nu mai rămăsese loc unde Carina să nu-l fi reclamat pe Doru pentru comportament imoral, fără efect însă, fiindcă infidelitatea conjugală nu mai impresiona pe nimeni. Doru și-a asumat toată vina despărțirii și soții neavând nimic material de-mpărțit, divorțul s-a terminat rapid. La o înfățișare a fost chemat fiul împricinaților, care, având șaisprezece ani, trebuia să se pronunțe alături de care părinte voia să rămână până la majorat. Spre mirarea tuturor, băiatul a hotărât să rămână la tată-său. Din dragoste sau din dorința de-a-i sta ca un spin în talpă în noua căsătorie, n-aș putea spune. Ultima dată când l-am văzut, cu ocazia divorțului părinților lui, mi-am dat seama de fanatismul lui pro-american. Statele Unite au menirea și dreptul de-a-și impune sistemul oriunde în lume, unde regimul contravine democrației lor. Am încercat să-i demonstrez că nimeni,

chiar perfect, e bine să nu-ncerce să-și impună perfecțiunea și altora, ci să-i lase pe ei să-și reglementeze viața. Și i-am mai spus că dacă zici „mare putere” zici implicit, „abuz”. Rezultatul: s-a ridicat de la masă, mi-a trântit ușa-n nas și dus a fost, presupun că la bunicii materni. Îmi pare rău să spun că nu-i duc dorul deloc. La două luni după divorț, fiu-meu s-a-nsurat cu noua lui aleasă, despre care Irina, participantă la ceremonie, la Washington, are o părere foarte bună, spre deosebire de părerea despre fosta ei cumnată. Fiu-meu m-a invitat și pe mine cu acea ocazie, oferindu-se să-mi plătească biletul de avion. N-am avut în viața mea pașaport și nici un chef să umblu să-l obțin la anii mei fragezi, în momentul când s-a recăsătorit Doru. Coxartroza și gonartroza abia mă lăsau să mă mișc, încât am mulțumit, exprimându-mi regretul de circumstanță, și trimițându-i nurorii mele o broșa cadou. La un an de la căsătorie, noul cuplu a avut un băiat, botezat Michel. Am primit poze de la ceremonia creștinării lui și de la petrecerea care-a urmat. De câte ori îmi telefonează Doru, noua noră, deși n-o cunosc, îmi spune și ea câteva cuvinte și mi-l dă și pe băiețel, care-mi îngână ceva pe limba lui. Mi se face dor de copiii mei când erau mici și-i simțeam trup din trupul meu, suflet din sufletul meu. Cât a trăit bunicul Voicu și-aveam în gospodărie scroafă cu purcei, pisici și câine, care creșteau sub ochii mei, îi iubeam și când ajungeau mari, dar mi se făcea mereu dor de ei mici. Nu mi-aș fi-nchipuit că vreodată băieții mei au să se-ndepărteze atât de mine, care i-am crescut mai mult singură. S-au îndepărtat de mine dar, ca să fiu dreaptă, și eu de ei. Când îți judeci copiii la fel ca pe orice străin, te simți tot atât de singur ca în momentul când ai început să te uiți la părinții tăi cu ochi critici. Simți cum pun stăpânire pe tine îndoiala și-nstrăinarea. Nimic nu mai este ca pe vremea când nu-i judecai, fiindcă tu nu mai ești cel dinainte. Mulți oameni, la bătrânețe, se-nduioșează de propria persoană, se judecă indulgent, își află motivări și scuze pentru prezent și pentru trecut. Alții, mai puțini, reconsiderându-și trecutul, spun mereu: „Atunci ar fi trebuit să… nu ce-am făcut, de-mi dau acuma cu pumnii-n cap”. Eu îmi reproșez minciuna unui an în care-am lăsat un om să mă iubească, din prostia complexelor mele. Încolo, n-am păcălit pe nimeni. În fiecare seară îi mulțumesc lui Dumnezeu pentru ziua care m-a apropiat și mai mult de El și-L rog să-mi dea un sfârșit pe puterile mele. Nu mă părăsește gândul despărțirii sufletului de trup.

În 2000, Diana, succesoarea mea, a treia nevastă a lui Alexe, a plecat definitiv cu fiu-său în Germania, la Achen. S-a angajat de la bun-început la

un spital unde lucra sora ei, tot doctoriță, tot anestezistă. Alexe, la curent cu specialitățile cele mai căutate în medicină, gândindu-se și la vremea când el n-avea să mai fie, o-ndrumase către anestezie și spre Germania, dacă vreodată ar fi avut de gând să emigreze. Nemții nu te puneau să-ți echivalezi studiile, ci te luau în probă ca să vadă ce știi. Diana îmi telefonează în fiecare săptămână, mă invită pe la ei și mă-ntreabă dacă am nevoie de bani sau de orice altceva. De Crăciun îmi trimite o cutie mare cu tot felul de bunătăți, pe care mi-o aduce la ușă o agenție de transporturi.

Din 1990 până-n 2000, am pierdut oamenii cei mai importanți din viața mea. Întâi – Alexe, apoi la un an – Simona. Amândoi morți de inimă. Simona m-a rugat să vin pe la ea într-o zi când bărbatu-său se ducea la niște prieteni să joace bridge. „Sabina, nu vreau să-ți par melodramatică, dar simt că mult n-am s-o mai duc. Știu că Irina ți-e dragă, așa că te rog să-i fii tu mamă, după…”. „N-avea grijă. Irina e cel mai bun copil al meu”. Și nu i-am spus-o ca s-o liniștesc numai, ci fiindcă ăsta-i adevărul.

În 1992 se stingea, la Paris, Valeriu. Am aflat din presă. Știam de la Ileana și de la Paul că doamna Veniamin murise cu un an înaintea fiului ei, care era foarte bolnav. Deși între noi două nu existase nici umbră de simpatie, având și eu copii am zis: „Doamne, bun ai fost, că ai strâns-o la vreme și ai scutit-o de cea mai cumplită durere”. Tot de la Ileana și de la Paul am aflat că prin testamentul lăsat de Valeriu, nevastă-sa era desemnată ca unica lui moștenitoare. Șerban, în calitate de ceea ce în justiție se numește „moștenitor rezervatar”, putea ataca testamentul. Numai că lui nici prin minte nu i-a trecut așa ceva, iar mie de asemenea. În 1992, la șase luni, unul după altul, s-au dus, mai întâi Ileana, apoi Paul Iovănescu. Ei au fost pentru mine ilustrarea cuplului de admirat și de invidiat. Erau atât de uniți încât cred că și gândeau aceleași lucruri în același timp. După ce a plecat Ileana, Paul era neașteptat de senin, de liniștit. „Paule, te admir pentru echilibrul tău”. „Sabina, sunt atât de senin fiindcă știu sigur că Ileana mă ia curând lângă ea”. În cele șase luni cât Ileana l-a mai lăsat pe pământ, Paul venea în fiecare zi pe la mine, un ceas, și depănam amintiri viață, în care Ileana era mereu prezentă. Aveam nouăsprezece ani când ne-am cunoscut, iar el, trecut de treizeci, era deja un chirurg de renume și invidiat mai ales pentru nevastă. „Și eu și Ileana, când ne-am luat, ne aflam fiecare după un dezastru sentimental: ea îl iubise nebunește pe Stere; eu – divorțat de-o nevastă pe care-o adorasem și pe care am prins-o-n pat cu un bun prieten al meu. Rănile erau deschise când ne-am cunoscut, cicatrizate când ne-am

căsătorit. Înainte, între noi se-nfiripase timid o dragoste care-apoi ne-a copleșit ca un vulcan, am plâns unul pe umărul celuilalt, povestindu-ne viața, ca la spovedanie”.

Eu nu-i dezvăluisem nimănui toată viața mea. Nici măcar generalului Șerban Vasilianu care, cu toată pasiunea și senzualitatea dintre noi, avea și gesturi paterne față de mine. Mă gândeam la cei douăzeci și opt de ani de telefoane săptămânale. Retrospectiv, le socoteam mai degrabă grijă de părinte pentru copilul său decât dragoste a unui bărbat pentru o femeie. Fizic mă lăsasem dezbrăcată de el, sufletește am rămas cu nasturii încheiați până-n gât. Dragostea farmacistului pentru mine mi-a dovedit că poți iubi și-un sloi de gheață. În brațele lui Valeriu descopeream participarea la iubire. Generalul însemnase dezlănțuire, nebunie. Alexe, amant remarcabil, nu mi l-a șters nici o clipă din trup și din gând pe general. Dar nu plânsesem pe umărul nimănui. Sufletul meu era un mormânt, care-ascundea pe veci osemintele dintr-însul. Îi invidiam pe Ileana și pe Paul, care se spovediseră unul altuia, invidiam această totală dăruire, totală curățire a sufletului, care-nsemnaseră piatra de-ncercare a legăturii lor. Credincioși, își avea fiecare duhovnic. Eu hotărâsem să mă-nfățișez lui Dumnezeu, ca unic duhovnic al păcatelor mele. Plecând dintre noi, ei mi-au lăsat un mare gol în suflet. Cu dânșii îmi verificam părerile, începând cu viața-n general, cu politica. Terminând cu aprecierile asupra unei cărți, a unor spectacole. Orice întâlnire-a noastră îmi dădea liniște și-mi îmbogățea mintea și sufletul. E atât de tonic să-ți confirmi logica în față unor oameni pe care-i prețuiești. Ei doi aveau un simț al realității care, deși îi dusese la dezamăgire, nu-i acrise. Rar am cunoscut suflete mai deschise față de durerea altuia și mai milostive. În fiecare sâmbătă plăteau un prânz pentru douăzeci de oameni săraci la o mânăstire unde stareț era un remarcabil fost student al lui Paul. Cu Ileana și cu Paul s-au dus martorii tinereții mele, tinerețe când, oricât de dureroase ar fi timpurile, totuși mai mult plutești decât umbli pe pământ, în care ești locuit de ceea ce azi aș numi iluzie a ceva nedefinit, când aștepți să te vezi propulsat undeva nu se știe nici cum nici de cine – dar unde să te-aștepte bucuria. Este vremea credinței în miracole.

Din 1990, când România părea să fi pornit pe un drum cât de cât acceptabil, când oricum dispăruseră „teroriștii” și nu se mai împușca pe străzi, generalul Endre îmi făcea măcar o vizită pe săptămână. Eram pensionari și unul și altul și, presupunând că succesorii Instituției noastre ne-ar fi avut în vizor, cum nu complotam împotriva nimănui, toți fiindu-ne

indiferenți, n-aveau decât să ne urmărească, să ne-asculte, voia la ei ca la banul Ghica – vorba ceea. „Sabina, cred că-ți place cum s-au dat peste cap băieții noștri care n-au lucrat ca noi, proștii, în sectorul intelectual și ce miliardari au ajuns!”. „Domnule general, dumneavoastră ați fost ocupat să feriți intelectualii de pușcărie, învățându-i de bine să-și țină gura, eu, pe lângă traduceri, am mai contribuit la perfecționarea englezei și a francezei pentru băieții de export. Unul dintre „elevii” mei s-a-ntors în '90 de la un post de radio din „lumea liberă” și are acum o emisiune la un post de televiziune de-al nostru. Și trebuie să spun că este cel mai inteligent, cel mai ponderat, cel mai stilat dintre toți câți apar pe sticlă”. „Pe la agențiile comerciale „prăvălia” mai trimitea și mârle, dar în ideologie trimitea crema ca și la specialiști. Cel mai bun exemplu de specialist de nivel internațional a fost Șerban Vasilianu, care oriunde a fost trimis și-a făcut meseria: a instalat sisteme de telecomunicații. Era de asemenea mare specialist în creat și-n descifrat coduri”. „Domnule general, încotro credeți că se-ndreaptă România?”. „România nu se-ndreaptă, e îndreptată spre ștergerea de pe hartă. „Băieții” au păpat mai ceva decât termitele, două miliarde și jumătate de dolari și vreo cinzeci și cinci de miliarde de lei, declarați, bani existenți în vistieria Statului la-mpușcarea lui Ceaușescu; iar acum stăm cu mâna-ntinsă la F.M.I. și la Banca Mondială. Dacă domnul Poul Thomson, reprezentantul F. M. I.- ului pentru România, a declarat „Dumneavoastră trebuie să deveniți o țară consumatoare”, tu ce crezi?”. „Domnule general, ați intrat în Securitate cu gândul să faceți ceva pentru Țara asta și ați ferit niște intelectuali de pușcărie, ați selectat niște agenți care să nu ne facă de râs, eu am tradus documente românești ca să afle puternicii lumii cine suntem, pe lângă traducerea din ce spuneau presa și radiourile din străinătate despre România comunistă. Noi am crezut în Țara asta”. „Oricât a tremurat românul și a răbdat de foame între 1984 și 1989, de pe urma lui Ceaușescu a rămas ceva. Băieții ăștia n-au pus două cărămizi una peste alta. Petre Țuțea, care era o minte strălucită, de fiecare dată când vorbeam cu el – și era o-ncântare – îmi spunea: „Domnu' de la Securitate, ține minte ce-ți spun: Ceaușescu este ultimul mare naționalist român… Astăzi, naționalismul este mai de rușine decât sifilisul și decât blenoragia. Internaționalismul și-a schimbat determinantul: nu mai este proletar – proletari din toate țările, uniți-vă! – este capitalist – capitaliști din toate țările, uniți-vă și faceți ce vreți”. „Deci „lupta de clasă” atât de hulită nu va dispărea”. „Cu-atât mai mult cu cât se umblă la anihilarea națiunilor. Big

brother azi e unul, mâine altul, drept binefăcător al omenirii fără frontiere, până când se va sfârși cu oamenii, cum s-a sfârșit cu dinozaurii. Ai să mai apuci destule, Sabina. Spre norocul meu, fiind mult mai bătrân, mai puține. Viața mea publică n-a fost o fericire, fiindc-am trăit sub semnul aleatoriului și am purtat mereu o mască. Eram gardianul care păzea o zisă libertate a unora, ca să-i conving să evite pușcăria. Norocul meu a fost viața echilibrată din familie. Mai întâi nevastă-mea, copiii, apoi frate-meu, părinții și chiar socrii mei care, deși fizicieni reputați, n-au strâmbat din nas că fata lor s-a măritat cu un „securist". Căminul a fost refugiul meu". „Cum ați cunoscut-o pe doamna, soția dumneavoastră?". „Eram abia locotenent. N-ajunsesem să invit oameni tineri pentru a-i angaja oficial, ca în cazul tău. Atunci aveam misiunea să racolez agenți și la-ntâmplare, dar pe unii anume. Pe listă figura o studentă în anul patru la Arhitectură, fiica unor fizicieni care interesau Instituția, dat fiind locul unde lucrau. Am cunoscut-o la o petrecere dată de-un arhitect, agent al nostru. M-am îndrăgostit de ea din momentul când s-au făcut prezentările și ne-am dat mâna. Am văzut și-n ochii ei o sclipire care-nsemna emoție. Am condus-o acasă și i-am spus că ea fusese ținta mea la petrecere. „Îți apreciez sinceritatea, însă cu Securitatea nu vreau să am de-a face". „Dar cu mine?". „Sunt dezamăgită că lucrezi unde lucrezi, dar te-aș minți dacă ți-aș spune… dacă ți-aș spune că-mi ești indiferent". „Și ce propui?". „Nu știu". „Pot să-ți propun eu ceva, Mira? Îmi dai voie să-ți spun pe nume?". A-nclinat din cap a aprobare. „Îți dau carta mea de vizită și peste șase luni te rog să-mi dai un telefon și să-mi spui dacă vrei să mă mai vezi ori ba". Peste șase luni a vrut să ne vedem. I-am dat un ultimatum: ori ne căsătorim ori ne despărțim. Când m-a prezentat părinților ei, le făcuse deja cunoscută biografia mea. Peste un an am avut primul copil. Am dus o viață fără fisuri. Și când mi s-a ivit cineva care nu a-nsemnat o simplă tentație de moment, am ocolit să-i arăt deschis ce simțeam, fiindcă n-am vrut să sfâșii nici un suflet și nici pe mine să mă pun la-ncercare". „Nici pe mine, domnule general", mi-am spus eu și am fost sigură că același gând ne trecea amândorura prin minte. Ultima dată când ne-am văzut, ne-am luat rămas-bun în parcul Ioanid. După ce mi-a sărutat mâna am văzut că ezită să plece. L-am privit întrebător. „Sabina, ai fost, de când te-am văzut prima oară, o bucurie a vieții mele". A plecat fără să arunce o privire-n urmă. Am rămas pe loc, privindu-i silueta dreaptă, pasul hotărât, în ciuda celor optzeci și patru de ani câți îi avea. N-am văzut pe nimeni îmbătrânind mai frumos decât el, cu o figură mai spiritualizată, cu

ochi mai vii, și, mai ales, cu o asemenea luciditate în fața evenimentelor. Martie 1990 la Târgul Mureș ne zguduise pe amândoi. „Ce credeți, domnule general?”, l-am întrebat eu. „E primul semnal de dezmembrare a României, dezmembrare pe care au s-o facă românii, clasa conducătoare, pentru care ciolanul contează nu Țara. Sper să n-apuc și-acel moment”. Și Dumnezeu l-a ascultat. A doua zi după acea despărțire elocventă, la ora nouă dimineața am primit un telefon. „Alo! Doamnă, mă numesc Ștefan Endre și aș vrea să vorbesc cu doamna Sabina Gherasim”. M-am așezat pe scaunul de lângă telefon, fiindcă simțeam că mi se taie picioarele. „La telefon”. Am auzit un oftat. „Doamnă Gherasim, tata a murit azi noapte-n somn. Îl depunem azi la unu la biserica Boteanu, unde poimâine la ora douăsprezece are loc slujba de-nmormântare, apoi mergem la Crematoriul de pe Șerban Vodă, fiindcă el a vrut să fie incinerat”. „Doamne, Dumnezeule”. „Tata ne-a spus de multă vreme că tot ce-și dorește după moarte se află scris pe-o coală de hârtie într-un sertar al biroului. Hârtia cuprinde o listă de persoane pe care s-o anunțăm de plecarea lui”. „Vă mulțumesc, Dumnezeu să-l odihnească!”. „Sărut mâna, doamnă”. La unu fără douăzeci eram la biserica Boteanu ca să-l întâmpin pe generalul, cu zece orhidee violet. Sicriul era-nsoțit de-o doamnă cu părul cenușiu deschis, înaltă, distinsă, cu urme de frumusețe, și de trei bărbați, doi cam de șaizeci de ani, înalți, supli, celălalt în vârstă, drept ca bradul, în care l-am recunoscut pe fratele generalului, magistratul. După ce sicriul a fost așezat pe catafalc și cei patru s-au strâns în jurul lui, m-am apropiat timid de doamna cu păr argintiu. „Dumnezeu să-l ierte. Doamnă, eu sunt Sabina Gherasim. Am fost subalternă a domnului general”. Neștiind ce să fac cu orhideele i le-am pus ei în brațe. S-a uitat lung la mine și mi-a spus: „Mulțumesc că ai venit să-l întâmpini”, s-a apropiat de sicriu și a așezat cinci orhidee de o parte, celelalte cinci de cealaltă a trupului care se despărțise de suflet. Stăteam ca moartă și rămasă, printr-o minune, în picioare. Doamna Endre mi-a prezentat pe cumnatul și pe fiii săi. Mi-au sărutat toți mâna. Ce detalii reține un om îndurerat! Eram o rană vie. Cred că atât de palidă, încât păream bolnavă. Judecătorul, fratele generalului, m-a-ntrebat dacă mi-era rău. Am mișcat ușor din cap spre sicriu. Mi-a pus o mână pe braț a-nțelegere. Pe panglica de pe coroana de garoafe roșii pe care am dus-o la biserică am scris „Adio, domnule General. Sabina”. De la Crematoriu, cortegiul a mers la Belu, unde urna cu cenușă a fost depusă în cavoul fizicienilor, socrii generalului. Doamna general m-a invitat acasă, unde cu toții am fost douăsprezece persoane. Am cerut voie să

văd camera de lucru a fostului meu șef. Pe birou se aflau două fotografii în ramă argintie: una în care era el, cu doamna Endre și cu băieții, copii, alta cu el în mijlocul subalternilor, între care și eu, de la aniversarea lui din 1954. De când aflasem că a murit și până în acel moment nu-mi picase o lacrimă. Cu fotografia asta în mână, așezată la biroul generalului, m-a podidit un plâns cu sughițuri. Venise descărcarea durerii. Ușa camerei s-a deschis încet și m-am trezit în spate cu Ștefan, care se uita peste umărul meu la ceea ce țineam în mână. I-am întins poza. Ștefan a privit-o lung și fără pic de zgomot mi-a așezat-o în față pe birou. „E de la aniversarea tatălui dumneavoastră din 1954”, am găsit eu de cuviință să-i spun. A urmat o tăcere, timp în care el s-a așezat pe scaunul din fața biroului și s-a uitat fix la mine. „Doamnă Gherasim, ce-ați însemnat dumneavoastră în viața tatei?”, m-a-ntrebat el cu un glas ezitant, sfios. Am oftat și fiindcă simțeam că-mi lipsea aerul și ca să găsesc un răspuns pe care nu mi-l dădusem nici mie până atunci. „Am însemnat un om în care avea încredere, încredere deplină”. „Oare numai atât?”. Glasul lui suna mângâietor și îndemna la confidențe. „Oare nu era de-ajuns?”, i-am răspuns eu mângâietor și resemnat. „Oare?”, s-a-ntrebat și el, fără nici pic de ironie. A trecut din nou lângă mine, mi-a pus ușor degetele pe cap iar cu mâna cealaltă a ridicat fotografia a privit-o de parcă voia să și-o-ntipărească-n minte și a pus-o pe birou. „Dumneavoastră aveți fotografia asta?”, m-a-ntrebat Ștefan. „O am”. „Să mergem la ceilalți” și mi-a-ntins mâna ca să mă ridic mai ușor de pe fotoliul turnant.

La trei săptămâni de la moartea generalului, care nu corespunde niciunui ritual ortodox, am făcut o slujbă de pomenire la biserica Boteanu, așa cum mă rugase. Părintele Grigorescu se mutase la cele veșnice. Au slujit doi preoți, unul fiind noul paroh, pe care-l cunoscusem când îl pomenisem cu ani în urmă pe generalul Șerban Vasilianu, amândoi baritoni, iar la cererea mea, un cor de bărbați. Am adus colivă, lumânări, vin, flori, pahare și lingurițe de unică folosință. La „Veșnica pomenire” au venit preoții să-nalțe coliva cu mine. Am înregistrat pe casetofon slujba care sună ca un cântec de leagăn. Rău îmi pare că n-o ascultasem și n-o ascult decât eu. Dar în rugămintea generalului eram singura cuprinsă. „Numai tu”.

În afară de mama, generalul Alexandru Endre a fost martorul de cea mai lungă durată a vieții mele. Îmi rememorez viața. Ce să mai faci la peste optzeci de ani? Timpul îți oferă altă perspectivă a faptelor tale decât judecata din momentul când le-ai trăit. Perspectiva asta aș compara-o cu

traducerea unei cărți pe care mai întâi ai citi-o; iar părerea din momentul faptei – cu traducerea făcută odată cu citirea cărții, traducere deficitară. Ciu-En-Lai, întrebat pe la mijlocul secolului XX, ce părere avea despre Revoluția franceză de la 1789, a răspuns că de-atunci trecuse prea puțin timp ca el să-și fi făcut o părere! Trăim prea puțin ca să apreciem drept și viața noastră și epoca în care am trăit. Cântarul prezentului are de multe, chiar de prea multe ori bătaie. Câte fapte greșite, câte judecăți greșite într-o viață. Mi-au murit ființe dragi și-mi aduc aminte cum le-am petrecut pe ultimul drum. Dar tot ce-am trăit lângă Alexandru Endre și după ce n-a mai fost îmi e viu în minte ca și când s-ar fi petrecut ieri. Mă gândesc la fiu-meu, Șerban, și la boala care-l macină. Oricât s-a-ndepărtat de mine și de frații lui, e greu să spun ce durere mă sfâșie când știu cât suferă și la gândul că aș trăi mai mult decât el. A crescut un copil străin de la doi ani, azi medic, însurat cu-o colegă. Amândoi se poartă exemplar cu el și se vede că nu doar din recunoștință ci cu dragoste și cu delicatețe. I-am spus lui Șerban: „Poți să te feliciți pentru ce copil minunat ai crescut și pentru ce noră ai”. „Tu nu te feliciți pentru copiii pe care i-ai crescut?”, m-a-ntrebat pe-un ton ironic. „Șerbane, socotesc a-mi fi făcut datoria de femeie, aducând doi oameni pe lume, care-au luat viața-n serios și știu ce vor. Sunt mulțumită ca om. Indiferența voastră față de mine mă face să mă-ntreb mereu ce am greșit”. „Cum e, mamă, să-ți moară un copil?”. „Cred că e cel mai groaznic lucru. Sper să mă ferească Dumnezeu de asemenea durere”. Ar fi putut să mă cruțe de săgeata otrăvită a unei asemenea-ntrebări. „Cine știe”, mi-a spus el. Mă rog lui Dumnezeu să nu-l chinuie și să nu-i chinuie nici pe dușmani. Să nu fie o povară pentru copilul atât de bun pe care l-a crescut. Mă rog să-i meargă bine-n America lui fiu-meu, Doru, nevestei și copiilor lui. Îl rog s-o ocrotească pe Irina pentru sufletul ei ca pâinea caldă, pe ea și neam de neamul ei. Îl rog să mă ierte pentru viața mea care, poate a fost strâmbă de la un capăt la altul. Poate eram făcută să trăiesc de una singură ca să nu am în ce fel să greșesc față de ființe apropiate? Și față de celelalte? Să trăiești mereu cu ochii-n patru și cusut la gură ca să nu superi pe nimeni. Ce splendoare! Sentimentul meu major la capătul unei vieți? Dezamăgirea. Ca s-o-mblânzesc îmi derulez, în minte filmul cu oamenii care mi-au fost dragi. Defilarea se-ncheie cu Alexandru Endre.

Omul nu trebuie să lase nimic încurcat în urma lui. Drept care mi-am făcut testamentul pe casă, în care Irina este la parte cu băieții mei. Tablourile: unu – fiecăruia. Bijuteriile – brățara de la doamna Caragiani și

prima broșa de la Șerban Vasilianu – ale mele de adâncul sufletului – i le-am dat ieri Irinei. Le-a luat după multe stăruințe, cu lacrimi până-n bărbie. Actele sunt în ordine, banii – cu Irina la condiții de retragere. Cât despre vremuri… Las regionalizarea, federalizarea, globalizarea și alte zări moștenire generației tinere azi și celor care vor veni; le las buldozerele istoriei, care nu se știe ca pământul cât vor mai purta mărci cu litere latine, fiindcă Dumnezeu n-a lăsat nici un copac să urce pân' la cer. Mă uit pe fereastră la zăpada care se topește. Mai apuc o primăvară. Are să-mi înflorească teiul de subt balcon, care mi-o amintește pe coana Titi și caprifoiul copilăriei mele. În tei au să vină păsările cerului și-au să-mi cânte. Ele-mi arată că viața mai are și frumusețe, iar eu am să-mi șoptesc niște versuri de cine-știe-când, trecute prin cine-știe-câte gânduri:

În grădina lui Ion, Toate păsările dorm, Numai una n-are somn, Cată să se facă om.

Săraca!

8 iunie 2009 -11 februarie 2010

SFÂRȘIT

Note

[1]↑ Dacă tinerețea ar ști, dacă bătrânețea ar putea (zicală franțuzească).

[2]↑ Dineu la lumina lumânărilor (în franceză).

[3]↑ Locuțiune franțuzească al cărei înțeles nemijlocit este ori… ori; în sens mai lung Asta-i situația.

[4]↑ „Cuib de latine jocuri și voluptăți eline, /Plăcerilor ostrov, tu, Lesbos…” (traducere de R. Vulpescu).

[5]↑ „Prietenii prietenilor mei sunt (de la) M. A. I. (Ministerul Afacerilor Interne)”.

[6]↑ La belle époque (fr.): epoca primilor ani ai secolului XX.

[7]↑ Lipsa de vești înseamnă vești bune (fr.).